

VOCILE MEMORIEI

ANTOLOGIE DE CONFERINȚE
DIN ARHIVA SOCIETĂȚII ROMÂNE DE RADIODIFUZIUNE
VOLÚMUL I, 1931-1935

COLECȚIA **TEZAUR**

Seria *Miscellanea*

VOCILE MEMORIEI

Antologie de conferințe din Arhiva
Societății Române de Radiodifuziune

volumul I, 1931-1935

Prefață de EUGEN SIMION
Președinte al Academiei Române

Societatea Română de Radiodifuziune
Departamentul Secretariat General
Direcția Patrimoniu
București, 1999

Coperta colecției: VASILE SOCOLIUC

© 1999 *Editura Casa Radio*
Str. General Berthelot nr. 60-64
RO-70747, București
Tel. 40-1-223 28 12, Fax 40-1-222 92 84

Editor: SEBASTIAN SÂRCĂ

ISBN 973-98662-9-8

CUPRINS

<i>Prefață de EUGEN SIMION</i>	7
<i>Notă asupra ediției</i>	
<u>I. CONFESIUNI, PORTRERE, AMINTIRI</u>	
<i>T. TEODORESCU-BRANIȘTE, Actualități</i>	
[Moartea ziaristului Ion Teodorescu]	15
<i>VASILE VOICULESCU, [Despre scriitorul Urmuz]</i>	21
<i>MONY LITTMAN, Un român, poet în Franța</i>	25
<i>G. MEISSNER, Amintiri de la Junimea</i>	32
<i>GR. TĂUȘAN, În casele câtorva oameni mari</i>	40
<i>C.D. ANGHEL, Fratele meu, poetul D. Anghel</i>	49
<i>ION MINULESCU, Amintiri despre Dimitrie Anghel</i>	59
<i>A. OBEDENARU, Berăria Caragiale</i>	68
Fialkowski	75
Impresiuni din timpul războiului de la 1877–1879, partea I.....	81
Amintiri de la 1877, partea a II-a	87
Amintiri de la 1877, partea a III-a.....	93
Personagiile cafenelei Capșa.....	99
<i>MIHAIL SORBUL, Mihail Săulescu</i>	106
Ceva despre mine.....	113
<i>C. TĂZLĂUANU, Ilarie Chendi</i>	118
<i>OCTAVIAN GOGA, Amintiri despre Aurel Vlaicu</i>	124
<i>GH. ADAMESCU, Profesorul Anghel Demetriescu</i>	133
<i>CINCINAT PAVELESCU, Amintiri literare</i>	139
<i>N. PETRAȘCU, Amintiri despre Alecsandri</i>	146
Dridri	156
Mărgărita	166
Duiliu Zamfirescu	178
Cu Duiliu Zamfirescu la Roma	187
Cu Duiliu Zamfirescu pe lacul Como	197
<i>SAȘA PANĂ, Viața după moarte a lui Urmuz</i>	208
<i>G. CIPRIAN, Vasile Leonescu</i>	213
<i>DINU BRĂȚIANU, Eugeniu Carada</i>	216
<i>GH. MARINESCU, Profesor dr. N. Kalinderu,</i> <i>cu prilejul unei sute de ani de la nașterea sa</i>	220

II. BIOGRAFII, MEDALIOANE

<i>ALEXANDRU MARCU</i> , Logofătul Dinicu Golescu, călător în Italia ...	229
<i>N. CARTOJAN</i> , Ion Neculce	238
<i>HENRI H. STAHL</i> , Mahatma Gandhi	244
<i>RADU GYR</i> , Ion Neculce.....	251
<i>TRAIAN MATEESCU</i> , Copii celebri.....	259
<i>AL. HODOȘ</i> , Ilarie Chendi	264
<i>AL. TZIGARA-SAMURCAȘ</i> , Regele Carol I	270
<i>MIHAIL SADOVEANU</i> , Al.I. Cuza.....	278
<i>PETRE PANDREA</i> , Simeon Bărnuțiu.....	283
<i>C. BACALBAȘA</i> , Nicolae Filipescu	289
<i>GH. MARINESCU</i> , Copilăria și studiile lui Vintilă Brătianu.....	294
<i>Indice de nume</i>	299
<i>Bibliografia radiofonică a autorilor antologați (1931–1935)</i>	307

Prefață

Societatea Română de Radiodifuziune are excelenta idee de a strânge într-o serie de volume conferințele ținute de-a lungul timpului de oamenii de cultură și oamenii politici în fața microfonului. Volumul de față adună mărturisirile și portretele din perioada 1931–1935. Sunt câteva nume cunoscute (Vasile Voiculescu, Octavian Goga, Minulescu, Sadoveanu) și interesul cititorului merge, negreșit, spre acești scriitori. Nu trebuie, totuși, ignorate confesiunile altora, jurnaliști și memorialiști, mai puțini celebri. Ei dau, uneori, amănunte picante din mica istorie a vieții culturale și politice. A. Obedenaru aduce, de pildă, informații despre lumea teatrală și lumea boemei bucureștene din timpul războiului de independență și reconstituie, într-o spumoasă conferință, istoria Capșei, cu personajele și întâmplările ei amuzante. Nu este uitat, se înțelege, I.L. Caragiale în această mică istorie a Bucureștiului cultural. Proprietar al unei berării, el oferă seara târziu șvarțuri amicilor și-l tachinează pe Gherea, care ține discursuri inoportune în timpul acestor petreceri bahice. Dramaturgul ironizează și un alt amic, Duiliu Zamfirescu, în legătură cu artista Montalba care tocmai cucerise inimile bucureștenilor. Întâmplări vesele, vorbe de duh, istorie mărunță. Toate s-ar pierde în neant de n-ar fi acești memorialiști, mari și mici, care să le salveze printr-un discurs nostalgic și colorat, înțesat de anecdote. Ei nu lasă timpul să moară și împiedică istoria nescrisă să se risipească în insignifianța ei. Citindu-i, observi că Bucureștiul era, la sfârșitul secolului trecut și începutul secolului nostru, un oraș petrecăreț și un oraș cultural în plină efervescență. Literatura se împacă bine cu comerțul (dovadă: I.L. Caragiale și Gherea), scriitorii moldo-valahi se iubeau și se detestau, ca și azi, nimeni – întocmai ca și acum – nu putea trăi din ceea ce scrie, boema era în floare, iar cafenelele deveniseră încă de atunci *locuri de muncă* pentru poeți și jurnaliști.

Sunt și lucruri care interesează într-un mod mai direct istoria literară. Vasile Voiculescu reconstituie biografia colegului său de liceu, Mitică Buzău, nu altul decât viitorul scriitor Urmuz, un precursor al suprealismului. Informațiile sunt de primă mână și portretul făcut de

poet este admirabil. Mitică este un băiat negricios și firav, zeflemitor, „drăcos până la geniu“, pus mereu pe farse. Fiul unui medic cult, Urmuz era un strălucit muzician – zice Voiculescu – admira pe Beethoven și se interesa de metafizică. Temele lui predilecte de discuție sunt Dumnezeu, lumea și sufletul. Îi place, de asemenea, să picteze, iar mai târziu, în clasele superioare de liceu, își uimește colegii prin scrierile lui ciudate, burlești, condensate și *reci*. Cuvântul din urmă revine des în comunicarea lui Vasile Voiculescu și el sugerează ceea ce comentatorii au numit absurdul calculat din textele urmuziene. Voiculescu vorbește de o artă „în înțelesul expresionist al cuvântului“. Mai potrivit este, în cazul Urmuz, termenul de suprarealism incipient asociat cu tradiția de *bășcălie* balcanică, adică: umor gros, grotesc, excesiv, bine articulat formal, de unde impresia de răceală și concentrare. Aflăm că Mitică Buzău a înființat, în liceu, societatea „Cap de rață“ (de aici vine numele piesei lui Ciprian, *Cap de rățoi*?) care, între altele, cultiva un mod solemn de a curta fetele și a le zăpăci vorbindu-le, de pildă, nu de dragoste, ci de Platon. Alt stil de manifestare a societății este acela al „interesului“ sau *a-i face interesul* cuiva. Ce vrea să zică această năzbâtie de colegieni? Înseamnă că un membru al societății „Cap de rață“ se apropie de cineva, trecător oarecare, și-i cere voie „să-i facă interesul“, adică să-i frece de două-trei ori ceafa cu brațul drept și, apoi, să-l părăsească lăsându-l perplex... Voiculescu crede că neliniștitul Urmuz – care, cum se știe, s-a sinucis – a dus cu el în mormânt „o mare taină și un mare talent necunoscut“. Talentul a fost, totuși, descoperit după ce Arghezi i-a publicat puținele și bizarele texte în „Cugetul românesc“, taina a rămas, adevărat, necunoscută. Consolarea noastră este că taina intră în definiția destinului și Urmuz va continua să trăiască în literatura română însoțit totdeauna de ea... De reținut definiția dată de poetul Vasile Voiculescu prozei lui Urmuz: „proza lui zgârie, înțeapă, lovește rațiunea, bunul simț, logica, fiindcă țintește și aș putea zic nici mai sus, dar nici alături de ele, și dincolo, străpungându-le“.

Asemenea evocări plac, totdeauna, pentru că reproduc chipurile a două personalități care se privesc și se confruntă. Ne interesează, desigur, ceea ce mărturisește un mare poet religios (Vasile Voiculescu) despre ciudatul și neliniștitul Urmuz, dar ne interesează, în același timp, ce gândește și cum gândește mărturisitorul... Un *discurs vorbit* transformat, acum, într-o scriitură plină de farmec și de bunătate...

Nu-i, repet, singurul în acest volum. Goga vorbește despre întâlnirile lui cu Aurel Vlaicu într-o evocare în care, din loc în loc, poetul mesianic, *poetul pătimirii noastre* – cum i s-a zis – se dezlănțuie

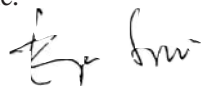
în fraze patetice ca acestea: „Pe Vlaicu l-a fulgerat visul nostru al tuturor, în care s-au muiat și aripile lui: să treacă munții, să dărâme în conștiința milioanelor stavila care ne despărțea. Astfel, moartea lui a căpătat un înțeles simbolic, o putere magică sortită să robească sufletele. Vlaicu a fost primul sol al unui vis milenar, întâiul soldat căzut pe câmpul de bătaie, cel dintâi sânge vărsat pentru trecerea Carpaților. Ca un post de avangardă al unei oștiri care așteaptă ordinul de plecare, el a murit prevestind izbânda. Moartea lui a zguduit toate fibrele simțirii românești. Toți l-au plâns, toți au alergat să-l vadă, să-i arunce o floare pe mormânt. Prin inimi trece fiorul cu care se anunță marile primeniri ale unui neam. Am simțit cu toții măreția clipei: avem primul mort al unei idei, îi așteptam pe ceilalți... Moartea asta a răscumpărat nemurierea lui Vlaicu“.

Pline de miez și bune creatoare de atmosferă de epocă mi se par amintirile uitatului, azi, N. Petrașcu (1859–1944) despre Alecsandri și Duiliu Zamfirescu. Fratele marelui pictor G. Petrașcu este autorul unui roman neinspirat, *Marin Getea*, și critic literar destul de activ, dar inconsistent, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Ca memorialist este însă notabil și confesiunile cuprinse în volumul de față întăresc această idee. El își învinge din loc în loc evlavia (care în memorialistică obosește și descurajează pe cititor) pentru a face portrete mai obiective și, prin aceasta, mai pregnante. Gh. Tăușan vizitează, la Paris, pe Bergson și relatează fără umor scena. Fratele poetului Dimitrie Anghel dă amănunte despre viața de familie, la moșia Cornești de lângă Iași, și amănuntele – fără a avea culoare – se rețin. La fel cele despre experiența pariziană a poetului florilor. Nimic însă despre drama lui sentimentală. Spumosul, ironicul Ion Minulescu relatează despre experiența constănțeană a lui Mitif (D. Anghel) și despre plăcerea lui de a-și teroriza prietenii cei mai dragi. Terorizat la rândul lui de delicatul și artăgosul Mitif, simbolistul Minulescu face declarații solemne: „Dimitrie Anghel a fost singura mea patimă sufletească în lumea celor care se simt înfrățiți prin aceeași cuminecătură a Artei“. Mărturisire imprudentă în lumea mișcătoare a vieții artistice românești. Pe atunci scriitorii se iubeau însă mai mult decât puteau să se urască. Azi este, parcă, invers.

Mai este ceva ce place: impresia ce ți-o lasă această lume înghițită de timp. O lume boemă, bogată afectiv, foarte colorată, plină de artiști care trăiesc împărțiți, spiritualicește, între Balcani și Paris sau Berlin. Se văd la berărie, se tachinează, uneori se ciondănesc în presă, apoi iar se caută și se împacă. O societate pe care generația mea și nici chiar cea dinaintea ei n-a mai prins-o. Cafeneaua (berăria) este centrul lor

intelectual, aici se fac și se desfac toate, se stabilesc ierarhiile de valori și, cu o bere sau o cafea în față, cronicarul dramatic își scrie foiletonul pentru ziarul de a doua zi. Dar mai mult vorbesc, „fac politică“, își vând ponturi, se tapează și povestesc întâmplări de demult, „mai dă dămurt“, vorba lui Caragiale, produsul de lux al acestei boeme care a înghițit nu de puține ori geniul artistului român.

Primul volum din *Vocile memoriei* este o carte încântătoare și, dacă termenul nu este total desuet, pot spune că este și o carte instructivă pentru cine vrea să cunoască viața culturală românească de altădată prin (și din) confesiunile celor care au trăit-o. Este, repet, o inițiativă bună și sper din tot sufletul ca autorii ei s-o ducă la capăt. Adică până aproape de zilele noastre. În fond, ei redau literaturii subiective românești o parte care, altminteri, s-ar pierde în neant. Transcriu „vocale“ și le dau un corp scriptic, punându-le la îndemâna generațiilor mai noi. O operație și o metamorfoză ce ar merita să fie studiate separat: ce se întâmplă cu un discurs oral (care utilizează atâtea mijloace de seducție: de la variația glasului la „tăcerile“ semnificative dintre cuvinte!) atunci când este transpus în alt registru (scriptic), devine, cu alte cuvinte, un *text*, o *scriitură*? O temă deschisă de reflecție. Ce pot spune e că primii conferențieri ai radioului bucu-reștean știau să comunice pentru că aveau ce să comunice și își construiau bine discursurile pentru că gândeau bine.

EUGEN SIMION

21 martie 1999

Notă asupra ediției

În continuarea inițiativei lansate de Societatea Română de Radiodifuziune în anul aniversar 1998 (nu întâmplător și an de naștere al tinerei edituri „Casa Radio“!) de valorificare a documentelor radiofonice conservate în Arhiva instituției, printr-o prelucrare adecvată la standardele de așteptare ale consumatorului actual, se înscrie și volumul de față, ce-și propune să dea seama de permanenta preocupare a Radio-ului de a-și asuma oscilațiile gustului public, publicistica memorialistică ocupând, încă din anii '30, un loc însemnat în politica editorială a postului național.

Încercând să descifreze sursele apetenței publicului pentru literatura non-fiction, Ion Petrovici contura, încă din 1932, o analiză a genului chiar de la microfonul Radiodifuziunii: „O asemenea schimbare în aspectul pieții literare nu se poate explica numai prin hazardul talentelor, ci mai presupune și o modificare a gustului public, care preferă astăzi altceva decât preferase ieri. /.../ Memoriile s-au înmulțit fiindcă și epoca a fost bogată în întâmplări și fiindcă curiozitatea publică era vie și veșnic ațâțată. Dar această explicare nu ajunge, după cum nu ajunge nici faptul, exact în sine, că dezvoltarea culiselor și a intimităților distrează întotdeauna, întrucât, în omul cel mai rafinat din lume, dormitează un mahalagiu amator de can-canuri și de senzațional. Socotesc totuși că alta ar fi cauza esențială a convertirii gustului public. /.../ Literatura de care ne ocupăm și care zugrăvește locuri, fapte și oameni care au existat sau chiar există realmente, este un vlăstar târziu al tendinței naturaliste și în această calitate – mai presus de orice alta – a îmbrățișat-o publicul de astăzi, iubitor de realități concrete.“¹

Un alt filozof, Grigore Tăușan (membru în Consiliul de Administrație al Radiodifuziunii între 1934–1935, 1940–1941), într-o conferință prezentă în culegerea noastră, discerneva cu prudență în acest adevărat „boom“ memorialistic un soi de interes (actualmente legitim și generalizat!) pentru „microistorie“: „Firește că ancheta vieții cotidiene a omului celebru nu explică nici misterul creației, nici nu lămurește prestigiul său personal. Sunt date imponderabile, care trăiesc dincolo de viața de toate zilele a unui om, deosebit de alții.

Totuși, a cunoaște sau a afla ceva din viața intimă a unui om mare, dacă nu ajută înțelegerea operei sale, poate servi, de multe ori, prin aderențe sociale, la cunoașterea unei lumi, a unui cerc literar ori a unei epoci, după cum anecdota lămurește, de multe ori, documentarea istorică.“²

¹ Ion Petrovici, *Literatura de memorii și călătorii*, 23 dec. 1932, text mss., 14 p. Arhiva SRR, d. 11/1932.

² Gr. Tăușan, *În casele câtorva oameni mari*, 3 mai 1932, ora 20,10, „Universitatea Radio“, text dactilo cu adnotări, 11 p., semnat și datat mp. Arhiva SRR, d. 5/1932.

Antologia noastră este structurată în două secțiuni – inegal reprezentate – marcând interferența spațiului PRIVAT/PUBLIC; cea dintâi (I. *Confesiuni, portrete, amintiri*) reunește texte de memorialistică propriu-zisă, cu un narator actant/martor la evenimentele istorisite la microfon (v. savuroșii memorialiști Obedenaru și Petrașcu), iar cea de-a doua (II. *Biografii, medalioane*) – mai restrânsă – se plasează în zona investigației biografice, aducând o imagine conjuncturală a personalității evocate, moderată de o anume distanță, prin texte circumstanțiale, vehiculând eventual documente de epocă (v. M. Sadoveanu, *Al.I. Cuza* sau Al. Tzigara-Samurçaș, *Regele Carol I*).

În receptarea textelor va prima în mod evident interesul *documentar*, performanța artistică fiind complementară, fără a constitui un criteriu primordial într-o selecție ce se dorește centrată pe redarea unei anume *diversități* a abordărilor, preocupată să nu oculteze varietatea vocilor proprii unui climat de libertate a expresiei.

Cât privește restituirea filologică a documentelor, ca și în precedentele culegeri publicate de Editura „Casa Radio” în colecția „Tezaur”, textul a fost stabilit în conformitate cu normele ortografice actuale, fiind reținute, ocazional, doar acele forme care constituie variante lexicale specifice autorului sau care au darul de a reconstitui un moment din evoluția limbii. Astfel, N. Petrașcu vorbește despre „romanțier”, „savoare exchiză” și „atmosferă istoriată”, A. Bacalbașa de generalul „marei izbânde”, Sadoveanu de „nobleță”, Minulescu de „bohém”, Goga de „uvrier” iar la Radu Gyr cronicarul „oftează grije”.

Ținând seama că ne aflăm în fața unor texte care nu fuseseră destinate tiparului, am operat tacit corecturile necesare, datorate dactilografierii, ortografiei improprii etc.

Numele proprii au fost și ele transcrise conform regulilor actuale.

Am semnalat la subsol variantele – cu anume relevanță – de text: anulări, corecturi, adnotări.

Intervențiile autografe ale autorului pe dactilogramă au fost marcate între bare oblice, iar lecțiunile incerte sau, uneori, imposibile, între paranteze drepte.

Actuala ediție este prevăzută cu un *Indice de nume*, fără de care o scriere de acest tip este dificil de consultat, precum și cu o *Bibliografie radiofonică a autorilor antologați, 1931–1935*.

I

Confesiuni, portrete, amintiri

T. Teodorescu-Braniște

Actualități.

[Moartea ziaristului Ion Teodorescu]

PRESA ROMÂNEASCĂ a suferit o grea și dureroasă pierdere: ieri a murit Ion Teodorescu, unul din cei mai vechi, din cei mai distinși ziariști din ultimele patru decenii. Când spun aceasta, spun foarte mult. Căci în acești 40 de ani, am avut ziariști excelenți, am avut oameni de mare cultură și de subtil talent – ca de pildă, Tony Bacalbașa. Ei bine, Ion Teodorescu a stat tot timpul pe primul plan al atenției și al iubirii publicului.

Actorul își măsoară succesul după aplauze. Gazetarul – după ecoul imediat în masa cititorilor. Fiecare gazetar primește zilnic un număr de scrisori. Cele mai multe, neiscălite. Oamenii nu au curajul să-și pună numele pe o epistolă menită să cadă în mâna unui ziarist. Scrisorile acestea sunt mai totdeauna stângace în stil și caligrafie, fiindcă pornesc din biete mâini muncite și sărace care nu au avut răgazul să mânuiască tocul și ideea.

Sunt scrisori de cititori umili. Unul își exprimă satisfacția că a găsit în articolul tău ideile lui, fiindcă la fel gândește și el. Altul îți completează ideea, îți furnizează încă un argument, îți oferă încă un exemplu în sensul celor scrise de tine. Al treilea te combate. Sau îți cere să fii mai violent în lupta pe care o duci.

Aceste plicuri de culori diferite, cu adresele mai mult desenate decât scrise, aceste foi de hârtie pe care le găsești în fiecare dimineață pe biroul tău sunt pentru gazetar aplauze și îndrumări. De ele trebuie să ții seama când îți faci articolul. De ele trebuie să-ți amintești când ataci cutare sau cutare problemă.

Ei bine, Ion Teodorescu cred că avea cea mai bogată corespondență cu cititorii – mai bogată decât oricare dintre

confrații lui și ai mei. Îl vedeam plecând de la redacție cu plicurile acestea în mână. Le păstra cu sfințenie. Și-ar fi uitat pe o masă mânușile sau umbrela, dar în nici un caz scrisorile. Le citea atent. Le adnota. Ades, le răspundea prin ziar. Și nu o dată, venea în biroul meu cu vorba lui sfătoasă și cu acea impecabilă politețe care-l caracteriza:

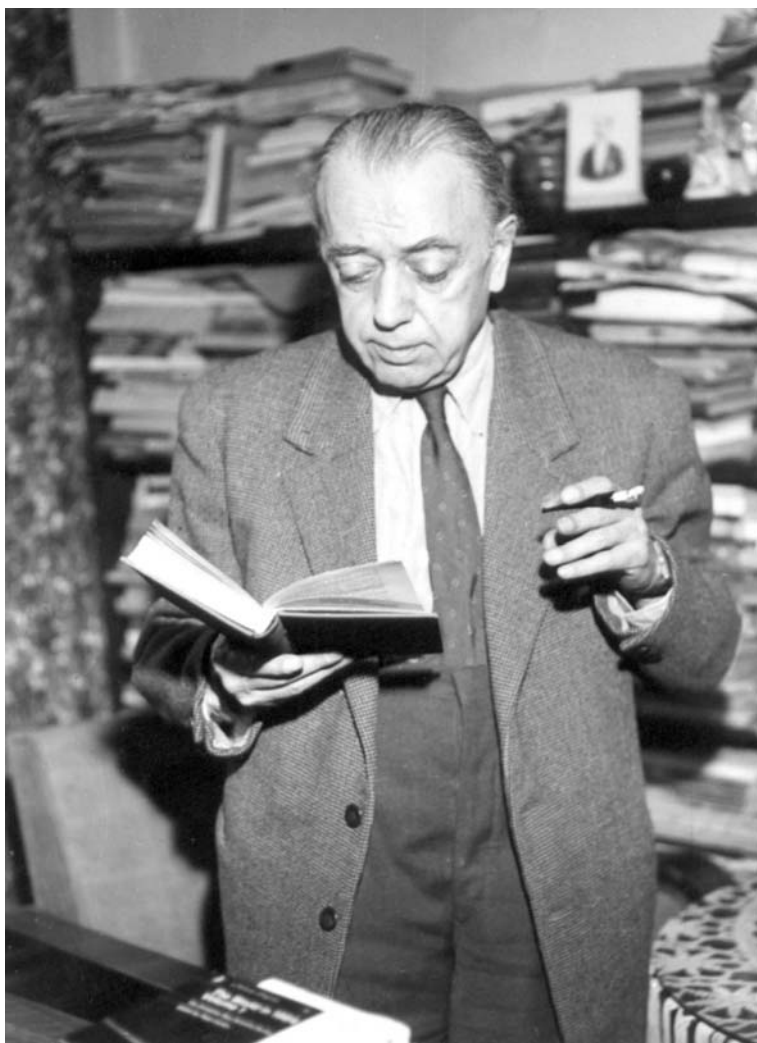
– Uite, nenorocitul ăsta care-mi scrie, zice că are un bucluc la cutare ministru... Nu cunoști pe cineva acolo, ca să-i dai un telefon să-i facă dreptate...

Ion Teodorescu era în permanentă legătură cu publicul. Și aici stă taina succesului de public pe care l-a avut neîntrerupt Teodorescu în acești 40 de ani din urmă. Subiectele articolelor lui erau culese din realitatea zilnică. El nu se izola în turnul de fildeș al preocupărilor abstracte, al problemelor care nu se pun niciodată, al chestiunilor care nu au contact cu viața, al speculațiilor ingenioase, dar inutile. Nu. Teodorescu alegea problema la ordinea zilei, tema care obseda majoritatea cititorilor. Cu un instinct sigur de sine, avea darul de a cădea exact pe coama actualității imediate și pasionante.

Odată găsit subiectul – care în adevăr forma obiectul preocupării obștești – Ion Teodorescu avea darul de a-l trata pe înțelesul tuturor. A fost în această privință unul din cei mai străluciți popularizatori, unul din vulgarizatorii cei mai iscusiți ai ideii. Sub condeiul lui vioi, spiritual, fin, problema cea mai abstractă devenea plastică, reliefată; chestiunea cea mai complexă devenea simplă, elementară. Avea darul cel mai de preț – nu numai pentru un ziarist, dar pentru orice scriitor, pentru orice artist: *darul de a se face înțeles*.*

În ceasul acesta sunt sigur că – între miile de ascultători – se găsesc mulți foarte mulți din cititorii obișnuiți ai lui Ion Teodorescu. Aceștia vor afla cu surprindere că ziaristul lor favorit a început viața învățând științele naturale. Fiu de moșier cu stare, Ion Teodorescu, după o scurtă trecere prin școala militară din Iași, a plecat la Bruxelles unde și-a luat licența în științe. În epoca aceea începea în Apus mișcarea socialistă. Ion Teodorescu, deși – cum vă spusei – fiu de moșier, e atras de noua doctrină. Este trăsătura caracteristică a firii lui.

* S.a.

Tudor Teodorescu-Braniște (1899–1969). Foto din Arhiva SRR.

Pe de o parte educația pozitivistă pe care o primea la facultatea de științe naturale; pe de altă parte teoria marxistă – cu materialismul istoric – pe care o studia în cercurile socialiste; – spiritul lui Ion Teodorescu se formează sub aceste două înrâuriri paralele. Va fi, deci, un spirit ponderat, cumpănit, înclinat să privească realitățile prin prisma unor principii aproape științifice și să cerceteze fenomenele cu maximum de obiectivitate.

În același timp, își începe cariera de ziarist prin studii pe care le-a publicat în ziarul „La Réforme“ din Bruxelles.

I se putea prevedea un succes strălucit. Își luase licența și făcea doctoratul în științe. Deci o carieră universitară în față. Iar paralel cu aceasta, o mare carieră de luptător al condeiiului.

Din păcate, în același timp, moare tatăl său. El – Ion Teodorescu – cel mai mare dintre copii, rămâne capul familiei. Vine îndată în țară. Părăsește studiile. Părăsește cercurile socialiste. Părăsește orice ambiție. Se sacrifică pentru familia lui. Va sta la țară, va îngriji averea părintească, își va crește frații mai mici.

Iată a doua trăsătură caracteristică pentru psihologia lui Teodorescu: pe lângă atașamentul pentru idei – atașamentul pentru familie.

Din sihăstria lui, din mijlocul unei păduri a cărei exploatare o conducea laolaltă cu țăranii, tânărul acesta proaspăt întors de la Bruxelles scrie din când în când câte un articol în „Revista socială“ a lui Ion Nădejde. Stilul clar, cultura temeinică – aceste două însușiri esențiale ale operei lui Teodorescu îl fac să aibă și aici succesul pe care-l avusese în Belgia.

În 1893, o telegramă îi sosește acolo, în mijlocul pădurii lui Ion Teodorescu. Tony Bacalbașa, cel mai mare gazetar al vremii, l-a remarcat, l-a distins și îl cheamă în presa bucureșteană.

La 30 octombrie 1893, pădurarul acesta – fost student la Bruxelles – devine gazetar, scriitor de articole zilnice, comentator cotidian al realităților sociale și politice. Și așa va rămâne până în ultima clipă a vieții lui, căci cel din urmă articol al lui Teodorescu apărea în ziar ieri după-amiază, în clipa când el își dădea obștescul sfârșit.

Dacă v-aș vorbi numai despre ziaristul Teodorescu, aș face o schiță incompletă. Căci Teodorescu nu s-a mulțumit să scrie,

să-și împrăstie gândul prin foile tipărite. Nu. El a simțit nevoia să adauge condeiului vorba rostită în adunare publică. Ani de zile, bătrânul acesta scund la trup, lat în spete, zdravăn, robust, cu mersul sigur de el, cu zâmbetul bun, cu gluma ușoară, cu privirea ageră – ani de zile a fost unul din cei mai plăcuți conferențieri pe care i-a avut țara noastră. Iubitor al maselor populare, democrat convins, Ion Teodorescu n-a căutat publicul select, sălile de conferințe din centru, acelea unde ascultători frivoli vin mai mult ca să fie văzuți decât ca să asculte. Ion Teodorescu a căutat tribunele populare, ateneele modeste de la periferie, cercurile muncitorești. Găsea acolo un public atent, dornic să se intruiască. Solicitat de acest public – care îl iubea și îl prețuia – Teodorescu răspundea cu bunăvoință la aceste solicitări. Seara, după ce își termina munca în redacție, renunța la odihna bine meritată. Pleca în cutare periferie, la cutare ateneu popular, ca să-și țină conferința anunțată.

Vorbea așa cum scria: natural, fără nici un efort, fără nici un artificiu. Despica subiectul ca să-l poată face înțeles. Presăra glume și anecdote, ca să cucerească atenția celor ce-l ascultau și apoi relua ideea, ca s-o ducă până la capăt. Arta de a face o conferință bună, arta de a nu plictisi, de a nu adormi auditoriul, de a nu fi pedant și neînțeles, arta de a spune în limba cea mai simplă și cea mai plastică lucrurile cele mai abstracte, arta aceasta Ion Teodorescu o stăpânea deplin.

Iată, în câteva linii, opera lui Ion Teodorescu. Unde este această operă? Melancolică întrebare, pe care și-o pune ades scriitorul zilnic, ziaristul obligat să se ocupe de efemeridele zilei. Opera lui Ion Teodorescu nu se află în tomuri voluminoase, în volume grele și impunătoare, pe care nu le citește nimeni, dar le admiră toată lumea. Opera lui – ca opera oricărui gazetar – e înmormântată în colecțiile ziarelor. Opera lui – ca opera oricărui conferențiar – s-a pierdut în sălile ateneelor populare, acolo unde sărăcia nu îngăduie prezența unui stenograf menit să prindă pe hârtie capriciosul zbor al gândului.

Și totuși – îngăduiți-mi această iluzie: opera lui este și aiurea. Este în sufletele și în spiritele miilor, sutelor de mii de oameni, care – vreme de patru decenii – au ascultat și au citit pe

Ion Teodorescu. Învățătorul de țară, micul slujbaş necăjit, muncitorul trudit – toți aceștia, clienții obișnuiți ai scrisului lui Teodorescu, dacă știu azi ceva mai multe lucruri, dacă sunt mai înțelegători față de oameni și de evenimente, dacă sunt mai buni sufletește, este din pricină că au urmărit 40 de ani scrisul instructiv, clar, folositor al lui Ion Teodorescu.

Iată de ce, strădania aceasta a omului care a murit ieri nu s-a irosit inutil. Ideea zvârlită de el într-un articol sau într-o conferință, a prins-o cineva. A reținut-o. A discutat-o cu vecinul lui. A rodit. Azi e o idee comună. O au mai mulți. Dar cel care a lansat-o a fost Ion Teodorescu. Opera ziaristului nu încapă în biblioteci. Ea trăiește în realitate, în viață, în convorbirile de fiecare zi, în gesturile de fiecare ceas. Căutați-o acolo, și o veți găsi.

Și acum, după ce am vorbit de opera lui Teodorescu, îngăduiți unui prieten să-și plângă prietenul mai mare.

Omul acesta, cu sfatul cuminte, cu judecata cumpănită, cu umorul blajin – a trecut prin viață fără să supere, fără să jignească pe cineva. A trecut prin viață ca un aristocrat. Avea politețea cea mai perfectă. În toiul celor mai aprige evenimente, găsea timp să-ți spună o vorbă amabilă, o glumă, o anecdotă. De patru ani, viața lui este o îndelungă suferință. Dar cu ce nobilă mândrie a suportat-o! Niciodată o lamentare. Mereu același zâmbet de înțelept. Ultima dată, când l-am văzut, mi-a spus cu aceeași fire bună:

– Oamenii mor brusc. Eu sunt mai norocos. Eu mor în rate...

Ieri, Ion Teodorescu a plătit ultima rată de suferință unui destin pe care-l merita mai bun, așa de bun pe cât era firea omului ce ne-a părăsit.

*29 septembrie 1931, ora 21,30, „Program de seară”.
Text manuscris, 12 p. Arhiva SRR, dosar nr. 9/1932.*

Vasile Voiculescu

[Despre scriitorul Urmuz]

DESPRE scriitorul Urmuz se poate spune că e unic. Bun, rău, admirabil, sunt epitete pentru literatura obișnuită. Creațiilor lui Urmuz nu li se potrivește decât calificativul unic. Uluitoarea lui apariție în literatura noastră a uimit pe toți și a zăpăcit pe cei mai mulți. Obișnuiți cu logica istoriei literare, ei nu puteau pricepe pe cineva care n-avea ascendent, nu se cobora din nici un părinte literar, nu aparținea nici unei școli. Căci Urmuz purcedea de la sine însuși, fără filiație.

Ce tragedie mai cumplită decât să nu-ți împlinești destinul – Urmuz, care trebuia să fie un mare scriitor, a ajuns arhivar și a trebuit să-și pună capăt zilelor, în plină maturitate, iar frânturile operei lui – împrăștiate la cele patru vânturi. Câteva file culese de revistute nu pot mărturisi nici pe departe de talentul celui pierit fără urme.

Ca fenomen literar, proza lui Urmuz s-ar fi justificat într-o epocă de culminație literară, când firesc începe declinul și corupția... Dar așa, la noi, în plină perioadă sămănătoristă, floarea asta stranie, orhideea asta neagră într-un lan cu grâu!

Cu Urmuz am fost coleg de clasă aproape tot liceul. Pentru noi el era Mitică Buzău. Un băiețuș negricios și slăbuț, așezat totdeauna în ultima bancă, trecând totdeauna clasele, dar plin de ciudățenii – mai ales drăcos, drăcos până la geniu... Ironic și zeflemist, de ascuțișul observațiilor și ironiilor lui nu scăpau adesea nici profesorii.

Marea lui luptă era cu Pană, directorul liceului, care da goană în toți elevii ceva mai originali*. Noi, generația lui Mitică

* Anulat cu bară transversală: „emancipați“.

Buzău, am trăit o adevărată iobăgie școlară, și o atitudine demnă îți aducea plocon darea afară pe o lună ca nimica... Și puteți s-o credeți că Urmuz a mâncat destule eliminări. Vraja lui asupra noastră, a câtorva care ne îndeletniceam și cu literatura, a fost covârșitoare. Ascuțit la minte, copt înainte de vreme, Urmuz ne-a fost căpetenie și îndreptar. Fiul unui medic cult, care se ocupase și cu filosofia, Urmuz, încă de copil era chinuit de problemele mari ale metafizicii... Nu era ocazie să nu discutăm despre suflet, despre lume, dar mai ales despre Dumnezeu. La el în casă, și eram doar în cursul superior, ne chema destul de des, ca să ne cânte din clasicii pe care-i adora, îndeosebi din Beethoven. Urmuz a fost înainte de toate un strălucit muzician. Așa a început, așa a pășit el în împărăția artelor. La 14-15 ani ni-l împărțasea pe Beethoven, adâncindu-l, despicându-l și explicându-l. N-am să uit cum ne făcea sensibili și ne colora și ne concretiza bucata *Clair de lune*, cu imagini din lumea vizuală... El avea cu adevărat audiția colorată. Urmuz a lăsat după el un interesant material de compoziții muzicale, de o adâncă și tulburătoare esență.

Dar în același timp Urmuz și picta. Admirația noastră copilărească nu avea margini în fața picturilor lui Buzău. Dar curând s-a lăsat de pictură. Muzica însă l-a întovărașit toată viața și cred că a fost marea lui vocație. Prin clasa a IV-a de liceu ni s-a descoperit și scriitor... Urmuz a fost de la început un ironist și un zeflemist, însă folosind ca metodă bizarul, grotescul, neprevăzutul, absurdul. Gândul și imaginea ședea totdeauna într-un echilibru instabil, rupt neconținut. Intenția era înadins ascunsă sub ciudățenii. Din tot se desprindea un umor amar, o batjocură tristă, o veselie de nebun... Stilul burlesc și grotesc, condensat și rece, contura schimonosituri fantastice, ca garguile catedralelor medievale. Tâlcul nu-l scoteai decât dacă erai inițiat... Dacă nu erai inițiat rămâneai stupefiat, sau te socoteai ultragiât de năzbâtiile ce ți le citea și te supărai pe el...

În multe din acele încercări de acum 25 de ani, Urmuz făcea artă adevărată în înțelesul expresionist al cuvântului. Urmuz și cu Ciprian, cei doi buni și nedespărțiți prieteni, au fost cei dintâi trăzniți din România, pe vremea aceea. Dar năzdrăvăniile,

năzbâtiile, le puneau și în practică. Sub prezidenția lui Urmuz am înființat societatea „Cap de rață“, botezată așa după farsa ce am făcut-o directorului...

Ne-am strecurat cu toții într-o noapte în curtea locuinței directorului și am tăiat capetele la câteva rațe... Trupurile bineînțeles le-am lăsat acolo, dar am luat capetele ca pe niște trofee și le-am pus blazon și insigne societății noastre. A doua zi a fost scandal și vâlvă mare, dar ceea ce a derutat a fost tocmai ciudățenia isprăvii: răufăcătorii nu luaseră decât capetele rațelor.

Multe năzbâtii am făcut cu Mitică Buzău și în școală și pe stradă... Nu le mai spun ca să nu dau pilde rele – deși unele farse nu erau lipsite de inteligență – generațiilor de acum... Iată, de exemplu, un mod de a face curte unei domnișoare, pe care îl inaugurasem Buzău atunci... Aborda o tânără necunoscută foarte politicos și îi cerea voie să o conducă acasă. Dar tot timpul pe drum nu-i vorbea decât despre Platon, în chip foarte serios, dezvoltând cu patos și înflăcărare teoriile platoniciene bieteii fete, care probabil aștepta alte declarații. La poartă, Buzău își lua frumos bună seara, lăsând-o mai mult decât nedumerită pe tovarășa de drum.

Altă năzdrăvănie a lui Buzău era aceea a „interesului“. Te apropiai zâmbitor și curtenitor de un străin pe stradă și îi cereai îngăduință să te lase să-i faci „interesul“. „Interesul“ consta în a-l freca ușor de 2-3 ori pe ceafă cu brațul drept. Era un fel de distincție, un semn de mare simpatie, și străinul trebuia să se simtă onorat și recunoscător, în timp ce tu de depărtai cu conștiința împăcată că ți-ai împlinit datoria. Uneori ieșea câte un mic scandal din aplicarea „interesului“ la vreun recalitrant. Alteori străinul făcea haz împreună cu noi.

Dar lăuntru sufletesc al omului era frământat de alte aspirații. Timid în fond, el nu le-a spus nimănui. Le-a destăinuit ici-colo în compozițiile lui muzicale și mai rar în proza lui enigmatică.

Cariera pe care nu și-o alesese Urmuz, ci și-o luase ca să aibă o situație, nu i-a adus nici o mulțumire. Dimpotrivă, l-a neurastenizat, l-a exasperat până la sinucidere. Urmuz a dus cu el în mormânt o taină mare și un mare talent necunoscut. Dl.

Arghezi, cel dintâi a cutezat să-l înfățișeze publicului în revista „Cugetul românesc“, prețuindu-l, spre marea surprindere a lui Urmuz, ca pe un talent real. Dar genul lui Urmuz nu e un gen burghez și comod. Proza lui zgârie, înțeapă, lovește rațiunea, bunul simț, logica, fiindcă țintește și aș putea să zic nici mai sus, dar nici alături de ele, ci dincolo, străpungându-le.

Voi încerca să citesc câteva din schițele lui Urmuz, schițe cu un umor altul decât al lui Twain sau al lui Jarry.

La Urmuz e un umor mai rece, mai abstract, cerebral, mai greu de sesizat și de gustat.

2 ianuarie 1932. Text manuscris, precedând lectura unor schițe neprecizate din opera lui Urmuz, 10 p. Arhiva SRR, dosar 41/1932.

Mony Littman

Un român, poet în Franța

ÎN TRE ANII 1894 și 1900, „secolul luminii“ se sfârșea, o dată cu el terminându-se în lumea literelor franceze procesul întrerupt între parnasieni, naturaliști și simbolști, legatarii universali ai primilor.

Franța era agitată de marea „afacere“ care o divizase în două tabere, ce mutaseră lupta și în domeniul literaturii, Zola fiind portdrapelul și în același timp primul combatant al acelora ce duceau lupta pentru adevăr.

Ca o încercare de îndepărtare de la agitațiile străzii, simbolismul deveni din ce în ce mai *en vogue*. Verlaine, care murea neștiut de nimeni, păzit cu gelozie, până la ultima suflare, de către prietena lui, Eugénie Krantz, dăduse simțirii omenеști și poeziei forme noi de expresie, intensitatea tumultuoasă a sensibilității sale ascunzând-o sub învelișurile catifelate, multicolore și pline de muzicalitate ale simbolurilor. Promotorii dispăruți, generația care îi urmă, simțind cu aceeași sinceritate, recourse la forma de exprimare preconizată de înaintași, astfel că simbolismul continuă a se manifesta ca o expresie a unei simțiri sincere.

În mijlocul acestei mișcări, al cărei răsunet creștea continuu, începu a scrie și poetul Charles-Adolphe Cantacuzène, tânăr diplomat acreditat Legației Române din Paris. Crescut și având studiile făcute la Paris, scrie și publică prin anii 1894-1895 în diferite gazete pariziene, poezii care îl prezintă cititorilor și criticii ca fiind dotat cu o puternică complexitate de impresii fugitive, pur pariziene, redată într-o formă nouă.

Editorul și l-a găsit singur, nerecomandat de nimeni, la începutul aceluiași an 1896, când Verlaine se stinge în Rue Descartes 30 (azi, Cardinal Lemoine), publicându-și primul volum de versuri *Les sourires des glacés* în editura librăriei academice Perrin de pe Quay des Grands Augustins. De atunci, până acum de curând, când a lăsat să apară o *Antologie* a lucrărilor sale, după culegerea făcută de doamna Ch.-Ad. Cantacuzène, a dat la iveală peste treizeci de volume de versuri, în afara unor interesante publicări de manuscrise inedite asupra prințului de Ligne sau Rivarol, din acel secol al optsprezecelea, cu care se identifică atât de mult sufletește. Nepotul generalului austriac Cantacuzino, Odonnell, s-a căsătorit chiar cu nepoata de fiu a vestitului mareșal de Ligne.

În ciuda acestei atât de bogate activități literare, domnul Cantacuzino a trăit departe de manifestările zbuciumate ale ultimelor trei decade, în calitatea oficială de ministru plenipotențiar al scumpei lui Românie, păstrând același calm olimpic utilizat față de lumea din afară de către poeții simbolști, ritmul sacadat al versurilor disciplinându-l și făcându-l a fi extrem de exact în ocupațiunile sale. Se poate spune despre domnia-sa că a știut să fie ca și Baudelaire și după cum ne-o spune Théophile Gauthier în renumitele lui *Portrete contemporane*: „dédaigneux jusqu’à l’excès des banalités qui facilitent la vogue“.

Reprezentând o comoară incalculabilă de amintiri referitoare la întreaga lume literară pariziană a ultimilor ani ai secolului trecut și ai primilor ai secolului nostru, cu o nespusă curiozitate ar fi ascultat melodioasa și caldă voce a domnului Cantacuzène, care cu mâna la frunte cerca să rupă valul uitării, spre a-mi prezenta cât mai pe viu posibil întreaga și bogată galerie de figuri literare pe care le-a cunoscut.

„Voici des éclairs dans la nuit de ma mémoire, mon cher Monsieur“, îmi spuse domnul Cantacuzino, spre a începe înșiruirea amintirilor sale și rând pe rând îmi fură aduse înaintea, una câte una, figurile acelorora pe care i-a cunoscut, mai toți din tabăra simbolistă.

Pe Henry Becque, autorul *Corbilor* și al *Parizianeii*, cunoscut prin causticitatea lui, mi-l prezintă astfel: „Becque... În lungul tăcutelor lampadare ale Bulevardului Malesherbes ale ultimului secol ce se stingea, mă văd luminat târziu în noapte de către figura lui roșie, *couperosée*, *bourgeonée*, sau aud vocea de fanfară tunătoare, a teribilului și bunului Becque“.

„Cel mai vechi dintre amicii mei: Viélé Griffin. Tatăl său fu un general american din Nord, foarte brav în timpul războiului de secesiune, iar fiul, care operă tăierea versului liber în Franța, fu și mai brav. Născut într-o țară unde nu se vorbea prea mult franceza, el deveni poet francez în Franța. Oare Frederic al doilea nu a scris treizeci de volume în franceză și chiar versuri franceze în ajunul unei bătălii disperate contra francezilor? Viélé Griffin este tipul omului de o bonomie mai curând rece și, privindu-l acuma, ras de mai mulți ani, mai revăd mustățile lui în culoarea aurorei. El a trimis în 1912 versurile de mai jos, dedicate lui Charles-Adolphe, prin care vroia să arate legătura dintre poet și cel al optsprezecelea veac:

*Ce bouquet qu' elle lie
De faveurs Pompadour et qu' elle a parfumé
De l' essence des lys royaux de Mallarmé“.*

După prezentarea blondului său amic american, îi veni rândul temutului critic, Henry Berenger, care a debutat și el ca poet: „Berenger, Henry Berenger! El a cântat locomotivele și sub formă poetică magazinele luminate electric de la «Au Printemps». Politica însă, prin ajutorul criticii, l-a răpit poeziei. Ce bine spunea el versuri, absorbit într-un chip monden în spatele *pince-nez*-ului său, cu brațele în aer, duse puțin înapoia capului!“

„Mallarmé, retrasul din Rue de Rome sau de la Valvine, care primea vizita tinerilor poeți cu toate că ținea să stea departe de lume, știa să găsească cuvinte de laudă pentru talentele ce se iveau și ca răspuns la volumul de versuri *Chimères en danger* scria: «*Ils ont un charme singuliers ces départs des sanglots dilués en sourires que trouvent parfois un coup d' archet grave, prolongé sur une profondeur de souffrance*». Oh! Mallarmé, faun modern, de o înaltă raritate de ținută. Avea acea cinste a

cuvântului pe care și atunci când îl scria îl situa într-o ordine bine determinată pe care o cerea respectată și de tipograf. Capul îi era mereu plecat spre stânga, dar cu câtă prestanță! «Poezia? un joc, doar un joc!» îmi spunea el, «nu este o carieră»“.

„François de Nion este cel mai mare amic. Avea mustăți lungi și dese *à la gauloise*, un șef gal modern, cu un surâs perpetuu și un monoclu, rar. Autorul *Façadelor*, satiră a secolului al nouăsprezecelea în agonie și al acelor *Ultime Trianon-uri* în care recunoșteam, împreună cu fiica mea, zilele trecute, singurele emanațiuni actuale ale secolului de grație. Duminica mâncam de obicei împreună cu familia sa și cu pictorul Guirand de Scevola și d-na Marie-Therèse Pierat, soția lui și familia lui“.

O puternică amintire i-a lăsat domnului Cantacuzino, lumea teatrelor pe care o frecventa în tovărășia lui de Nion, lume în care se reflectau toate pasiunile, toate dorințele, toate veleitățile furnicarului de oameni al marelui oraș. De la austerul Théâtre Français până la înaintatul Théâtre Libre al lui Antoine, peste tot în culise pulsa adevărata viață spirituală a epocii și de aceea nu trebuie să ne mire prezența acolo a domnului Cantacuzino, asiduu dar tăcut observator al tuturor frământărilor pariziene, care toate și-au găsit ecoul lor în sufletul și poeziile domniei sale, cât și în conversațiile culese în plăcutele *Éclats des conversation*, toate adevărate poezii închinată Parisului.

„Repetiția generală unde se elaborează critica pariziană (prima reprezentare necontând decât pentru punga străinilor) o urmăream cu Nion“ îmi spuse domnul Cantacuzino. „Repetiția generală, cu lojile sale arzânde de diamante cu mii de fațete și cu articolul care trebuia să apară a doua zi brumos! Repetițiile de modiste, mai intime sau acelea unde autorul este singur într-o lojă și în sală cu câteva spectre pe care un foc fosforic le va chema deodată pe podul stygial care leagă printr-o scândură sala de scenă, nu le voi uita niciodată“.

În mijlocul acelei lumi pariziene în nesfârșită fierbere se stabilise „Der Herr Doktor Max Nordau, dezvăluitorul“. Minciunile convenționale ale civilizației noastre, „omul universal cel mai nesuferit din timpul său, dar cel mai politicos posibil“. „Nordau! Duminică 26 iulie 1914, duminică de

îndoială pentru toți ceilalți, dar nu pentru noi. Praful de pușcă își trimisese de acum valurile de miros prin aerul cancelăriilor capitalelor europene, fiind nevoie doar de niște nări care să-l simtă. Atunci l-am văzut pentru ultima oară. Patriarh cu barba de sare, el scobora de obicei cu bunătate două trepte întru întâmpinarea mea. Adesea la Paris mă odihneam la adăpostul urbanităților sale. Scumpul Doktor, era profund chiar atunci când glumea și spunea despre opera mea că este un instantaneu transcendent. Anii petrecuți la Budapesta și-i amintea, cum învățând să înoate într-o piscină a acestui vesel oraș dunărean, cu un ochi trebuia să-și supravegheze îmbrăcămintea“.

„Un alt tip caracteristic era Ernest La Jeunesse. Păros. Optsprezece inele încărcate cu nestemate antice se reflectau în monoclul său. El perora la Cafeul Napolitan și striga în fața lui Moréas și a celor doi gineri de altădată ai lui Théophile Gauthier: Bergèrat și aplecat peste bastonul lui vechi, cu barba sa pătrată și ca zăpada, Catulle Mendés, Crist modern, cu capul înalt, frumos și plin de blândețe. Perorațiile lui La Jeunesse nu tulburau însă nici pe mediteraneanul Moréas, care trăit aproape numai de-a lungul bulevardelor, nu părăsise totuși deloc accentul ținuturilor scăldate de soare ale Eladei“.

În mijlocul atâtor poeți, dădea sfaturi eseistul Gourmont. „Rémy de Gourmont, ce ținută medievală! Avea o voce care venea împleticită, șlefuită, de departe: se ghicea prezența unei pisici închise în cameră.“ Înainte de a muri, în 1914, el a trimis domnului Cantacuzino un sonet, un adevărat eseu:

*Cantacuzène
Au coeur d'argent
Au rire amène
Esprit songeant!
Tu te promènes
Tout en piaffant
De l'Hippocrène
Au Bois-Songeant.
Et quand tu cueilles
En souriant
Coeurs, fleurs ou feuilles*

*Tu les effeuilles
Si gentiment
Si gentiment!*

„Tot un bun prieten este și Jean Royère, scumpul meu Royère, cel care a lansat cuvântul «formidable». Am mâncat odată cu el și cu Tailhade. Acesta, era omul cel mai teribil în aparență din întreg Parisul, având însă aerul unei domnișoare demne care ar privi cruciș. Dar într-o bună zi se bărbieri și bravul Tailhade! O barbă însă, cu adevărat cinstită avea Adrien Mithouard, poet de o factură deosebită și estetician desăvârșit, mă văd parcă alături de el la Prefectura Poliției din Paris, în ziua de 1 septembrie 1914. Dușmanul se afla la câteva zeci de kilometri, cotropitor, iar Mithouard, poetul, în calitate de președinte al consiliului municipal trebuia să-i aștepte pe germani. Ah! În ziua aceea doi poeți s-au privit fără să râdă...”

„Și acum îi veni rândul lui Jean de Bonnefon. Era imens, pătrat, părul ca zăpada și bine îngrijit, veșnic împodobit cu un monoclu, privea prin el cu mai puțină bunătate decât ironie. De o noblețe autentică, el nu recunoștea în Franța decât nouă sute de titluri nobiliare veritabile. Am găsit în *L’Intransigeant*, că venind bolnav de la Nisa pentru a asista la banchetul meu parizian, (este vorba de banchetul dat în onoarea domnului Cantacuzène de către două sute de scriitori francezi, care sub prezidenția domnului Barthou l-au sărăbătorit în calitate de poet al Parisului) el ar fi murit din cauza banchetului, fiind însă deja bolnav, fapt ce este însă un simplu zvon, de altfel tot atât de exagerat ca și întreaga lui ființă scumpă”.

„Deasupra tuturor literaților francezi cunoscuți se înalță figura amicală a lui Paul Valéry care făcu chiar un joc de cuvinte în versuri, în legătură cu numele poetului Cantacuzène:

*Kant accuse ici-bas une si fauve haine
(L’écho répond: Cantacuzène)
Qu’il est doux de se fondre à ta fine syrinx
Diplomate discret mais fantasque larynx
Soufflant au frac brodé l’âme syracusaine
(L’écho redit: Cantacuzène)*

Valéry... ochii, de o culoare albicioasă, ieșeau dintr-un cap brun, așezat pe un corp îmbrăcat elegant. El, chiar și fără faima pe care o avea acum, ar fi rămas pururea în gândirea oamenilor aleși, în ciuda celebrității lui tardive. El ar fi rămas totuși omul descoperirilor metafizice și poetice, de mai bine de treizeci de ani. Posteritatea însă, reparatoare, îl va scoate fără greutate din vecinătatea oficială lângă care se află situat și de care se separă singur în chip atât de grațios. Gloria! Ea este rezervată atâtor compilațiuni, crime sau traducțiuni. Deci dacă este posibil să rămânem ca și Valéry (o spuneam la banchetul meu parizian) doar pentru câțiva originali... Eu personal am acceptat titlul de poet ca un titlu de curtoazie. Totul este însă de a fi aici pe pământ independent și amator. Precum oamenii pur politici în Franța nu au Legiunea de onoare (nici Clemenceau, nici Briand nu au avut-o) tot astfel în republica literelor, omul de litere, dacă nu este în administrație, nu ar trebui să fie decorat. Baudelaire, Verlaine, Mallarmé, Gourmont nu au fost decorați!“

Acesta este poetul francez Charles-Adolphe Cantacuzène, român prin simțire, trăit în Franța în mijlocul reprezentanților cei mai desăvârșiți ai literaturii franceze în ultimii treizeci și cinci de ani, influențat mult de simbolismul francez și poate de o filozofie spiritualistă sui generis și care reiese din poezia domniei sale, vrând să vadă pe oameni buni, animalele fericite, acestea fiind unicele lucruri la care poetul ține cu adevărat, după realizarea lor putând apoi să-și fumeze fără remușcări țigara.

Opera poetică a domnului Cantacuzino este de o necontestată originalitate și valoare, în ea întâlnind atât de mult din acel specific parizian, rezultat dintr-o îndelungată viețuire plină de amintiri în mijlocul acelui popor francez pe care marele corsican l-a iubit atât de mult.

Poate de aceea și domnul Cantacuzino a fost sărbătorit ca poet al Parisului, orașul lumii, al muzelor și al poezilor, și al amintirilor nepieritoare.

*12 aprilie 1932, ora 20,00, „Universitatea Radio“.
Text dactilo, 5 p., semnat mp. Arhiva SRR, dosar nr. 5/1932.*

G. Meissner

Amintiri de la Junimea

DOAMNELOR ȘI DOMNILOR,

De curând s-a împlinit un an de la încetarea din viață a ultimului dintre întemeietorii Junimii, a mult regretatului Iacob Negruzzi. Iar peste câteva zile –la 1 martie viitor- se vor împlini 66 de ani de existență a „Convorbirilor literare“, al căror prim număr a apărut la 1 martie 1867.

Dublă aniversare, care îndreptățește alegerea subiectului meu: „Amintiri de la Junimea“.

Atât Societatea Junimea cât și organul ei, revista „Convorbiri literare“ au fost viu combătute și hulite chiar, nu numai la primele lor începuturi, ci și în lungul lor șir de ani de activitate. Au luptat ele însă cu vrednicie și, cu toate curente înovatoare adeseori atât de ostile lor, au ieșit biruitoare. „Convorbirilor“ li se dădea nu arareori, de către cei cu vederi „înaintate“, cu un fel de binevoitoare compătimire, epitetul de „bătrâne“, în înțelesul însă de... „îmbătrânite“.

Dar tocmai „bătrânețea“ aceasta constituie astăzi titlul de glorie al revistei. Șaizeci și șase de ani de continuă existență, cu toate vicisitudinile, cu toată lipsa de fonduri, cu toate vrăjmășiile, cu toate înmormântările ce i se preziceau – iată un record, un fenomen, nu numai la noi în țară, ci și la națiunile de cultură din cele mai vechi.

Acești 66 de ani de continuitate cheazăuiesc traiul de aici înainte al bătrânei, dar nu îmbătrânitei reviste. „Convorbirile“ nu *trebuie** să moară, în primul rând, pentru cuvântul că atâția

* S.a.

nemuritori cu adevărat au fost strâns grupați în jurul lor. Un organ cultural la care sub impulsul lui Titu Maiorescu și al lui Iacob Negruzzi, au colaborat un Vasile Alecsandri, un Mihai Eminescu, un Ion Creangă, un Caragiale, un Coșbuc, un Conta, un Panu, un Lambrior, un Xenopol, un Onciul, un I. Bogdan etc. etc., dator e să o ducă înainte *coûte que coûte*. Ele nu *trebuie** să moară, în al doilea rând, și de altfel nu *pot*** muri, pentru cuvântul că și-n zilele noastre o pleiadă de oameni de mâna întâi, precum și numeroși tineri idealiști de valoare necontestată le încununează cu dragoste și le hărăzesc tributul lor de muncă încordată și dezinteresată.

Păcat de moarte ar fi să dispară un organ căruia i se datorește – iar acesta e meritul incomensurabil al Junimii și al lui Maiorescu îndeosebi – întronarea limbii poporului ca limbă literară.

E extrem de semnificativ faptul că, liniștindu-se patimile de odinioară, intelectualii din zilele noastre își întorc privirile cu respect și pietate spre tot ce a fost cândva în legătură cu Junimea. Aceste înălțătoare simțăminte de recunoaștere a meritelor din trecut au culminat cu prilejul ședințelor festive din 13 și 20 martie 1927, când „Convorbirile literare” și-au sărbătorit șazecei de ani de la apariția primului lor număr. Tot ce e de seamă pe întinsul României întregite, în frunte cu M.S. regina Maria, și-a rostit cu căldură cuvântul de admirație și de recunoștință pentru falnicii antemergători ai culturii neamului.

Iar, drept încoronare a unor asemenea gânduri bune, privim discursul profund impresionant și de o căldură intens comunicativă ținut la Academia Română de către M.S. regele Carol II la solemnă ședință de sărbătorire a nonagenarilor academicieni M.C. Șutzu și Iacob Negruzzi. Augustele elogii la adresa vechii Junimi rămân pe veci întipărite în sufletele recunoscătoare ale tuturor convorbiriștilor.

În dorința de a cunoaște cât mai multe amănunte din viața Junimii și dat fiind că în tinerețele mele – vai! – atât de îndepărtate am avut legături cu această societate, mi s-a cerut de repetate ori să depăn firul amintirilor mele „junimiste”.

* S.a.

** S.a.

Decât – ce s-ar putea adăuga nou și inedit, după dezvoltările datorate măiestrei pene a lui Gheorghe Panu și în urma duioaselor *Amintiri din Junimea* ale lui Iacob Negruzzi.

Mai mult decât atât. Trebuie să fac o cinstită spovedanie. Deși intrat în „Junimea“ încă de la 1871, băiat de 17 ani numai, contactul meu cu ea a fost mai mult sporadic. Așa, de la 1872-75, mă aflam la studii în străinătate. Apoi, întors în țară, tânăr în vârstă de 21 de ani, ceea ce mă împiedica de a lua parte la cele mai multe din ședințe săptămânale, era faptul că seratele dansante și balurile publice tocmai sâmbăta se dădeau. Firește că ocupațiunile mele „mondene“ nu se prea împăcau cu „scrisul“. Iar cel ce nu se prezenta măcar din când în când cu un manuscris și nici nu avea îndrăzneala să se avânte în discuțiuni, la care participau un Maiorescu, un Carp, un Pogor, un Th. Rosetti – acesta era cazul celor tinerei ca mine, ba și a numeroși asistenți mult mai vârstnici – acela de drept făcea parte din „caracudă“.

Nici un motiv de fală pentru mine; e adevărat că un șir respectabil de ani am fost un statornic membru al acestui grup, ca unul ce îndeplineam toate condițiile cerute, potrivit definiției date „caracudei“ de I. Negruzzi în *Dicționarul Junimii*: de scris, nu scriam; de glăsuț, nu glăsuam; dar de consumat la cozonaci și alte bunătăți de pe lângă cafeaua cu lapte, consumam foarte conștiincios.

Iată, într-adevăr, cum se exprimă I. Negruzzi în zisul *Dicționar*:

„CARACUDA, poreclă dată de A. Naum, cu ocaziunea unei aniversări, unui număr destul de însemnat de membri ai Junimii, care, mai tineri și mai modești, șed obișnuit prin colțuri, vorbesc foarte puțin, cârtesc pe la ureche foarte mult și așteaptă cu nerăbdare momentul când se aduc ceaiul, cafeaua și cozonacul.“

Completez explicația și cu cea dată de dr. H. Tiktin în dicționarul său român-german în care, după ce dă traducerea în nemțește a cuvântului caracudă sau caras, îl lămurește și la figurat: „unbedeutendes Volk, unbedeutende Leute“ adică: „lume fără însemnătate“.

Ei bine, din această lume am făcut și eu parte, alături de alții mulți. O mărturisesc fără înconjur. Între oameni de talia

fondatorilor Junimii era o cinste să fii măcar și codaș. Din această situație n-am ieșit decât în 1882, când, îndemnat de prietenul meu Alexandru Lambrior, apreciatul filolog, am citit la Junimea o dare de seamă amănunțită asupra cărții lui Tomaschek, „Românii din peninsula Hemus“ – dare de seamă publicată în „Convorbirile literare“, anul XVI, pag. 446-447. Pe urmă? Junimist statornic rămas-am toată viața. În această calitate am și avut deosebita cinste de a prezida la 13 martie 1927, ședința festivă ținută la „Fundăția Carol I“ din București, cu prilejul împlinirii a 60 de ani de la apariția primului număr al „Convorbirilor literare“ din 1 martie 1867.

Eram în toată puterea cuvântului copilandru, când pentru întâia oară am pășit pragul strălucitului cenacul ieșean.

Cu toată deviza lui Pogor, *Entre qui veut, reste qui peut*, tradiția cerea – o nepotrivire cu prima parte a devizei – că cine dorea să asiste la ședințele Junimii să fie introdus de un membru mai vechi. Pe mine m-a prezentat însuși Maiorescu. Mă avusese elev la *Institutul Academic*, liceu particular înființat de el împreună cu alți profesori, și mă avea atunci student la Facultatea de Litere și Filosofie din Iași. Potrivit autorizării ce-mi dăduse, mă dusei într-o sâmbătă a anului 1871 la locuința lui, spre a-l însoți până la Pogor, în casa căruia se ținea adunarea în acea seară.

Să nu vă așteptați la o dare de seamă asupra celor citite și discutate în acea ședință. Nu numai că au trecut aproape 60 de ani de atunci și că uitarea ar fi scuzabilă. Omul nu poate uita însă decât ceea ce a înregistrat în memorie și adevărul e că n-am înregistrat chiar nimic din cele vorbite. În primul rând, nici n-aveam pregătirea necesară, ca să pot prinde cu folos și pricepere fondul chestiunilor dezbătute. Dar chiar de așa fi avut-o, starea mea sufletească nu-mi îngăduia să urmăresc cugetări abstracte și generale. Închipuiți-vă emoția de care eram cuprins când m-am pomenit în societatea atâtor personaje însemnate ca: filosoful Maiorescu, excelența sa P. Carp, duhliul V. Pogor, înțeleptul Th. Rosetti, cumnatul fostului domnitor Cuza, distinșii frați Leon și Iacob Negruzzi etc. etc. precum și a atâtor foști profesori de ai mei ca: N. Culianu, I. Melic, I. Caragiani,

P. Paicu; închipuiți-vă apoi preocuparea ce mă stăpâna de a face o impresie favorabilă printr-o atitudine, modestă firește, dar mai cu seamă demnă – o demnitate la 16-18 ani e lucru mare! –, preocuparea de a-mi potrivi corect mișcările și gesturile, ca să mă feresc de ridicol ș.a.m.d. Cu asemenea griji, eram eu în stare să înțeleg ceva din discuțiile asupra unor aforisme schopenhaueriene?!

Totuși pot împărtăși oareșicare impresii de la această primă, pentru mine atât de memorabilă, seară.

– Poftiți în birou și așteptați puțin, că domnul se gătește, îmi spuse feciorul, când, nu cu puțină bătaie de inimă, m-am prezentat la domiciliul magistrului. După vreun sfert de oră, apărui Maiorescu, într-adevăr gătit, într-o ținută din cele mai îngrijite. De o eleganță sobră, dar impecabilă, așa l-a cunoscut lumea în toate vremurile, până la adânci bătrâneți. Distincția-i exterioară era adecvată celei sufletești: corectitudinii în gândire, sentimente și voință, îi corespundea perfecta corectitudine în înfățișarea exterioară. Această desăvârșită armonie o admira într-însul tot tineretul perindat pe băncile facultăților la care el a profesat. Atât de puternică a fost înrâurirea ce o avea asupra seriilor de studenți, încât unii dintr-înșii, chiar dintre cei mai capabili și talentați, își însușeau, fără vrere, până și modulațiile vocii marelui lor dascăl, gesturile, manierele lui. Sunt foști elevi de-ai lui Maiorescu care au moștenit și multe din înaltele lui însușiri morale; sunt alții care nu pot revendica decât imitarea mai mult sau mai puțin reușită... a formelor, lipsite însă de fondul corespunzător.

Exceptionala personalitate a lui Maiorescu nu se impunea numai tineretului, ci și tuturor cu care venea în atingere, fie și celor mai suspuși în ierarhia socială. În Junimea, îndeosebi, autoritatea-i era necontestată: doar Carp și Pogor, iar mai târziu, Gh. Panu, dacă-i țineau piept; dar nici aceștia nu se puteau sustrage ascendentului ce-l exercita.

În toate situațiile și împrejurările de mai târziu, fie ca om de societate – în care nu fermeca numai pe bărbați, *loin de là* – fie la catedră, fie ca ministru și ca om de stat, prodigiosul său prestigiu neștirbit s-a menținut: de la „duduca“ de la Vaslui și până la

Venizelos, când l-a cunoscut la congresul de la 1913, toată lumea s-a simțit subjugată de această puternică individualitate.

Cu covârșitoarea autoritate de care dispunea, Maiorescu ar fi putut grupa și păstra în jurul lui întregul tineret universitar, al cărui idol era, de nu-l stăpâna o repulsiune, devenită o a doua natură, în contra a tot ce putea să se asemene, cât pe departe, cu o încercare de a cuceri o ieftină popularitate.

Dușman neîmpăcat al oricărei acțiuni demagogice, el avea darul de a se impune, iar nu pe acela de a atrage. Admirația ce o insufla era imensă; totuși politețea-i excesivă și rece, ținea lumea la distanță. Am cunoscut destul de numeroși intelectuali care se intimidau în prezența lui, își pierdeau cumpătul, se bâlbâiau și nu mai aveau curajul de a se repropia. Mult mai accesibili și prietenoși erau alții dintre fruntașii Junimii, ca P. Carp, V. Pogor, simpatici frați Negruzzi; de era mai puțin rigid, Maiorescu posedea toate însușirile spre a deveni și o forță invincibilă politică, așa cum a fost o invincibilă forță culturală.

Dar să revin la prima ședință la care am asistat.

Cu multă dreptate afirmă I. Negruzzi, după descrierea ce o face a modului cum se petreceau lucrurile în fiecare sâmbătă seară la Junimea: „Socot că rareori s-a putut vedea o societate făcând lucruri serioase într-o formă așa de veselă“.

Pentru motivele mărturisite mai sus nu mi-a rămas întipărită în minte decât înfățișarea exterioară a lucrurilor: icoana salonului, chipurile persoanelor, lipsa oricărui protocol, veselia generală, anecdotele și glumele alternând cu discuțiunile serioase. Dintre matadori, Carp și Pogor tolăniți cu jiletcele descheiate în fundul sofalelor, alții întrerupând mereu pe vorbitori și cititori, fără observarea nici unei ordini în dezbateri. Caracuda tăcută și respectuoasă, cu ochii ațintiți mai mult spre marele pontif Titu Maiorescu care, cu tot zgomotul și verva nesecată a lui V. Pogor, își păstra atitudinea gravă ce-l caracteriza.

Culmea zburdălniciei o atingea adunarea în clipa în care, la strigătul: „Ușile, ușile!“, se trecea în sala de mâncare.

*

Pe Eminescu nu l-am întâlnit niciodată la ședințele Junimii, în schimb, am luat parte la o ședință onorată de prezența, anunțată mai dinainte, a bătrânului Vasile Alecsandri. În acea

seară atmosfera era cu totul alta decât de obicei. Liniște festivă. În așteptare, nu s-a dat lectură nici unei lucrări, iar grupuri-grupuri convorbeau în surdină. Sosirea bardului de la Mircești fu salutăată prin ridicarea respectuoasă a tuturor în picioare, iar după prezentările de rigoare și câteva cuvinte schimbate cu corifeii noștri, veneratul musafir citi – dacă-mi aduc bine aminte – două acte din *Fântâna Blanduziei*. Foarte interesantă a mai fost ședința și prin aceea că a urmat o adevărată conferință a poetului, privitoare la aspectul Iașiului din vremea tinereții sale. Înaripata povestire fu ascultată cu încordată atenție și într-o solemnă tăcere. Era o Junime mie până atunci necunoscută: amuțise și Pogor! Dar nici în urmă n-am mai asistat la vreo ședință atât de contrară tuturor tradițiilor consfințite.

În ordinea glumeață amintesc și de locul însemnat ce-l ocupau anecdotele la ședințele Junimii. Lectura oricărei lucrări, cât de serioase, putea fi oricând întreruptă, când printr-o asociație de idei, i se năzuia unuia sau altuia dintre ascultători, că ar fi momentul potrivit pentru plasarea unei anecdote. Era temeinic stabilită deviza „Anecdota primează“. Cei mai apreciați întrerupători în această direcție erau I. Caragiani, N. Gane, Gh. Racoviță și întotdeauna veselul și zâmbitorul Iacob Negruzzi. De o deosebit de excelentă primire se bucurau povestirile indecente, în care se distingeau, fiind zgomotos aplauzați, alde Ianov, Lambrior, Creangă și doctorul Max, părintele marelui tragedian de Max de la Comedia Franceză din Paris. Pe acesta din urmă nu-l menționează, pare-mi-se, nici unul din cei doi autori ai *Amintirilor de la Junimea*. Păcat, căci multă vreme rămăsese de pomină o foarte corozivă istorioară al cărei subiect era un voluminos și înflorit „cactus“...

Sub astfel de aparențe ușurate, care pe mulți i-au și îndepărtat de ea, Junimea a adus nepieritoare servicii culturii românești.

Veselia, râsetele, glumele, anecdotele, zeflemelele, n-au împiedicat întru nimic discuțiunile serioase, atacarea și lămurirea problemelor celor mai complexe și mai variate de literatură, critică literară, metafizică, artă, istorie, filosofie etc. etc.

Deoarece se izbeau curente cele mai contrare în sânul Junimii, era firesc ca dezbaterile să fie adeseori foarte aprinse.

Aici se ciocneau doar adeptii culturii germane – ca Maiorescu, Carp, Eminescu, Rosetti, Negruzzi – cu acei ai culturii franceze – ca Pogor, A. Naum, St. Vârgolici și alții.

Aici se loveau unii de alții scotocitorii cu dragoste și credință ai trecutului poporului românesc – ca Eminescu, Lambrior, A.D. Xenopol, Philipide, G. Panu – cu adversari ca Pogor, care susținea cu îndărătnicie că acest trecut, din punct de vedere cultural, nu are nici o însemnătate.

Aici se certau filologii între dâșii – Lambrior, Philipide, V. Burlă –, căci unde-s filologi, nu se poate să nu fie ceartă!

Aici se dezbăteau probleme de filosofie, ale căror reprezentanți autorizați erau, în primul rând, Maiorescu și V. Conta.

Aici veneau în atingere spiritul larg umanitar al lui P. Carp cu pasiunile înflăcărâte ale antisemiților ca A.C. Cuza și atâția alții.

Cumpăna dintre direcțiunile extreme o ținea mai întotdeauna obiectivul și calmul Maiorescu, pontiful necontestat al societății.

Asupra roadelor îmbeșugate rămase de la Junimea pe tărâmul literaturii propriu-zise, al criticii literare, al dezvoltării limbii literare și al stabilirii ortografiei românești, ar fi de prisos să stăruiesc, ele fiind de toată lumea cunoscute și recunoscute.

Și astfel, glumind și râzând, lucruri de seamă au înfăptuit junimiștii și multe adevăruri au rostit, potrivit vechei maxime: *Ridendo dicere verum* –/ a spune adevărul râzând/*.

21 februarie 1933, ora 20.20, „Universitatea Radio”.
Text dactilo, 8 p., adnotat mp. Arhiva SRR, dosar nr. 7/1933.

* Completare autografă.

Gr. Tăușan

În casele câtorva oameni mari

S-A SPUS DEMULT, și nu fără dreptate, că amănuntele din viața intimă a oamenilor mari privesc mai mult latura de curiozitate, decât ajută la cunoașterea reală a intelectualului.

Firește că ancheta vieții cotidiene a omului celebru nu explică nici misterul creației, nici nu lămurește prestigiul său personal. Sunt date imponderabile care trăiesc dincolo de viața de toate zilele a unui om, deosebit de alții.

Totuși, a cunoaște sau a afla ceva din viața intimă a unui om mare dacă nu ajută înțelegerea operei sale, poate servi de multe ori, prin aderențe sociale la cunoașterea unei lumi, a unui cerc literar ori a unei epoci, după cum anecdota lămurește de multe ori documentarea istorică.

Aceste considerațiuni îmi dau curajul de a povesti ce am văzut sau ce am auzit în casele câtorva oameni mari unde întâmplarea sau norocul m-au făcut ca foarte tânăr încă să le frecventez, însoțind aceste mici amănunte ce le-am cules involuntar și fără gând reportericesc cu o coloratură sentimentală provocată în chip firesc de conștiința trecutului de-a pururi pierdut.

Mă gândesc astfel – și amintirea ia forma aproape a unui vis la care nici n-am participat aievea, atâta de puternic timpul estompează amintirile – mă gândesc la curajul (tinerețea are toate îndrăzelile!) de a vizita la el acasă, în Parisul de acum 30 de ani, pe acela care, nou titular al catedrei de la Collège de France, era să devină mai târziu cel mai ilustru cugetător al vremii noastre; filosoful care deschide drumuri noi în metafizică, în psihologie,

în literatură. E vorba de Henri Bergson. Ce îndemna oare pe tânărul „*paysan du Danube*“ să îndrăznească a intra în casa unui mare profesor ale cărui cursuri le înțelegea cu aproximație, cursurile acelea în care profesorul era și un mare actor cu gesturi care fascinau, cu expresii rare ce anunțau de pe atunci apariția unui stil miraculos în conferința și în scrisul filosofic? Iată explicația:

Bergson, în anul acela, făcea un curs de filosofie grecească ocupându-se în special de Alexandru din Afrodiza.

Mă ocupasem cu pasiunea celor 20 de ani de epoca alexandrină și de filosofia ciudată, extraordinară a lui Plotin supranumit Ininteligibilul. A căpăta o lămurire, a-mi controla informațiile la o sursă atât de expertă ca a lui Bergson, era pentru tânărul de atunci, un prilej fericit, o ocazie ce nu trebuia să-i scape. Firește că citisem înainte de a suna la poartă operele sale, știam că este nu numai unul din cei mai subtili metafizicieni pe care Franța i-a dat lumii, dar că este în același timp un matematician, un cunoscător adânc al istoriei filosofice și firește ca normalian ce era, un elenist și un latinist.

Accelerațiile pulsului desigur că nu au nevoie să fie aici notate. Ele se explică în mod firesc prin conștiința distanței ce o simțeau că este între vizitatorul ce venea de atâta de departe, în Parisul tuturor minunilor spirituale și în casa omului cu spiritul cel mai minunat. Pe o vreme splendidă de primăvară, când Parisul se întrece pe el însuși, în depărtatul, foarte îndepărtatul Auteuil, într-una din vilele din parcul Montmorency, într-o casă la parter [...]*

foarte îndepărtatul Auteuil pentru că nu numai noi dar și țările mari și orașele celebre s-au schimbat aproape până la nerecunoaștere în timp de 30 de ani.

Nu erau atunci la Paris mijloacele de comunicație de astăzi și pentru a merge din mijlocul Parisului până unde stătea Bergson era cale lungă făcută într-o trăsurică cu un cal condus de un birjar pitoresc cu o pălărie înaltă de mușama pusă pe ureche. Nu se auzea atunci nici telefon, nu circula metropolitanul și nici tramvai electric. [Dar aceasta e o paranteză pe care o redau mai mult ca o culoare a timpului și a locului]**.

* 1 rând ilizibil, mss. deteriorat.

** Rânduri anulate cu o bară transversală.

L-am găsit pe marele om înfășurat în pleduri, deși afară era cald. O figură albă, fără sânge, din care se remarcă doi cărbuni aprinși, doi ochi strălucitori care sfredeleau, fără să depărteze, care cercetau fără să spioneze.

O politicoasă primire în care curiozitatea era cu greu mascată. Comunicându-i scopul pentru care am venit din depărtări orientale și spunându-i că am scris un studiu despre Plotin, consultând complicatele *Enneade*, am citit pe figura-i extraordinară sentimentul îndoielii în normalitatea intelectuală a vizitorului său.

– Cum! Din București? La București e o universitate? Și acolo se poate studia epoca alexandrină? Câți locuitori are Bucureștiul?

Și apoi adăugă:

– Dar noi avem pe Victor Cousin care a făcut o foarte onorabilă lucrare.

Erau tot atâtea întrebări și tot atâtea reticențe pentru ca să-mi explice în mod civilizat inoportunitatea vizitei. Cu sentimentul unei puternice deziluzii personale am avut îndrăzneala de a-i spune că studiul lui Cousin este onorabil, dar nu este definitiv. Prezentarea în traducere franceză a studiului lui Plotin /a lămurit poate mai bine sensul vizitei și/* aceasta mi-a dat puțină și marele noroc de a cunoaște în chiar marele său laborator pe acela care era prea bun francez ca să fie tare în geografie, dar a rămas în istoria cugetării omenești ca unul din cei mai adânci filosofi prin invenția duratei înțeleasă ca o muzică a sufletului, deosebită de timpul ce-o măsoară, și care durată explică însăși enigma lumii, ca un elan vital.

Dar aceasta ne duce acolo, unde pe moment nu voim, adică la filosofia lui Bergson! Ne interesează aici omul, nu sistemul.

Reținem numai această curiozitate, că acum 30 de ani în spiritul enciclopedic al marelui profesor nu încăpeau și câteva cunoștințe despre România și București: Bergson a devenit, după război, președintele cooperației internaționale de la Liga Națiunilor. În această calitate de pontif cultural, firește că acum cunoaște o țară pe care o ignora, sau de care era foarte puțin informat cu 30 de ani îndărăt.

* Completare autografă. Anulat: „a rupt puțin gheața unei prime întrevederi“.

Acum Bergson e foarte bătrân. Mărturisim că aparența sa de bolnav, de istovit și de anemiât de acum trei decenii îndărăt nu prognosticau că apologistul duratei va învinge timpul. Geniile însă înving și puterile naturii în afară de ei.

Când peste câțiva ani nevoile culturale m-au readus de la Paris la Bruxelles – în Bruxellul vesel, jumătate oraș de provincie și jumătate oraș mare și modern–, am cunoscut aici pe unii profesori de la „Université libre“ –o școală înaltă calomniată de multe ori de cei ce nu au căutat să aibă informații precise. S-a spus de multe ori că Universitatea belgiană n-are austeritatea și seriozitatea celorlalte. A fost învinovățită de o prea mare lărghețe în ceea ce privește conferirea de diplome. De fapt aproape în toate univesitățile învață cine vrea și cine poate, și nu putem cere unui înalt focar de cultură, cum e Universitatea decât să aibă profesori vrednici de a deschide drumuri noi în știință și a orienta spiritele.

La Universitatea din Bruxelles și în special la facultatea de drept au fost tocmai astfel de profesori cu reputație și adevărate celebrități, ca marele Laurent, ca Prins, o autoritate printre penaliștii europeni, iar dreptul roman era predat din tată în fiu de marii romaniști care se numesc Cornil. Van der Est este o celebritate recunoscută în dreptul civil. Firește că cine voia să învețe avea posibilitatea de a face aceasta audiind pe măștrii de la Universitatea liberă. Bănuiesc că ceea ce a contribuit la răspândirea legendei calomnioase din jurul Universității belgiene este faptul că e susținută din fonduri particulare, iar cuvântul de „liberă“ deșteaptă noțiunea unei școli fără control. În realitate, belgienii au voit să scape universitatea de tutela statului fără însă a-i scădea valoarea ei culturală, ca o protestare contra influenței catolice dominante mai ales acum câteva decenii înapoi.

Ei știau din proprie experiență ce înseamnă universitatea catolică cum e cea din Louvain, dominată de Vatican.

N-au vrut să facă din cea mai înaltă școală a lor o anexă a spiritului papal și cum partidul catolic a guvernat 20 de ani aproape neîntrerupt Belgia, nu e nici de mirare, nici de criticat dacă cetățenii Belgiei au voit să înființeze o „Université Libre“

în capitala țării lor, fără amestecul bisericii. Noi care din fericire n-am cunoscut fricțiunile dintre biserică și stat firește că înțelegem mai greu o atare hotărâre dar pentru a judeca o societate trebuie să te transpui în mediul și în timpul ei. Pentru a ne reîntoarce acum la profesorii de acolo, îmi reamintesc cu deosebită plăcere de mulți dintre ei așa cum i-am cunoscut întâmplător la ei acasă.

Toți duceau o viață cu adevărat modestă, închinată studiului. Și pe Cornil și pe Van der Est și pe Giron, care era și primul președinte al Înaltei Curți de Casație, i-am văzut în căsuțele lor minuscule cum sunt cele mai multe din orașul mai mult flamand decât valon. Toate casele bruxeleze au câte un „*espion*“, suni la ușa care dă în stradă și o servitoare precaută examinează prin mica fereastră mutra vizitatorului. După formalitățile de rigoare ești condus pe o scară strâmtă la etajul de sus, indiferent de casa în care intri, pentru că arhitecții belgieni se pare că și-au menajat puterile inventive făcând toate casele la fel. Sunt străzi întregi pe care dacă nu ți-ai aminti numărul la care locuiești n-ai ști unde să intri. Interiorul strălucește de curățenie. Micul apartament are fresce artistice pe pereți pentru că în țara lui Rubens pictura este o necesitate, nu un snobism.

Îmi reamintesc că profesorii belgieni, de acum douăzeci și cinci de ani cunoșteau starea de lucruri din România și cum pe acea vreme domnea la noi Carol I toți făceau elogii înțelepciunii sale politice. Profesorul Giron care ocupa cea mai înaltă situație oficială în stat, fiind președinte al Înaltei Curți de Casație, în calitate de profesor de drept constituțional cunoștea regimul constituțional de la noi, transpus de altfel din statutul belgian.

Dar revenind la noi în țară, socotesc că nu vor fi lipsite de interes unele amănunte asupra vieții de acasă a lui Titu Maiorescu.

Amintirea de altfel a casei lui Maiorescu, cred că nu numai pentru cel care vorbește aici, dar și pentru toți cei care au avut norocul de a intra în ea, reprezintă o perioadă de timp luminoasă, ancorată în viața noastră sufletească. Strălucitul vorbitor care fascina pe auditori prin arta dicțiunii dusă până la limitele unde se întâlnește dialectica cu teatrul, era în intimitate tot atât de

excepțional și cu puteri magnetice, ceea ce făcea să atragă și să rețină pe cei ce-l apropiiau fără a cere de la el altceva decât vraja întregii sale ființe.

Cu prestigiul său de mare profesor, cu autoritatea ce i-o da rolul ce-l juca în viața politică, cu reputația de critic cu puteri patriarhale, cu celebritatea mării avocaturi ce-o profesa, se înțelege câtă revoluție sufletească a produs în studentul care a primit cartea lui de vizită cu mențiunea: „este rugat a veni la masă la el astă seară, str. Mercur No.1“.

„Casa din str. Mercur No. 1“, cu celebritatea ei pe vremuri, era o confortabilă locuință cu camere mici, încălzită cu calorifer și luminată cu lumină electrică, adusă prin fir special de la uzina Teatrului Național, pe vremea când aceste conforturi nu erau utilizate nici în alte case mai bogate, și vedem în această anticipație a progresului de mai târziu occidentalismul lui Titu Maiorescu, manifestat prin tot felul lui de a fi, în scriere, la tribuna Parlamentului, la barou, ori la catedră.

Totuși (și aceasta e curios pentru un om de gust ca el) nu avea nici o pânză celebră, singurul obiect de mare artă din casa sa fiind o reproducere în bronz a Venerei din Millo, cumpărată de la Paris într-un timp când simțise, cum spunea el, extazul rar al emoției pure din fața originalului de la Luvru. Era mândru de această capodoperă reprodușă artistic, dominând de altfel ca un simbol al frumuseții pure, ședințele literare din camera din mijloc unde, dacă pereții de azi ar putea să reflecte vocile de altădată, s-ar auzi discuții și opinii care au devenit fermentul întregului nostru progres cultural.

Masa lui Maiorescu era servită în mod elegant și cu o aparență de mare aparat; fecior înmănușat în alb, flori artistic aranjate pe masă, cristaluri scumpe și deasupra tuturor sclipirilor materiale, melodia glasului inimitabil al amfitrionului și afabilitatea cuceritoare a d-nei Ana Maiorescu, tovarășa ideală a lui Titu Maiorescu. Distinsa doamnă știa să fie totdeauna prezentă, dar cu o discrețiune care dovedea superioritatea sa, știind să răspândească voia bună între musafirii casei. Printre obișnuiți și intimi erau Ollănescu-Ascanio, Buicliu, membru la Curtea de Casație și fratele cunoscutului medic, Zizi Cantacuzene,

cel dintâi traducător în franțuzește al lui Schopenhauer, câteodată Max Rosetti, fratele d-nei Maiorescu, spiritualul cronicar de altădată al *Constituționalului* – I. Brătescu-Voinești, Chibici Râvneanu, prietenul lui Eminescu și cel care, cum relatează d-l Călinescu în recentul său studiu asupra vieții lui Eminescu, îl însoțise pe poet la Viena ca bolnav, trimis de Titu Maiorescu, sprijinitorul de totdeauna al poetului:

„Cu evlavie cumplită înghiteam pe regii lybici./ Unde sunt acele vremuri?/ Te întreb, amice Chibici!“

Câțiva studenți preferați de maestru și care erau în studii la Berlin sau la Paris nu lipseau nici ei din casa lui Maiorescu, deoarece profesorul pomenea de ei, le citea scrisoarea cea din urmă primită, dovedind și prin aceasta cât de profund și de sincer înțelegea marele critic rolul și profesiunea sa didactică. De altfel, Maiorescu era profesor mai mult decât orice și pasiunea sa dominantă era literatura. Cine l-a cunoscut în intimitate poate afirma că în casa lui nu se vorbea politică, nici când era ministru, toată conversația fiind stăpânită numai și numai de controverse literare și de discuții filosofice.

Îmi reamintesc cu câtă greutate a trecut într-o seară de unde sta cu noi, în camera vecină, unde Tache Ionescu venise grăbit de la un Consiliu de Miniștri ca să-i comunice cine știe ce chestie mare de stat, și ce exclamație de plictiseală a scos omul nevoit a părăsi un mediu ce-i convenea mai mult decât cancanul politic.

Cum pe vremea sa nu era muzica răspândită în abundență ca azi, lui Maiorescu, care era un meloman – cu toată regretabila sa infirmitate auditivă – și era el însuși un flautist diletant dar abil, îi plăcea ca unele mese [...] * în care unii din cei mai buni orchestranți și profesori de la Conservator, cântau în salonul alb, cu ornamentații de aur – o podoabă de lux a unei case ce voia să fie confortabilă, dar modestă.

Azi, amintirea despre cine a fost Maiorescu este din ce în ce mai slabă, iar numele său pentru generația tânără, nu evocă decât o pagină de istorie literară, fără căldura comunicativă a aceluia care mai mult decât om politic, decât orator parlamentar și decât avocat, a fost profesor, numai profesor, ideal profesor.

* Rând ilizibil, mss. deteriorat.

În alt pol al vieții sta Hașdeu. Era orice, afară de profesor. Cursurile sale se țineau cu intermitența zilelor de ploaie. Erau când frecvente, când întrerupte cu lunile, iar lecțiile erau făcute fără unitate și fără metodă, din care nu lipseau însă anecdotele, polemicile cu contemporani, parantezele incidentale, care făceau pe cât de interesante lecțiile sale, ca manifestare spirituală, pe atât de infructuoase studenților auditori.

Dar așa cum era, cu lipsurile, cu straniile sale manifestațiuni, Hașdeu se impunea printr-o personalitate conturată și singulară, era un exemplu unic. Știința sa variată și complexă, înclinarea sa spre cunoștințe aprofundate, întemeiate pe izvoare de întâia mână într-o vreme când cultura era adeseori superficială și retorică – sunt cu adevărat calități anacronice.

Când am publicat ediția primă a *Filosofiei* lui Plotin – care mi-a dat puțină de a-l cunoaște personal, pentru că nu am făcut parte din cnaclul „Revistei Noui“ – mi-a trimis fără să mă cunoască o scrisoare plină de măgulitoare cuvinte, dar și cu citarea greșelilor de tipar din textul grec ce însoțea expunerea cărții. O spun aceasta ca o dovadă de cât știa și de cum citea, acest om care era incapabil a face un curs universitar, cum îl cerem azi, dar care era un muncitor intelectual, ce nu cunoștea nici o ezitare și nici o fugă de greutate.

„Castelul“ său din Cămpina, descris de Caragiale în culori cât se poate de simpatice, era de fapt un capriciu arhitectonic, pretențios și fără frumusețe. Interiorul nu compensa nici el inesteticul exteriorului.

Invitat stăruitor de bătrânul savant, care prin drama familială ce-l arse în suflet devenise tot mai mult „mag“ spiritist, am fost musafirul castelului. Primit boierește, cum era de fapt basarabeanul ilustru prin origine, ca și prin educație personală, am cunoscut pe Hașdeu la el acasă, dându-mi socoteala cât de variate erau lecturile și cum el în tot ceea ce citea punea avântul și căldura sa personală; cutare scriitor era un „prost“; altul trebuia izgonit din țară, dacă nu suprimat de pe fața pământului.

Un creier mereu în ebuliție!

Și câte intenții mistice în decorația interioară a casei de țară ce avea un donjon, ca în castelele de pe Loire! Aici o fereastră în plafon pentru a pătrunde soarele ca să lumineze direct statuia lui Christ din hol; dincoace, un tavan netencuit pentru a simboliza nu știu ce inocență celestă; în altă parte, câteva „nișe“ cu număr fatidic și simbolic scos din Cabală, ori din operele Marii Magii. Un amestec de poezie mistică, cu concretizări de lecturi varii și ciudate, o sinteză de știință sigură cu avânturi capricioase spre viziuni ale lumii „de dincolo“.

Dar așa cum era, era el inimitabil. Un Hașdeu nu se poate reedita. Rămâne ca o glorie, o mândrie, dar nu și ca un model de imitat, pentru că e imposibil.

Acești oameni mari de altădată au pierit, ducând cu ei o epocă de debut promițător cultural, dovedindu-ne că în trecutul nu prea îndepărtat al țării noastre au trăit, cu puteri de radiație, personalități ce aveau darul de a fascina, de a trezi energiile și de a conduce sufletele tinere spre orizonturi largi și spre o stea polară a vieții dezrobite de pulberea materialității.

Maiorescu, Hașdeu – oameni mari ai țării mici de altădată – au murit de mult. Trăiesc însă, viu, în sufletele celor ce i-au cunoscut de aproape, cum trăiesc toți aceia care au spart cadrul înguste personalități și s-au identificat cu spiritualitatea eternă.

*3 mai 1932, ora 20.10, „Universitatea Radio“.
Text dactilo, cu adnotări, II p., semnat și datat mp.
Arhiva SRR, dosar nr. 5/1932.*

C.D. Anghel

Fratele meu, poetul D. Anghel

CÂND DIRECȚIUNEA acestei instituții mi-a făcut cînstea să-mi ceară o conferință asupra operei fratelui meu, poetul D. Anghel, ce îmi dădea prilejul de a schița un gest de pietate către memoria scumpă a celui dispărut, m-am grăbit a accepta propunerea, fără a-mi da seama că pentru a izbuti să pun suficient în valoare o operă care a însemnat un moment în istoria literaturii noastre – o mare dificultate mă păștea și anume aceea de a nu spune mai mult decât s-ar cuveni din dragoste frățească, dar nici, din modestie, mai puțin.

Cum nu sunt critic de profesiune, nu e intenția mea de a încerca un studiu critic asupra acestei opere, ci numai de a cere auditoriului, adică actualității, reparația nedreptății ce s-a făcut, lăsând să se aștearnă vâlul cernit al uitării asupra unui scriitor original și de un talent recunoscut de toată generația lui.

Sunt abia 18 ani de când a închis ochii și de poetul Anghel aproape nu se mai vorbește; cum de altfel nu se mai vorbește nici de emulii lui, de ceilalți scriitori de talent, contemporani cu el: de un Cerna, de un Iosif, de un Gheorghe din Moldova, de un Gârleanu.

De poetul florilor și al fantomelor, azi, aproape nu se mai pomenește, parcă n-ar mai fi flori în lume. Parcă n-ar mai râde sub soare crizantemele învoalte, pe care le-a cântat Dim. Anghel, și nici magheranii, floarea-soarelui, nalba, mușcata ori gherghinele – umilele flori spre care-l purta fantezia ca spre un paradis pierdut și parcă imaginația n-ar mai înfiripa nici fantome prin grădinile tănuite, când se lasă amurgul, ca cele pe care le-a evocat cu atâta farmec, poetul.

Și totuși, de la dispariția lui, forma literară în vorbirea noastră și în scriere a progresat, s-a înăvuiț vocabularul, s-a mai rafinat limba literară și ar fi fost firesc ca dimpotrivă, să se accentueze preferința publicului pentru un scriitor care a avut, ca D. Anghel, cultul formei desăvârșite, a frazei cizelate ca un giuvaier, a imaginilor sclipitoare, a nuanțelor discrete, a cuvântului, în fine pus la locul lui...

Căci, cum spunea poetul pentru a slăvi cuvintele:

Împerecheri ciudate de slove... o cuvinte!

Ce farmec se deșteaptă când vă rostește gura...

De n-ați fi fost voi oare, atunci cu ce vestminte

Și-ar fi îmbrăcat pe lume și dragostea și ura?

O asemenea nedreptățire a uitării nu-și are decât o singură explicație: dezinteresul din ce în ce mai accentuat al publicului nostru de îndeletnicirile intelectuale. Lumea sportivă de azi, cu mușchi încordați, tineretul nostru stăpânit de gustul exercițiilor violente și brutale nu mai are nici o aplecare spre visare și spre scăpările imaginației. Visarea, poezia, sunt lucruri vane, pentru el, care-i numai acțiune și zbucium trupesc. Un poet migălit de rime, un nostalgic visător este printre noi un fel de arătare fantomatică de pe alte țărâmur, un fel de strigoi, pe vremurile astea de pugilat, de matchuri, de lovituri contondente.

Și totuși mai sunt și astfel de exemplare de umanitate care să poarte interes și de poeți, iar frenezia de sporturi trebuie să ia odată sfârșit, după cum s-a isprăvit și cu frenezia postbelică a dansului.

Trebuie să revie odată lumea la îndeletnicirile intelectuale de odinioară.

Și va reînvia și cultul limbii literare și prețuirea artiștilor care au cultivat-o și au turnat-o în forme nepieritoare.

Dar până atunci e necesar să se repună mereu sub ochii contemporanilor creațiunile trecutului spre a le feri de uitare și mereu să se reîmprospăteze pe ecranul actualității imaginea autorilor dispăruți.

Întoarcerea acestui timp o prevestește d-l C. Banu într-un articol zicând: „Va veni un timp când o adevărată cultură va răsturna valorile de azi, punând la locul de onoare pe cei ce au

cinstit neamul prin munca lor fecundă. Atunci și memoria lui D. Anghel va cunoaște răsplata pe care zbuciumata lui viață n-a cunoscut-o.“ Și d-l Banu vorbea așa pentru că vedea în Anghel „un B. Cellini care s-a mulțumit să bată pe o nicovală de aur gândiri, emoții, impresii, pe care arta lui, alcătuită din tot atâta finețe înăscută, câtă răbdare, impusă va reuși să le răpească valului cotropitor al uitării.“

Cunoscutul critic Hasnaș a spus și el:

„Anghel a fost mai presus de tot un artist al cuvântului. I-a cunoscut nuanțele ascunse care tălmăcesc în sunete atâtea vibrații tănuite, i-a stăpânit puterea sa de a reda culori și forme și l-a cizelat cu o grijă de miniaturist. De aceea poezia lui e originală și nouă.“

Poetul Victor Eftimiu adaugă: „Printre scriitorii noștri de obște aspri, lipsiți de mlădierea oamenilor ziși bine crescuți, Anghel răsărea ca un civilizat, atât prin nașterea sa, prin lumea în care trăise, cât mai ales prin sufletul său delicat și sensibil. Avea o eleganță înăscută. Ochiul său era mai deprins ca al oricui să prindă nuanțe cât de discrete. De aceea, literatura lui e plină de imagini, de aceea a iubit și cântat florile stropite cu toate luminile.“

De ce a fost un scriitor civilizat, după cum zice Eftimiu și de ce a fost poetul florilor dintr-o grădină închipuită, o lămu-rește, pe de o parte obârșia lui, pe de altă parte mediul agrest în care și-a trăit copilăria și din care n-a lipsit o minunată grădină, după cum se va vedea îndată.

El s-a născut într-adevăr, în anul 1872 la moșia Cornești de lângă Iași, al cărei conac, așezat într-o regiune din cele mai pitorești, fusese înconjurat cu un parc minunat și cu plantații de către părintele nostru, care pe lângă că era un agricultor merituos, era și un adevărat creator.

Conacul acesta era un vechi lăcaș mănăstiresc, cu un trecut tulbure și misterios, de legende și stafii, cu o arhitectură tenebroasă, anume parcă făcută pentru a tulbura o imaginație impresionantă.

Lângă casă se înălța o biserică înconjurată de un popor de lespezi de morminte și de cruci. Dinspre ea vântul aducea tainice

efluvii de tămâie, putând trezi în suflete porniri inconștiente spre misticism și tot de la ea mai porcedeau și vibrații de clopot, glas prelung de aramă ce, după dispoziție, putea să înfioare, sau să dispună la visare.

Pe o latură, cât ținea casa, era un cerdac larg cu stâlpi rotunzi, din mijlocul căruia cobora o scară circulară de piatră, cu trepte multe pe care erau de margini grămădite ghivece de flori, în toate culorile. Grădina, cu parterele ei de flori și de gazon, se întindea pe sub pomi maiestuoși, iar în mijloc avea un vast bazin circular alimentat de un șipot viu ce curgea dintr-o fântână de piatră și apoi cădea pripit și zgomotos într-o lespede scobită înainte de a se scurge în bazin. Zgomotul șipotului, continuu întrerupt de vântul ce împrăștia câte o clipă sulul de apă, resfira o nespūsă vrajă în nopțile cu lună.

Asta era șipotul pe care l-a cătat poetul și în grădina descrisă a aflat el toate florile cu care și-a alcătuit apoi buchetul lui literar.

Din taina desigurilor grădinii, din fulgerarea luminii filtrate pe sub bolțile aleilor, din apoteoza culorilor vii ce împeștrău parterele s-au strecurat poezia și visul într-un suflet pregătit poate la asta și prin ereditate din partea mamei.

Mama era de obârșie din Elada, dar a fost de mică crescută în insula Antigone din fața Sтамbulului.

Natura exuberantă din această blagoslovită insulă, privilegiul zilnic al feței schimbătoare a mării, adâncimea fără de sfârșit a orizonturilor cu varii culori, au făcut din această natură de elită o fire poetică și avidă de cultură, pe care și-a îndestulat-o din belșug din literatura clasică elenă și din cea romantică.

Darul de a vibra înaintea frumosului, sensibilitatea extremă, nostalgia ce au stăpânit pe mamă, de bună seamă s-au transmis prin obscurele mijloace ale eredității aceleia ce le-a potențat apoi, în mediul în care s-a dezvoltat, făcându-le să ajungă la eflorescența darului poetic.

Iată ceea ce cred eu că a determinat orientarea ființei lui spre poezie și chiar spre felul de poezie la care s-a oprit.

Iată de ce Dim. Anghel a fost poetul florilor și al fantomelor și cântărețul mării. Nici unul din poeții noștri n-a fost stăpânit de

nostalgia mării, nici n-a simțit chemarea ei ca el. Nici unul nu i-a ascultat cântecul mai atent ca el.

*În fiecare seară, de un timp, stau cu mirare,
Și ascult ce straniu cântă tumultoasa mare.
Atent îmi plec urechea, și ascult notele-i grele,
Ascult, cântând pe-ncetul să mă deprind cu ele,
Să-mi lămuresc ce-o doare când spumegă de ură,
Ce vrea să spuie marea cu-nfricoșata-i gură.*

Primele rudimente de instrucție le capătă el de la un bătrân institutor francez, nu mare cărturar, dar un bun observator al naturii, meșter a deștepta curiozitatea unui intelect precoce.

De la acest dascăl el mai învață limba franceză, în timp ce limba italiană o învață jucându-se cu copiii coloniștilor țărani italieni, cu care părintele nostru, al doilea colonizator al țării după divul Traian, colonizase moșia Cornești, ca să cultive orez ca pe câmpia Piemontului.

Folosirea acestor limbi, încă de mic, mult i-a fost de folos mai târziu, când a plecat să trăiască în Italia și Franța.

Acestei prime inițieri făcute în casă îi puse din nenorocire capăt moartea prematură a mamei, ceea ce necesită internarea copilului zglobiu în pensionul Inst.-Unite din Iași. Fără veste, el răsfățatul, se văzu strâns între zidurile triste ale școlii, supus strictetei unei discipline meticuloase, cu care nu se putu împăca firea lui aprigă. Pedepsele curseră pe capul lui, dar în loc de a-l disciplina, îl înăspriă și făcură din el un refractar și un școlar mediocru, care se dezinteresa de cursuri și-și petrece vremea citind romane, basme, tot ce-i cădea sub mână și visând.

Gustul acesta de citit l-a urmărit și după ce a părăsit școala și a citit prodigios, în toate direcțiile, compensând astfel bagajul de cunoștințe ce i-ar fi dat cercetarea regulată a cursurilor de școală. Simțul său critic înnăscut, intuiția lui superioară l-au pus în măsură să sistematizeze tot acest bagaj intelectual, încât să se poată oricând folosi de el grație unei remarcabile memorii.

La părăsirea școlii, Dim. Anghel nu se putea făli cu vreo diplomă, putea însă înfățișa un caietel cu versuri spre a dovedi că e și el poet.

Una singură din poeziile acestui caiet văzu lumina în revista „Contemporanul“ de la Iași, căci pe celelalte poetul le renegă ca fiind prea înrâurite de maniera lui Eminescu. El vroia să fie original, nu să semene cu altul, oricât de mare ar fi. Și două împrejurări contribuiau cu deosebire să-l emancipeze de influența eminesciană și să-i ajute să-și degajeze personalitatea: studiul aprofundat ce l-a întreprins al literaturii populare din diferite țări și în urmă, contactul pe care l-a avut la Paris cu poezia impresionistă din Franța și cu reprezentanții săi, cu care leagă strânse legături de prietenie, cu deosebire cu poetul Jean Moréas, pe care-l întâlnea aproape zilnic în cafenele și făcea mare haz când chelnerul îi aducea schwartzul scandându-i strofa:

*Au poète Jean Moréas
J'apporte son café en tasse*

Mai era prieten și chiar vecin de cameră cu un alt poet, cu Émile Goudeau și cum pe amândoi îi persecuta o bătrână vecină de la etajul de sub ei, sub cuvânt că prea sunt zgomotoși, Goudeau i-a făcut odată o farsă ce a rămas de pomină în cartierul Latin. Cum bătrâna avea la balcon un acvariu cu peștișori roșii, într-o duminică pe când era la biserică, Goudeau, de la fereastra lui, de sus, cu o undiță, i-a pescuit peștișorii, unul câte unul și după ce i-a prăjit, i-a aruncat îndărăt fripți, în acvariu. Cum bătrâna, la înapoiere, nu-și putea explica întâmplarea, a adunat întreg cartierul ca să vadă minunea frigerii peștișorilor fără de foc.

În literatura populară, în folclor, Dim. Anghel a găsit un izvor nesecat de duioșie, de simplitate rustică, de frăgezime de imagini, pe care a căutat să și le însușească, tălmăcind în românește o sumă de catrene populare spaniole, grecești, italiene, care sunt cuprinse în ediția completă a versurilor sale, dar ar putea de asemenea figura la loc de onoare în orice antologie.

Din ele nu voi cita ca pildă decât câteva, căci de așa avea loc, ar trebui să le citez deopotrivă pe toate:

*De un timp am o durere
Și într-atâta e de mare
Încât nu mai știu eu singur:
Eu o am, sau ea mă are.*

Iată acum una din italienește:

*Precum nu se mai închide
Trandafirul înflorit
Tot astfel rămâne rana
Inimii ce a iubit.*

Și în fine, iată și niște catrene spaniole:

*Vorbele de amor pe lume
Sunt ca salba de mărgele
Dacă scapă întâia boabă
Celelalte curg și ele.*

sau:

*Ca și umbra e femeia
De o urmezi, ea te alungă
Dar de fugi, atunci aleargă
După tine să te ajungă.*

Din literatura impresionistă franceză el a luat fluiditatea, sugerarea sentimentului prin evocațiuni, estomparea imaginilor, muzicalitatea versului.

Prin nenumărate traduceri din poezii francezi moderni, el reuși să-și apropie toate aceste însușiri, armonizându-le cu cele dobândite din contactul cu folclorul. Acum era stăpân pe arta sa, conștient de personalitatea sa, putea să-și aștearnă opera.

El face acum să apară poemul *În grădină*, în care unii admiră versuri sculpturale de o plasticitate nebănuită ca cele din *Gheorghina*. Așa:

*Gheorghina singură, spre toamnă, când sunt grădinile
pustii
Nu-mprăstie nici o mireasmă, ci rece și nepăsătoare,
Când stă să-i vie și ei ceasul înfricoșatei agonii,
Și-naltă tot mai sus în aer, zâmbind, marmoreana-i floare
Ca și cum n-ar fi fost născută cu celelalte pe pământ
Fără palori și fără umbre, ci tot mai dreaptă în lumină,
Ea luptă mândră pân' la urmă și se coboară în mormânt
Purtând cununa ei de aur pe frunte, sus, ca o regină.*

Alții admiră extrema delicateță a tușei din *Balul Pomilor*, în care versul are fluiditatea și vaporozitatea unui pastel:

*Cu legănări abia simțite și ritmice, încet-încet
Pe pajiștea din fața casei, caișii, zarzării și prunii,
Învestmântați în haine albe, se clatină în fața lunii
Stând gata parcă să înceapă un pas ușor de menuet.*

*Se cată ram cu ram, se-nclină și-n urmă iarăși vin la loc,
Cochetării și grații albe, și roze gesturi, dulci arome
Împrăstie în aer danțul acesta ritmic de fantome,
Ce așteaptă de un an de zile minuta asta de noroc.*

*Ce e de spumă sus pe ramuri se face jos de catifea
Și astfel umbrele căzute pe pajiște par mantii grele
Svârlite de dănțuitorii ce au rămas numa-n dantele
În parcul legendar în care s-a prefăcut grădina mea.*

*Așa-s în clipa asta toate, dar mâine albi cavaleri
Despodobiți de-atâtea grații, ce le-mprumută luciul lunii
Vor deveni ce au fost de-a pururi: caișii, zarzării și prunii,
Banalii pomi din fața casei ce-i știu de-atâtea primăveri.*

Vedeți ce feerie somptuoasă scoate imaginația poetului din banala înfățișare a unor umili pomi fructiferi dintr-o grădină: caișii, zarzării și prunii. Între realitate și imaginație, ce contrast.

El mai face să apară atunci o sumă de traduceri din diverși poeți străini, ca Samain, de Régnier, Moréas, Verlaine.

Totodată, își lărgeste orizontul poetic, își adâncește genul și dă la iveală volumul *Fantezii*. Revistele literare și ziarele își dispută colaborarea lui și cu deosebire „Semănătorul“, „Viața Românească“, „Cumpăna“.

Între timp, survin două împrejurări care au o hotărâtoare înrăurire asupra rostului vieții lui: întâlnirea cu poetul Iosif și în cele din urmă, incendiul casei Luvrului unde-și avea domiciliul, când focul îi mistuie tot avutul lui casnic și toate caietele lui de însemnări și notele, /precum și câteva bucăți inedite/*.

Cu Iosif, afinități nebănuite l-au făcut să lege o prietenie care a dus la o colaborare literară atât de strânsă, încât perso-

* Completare autografă.

nalitatea fiecăruia din ei s-a contopit într-o nouă ființă cu însușiri deosebite, A. Mirea*. A. Mirea avea și strălucirea inteligenței și vioiciunea asociației de idei și de imagini și spiritul ironic ale lui Anghel, cum și profunzimea sentimentului și tehnica savantă a versului ce îl caracteriza pe Iosif.

Colaborarea avea loc în acest chip: Anghel, care era un improvizator oral, dicta. La el, când îl stăpânea transa inspirației, opera se zămislea în creier pe de-a-ntregul și pusă la punct cu toate amănuntele, așa că el o dicta, preumblându-se ca și cum ar fi citit-o dintr-o carte.

Iosif, cu condeiul în mână, conducea inspirația celuilalt, o impulsiona sau o potolea după nevoie, și o șlefuia în timp ce o așternea pe hârtie. Când colaborarea Dioscurilor se desfăcu, Anghel se servi de un secretar stenograf care să-i prindă dictatul.

Din această colaborare au ieșit bucățile scânteietoare de vervă și de spirit nesecat adunate apoi în volumele intitulate *Kaleidoscopul I și II*.

A. Mirea nu s-a mărginit la acrobația de polemist și ironist din *Kaleidoscop*, ci a scris și proză, a tălmăcit fabulele lui La Fontaine și a abordat și genul dramatic, traducând pe Camoes, alcătuind poemul scenic al *Funigeilor*, dând teatrului național scânteietoarea *Cometa* și fresca de istorie națională a lui *Carmen saeculare*, din care *Balada Danubiului* a ajuns clasică prin școli.

Dar în colaborarea Dioscurilor se intercală înrâurirea unei terțe persoane, care la început o stimulează, dar apoi îi fu funească. Bazată pe o legătură ideală de prieteșug, colaborarea n-a mai putut subzista când un alt sentiment dominant cuceri inima lui Dim. Anghel. El, care până atunci tratase dragostea cu oarecare dezinvoltură, acum cade victima unei patimi biruitoare.

Lupta dintre sentimentul prieteniei sfâșiate și între patima ce-l stăpânea luă proporțiile unei drame shakespeariene, cu remușcări și suferințe morale ce nu sunt greu de închipuit, când el însuși își destăinuiește focul astfel (citesc următorul fragment dintr-o scrisoare ce a fost dată publicității):

* S.a.

„Crede că te iubesc și sufăr cu toate simțirile mele, care te doresc fiecare în parte; te doresc cu ochii, cu gura, cu mâinile și cu tot restul și tortura asta va dura și mâine și poimâine și cine știe cât...”

Nu pot insista în cadrul unei asemenea conferințe asupra peripețiilor dramei ce au urmat, nici asupra grozavelor vicisitudini morale străbătute; este destul să spun că impasul în care intra poetul urcându-și calvarul, nu mai avea decât o singură mântuire: moartea, liniștea mormântului.

Când își dă seama de asta, el nu pregetă să facă supremul gest de deznădejde, care s-o ducă la îndeplinire.

Dar nu numai atât, ci nereușind să-și ridice zilele dintr-o dată, el căută cu o obstinație neînduplecată să zădărnicească efectul îngrijirilor medicale ce i se dădeau, pentru ca nu cumva moartea să fie înlăturată.

Nu se liniște decât simțind apropierea momentului fatal și atunci se înseninează o clipă și cu o supremă ironie, ca un boem incorrigibil ce părăsește un local, șopti: *țal că plec!*

A plecat și dus a fost pentru vecie poetul florilor, troienit de petalele ce i-au fost dragi.

15 noiembrie 1932, ora 20,00, „Universitatea Radio“.

Textc dactilo, II p., cu corecturile autorului.

Arhiva SRR, dosar 10/1932.

Ion Minulescu

Amintiri despre Dimitrie Anghel

ÎMI PLACE SĂ CRED că printre auditorii mei din seara aceasta, pe lângă poate alți admiratori ai defunctului poet Dimitrie Anghel, voi avea norocul să găsesc și câțiva dintre bunii lui prieteni de altădată, care îmi vor da prilejul să le împrăspățez amintirile, nu numai cu imaginea duioasă a scumpului lor prieten, dar și cu o bună parte din opera minunată și aproape unică în felul ei a celui care, acum 20 de ani, era numit cu drept cuvânt: „poetul florilor“.

Mă voi mărgini să reconstitui însă numai perioada activității lui literare, care corespunde cu înjgheburile prieteniei lui cu mine la Constanța, sau mai bine zis, cu colaborarea literară plină de avânturi și speranțe, care din nefericire, însă, avea să se sfârșească mai curând decât am fi dorit-o noi.

Dar până la Constanța, fie-mi îngăduit, pentru o mai bună edificare a auditorilor mei, să mai dau o raită și pe la Cafeneaua Kubler, care pe vremea aceea, era socotită ca un fel de paradis al scriitorilor și artiștilor bucureșteni care duceau așa-zisa viață de bohemi.

Deși împărțiți în două generații distincte de vârstă, unii prea tineri încă, alții aproape bătrâni, și deși fragmentați în mai multe tabere literare cu totul diferite, unele de altele, toți boemii bucureșteni căzuseră de acord că numai la cafeneaua lui Papa Kubler, se putea consuma convenabil, discuta liber, cugeta profund și realiza opere de artă nemuritoare. În privința asta armonia dintre diferiții posesori de drept divin ai Cafenelei Kubler, era completă și definitivă, pe tot cuprinsul localului, indiferent de frontierele imaginare de unde începeau sau

sfârșeau mesele diferitelor clanuri literare și artistice. Cafeneaua Kubler adăpostea cu aceeași mândrie artistică și generozitate financiară, și pe sămănătoriștii d-lui Nicolae Iorga, care trecuse conducerea revistei lui Ion Scurtu, și pe dizidenții din jurul lui Ilarie Chendi, la care în ultimul timp se alipise și Octavian Goga, și pe decadenții lui Macedonski, al căror animator era Mircea Dimitriade, și pe simbolisții veșnic revoluționari, care se băteau pe șefie, și pe așa-zișii independenți, personalități incolore, care cochetau pe furiș, când cu unii, când cu alții, mai mult după interesele lor personale decât după problematica unor afinități intelectuale.

În această babilonie de oameni cu idealuri comune, dar cu credințe felurite, Dimitrie Anghel se evidenția ca un exemplar unic. Mitif, după cum îl numeau prietenii lui intimi, consuma de obicei la masa sămănătoriștilor, unde pontifica Ștefan O. Iosif, dar discuțiile literare nu le provoca decât la masa simbolisților. Deși admirator sincer al versurilor lui, nu îl cunoșteam personal, ba ceva mai mult, mă temeam chiar să-i fac cunoștință, fiindcă Anghel era mai totdeauna instalat la masa sămănătoriștilor, pe care eu personal o ocoleam cu dezgustul instinctiv al papagalului față de pătrunjel. Iată însă, că într-o bună zi, Anghel, în urma unei discuții cu tovarășii lui de consumație, părăsește masa sămănătoriștilor și e poftit la masa simbolisților, impunându-și prezența în mijlocul nostru cu autoritatea spontană a unui aristocrat, care și-ar fi regăsit prietenii de care se înstrăinase fără voie. Gestul lui hotărât mă cucerește. Figura lui Anghel, în clipa aceea, avea ceva din grandoarea plastică a *Omului cu spadă*, faimosul portret al lui El Greco. Ne-am vorbit fără să ne prezentăm. Ne-am vorbit poate, sub impulsul primelor simptome cu care fatalitatea te apropie de o femeie, mai înainte chiar de a fi cunoscut-o.

Din clipa aceea și până la moartea lui, Dimitrie Anghel a fost singura mea patimă sufletească, în lumea celor care se simt înfrățiți prin aceeași cuminectură a Artei.

Prin el, l-am cunoscut pe Iancu Păncescu, în familia căruia se mai păstra vechea și nobila tradiție a saloanelor literare și artistice, la care însă, elita bucureșteană de mai târziu avea să

Ion Minulescu (1881–1944). Foto din Arhiva SRR.

renunțe, considerând-o ca o formalitate obositoare, pentru nivelul și ritmul social și intelectual al societății din zilele noastre.

Iată însă că într-o bună zi, o zi de toamnă, toamna anului 1906, o toamnă plină de generozitate pentru bohemii cafenelei Kubler, atât Iancu Păncescu cât și Dimitrie Anghel dispar fără urmă, și din cafenea și din București. Peste câțva timp, aflăm că Iancu Păncescu fusese numit de guvernul de pe vremea aceea administrator general al Domeniilor statului în Dobrogea, cu reședința la Constanța. Despre Anghel însă, nimeni nu știa încă nimic. Pentru majoritatea clienților cafenelei Kubler, aceste dispariții trecuseră aproape neobservate. În schimb, pe mine, lipsa celor doi prieteni, începuse să mă întristeze ca și dispariția dintr-un muzeu a două obiecte de artă, a căror valoare însă, marele public n-avea încă mijloace suficiente să o aprecieze. Noroc însă că într-o după-amiază Păncescu își face apariția din nou în cafenea, se oprește în fața mesei mele și, grăbit, fără să-mi mai dea bună ziua, sau să se așeze pe scaun ca de obicei, mă întreabă dacă sunt dispus să merg la Constanța să țin de urât lui Mitif, care fusese numit inspector domenal. Și de teamă să nu care cumva să refuz, Păncescu adaugă la propunerea ce-mi făcuse, și oferta postului de secretar al contenciosului administrației domeniiale. De prisos să adaug că atât propunerea cât și oferta lui Iancu Păncescu mă încântau deopotrivă. Pe vremea aceea eram corector la ziarul „Patriotul“, plătit cu 80 de lei pe lună. Noul meu post îmi oferea la Constanța 120 de lei pe lună, plus cheltuielile de deplasare. 40 de lei în plus pe lună și norocul de a putea trăi mai departe în tovărășia lui Anghel, însemnau că fusesem născut în zodia porcului.

A doua zi, instalat într-un compartiment de clasa I cu bilet de liber parcurs, priveam cu voluptate geamantanul, plin de tot felul de cărți și mai ales de volumele de versuri ale poezilor francezi, de care Dimitrie Anghel este tot atât de îndrăgostit ca și mine. Biblioteca lui era aproape toată la Paris, iar corifeii genului de atunci, nu ajunseseră încă prin librăriile Bucureștilor și cu atât mai mult ale Constanței. Bagajul meu dar, ne putea fi de folos deopotrivă amândurora.

Păncescu avusese dreptate. Mitif se găsea pe vremea aceea într-o criză sufletească, ucigător de dureroasă. Încetul cu încetul însă, compania mea avea să i-o atenueze, grație preocupărilor de ordin literar, pe care le impuneam zilnic, singurele medicamente cu care se poate vindeca un poet chinuit de obsesia unei așa-zise femei fatale.

În fostul palat al prințului Sturdza, de pe terasa căruia coboram direct în mare, eu și cu Anghel, am trăit o toamnă, o iarnă și o jumătate de primăvară, ca doi pustnici, care retrași de lume, ne întreceam care de care, să ne ridicăm mai mult spre cer. Pentru noi, marea nu era decât oglinda magică, pe care Dumnezeu ne-o pusese la dispoziție anume parcă, să ne putem răsfrânge în ea, înălțimile în care ne plăcea să credem că ne-am instalat cu mult mai comod decât în canapelele cafenelei Kubler. Numai că eu nu știu dacă i-am putut fi de folos cu ceva lui Mitif. Sfârșitul lui tragic mi-a dovedit că poezii mai ales, suferă câteodată de anume boli, pe care nu le poate tămădui nici chiar leacul divin al poeziei. În schimb, pentru mine, Anghel a fost primul ghid, care mi-a ajutat să-mi fac prima ascensiune pe Mont-Blanc, și de acolo, să mă avânt mai departe, acolo de unde nu-ți mai poți da seama dacă te urci spre cer, sau te cobori spre pământ. Când am sosit la Constanța, Mitif, sfârșise tocmai traducerea completă a popularelor spaniole, care după cum se știe, încep cu admirabilul catren:

*Vorbele de-amor pe lume
Sunt ca salba de mărzele.
Dacă scapă-ntâia boabă,
Celelalte, curg și ele..., și se pregătea să traducă Balada lui
Aga Veli, a lui Jean Moréas, poezie pe care o găsiți tipărită în
Fantezii și care începe cu strofa:*

*În palatul lui, în sala
Cu cinci sute de ferești,
Aga Veli, șade-n capul
Unei mese-mpărătești...*

Numai că masa asta împărătească avea să se sfârșească printr-un praznic fiindcă [...] * Aga Veli, află că iubita lui s-a

* Lecțiune imposibilă.

sinucis din cauză că tată-său voia s-o mărite cu altul. Și balada se termină cu:

E frumoasa ta... E blonda...

Blonda ce-a ucis-o dorul

Când a fost s-o ia feciorul

Regelui din Trebizonda

Atmosfera orientală a orașului dobrogean îi amintea probabil capodopera lui Moréas, pe care Anghel îl iubea după cum mi-am dat seama, nu numai cu sensibilitatea lui de poet dar și cu acea mândrie discretă dar persistentă, pe care ți-o dă conștiința aceleiași rase. Moréas, se știe că deși a scris în limba franceză, era grec de origine. Or, strămoșii lui Mitif, îi lăsaseră ca moștenire, printre alte frumoase calități de poet român și mândria de a fi putut exclama și el ca și Moréas: *Et in Arcadia ego*.

Până atunci nu-i cunoscusem decât traducerile pe care Anghel le făcuse în colaborare cu Șt.O. Iosif. Prietenia lui însă cu poetul *Patriarhatelor* începuse să pâlpâie ca și un muc de lumânare, după care te aștepti ca în odăița sufletului să se facă în mod fatal întuneric complet. Fire extrem de sensibilă, inspirația lui Anghel avea ceva din linia plină de grație a unei femei frumoase, care nu se lasă descoperită, decât după ce timp îndelungat se făcuse dorită și admirată în lipsă. Dinamica lui creatoare, avea nevoie de o colaborare geamănă. Voluptatea lui de a-și savura opera înfăptuită, nu consta într-o singularizare personală, ca la alți artiști, ci din contră, în dedublarea lui, în nu importă cine altul i-ar fi părut în clipa aceea că ar face parte integrantă din propria lui ființă. Așa cred eu că se poate explica, pe înțelesul tuturor, colaborarea lui, cu Iosif, la care de data asta renunțase complet, dar pe care, lăsând la o parte orice modestie, personal simțeam că, *faute de mieux*, încearcă s-o continue cu mine. Nu afirm un paradox. Dar cine l-a cunoscut bine pe Anghel, a observat că una din marile lui voluptăți era să-și terorizeze tocmai prietenii care-i erau mai dragi. Dorințele lui erau ordine. Noroc însă că stăpânul nu reclama de la sclavul improvizat, decât un singur serviciu, un serviciu pe care la drept vorbind orice sclav s-ar fi simțit mândru să i-l poate face. Colaborarea cu stăpânul...

Când mi-a propus pentru prima oară să colaborez cu el, am înghețat. Eram, ca să fac o comparație de actualitate pe vremea aceea, ca și marea care, la Constanța, înghețase până așa departe de țarm, că nici nu i se vedea marginea lichidă. Când mi-a precizat însă că vrea să traducă *Parșiva cu tocuri de aur* a lui Samain, m-am topit de o plăcere unică până atunci, plăcerea și cinstea de a-mi putea vedea numele de debutant tipărit alături de numele celui care începuse să fie socotit ca un pontif al literaturii noastre.

Și-acum, o mică paranteză. Anghel pe vremea aceea, tot mai publica la „Sămănătorul“, fie că nu credea sosit momentul s-o rupă definitiv, fie că neavându-se bine cu Ilarie Chendi, nu putea publica în „Viața literară“, fie că nu voia să ia în serios revista lui Macedonski, fie că simboliștii nu reușiseră încă să-și înjghebeze decât reviste din care nu apăruseră decât câte trei numere și atâta tot... Destul să spun că pentru a ne putea publica prima noastră traducere în „Sămănătorul“ a trebuit s-o semnăm cu pseudonimul Gabriel Sutz, deoarece Scurtu nu admitea pentru nimic în lume, ca numele meu să apară alături de numele lui Anghel în revista lui.

După *Parșiva cu tocuri de aur* a urmat *Vedenia* de Victor Hugo. *Noblesse oblige!*... Apoi *Oraș francez* a lui Henri de Régnier, în fine faimoasele *Aduceri aminte* după *Les Souvenirs* ale lui Henri Bataille, traducere, pe care, hotărât lucru Anghel o aprecia mai mult decât pe celelalte. Dovadă că în volumul *Povestea celor necăjiți* el revine asupra ei dedicându-i un întreg articol, în care bineînțeles vorbește și de colaboratorul său, care fusesem eu. Din articol o să vă cer voie să reproduc numai cele câteva rânduri, cu care Anghel pregătește introducerea întregii traduceri a poeziei lui Bataille. Iată-le:

„Sarea amară a lacrimilor ne curgea de multe ori pe față și balsamul adormitor al versurilor, ne adormea nostalgiile. Citeam împreună poeții moderni și, fermecați de armonia lor, încercam să-i transpunem în românește. Lucram amândoi și poate, dacă vremurile nu ne-ar fi despărțit, colaborarea noastră ar fi dat roade. Aveam foarte multe afinități, și-mi aduc aminte că nu o dată am lăcrimat amândoi, citind versurile făcute din lacrimi și

regrete, din spumă și fum, ale lui Henri Bataille. Este atâta tristețe în versurile lui, încât înduioșat și acum de clipa aceea, când l-am tradus amândoi, le dezmembrăm dintr-o revistă uitată“.

Dați-mi voie să vi le recit și eu:

Aduceri aminte

Aducerile-aminte-s odăi fără zăvoare...

Odăi pustii, prin care, să intri nu-ndrăznești

De când muriră-n ele străbunii...

Și trăiești

Trecând pe lângă ele, tăcut prin coridoare...

Le știi că sunt acolo, așa precum au fost...

Aci-i odaia roză și colo-i cea albastră,

Și liniștea sporește sub tristul adăpost

Și-așa nepăsătoare, se scurge viața noastră...

Adesea amintirei, spre mine când se-ndreaptă

Îi zic: Rămâi aicea... Mai vin eu să te văd...

Dar deși toată viața, știu bine că m-așteaptă,

Eu totuși, uit adesea să viu s-o mai revăd...

Și multe sunt asemeni, în casa mea bătrână

Ce s-au deprins încetul cu încetul cu uitarea...

Și dac-ar fi de-a pururi, uitare să rămână

Să nu se mai îndrepte spre ele amintirea,

Nu cereți unei inimi, mai mult decât vieții...

Știu bine că-s acolo, că dorm după pereții

Odăilor... Spre ele, la ce m-aș duce acum

Când le zăresc la geamuri, de-a pururea din drum

Și le-oi zări de-a pururi, așa, o-ntreagă viață?

Arar, cu toate acestea, când soarele coboară

O tristă presimțire mă prinde și mă-ngheață

Și cum nu-mi pot da seama, ce-i jalea asta-amară,

Eu trec... Or, totdeauna, sporește încă-o moarte...

O turburare-n taină, venind ne dă de știre

C-o amintire moare, or că s-a dus departe

Și-anume-n clipa-aceea, nu știi ce amintire

Că nu le mai ții minte, când ești de moarte aproape...

Și totuși, simt în mine, cum se închid pleoape!...

Și Anghel continuă: „Așa trăiam pe atunci și noi, și când tăcea marea cu glasurile ei, începeau să vorbească ruinele de care e plină Constanța. Ca niște pelerini, ne strecuram în templul lui Poseidon, prin gangurile vechi, unde se serbau poate riturile antice în onoarea zeului mării. Frontoanele și colonadele trunchiate ne povesteau de glorioasele vremuri de biruință trecute, de tristețile lui Ovidiu și de câte alte lucruri ce nu mai sunt.

Pe fiecare însă, întâmplările l-au mânat aiurea. Eu unul, nu m-am mai întors pe țărmul mării, iar astăzi când scriu aceste rânduri mă gândesc cu melancolie că are dreptate poetul când plânge amintirile și spune că fiecare clipă ce trece «sporește încă o moarte». Aceste rânduri le scria Anghel acum 20 de ani.

Și-a fost așa după cum și-a profetizat el singur. Anghel nu s-a mai întors la Constanța. În schimb eu m-am mai întors, dar ce folos, dacă n-am mai găsit nimic, din ce ar fi putut să-mi aducă aminte de el. Nu mai există nici palatul prințului Sturza, nici ruinele templului lui Poseidon. Și ceva mai mult, îmi dau seama că nu mai sunt nici eu cel care eram altădată. Din tot ce mă apropiase odată de Anghel, nu mai îmi rămâne astăzi decât amintirea. *Aducerile aminte* ale lui Henri Bataille, pe care și eu, ca și Mitif, a trebuit să le transcriu tot dintr-un volum prăfuit de timp... Nu mi-au mai rămas decât *aducerile aminte*... aceste odăi fără zăvoare, pe care de la un timp încolo, simți nevoia să le zăvorești, de teamă să nu care cumva să intre în ele prea curând musafirul nepoftit, care nu pleacă niciodată singur, după cum de altfel a și dovedit-o, plecând mai întâi cu Henri Bataille și în urmă cu Dimitrie Anghel [...]*.

15 noiembrie 1932, ora 20.20, „Universitatea Radio”.
Text mss., 7 p., semnat mp. Arhiva SRR, dosar 10/1932.

* Radiat cu bare transversale: „spre care se cuvine să ne îndreptăm azi gândurile cu aceeași pietate cu care el a cinstit limba românească și ne-a îmbogățit literatura cu opere a căror prospețime se mai menține și astăzi în ciuda tuturor noilor fabricații literare”.

A. Obedenaru

Berăria Caragiale

ÎN TRE ANII 1883 și 1888 era la București atâta animație simpatică, atâta exuberantă veselie că actuala tânără generație nu ar putea să își facă, nici pe departe, cea mai slabă idee.

Sufletul era satisfăcut, trăia pretutindeni în cea mai absolută și mai cuceritoare muzică. În timpul verii, aveai orchestră în grădina hotelului Boulevard, condusă de profesorul Peters; la Cazinoul Austro-Ungar de pe strada Academiei – acum Cărăbuș – tot o mare orchestră, dirijată de Eduard Strauss; la fabrica Bragadiru era capelmaistru Oscar Pursch. Iarna la Cafeneaua Națională – vis-à-vis de Camera de Comerț ascultai tot bucăți de concert executate de Rubinstein împreună cu 7 soliști ai săi. Numeroasele restaurante erau deschise toată noaptea și găseai în unele din ele excelente tarafuri de lăutari. În grădina Stavri – acum Liedertafel – evolua o trupă de hesperice siniorine ce se produceau în sugestive piese de balet. La Teatrul Liric, opera comică franceză înveselea și pe cel mai serios ministru de finanțe care era pe atunci Menelas Ghermani. Apoi aveai trei mari teatre de Variété: la Hugo, la Eforie și la Opler unde puteai să auzi cântând și să vezi dansând celebritățile Apusului; așa au fost: Paulus, cel mai mare cântănetist al Franței; Ottero, prima baletistă de la Opera Mare din Paris, Bernois, Anna Held, Carmencita și altele.

În februarie 1893, Mounet-Sully a jucat pe scena Teatrului nostru Național: *Oedip-Rege*, *Hamlet*, *Cid*, *Ruy-Blas*, *Hernani* și în acel turneu Leconde-Weber i-a dat prețiosul său concurs.

În 1894, Sarah Bernhardt ne-a cutremurat firea apărând în opt sau nouă reprezentații, în: *Fedra*, *Tosca*, *Adrienne Lecouvreur*, *Francillon*, *Maître Laforge* și *Jeanne D'Arc*. În trupa ei se aflau: Darmont, Rebel și Guity.

În lunga mea viață, ocaziuni de adevărată fericire nu am cunoscut decât atunci și negreșit, de un ordin tot artistic, ceva mai târziu, la vizitarea muzeului Louvre de pe malurile Senei și a Zwinger-ului din Dresda. Uitasem, că tot în acea epocă ne-au dat puternice emoții Jaquelin Ainé și Ana Judic; cu puțin timp înainte admirasem și pe celebrii tragedieni ai Italiei, pe Ernesto Rossi și pe Tommaso Salvini.

La Opera Italiană cu excelenți cântăreți, am auzit și noi atunci, pentru prima oară, liricele drame *Pagliaci* a lui Leoncavallo și *Mefistofele* a lui Arregio Boito. Libretul celui din urmă e cu mult superior celui al operei *Faust* de Gounod; Boito, care și-a făcut singur libretul, a consultat pe Marlowe și pe Lenau și pe Dante Alighieri. Muzica în *Mefistofele* e naturalistă și divină, cu orchestrație impecabilă. Din epopeea mistică muzicală a lui Richard Wagner am auzit, atunci, numai *Lohengrin*.

Prin încetarea din viață a marelui artist dramatic Grigore Manolescu, Teatrul Național, în ultimii opt ani ai secolului al XIX-lea, a trecut printr-o îngrozitoare criză de spectatori. De la moartea lui Mihail Pascaly, din octombrie 1882, Manolescu deținea rolurile primilor amorezi, aproape în toate dramele repertoriului și după dispariția unui asemenea sărbătorit, atunci când nu se vedea un altul care să îi ia locul decât poate alții din grupa utilităților, erau negreșit mici talente în formație printre tinerii corecți și muncitori care terminaseră de curând școala teatrului, dar nici un impresionant artist și cu mijloace mai presus de forțele obișnuite nu se concretiza în umbra culiselor. Și a fost foarte firesc și legitim ca publicul să devină greoi și dificil și să renunțe la educația scenică care îi dădea emoții puternice în clipe de înălțare sufletească.

Atunci direcția teatrului a recurs la tot felul de producțiuni prozaice și banale pentru a aduce lume la spectacol, a dat *Ocolul Pământului în 60 de zile*, transformând scena într-un rulant muzeu etnografic; a reprezentat *Voyage de Susette*, unde domnul

Iancu Brezeanu după ce asistă la baletul banditului Parigopoulos, din grotă azurată de lumină electrică a teatrului, intra în Athena, călare pe un măgăruș și admirând Acropole. S-a jucat vodevilul 423, al cărui act principal este al II-lea, a cărui acțiune se petrece într-un café-chantant.

S-a ivit o efemeră apariție teatrală care l-ar fi putut înlocui pe Grigore Manolescu, avea totul pentru a ajunge un mare actor, avea talent, se înfățișa cu un fizic foarte agreabil, era frumos, avea glasul simpatic și melodios, știa să intre în rol; îi lipsea însă energia necesară omului care vrea să facă adevărata artă. Câțiva ani, foarte puțini, numele lui Murgeanu a fost tipărit pe afișul reprezentațiilor. Era un dezechilibrat, îi plăcea prea mult vinul și nu avea un organism de atlet, făcea datorii și, pierzându-și nopțile prin taverne, a devenit ofticos și s-a prăpădit singur. Numele de Murgeanu poate că i-a fost fatal dacă s-a scufundat în amurg ca un aerolit.

Ceea ce este permis comicalui-buf de farse și de vodeviluri, este cu desăvârșire oprit primului amarez de dramă care trebuie să rămână distins, nobil, nebulăit și nedropicat de alcool. Va fi totdeauna o distanțare foarte pronunțată între viața unui pictor cu tablouri de compoziție fantastică și între clipele zeflemiste ale unui caricaturist, în literatură, în acest isprăvit de secol s-au remarcat prin reviste poeziile lui Iuliu Săvescu, Ștefan Petică și Traian Demetrescu.

Eu mi-am publicat liricele versuri în „Literatorul“, „Revista Nouă“, în „Convorbiri Literare“. Jak Negruzzi m-a invitat vinerea, la Titu Maiorescu, însă nu m-am dus niciodată, nici nu l-am cunoscut personal, așa cum în 1909, am stat 30 de zile la Dresda, fără să mă gândesc în vreun minut să mă apropiu de Berlin - oraș mercantilizat într-o atmosferă arhimilitară, deși nu aveam de călătorit până acolo decât 4 ore și jumătate, cu acceleratul.

Tot în acest timp, Duiliu Zamfirescu, fiind secretar de legăție la Roma, a imprimat 4 volume de poeme; însă vom găsi în orice moment o distinsă simțire în prima lui carte *Fără titlu*, de unde se înalță eternele fantome: Harpista, Lovante și Kalavrita, Nebuna din Herăști și alte fericite inspirații de pe

țărmurile Dâmboviței și ale Milcovului; din lucrările dramatice românești au rămas puține. Singurii autori sărbătoriți de marele public au fost Hașdeu și Caragiale.

Și tocmai atunci autorul *Noptii furtunoase*, la patru ani de la plecarea lui de la directoratul general al teatrelor, brodi momentul oportun să înceapă negoțul; a găsit un tovarăș în Mihalcea Vrânceanu, care până atunci se afla la primul faliment și căruia nimeni nu îi ceruse să-și dea demisia de la primărie, unde era consilier comunal.

În subsolul hotelului Gabroveni, într-o sală foarte lungă și foarte îngustă, au deschis o berărie cu un singur rând de mese și cu un mic spațiu pentru circulație iar de-a lungul localului erau și popicele. Noi toți amicii, după miezul nopții, ne duceam și pe acolo, negreșit pentru Caragiale, căci localul era alandala tot ca și Mihalcea, cu germanic zgomot de popice și gălăgie indigenă, plafonul prea jos și mirosul de *javel* prea nesuferit.

Caragiale, ca aparență, a îndeplinit și acest rol destul de nepotrivit pentru el. Mihalcea era un întârziat și ca om și ca negustor, un posomorât șiret și greoi, cam din epoca 1870-75, scurt de statură, fălcos și lăbos, masca lui nu avea nici o expresie, o teracotă trecută prin degetele unui modeleur ordinar.

După ieșirea de la un spectacol, la miezul nopții, la berăria Caragiale, la o masă în fundul localului, mă aflam cu Petre Liciu, Vasile Leonescu, Iancu Brezeanu, Emil Conduratu, cercul însă creștea continuu până la orele două noaptea; veneau câte unul, câte doi, câte trei: Toni Bacalbașa, Costache Bărcănescu, Oscar Purșeh, Costache Dumitrescu, profesor de violoncel și o dată pe săptămână aveam în mijlocul nostru pe marele critic Dobrogeanu-Gherea, care era însoțit întotdeauna de doi socialiști de ai lui, devotați și necunoscuți. Un cumnat al lui Caragiale, numit Duțu-Duțescu, a învățat a se produce urlând niște doine haiducești din Argeș, dar a fost luat și în răs și la goană încă de la debut.

Într-o noapte, când eram foarte mulți împrejurul a trei mese alăturate, discuția s-a întins asupra soartei țaranului român, apoi asupra mediului și a eredității și asupra geniului și a nebuniei; se vorbea acolo de Lombroso, de Garofalo, de Serghi, de Sighele și

de alții; Mihalcea se afla cu noi, îl vedeai după figură că nu pricepea nimic, așteptând să termine Gherea s-a împacientat, a lovit cu un pumn în masă, apoi a răcnit:

– Să-mi dați voie domnilor, bunăoară, *de-o pildă**, o fi susținând autorii de care vorbiți d-voastră toate astea și tot ce ne spuneți în partea întâi, dar pe urmă vine partea a doua și șterge tot și atunci, bunăoară *de-o pildă*, ce vă faceți? Cât pentru țărani, așezați-i d-voastră, școala de agricultură de la Herăstrău în centrul orașului și dați-i țăranului un program relativ... creșterea vitelor și *pepenerea*, avem destule locuri pe *bulivard*.

Hohotele de râs și aplauzele prelungite au acoperit graiul lui Mihalcea.

La orele două noaptea, Caragiale ne făcea tratație cu șvarțuri, ceea ce strica dispoziția tovarășului său care foarte solemn cuvânta:

– Două lucruri nu am putut să sufăr în viața mea: amicalismul financiar și nervozitatea în negoț.

Erau niște aluzii la șvarțurile oferite de Caragiale și la faptul că autorul *Scrisorii pierdute*, în fiecare zi, îi smintea chelnerii în bătaie până fugeau.

La o masă trei elevi de la conservator declamau, unul din ei ridicând vocea la cel mai înalt diapazon:

– *Ei! cine să-mi calce în negrele-mi locuri,*

Să' ntreabă bătrâna, aci, nechemată

Să fie Satana cu ochii de focuri?

Caragiale se apropie de acela care răcnea și-i zise:

– Domnule Poplicescu, dacă e vorba de *Mihnea* și *Baba*, atunci mai bine ia drumul la popice.

În mijlocul localului, domnul Budulică, fabricant de ciururi și site avea chef, dumnealui se afla în compania a trei măcelari încinși în brâie roșii, a unei țigănci floriste, a alunarului berăriei și a unui cizmar care cânta cu minavetel o căzăcească pe care Budulică, deși gras și turmentat de băutură, o executa ca un pahont.

– Trăiască domnul fabricant Budulică și când domnia sa va crăpa se duce la dracul comerțul de site, vociferă unul din măcelari.

* S.a.

– Patru halbe și trei beri mici, țiță un chelner.
– Tuslamaua domnului Bolborici și o salată de boeuf pentru domnul Pițiridi, strigă un al doilea chelner.

– Fuduliile domnului fabricant Budulică și o sardea de Lisa pentru domnul Pițigoi.

Un neamț care scobora scara cântând *Gigerl-marș* și purtând pe umeri un companion cocoșat, zise: – Kelner, bite, bringen sie uns, zwei bier.

– Să vie țalul că plec.

Cinci ofițeri de vânători și trei dame, în trecere, făcuseră un monom.

– Încet, domnilor, nu șifonați damele, le zise râzând Caragiale.

Un bețiv ieșea cântând:

– Să trăiască Brătianu, ianu, ianu și Mișu Kogălniceanu, ianu, ianu.

– On dit que tu t'es marié...

– Cumpărați domnilor, „Turnul Babilonului“, eu sunt și redactor și vânzător, zise Albuлесcu scoțându-și mereu jobenul.

– Ce ai făcut nene Iancule, teatru, Mărcuța? întrebă Toni Bacalbașa pe patron.

– Eu n-am decât localul și berea, la ceea ce se produce aici colaborează populația orașului.

– Alaltăieri seară, după o mică petrecere care a durat până ieri la ora dejunului, unde m-am încurcat cu doi amici, istorisea Iancu Brezeanu, Berbec...

– Ce, bei și cu berbecii? îl întrebă Caragiale.

– Cu Berbec, căpitanul de călărași, continuă Brezeanu și cu un țicnit Ghebrescu, un tip căzut din altă planetă, care în unele zile umblă îmbrăcat în uniformă de ofițer de cavalerie, acest Ghebrescu afirmă, uneori, că este ofițer activ din cavalerie, alteori că e de rezervă; ieri, când ne întorceam din împrejurimile Capitalei, în Piața Teatrului trăsura noastră, sub impusiunea gardiștilor de stradă care voiau să o îndrepteze spre Strada Regală, unde noi nu aveam nici o afacere, a intrat într-un convoi episcopal care plecase de la Palat și cu destinație către Mitropolie. După un pluton de roșiori, venea trăsura regală cu

episcopul investit, apoi urma birja noastră în care mă aflam eu cu amicul meu, căpitanul Berbec, trântit pe spate, picior peste picior și cu o havană în gură; pe capra trăsurii, alături de birjar, drept ca o lumânare, stătea Ghebrescu, în mare ținută de ofițer de cavalerie, cu sabia scoasă pe care o lipise în brațul drept. La salutările mulțimii adresate noului episcop, a cărui trăsură mergea cam repede și deci o parte din salutări se produceau în trecerea noastră, m-am simțit obligat să răspund prin mii de bezele; nu era chip să ieșim din convoi, lume multă pe amândouă laturile străzii și la spatele nostru un al doilea pluton de roșiori. Am mers așa din Calea Victoriei până lângă dealul Mitropoliei, lumea de pe trotuare înnebunise de râs și în sfârșit Poliția a izbutit să ne scape de convoiul episcopal.

Rezultatul a fost următorul: căpitanul Berbec a fost pedepsit cu trei luni de zile în garda pieții; situația lui Ghebrescu s-a clarificat, căci a fost șters din controalele armatei; iar eu am fost felicitat de domnul director general al Teatrelor că am ajuns așa de repede și episcop *hors concours*.

13 decembrie 1932, ora 22.00, „Program de seară“.

Text dactilo, cu corecturi, 6 p., semnat mp.

Arhiva SRR, dosar 11/1932.

A. Obedenaru

Fialkowski

CAFENEAUA și cofetăria Fialkowski erau instalate în Piața Teatrului Național, în parterul casei Törec, exact unde se află acum Elizeul d-lui Iani Kolomiris, minus colțul despre Calea Victoriei, cu o ușă și trei ferestre, unde găseai magazinul d-nei Blanche care confecționa pălării de damă.

Într-o seară de sfârșit de noiembrie 1883, pe când implacabilul cer de iarnă hărăzea asupra Bucureștiului ploaie, zăpadă, frig și umiditate, m-am dus la Opera Italiană, care pe atunci dădea reprezentații pe scena Teatrului Național.

Întocmai ca la Bizanț, abia la ora 9, cortina s-a ridicat, lăsând vizibile: piața și fabrica de tutun din Sevilla. Cum toate actele operei Carmen, afară de al patrula, sunt lungi și antractele durau și atunci tot ca și acum, aproape cât actele, spectacolul s-a terminat la ora unu fără un sfert noaptea. Afară nu mai era așa de frig ca pe la 8 seara, fulgii groși de zăpadă, noaptea fără lună și strada fără lumina electrică de azi dădeau orașului un aspect mai poetic decât îl avea ziua, deoarece diformitățile se estompau într-un clar-obscur mult mai pronunțat decât în tablourile marelui Rembrandt.

În cofetăria din stânga pieței – cum ieși de la teatru – era întuneric, alături, câțiva metri mai îndărăt de Calea Vitoriei, era o lumină à giorno. Aveam nevoie de puțină reculegere după patru acte de muzică nouă și nemaiauzită la noi, unde urechile ne-au fost neconținut supuse muzicii lui Verdi, Donizzeti și Bellini.

Cu oarecare ifos, așa cum trebuie să îl aibe oricine la 18 ani, am intrat în Cafeneaua Operei, înființată la 1853 de un polonez românizat cu numele de Fialkowski.

În viața publică, normalmente, durata unei generații este numai de 30 de ani. În România, toți cei născuți între debutul secolului al XIX-lea și restabilirea domniilor pămâtenene formează legiunea mării generații care a produs renașterea țărilor românești, și a cărei activitate ar fi fost firesc să ocupe numai a doua treime a secolului trecut, dar excepțional, ea s-a prelungit și în domeniul generației a doua, născută împrejurul mijlocului de secol și pe care îmi veți permite, astă-seară, să o las necaracterizată, asupra ei este prea mult de spus, într-o conferință la radio.

De la 1883 și până la 1898 când cafeneaua s-a desființat, am stat de vorbă acolo cu următoarele personaje: academicienii George Sion [și Vasile Maniu, bunicul poetului Adrian Maniu]*; magistrații Costache Câmpineanu și Mihail Paleologu; Nicolae Blarenberg, fost ministru; profesorii Danielopolu, Coco Dumitrescu-Iași și Demarat; artiștii Matei Millo, Costache Bărcănescu și De Max, de la Comedia Franceză; autorul dramatic Theodor Miller; Alex. Cantacuzino, directorul Monitorului Oficial; Athanasiade, avocat și directorul ziarului „Ciulinul“, unde în 1884 am publicat versuri; de mult, sub stele, ne se mai află nici unul, de mult s-au desprins de viață. Lista amicilor, a pseudo-prietenilor, a cunoscuților – literați și artiști – pe care îi întâlneam aproape în fiecare zi, vă voi comunica-o într-o conferință viitoare.

În afară de aceste două generații arătate, mai este o a treia principală, al cărei leagăn s-a nuanțat în apropierea unirii Principatelor Dunărene, o generație romantică însă de mult folos atât artei cât și Patriei.

Când mi-am făcut apariția la Fialkowski, am avut fericirea de a întâlni o parte din literații și ziariștii din a treia generație principală a secolului trecut. La masa lor din cafenea, era atâta animație și exuberanță de primă tinerețe a întregului cenaclu, că Grigore Ventura – care pe atunci se afla în plină maturitate – cu tot aspectul său athletic a fost atras ca o peniță claps de un magnet, la masa tinerilor intelectuali.

* Anulat.

În camera de mijloc a cafenelei, la masa cea lungă, între cele două uși, erau instalați pe scaune și canapele: Ion Caragiale, Racoviță-Sfinx, cronicar teatral, Mircea Dimitriade, actor și literat, marele artist comic Ștefan Iulian [și profesorul Ștefan C. Mihăilescu-Stemill, prețios colaborator al „Revistei Contemporane” din 1874-1876, care nici el nu mai era tânăr, avea patru ani mai puțin decât Ventura, dar îi rămăsese avântul când era vorba de sentimente și o spontaneitate insecabilă în orice discuțiuni.

El era bun amic și cu Ion Caragiale și Duiliu Zamfirescu, care își publica nuvelele și cronicile în ziarul „România Liberă”, unde Ștefan Mihăilescu era prim-redactor.]*

Am fost prezentat la toți de către Ștefan Iulian pe care îl cunoșteam încă din 1878, noiembrie 25, [din ziua de Sfânta Ecaterina, de la pensionul doamnei Baumont, unde în seara aceea a fost o serbare teatrală dată de elevele pensionului. Jullian, care era soțul profesoarei de limba franceză d-na Liussy, supraveghease repetițiile iar eu fusesem invitat la acea reprezentație școlară.]***

Cofetăria Fialkowski fiind închisă în timpul când lumea ieșea de la Operă în noaptea de sfârșit de noiembrie 1883, aristocrația care la teatru ocupase lojile baignoire și fotoliile de orchestră năvăli în salonul cel mare al cafenelei ce avea fațada în Piața Teatrului.

Toți bărbații purtau fracuri iar femeile erau costumate în rochii de mătase de diferite nuanțe, bluzele lor lăsau pieptul și brațele descoperite și sclipitoare bijuterii – cu pietre într-adevăr prețioase, fiindcă erau veritabile – ornamentau animatele lor siluete; vedeai în apropiere epiderme albe ca zăpada, roz-albe ca trandafirii și foarte puține din ele aveau paliditatea făcliilor de ceară, aproape toate acele statui și statuete de carne erau și tinere și frumoase și ochii lor verzi, negri și albaștri îți pătrundeau sufletul. De mult peste acel tablou real cortina saturniană a căzut pentru totdeauna. Prin reprezentare eu îl revăd identic așa cum l-am privit acum o jumătate de secol. După câteva minute, la

* Rânduri anulate cu bare oblice.

** Anulat.

masa noastră sosi Duiliu Zamfirescu avea o figură foarte frumoasă, tenul alb, părul capului era negru și buclat și mustața mică, de un negru-corb ca și părul. Cu glasul lui moldovenesc se adresa supărat către Ștefan Mihăilescu:

– Închipuiește-ți, mon cher Fanache, în săptămâna când am publicat o cronică elogioasă pentru primadona Montalba, după cinci zile s-a tipărit în gazeta noastră, pe pagina a III-a un articol injurios la adresa ei, iscălit de un tip Acutus.

– Eu, răspunse foarte liniștit Ștefan Mihăilescu, nu l-am văzut, tu știi că eu nu citesc decât articolele mele, spre a număra erorile de tipar.

– Ei, asta îmi place, strigă Caragiale, Acutus ești tu Fanache, ți-am cunoscut stilul.

– Ia ascultă, Iancule, răspunse Mihăilescu, eu știu că tu ești autor dramatic, nuvelist, sufleur, ziarist, dar te rog să nu-mi faci mie acum pe intrigantul de melodramă; tu știi, Duiliu, că eu nu mă pricep în muzică, eu sunt profesor de zoologie la gimnaziu.

– Toată lumea știe că ești enciclopedist, zise actorul Iulian.

– Te rog, te rog, zise Mihăilescu, nu este așa, sunt calomniat.

– Dar articolele dumitale din „România Liberă” sunt lecții de zoologie? îl întrebă Iulian.

– Evident, atât că la gazetă sunt obligat să public un curs universitar, dar la urma urmei tot zoologie fac și acolo, răspunse Mihăilescu, nițel cam enervat.

Acolo, la masă, eu ocupasem un loc în apropiere de ușa de dădea în salonul cel mare – unde erau și două biliarde – ca să pot observa ce se petrecea pretutindeni.

Era ora unu și un sfert. Aristocrația lojilor baignoire și a fotoliilor de orchestră dispăruse din cafenea.

– Mă Duiliu, zise Caragiale, nimeni nu a putut s-o aprecieze pe /artista de operă/* Montalba, într-un mod atât de inteligent decât tine, noi am văzut-o pe scenă, costumată în tricou negru când diva avea pe figură un strat de funingine, noi am văzut-o etiopiană. Tu ai văzut-o și spaniolă.

– Pardon, întrerupse Duiliu.

* Completare autografă.

– Ce pardon – continuă Caragiale – cum și-a permis d-na Montalba să iasă pe scenă în *Aida* când îi lipsesc notele de sus?

– Dar le are pe cele de mijloc care sunt admirabile, răspunse Duiliu.

– Cu notele de mijloc să-ți cânte numai ție, la Avidic, ripostă Caragiale.

– Unde este Avidic? întrebă Mihăilescu.

– Colegul dumitale, Bonifaciu Florescu poate să-ți dea lămuriri, el cunoaște mai bine împrejurările Capitalei decât poarta liceului, îi răspunse Julian.

– Ascultă Duiliu, [îi vorbi mai încet Caragiale]* eu am găsit o sală mare, în centrul Capitalei, în curând voi deschide acolo o berărie, în mijlocul localului voi face o scenă rotundă, tu nu lăsa pe Montalba să plece în Italia, o angajez eu la berăria mea.

– Nu mai este de stat cu voi aicea, zise Duiliu, apoi îi adresă lui Caragiale o ultimă frază: în chestii de muzică, eu îmi pierd noaptea discutând cu voi.

– Dragă Duiliu, eu îți fluier orice operă dorești, dacă tu ești muzicant eu mă mulțumesc să îmi fluieri numai: *Hai, Baba Iana, hop, zârnai zâr.*

Duiliu ridicându-se de la masă, Caragiale continuă:

– Fiindcă nu poți să fluieri, te retragi, ești un fluieră vânt.

Pe când Duiliu se îndrepta spre ușă, Iulian surzise pe toți cu o arie din Choufleur:

„De dimineață: îmbrăcătura,

Cum face seara: dezbrăcătura,

Ți-e foame, trebui se prinzeeeeeeește

Aber nu se pote face tot un dată...”

N-am știut când Racovitză și Mircea Dimitriade s-au evaporat.

În pragul ușii ne pomenirăm cu tânăra și frumoasa casierită, de origine franceză, care muzicaliză și ea obișnuitul refren:

– D-lor, a sunat ora două, trebuie să închidem.

– Să ne mai aducă patru curaçao-uri de Olanda și plecăm, răspunse Iulian.

Bietul chelner care moțăia s-a executat pe dată. Și noi spre bucuria franțuzoaicei, băurăm curaçao-urile într-o secundă. În

* Anulat.

mersul spre ușă, Iulian ca o lăcustă s-a repezit la casieriță și îmbrățișând-o a sărutat-o pe amândoi obraji iar ea a dat un țipăt. În dreptul comptoarului cu o intonație solemnă, Iulian i s-a adresat astfel:

– Primul sărut a fost că mi-ați adus aminte că mâine de dimineață am repetiție, iar al doilea pentru că sunteți franțuzoiacă, întocmai ca nevastă-mea, sărutându-te pe dumneata, eu am sărutat Franța întreagă, patria libertăților și a oamenilor de geniu.

Și ieșirăm din local ultimii patru clienți: profesorul Ștefan Mihăilescu, Caragiale, Iulian și cu mine, cântând prima strofă din *La Marseillaise*.

În piața Teatrului, Iulian, zărind o cotigă de gunoi, într-un salt zbură pe deasupra ei și în partea unde trebuia să se oprească se izbi de pieptul unei namile de gardist țigan, care luând pe dată o poziție militară, a glăsuit:

– Să trăiți, d-le Iunian.

– Mă, Ioniță, da pe mine mă cunoști, știi tu cine sunt eu? Îl întrebă Caragiale.

– Vai de mine răspunse țiganul, de la '66 sunt aicea de pază, să poate să nu vă cunosc eu d-le Caraja, nu sunteți și dumneavoastră tot teatralist la binaua asta mare (și arătând Teatrul Național) tot ca d-nul Iunian?

– La revedere, dragii neichii, zise Iulian, sărind în cărca gardistului, na, cioară, doi lei, taxa cursei, dar strigă tare: să trăiască Franța.

Țiganul purtând pe Iulian călare pe umeri, coborî panta străzii Matei Millo zbierând:

– Să trăiască Franța, domnule Iunian.

8 februarie 1932, ora 22,00, „Program de seară”.
Text dactilo, cu corecturile autorului, datat și semnat mp.
Arhiva SRR, dosar 4/1932.

A. Obedenaru

Impresiuni din timpul războiului de la 1877-78

Partea I

LA SFÂRȘITUL ANULUI 1876, năpraznica furtună și ninsoarea din ultima săptămână a lui decembrie au nămețit întreaga Capitală și cum serviciul municipal s-a găsit în imposibilitatea de a curăți străzile orașului, s-a cerut ajutorul trupelor de infanterie din București, așa că noul an a putut să vadă circulația normalizată și în centru și la periferie.

Dincolo de Dunăre, în Imperiul Otoman, cincisprezece mii de soldați turci au pierit de foame și de frig luptând contra insurgenților din Herțegovina.

În acea epocă de nesalarizare a funcționării și de asuprire abjectă a naționalităților creștine din Peninsula Balcanică, la Bizanț, sultanul Abdul Aziz, având convingerea că i s-au făcut farmece, a neglijat afacerile imperiului, căutând să desfacă funesta vrajă întinsă peste tot sufletul său și continuându-și mania din tinerețe de a-și mări bogata sa colecție de cocoși cu pene negre. Din toate narațiunile asupra statului turcesc din secolul al XIX-lea s-ar putea alcătui un reușit libret de operetă în 8 sau chiar în 12 tablouri, având aproape înaintea fiecărei căderi de cortină câte un fioros final de tragedie, compus din măcel, jaf, incendiu, profanare, femei și fecioare bruscate și necinstite de trupele de bașibuzuci, precum și bătrâni și copii lăsați în prada flăcărilor. Administrația incapabilă de a împiedica masacrarea creștinilor nu a neglijat de a împărți mahmudele tuturor asasinilor de meserie.

[Diplomația europeană a fost în fiecare clipă, pusă în curent de câte ori instinctele populare mahomedane au lăsat pe întinse regiuni cenușă, sânge, pustiuri și jale, în peisaje de degradantă rușine civilizatului nostru continent care a îngăduit mai multe secole înroșitele sporturi ale celor mai barbare triburi asiatice de criminali.]*

La Stambul era un sultan harpagon acumulând toate veniturile statului, un altul asasinat, un al treilea părăsind tronul pentru a se retrage într-un ospiciu de nebuni. Pașii vilactelor erau tovarăși cu șefii bandelor de tâlhari și întotdeauna împărțeau aurul victimelor capturate.

Pe la jumătatea lunii iunie 1876, Serbia declară război Imperiului Otoman și, până la începutul lui august același an, sârbii au fost bătuți de turci în toate luptele; muntenegrenii însă au avut strălucite victorii asupra armatei sultanului. În aprilie 1877, în ajunul duminicii Tomei, mă imbarcasem seara, la Corabia, pe vaporul Togetov al Companiei Austriece și a fost ultimul care mai străbătea apele Dunării, în anul acela; a doua zi, de dimineață, de pe înălțimile Rusciucului se rostogoleau până la urechile mele, pe coverta vasului vibrațiunile unui marș turcesc și încetineala ritmului oriental avea undulările unui luxurios danț arab. Se puteau observa cu ochii liberi continue mișcări de trupe înarmate iar în portul cu lume multă și gălăgie, numeroși refugiați bulgari alergau de pe șlep pe puntea vaporului în căutarea unui adăpost sigur pe ospitalierul țarm stâng al Danubiului.

La 12 aprilie s-a dat însă manifestul de război al împăratului Rusiei, dând ordin armatei sale de a pătrunde în teritoriul turc, declarând că se simte obligat a elibera de sub jugul păgân pe frații săi de origine și de credință. /Atât marea amareză, împărăteasa Ecaterina a II-a a Rusiei cât și sacrificatul și nedibaciul ei soț, țarul Petru al III-lea erau de origine germană./** Așadar dinastia Romanovilor fusese stinsă încă din secolul al XVIII-lea. Închipuiți-vă că pe țarul Alexandru al II-lea îl pătrunsese nobilul sentiment al milei, puternic motiv al unei mari vărsări de sânge. Planul realizat al lui Petru cel Mare și

* Paragraf anulat cu o bară verticală.

** Completare autografă.

fermecătorul Bosfor i-au giamparalat augustele sale vise. A doua zi, o parte din armata rusă a fost utilizată; s-a cerut voie guvernului român ca miliția muscălească să treacă prin țara noastră și imediat [neșteptând nici un răspuns]* regimentele de cazaci și de gardă imperială au trecut Prutul. Pe la jumătatea lunii mai 1877, oștire rusească, trupe călări și pedestre, cântând, au trecut pe la periferia capitalei având ca destinație țărmul dunărean.

Tot în timpul acela, două vapoare turcești, venite de la Rahova, de la orele 8 și 30 dimineața până la 4 p.m., bombardează orașelul Corabia din Romanați; au făcut trei, patru spărturi în zidul caselor și magaziilor de grâu, au doborât colțul dinspre Dunăre al unicei cafenele Rădulescu făcând lângă intrare o lingură în pământ pe o adâncime de 1 metru adâncime și lățime de 60-70 centimetri. Cerealiștii greci nu se urniseră de pe la mesele localului, susținând neeficacitatea tirului turcesc.

– Și tunurile și vapoarele păgânilor sunt vechi, deteriorate și de calitate inferioară, spunea Manole Cleante lui Sotir Grimani.

Partidele de șah, table, domino, loton, farin și biliard s-au întrerupt. Eu și cu misitul Criticos-Mihailidachis enumeram regii din Iliada lui Homer, sosiți împrejurul Troiei și citam pasagii din cele șapte tragedii ale lui Eschil, care nefiind împrumutate de un faraon al Egiptului au avut o soartă mai bună decât cele 93 de codexe arse de Omar o dată cu faimoasa bibliotecă din Alexandria.

Un obuz aruncat de artileria româno-rusă din Corabia în interiorul unuia din învechitele vase ale maiestății sale Abdul Hamid, dărâmându-se, constrânse flota inamică a se retrage o parte spre Nicopole și alta spre Rahova.

Pericolul te îndeamnă uneori să te înșeli singur printr-o diversiune. Așa în seara de 14 august 1916, la bodega Mircea în fața unei lumânări de spermanțet, discutam cu Ion Culeglu despre muzica lui Mozart. La 9 ore, am ieșit cei din urmă pe bulevardul redus în obscuritate. Toată lumea fugise de frica Zeppelinului.

* Anulat.

– Pentru ce în noaptea trecută, ați snopit în bătaie pe trompetul din Orlea? Întrebă sublocotenentul Vasile Uescu pe soldații plutonului înșirați pe frontul de bandieră din lagărul de la Corabia.

– Să trăiți, domnule sublocotenent, domnul sergent major Raicu ne-a întrebat ieri seară după apel: măi, băieți, care din voi vrea să intre în foc în cele dintâi rânduri? De ce trebuia trompetul orlean să facă pe grozavul? În foc intrăm cu toții, răspunse soldatul Tuță Vrancea de la Grojdibod.

Lagărul unui batalion de dorobanți era campat în spatele magaziiilor de grâu dintre Corabia și Dașova, sat mare, bogat, și întins pe malul Dunării. Era într-o dimineată de sfârșit de aprilie, soldații înșirați în fața corturilor, primiseră rachiul matinal, erau veseli că or să treacă fluviul și pe pământul păgânului au să dea un iureș năpraznic redutelor: în ziua aceea fiind duminică, li s-a dat voie să joace marea horă dintre sat și tabără. În lagăr n-au mai rămas decât sentinelele și sergentul de zi.

La o depărtare de câțiva metri de sat, un soldat imberb și o fecioară suavă se sărutau și lacrimile le udao obraji. Erau logodiți de vreo trei săptămâni și războiul care trebuia să înceapă peste câteva zile nimicise planul lor de căsătorie; se sărutau fiindcă se iubeau mult și plângeau fiindcă nu erau siguri că au să se mai întâlnească vreodată.

Dinspre Caracal soseau trupe de infanterie și trăsurile de Crucea Roșie veneau pe drumul roman, pe unde acum 18 secole, au scoborât legionarii divului imperator Marc Ulpiu Traian. În lagărul de la Corabia predomina veselia care dă curaj luptătorului și nerăbdarea debutantului, încercat în războaie, aproape copil, nevrând să știe ceea ce îl așteaptă în ziua de mâine.

Din mijlocul lagărului au fost arestați cinci negustori balcanici, rahagii și bragagii, bănuți ca spioni, precum și un fost misit, un grec pe nume Arghir Hristopulo, vânzător de cruciulițe de sîdef, sfințite la Ierusalim; grecul, bun de gură, convinsese vreo câțiva soldați că glonțul nu va atinge pe acela care va purta la gât o astfel de amuletă, încasând pentru fiecare bucată între 20 și 60 de lei. Prețul îl ridica mereu, în raport invers cu inteligența cumpărătorului. Arghir era urmărit de mai mult timp pentru că

fusese denunțat ca agent secret turcesc de către avocatul Iorgu Prejbeanu, excelent vânător și îndemânat *farceur**.

Arghir a fost ridicat de subțiori de către doi soldați, grecul aproape nu mai atingea pământul, fiindcă se împotrivise și striga mereu: „cunoaște și domnul primar Spiru Nanu și domnul Toma Hagi-Kirea de la Caracal că nu sunt spion“, el a fost încarcerat la subprefectură și printr-un călăraș, chiar în ziua aceea, o citație a fost trimisă lui Toma Hagi-Kirea la Caracal. A doua zi la orele 9 seara, cafeneaua Rădulescu a fost evacuată de clienți și au fost postați la toate ușile milițieni cu armele încărcate. O curte marțială compusă din 6 ofițeri s-a instalat în fața unei mese acoperite cu pânza cenușie a biliardului.

Arghir a fost introdus între 4 soldați cu baionetele la armă.

Nilă Stăncescu, avocat din oficiu, voi să îi susțină procesul.

– N-am nevoie de avocat, zise grecul, fiindcă sunt nevinovat, Dumnezeu îmi va da putere să mă apăr singur. Domnilor, degeaba m-ați adus aici, eu nu sunt spion, nu știu nimic și n-am nici un turc, amic sau rudă. De câteva zile sunt urmărit așa că s-a putut constata că n-am vorbit cu nimeni altcineva decât cu soldații din lagăr, cărora le-am vândut câteva cruci de la Ierusalim, negustoria este liberă și credința asemenea. Am auzit și eu în săptămâna trecută, mi-a spus domnul Manole Manachide că am fost denunțat ca spion de un păcătos de bețiv care este morar lângă satul Vădastra și care se numește Stavrache Hagi-Gheorghiu. Pe turci era să-i ajut eu? Nu le-am suferit, destule secole, spurcatul lor jug?

Arghir a fost protejat de soartă, având doi martori onorabili, atât primarul Spiru Nanu cât și hotelierul caracalean Toma Hagi-Kirea au făcut declarații favorabile acuzatului.

– Arghir nu este capabil de spionaj, a spus duetul martorilor, Arghir este numai un simplu escroc.

După o deliberare care a durat două ore, Curtea Marțială din Corabia în unanimitate a dat un verdict de achitare. Arghir a fost liber să plece. Aproape de miezul nopții, afară era un întuneric beznă, atât felinarul din alea unde scoborai în port cât și acela din fața cafenelei Rădulescu au fost desființate din ordinul Statului Major.

* S.a.

Tocmai atunci Stavrache Hagi-Gheorghiu părăsind cârciuma din Dașova unde se îmbătase zdravăn, venea să își ia brișca pe care o lăsase în curtea din spatele cafenelei Rădulescu, acolo unde pe o galerie se aflau și patru camere la rând care motivau tabla de „Hotel“. Stavrache venea pe două cărări într-un mers de credeai că joacă polca de unul singur, și ținând în mână dreaptă o sticlă de lampă, singura târguială din timpul zilei, în dreptul intrării căzu în groapa făcută de bomba turcească și începu să zbiere. Lume multă dimprejurul recentului consiliu de război năvăli spre lingura de pământ împreună cu Arghir, care tocmai ieșea afară, la terminarea procesului său.

La lumina unor făclii rămase de la Paște, pe care chelnerii și bucătarii le aplecau spre groapă, Arghir zărind pe Stavrache, presupusul său denunțator, se înfurie apostrofându-l:

– Cine sapă groapa altuia cade el întâiu într-însa. În secunda aceea, un bucătar trecând cu o căldare în care se afla ciorbă de mânătărci, Arghir i-o luă din mână și o răsturnă în capul lui Stavrache care ornamentat de mânătărci și oprit de zeama fierbinte, plesni în plină figură cu sticla de lampă pe compatriotul său Arghir Hristopulo care având nu mai puțin de cinci tăieturi în obraz, a fost pansat de doctorul Persu, veterinarul Regimentului I de călărași.

A doua zi, Manole Manachide se căznea să convingă pe Arghir Hristopulo că întregul său proces de spionaj nu a fost decât o sinistă farsă datorată colaborării sublocotenentului Vasile Uescu împreună cu avocatul Iorgu Prejbeanu.

*23 ianuarie 1933, ora 21.30, „Program de seară“.
Text dactilo, cu corecturi, 6 p., semnat și datat mp.
Arhiva SRR, dosar 6/1933.*

A. Obedenaru

Amintiri de la 1877

Partea a II-a

CERUL adolescenței mele, ca într-o feerică dioramă, s-a cirizat în răsăritul de rubin și de ametiste al incendiilor de cetăți din 1877. Trăsnetul Zeppelinului din 1916 mi-a împurpurat văzduhul cu preludiul supremei bătrâneți.

Ca un imaginar corespondent de război dintr-o nuvelă fantastică îmi revăd filele ilustrate ale arhaicului meu carnet de campanie semiseculară, scos acum la iveală din cenușia substanță a fulgeratei și propriiei mele cutii craniene, ca dintr-un raft de stranie și cutremurată bibliotecă în cataclisme inevitabile epocilor și regiunilor.

În timpul războiului nostru pentru independență s-a promulgat legea teatrelor, prin care se înființa Societatea Dramatică, așa cum în 1812 s-a reglementat Comedia Franceză prin edictul de la Moscova, de către împăratul Napoleon I.

Tot în anul 1877, Ion Ghica a fost numit director general al Marelui Teatru de Stat din podul Mogoșoaiei – acum Calea Victoriei.

Rămâne surprinzător faptul că noul director general care era un om superior și cu mult simț critic, tocmai atunci pe când armata română intra glorioasă în capitală, să permită afișarea și reprezentarea dramei *Roma învinsă*, traducere de autorul dramatic Ion Caragiale, aflat pe timpul acela cu slujba de sufleur la teatrul edificat sub domnia lui Vodă Știrbei.

În piesa *Roma învinsă*, Eufrosina Popescu a jucat cu mare succes rolul oarbe, creat de Sarah Bernhardt, Maria Vasilescu a apărut în Opimia, Fabius, personagiu principal, s-a dat lui Ștefan Velescu; rolul însă, deși foarte greu, a fost interpretat cu inteligență de marele actor Grigore Manolescu, care pe atunci

era debutant, fiindcă Velescu pierzându-și auzul, părăsise scena, rămânând profesor la Conservator și director de pension. Cel mai reușit rol al său a fost acela de ofițer al Stării Civile pe care i l-a dat Nicu Filipescu, primarul Bucureștilor din 1893.

Stagiunea Teatrului Național s-a deschis la 9 octombrie 1877 cu *Visul Dochiei*, poemă de Ollănescu-Ascanio; Eufrosina Popescu era Dacia și Maria Vasilescu simboliza România; figurația, tablourile vivante și corul mixt al Operei Italiene s-au silit să distreze publicul. Sub impresia războiului de peste Dunăre, lumea a primit această ocazională lucrare cu o forțată indulgență. Versurile originale ale lui Ollănescu-Ascanio au fost neconținut mediocre.

Poetul războiului va rămâne Vasile Alecsandri, el a celebrat vitejia soldatului român, el s-a ridicat prin zborul inspirației deasupra crâncenelor lupte dimprejurul Plevnei, el a cântat:

Pe-o noapte oarbă, Bran și Vlad

Erau de santinele.

Fierbea văzduhul ca un Iad

De bombe și șrapnele.

În zori găsit-am pe-amândoi

Tăiați de iatagane,

Alături de-un moviloi

de leșuri musulmane.

Sărmanii bine s-au luptat

Cu lifta cea păgână

Și chiar murind, ei n-au lăsat

Să cadă-arma din mână.

Ca și soldații cântați de el, gloria va acoperi umbra bardului de la Mircești, cât timp va exista glas și suflet românesc, căci tot el a cules și a cizelat comorile poetice ale poporului nostru. Miorița va străluci totdeauna ca o constelație:

Oiță bârsană

De ești năzdrăvană,

Și de-a fi să mor

În câmp de mohor,

Să spui lui Vrânceanul

Și lui Ungureanul,

Să le spui curat

*Că m-am însurat
C-o mândră crăiasă
A lunei mireasă,
Că la nunta mea
A căzut o stea
Soarele și luna
Au ținut cununa,
Brazi și păltinași
I-am avut nuntași.*

În războiul franco-prusian de la 1870-71 s-a prăpădit lume multă din ambele armate: o sută cincizeci și șase de mii de francezi și patruzeci și patru de mii de germani. Cei mai viguroși tineri ai Occidentului civilizat s-au omorât între ei după toate regulile tacticii și strategiei moderne.

În cele două lupte mari din zilele de 8 și 18 iulie 1877, rușii, fără nici un bombardament preliminar asupra cetății și redutelor dimprejurul Plevnei, au aruncat considerabile unități de infanterie, au dat peste văi pe care nu le cunoșteau și regimente întregi au fost decimate, vitejii soldați năvălitori au fost sacrificați și jumătate din efectivul trupelor de asalt a rămas în câmpurile dimprejurul formidabilei întăriri și cadavrele lor nefiind îngropate au servit de nutriment bestiiilor scoborâte de pe culmile Balcanilor. Oștirea muscălească a avut bravi luptători, comandamentul a fost detestabil însă.

În urmă, turcii au masacrat răniții căzuți în timpul atacurilor, nimic surprinzător: ca moravuri, nația otomană până atunci nu ieșise încă din barbaria evului mediu; exista sub stele, dar fără să aibă sufletele pătrunse de generozitate. Orientul musulman n-a fost dogorit de razele Renașterii.

Înfrângerile și retragerile în debandadă ale trupelor rusești nu au fost decât consecințele neexecutării la timp a ordinelor și planurilor marelui stat major, precum și întârzierile rezervelor care trebuiau să susțină aripile coloanelor de atac; apoi lipsa de legătură între brigăzi, generalii de pe poziții comandau separat înaintarea regimentelor, cu o oră sau două mai devreme decât se hotărâse atacul general.

Ecourile văilor duceau departe lătratul câinilor și urletul lupilor de la ospățul de carne umană.

Prin haos, alături de vâjăitul gloanțelor și trăsnetele artileriei din cetate, au vibrat și blestemele mamelor de voinici morți în războaie.

Numai mamele și numai soțiile luptătorilor spartani nu s-au cutremurat la gândul că fiii și bărbații lor au să fie aduși la căminuri deasupra tărgilor purtate pe umerii soldaților zdraveni. Au preferat să îi vadă pe ai lor sub stăpânirea implacabilă a Morții, decât să îi zărească învinși, lași, fugari și mizerabili.

Primind teribila veste că i-au murit cinci fii ai săi într-o singură luptă, o mamă spartană vociferă: știam că i-am născut muritori, nu te întreb despre ei, dacă victoria este a noastră să alergăm și să mulțumim zeilor.

La Plevna, în vârtejul flăcărilor, zeci de mii de ostași au dat patriei vraja vieții. Mormane de cadavre, șiroaie de sânge nevinovat sub cerul cuprins de întuneric, prin tresăriri fulgerelor îți reliefa decorul unui mit diluvian.

Și Belzebut zburase pe deasupra sângerosului teatru, râzând cu hohot, de vrăjmășia și de credințele oamenilor. Îndoliatele aripi de demon contopite în celestul și enormul baldachin de bitum umbrea masacrul națiunilor.

Dinspre redutele învecinate, Zefirul rostogolea notele unui danț arab întretăiat de urletul fiarelor sălbatice, flămânde și înfiorătoare.

La un consiliu ținut la Palatul Domnesc, mai multe personaje politice au fost de părere ca armata română să se retragă în munții Olteniei și să aștepte evenimentele.

Ce ar fi devenit câmpia Munteniei?

Teatrul războiului, satele incendiate, recolta jefuită, populația civilă masacrată și ca o concluzie logică ar fi urmat dezagregarea vieții de stat.

La 2 aprilie, la Bărboși, s-au luat toate măsurile pentru păzirea podului de pe Siret, în contra vreunei năvăliri turcești, s-au făcut lucrări de apărare și s-au instalat tunuri.

Și cum turcii au început bombardamentul asupra orașelor noastre de pe țărmul Dunării, artileria română și-a așezat

bateriile din Calafat până la Galați și obuzele ei izbeau în plin, incendiind Vidinul, Sistovul și Rusciucul.

În ziua de 10 mai, s-a trimis Imperiului Otoman declarația de război și România a devenit independentă.

Sub bombardamentul cetății Nicopole de către artileria noastră de la gura Oltului, sub comanda generalului George Manu, rușii au putut trece Danubiul, și în ziua de 4 iulie au intrat în orașul turcesc din fața Turnului-Măgurele.

Având nevoie de oameni, comandamentul rusesc a cerut ca trupele române să ocupe orașele turcești de pe marginea fluviului.

Împrejurul formidabilei întăriri de la Plevna, cât timp au luptat singuri, norocul și-a întors fața din preajma moscoviților. Coloanele de atac se frângeau decimate de permanentele guri de foc ale numeroaselor tunuri date turcilor de către englezi.

Până la jumătatea lui septembrie armata rusă a suferit neconținute înfrângeri în acea trandafirie vale a plângerii.

Panica produsă din răspândirea zvonurilor false a fost totdeauna inerentă războaielor. Într-o dimineață la Sistov, după sângeroasele lupte din luna iulie, se auziră puternice strigăte din toate împrejurimile orașului că: *vin turcii* și aproape toată lumea începu să fugă alandala spre Dunăre. Această spaimă generală o produsese un cazac beat, călare pe deșelate, zbierase ca un smintit alarmând populația; disperarea se întinse, a trecut apa, lumea îngrozită a evacuat Zimnicea și Alexandria, cazacii din această localitate, fără șepci pe cap, au fugit până la București. Tot sentimentul fricii l-a zăpăcit și pe prefectul Gheorghițescu să greșească drumul de la Grădini la Corabia și să rătăcească, într-o noapte, cortegiul domnesc.

– Cum se poate ca un prefect de Romanați să nu cunoască nici drumurile, întrebă Vodă.

– Lasă, Măria ta, de mâine încolo rămâne simplu caracalean, răspunse primul-ministru Ion Brătianu, care imediat ceru prefectului demisia. După război, Gheorghițescu a fost din nou numit prefect și atunci tot a reușit să piardă barem alegerile; la cameră a ieșit Opoziția, s-au ales la Caracal Take Ionescu, colonelul Vasilache Obedeanu și Pavelică Brăteșeanu. Atunci Gheorghițescu a fost destituit.

– Să nu mai primești a treia oară un astfel de post, căci hoții dimprejurul tău te bagă și în pușcărie, îi zise amicul său Fănuță Jianu.

Înfrângerile suferite de ruși și în Asia și la Plevna și în Balcani constrânseseră cartierul general rus să părăsească Târnova.

Muscalii se aflau într-o situație disperată.

Marele duce Nicolae adresa atunci lui Vodă Carol următoarea telegramă:

„Vino în ajutorul nostru, treci Dunărea, unde vei voi, cum vei voi, sub orice condițiuni, dar vino grabnic. Turcii ne prăpădesc. Cauza creștină este pierdută.“

/semnat/ Nicolae.

Continuarea părții următoare o voi nara /miercuri 1 martie./*

18 februarie 1933, ora 21.30.

Text dactilo, 6 p., semnat și datat mp. Arhiva SRR, dosar 7/1933.

* Completare autografă.

A. Obedenaru

Amintiri de la 1877

Partea a III-a

CONTOPIREA Moldovei cu Muntenia într-o singură și indivizibilă țară a fost înfăptuită în anul 1859, după toate greutățile și luptele marii generații de la începutul secolului trecut, și putem astăzi să considerăm acea fericită realizare ca un preludiu marcant al unității noastre naționale.

După războiul Independenței din 1877 ne-am aflat la jumătatea drumului parcurs de sacrii înaintași ai neamului, în urmărirea unui vis milenar.

În zborul a 500 de ani, românii, sârbii, albanezii, ungurii și grecii au construit mereu digul european de apărare în contra asiaticilor otomani. Și înroșitul dig a fost neconținut înălțat prin piepturile popoarelor creștine din sud-estul continentului pe care cu mândrie îl locuim.

Latinitatea din Occidentul european a putut în liniște să își edifice uimitoarele monumente de sculptură religioasă, fiindcă diluviul își avea zăgazurile în Olt, în Tisa și în Dunăre. Aicea, în Orient, unde după năvala sutelor de popoare sălbatice ale evului mediu, s-a arătat la sfârșit culminanta barbarie a turcilor: lume omorâtă, sate incendiate, făpturi creștine duse în robie dincolo de Balcani. În nenumărare rânduri și uneori aproape zilnic, mii de bătrâni și de copii părăsindu-și căminul din luncă, au scăpat de moarte și de robie, rătăcind, în nopțile vieții, prin pădurile munților și hrănindu-se cu ghindă pe care fratele nostru stejarul le-o dăruise.

Noi am dat răgaz Occidentului să descopere Lumea Nouă și să aibă o Renaștere a plasticelor arte în timpul când armatele lui Baiazid, Selim și Mohamed pustiiseră Peninsula Balcanică, Muntenia și Ungaria; în epocile când lângă ruinele antichității,

Italia și Franța făuriseră fermecatele paradise de-a lungul țărmurilor Mediteranei, unde ancorau corăbiile uriașe care aduceau în pântecul lor aurul întregului glob pământesc.

Dacă după a doua înfrângere a rușilor, la Plevna, Osman pașa ar fi luat ofensiva contra unui rest de armată muscălească în debandadă și descurajare, turcii ar fi putut, atunci, să aibă o definitivă victorie strălucită, războiul s-ar fi terminat înspăimântător și populația otomană ne-ar fi făcut să ne îngrozim în repetarea masacrelor asupra tuturor creștinilor din fostul imperiu hamidian și teatrul războiului s-ar fi mutat poate în România.

Din fericire pentru noi, comandantul teribilei cetăți ce părea inexpugnabilă, n-a avut curajul pentru a da o luptă la câmp și nici n-a cunoscut exact cât efectiv mai rămăsese din armata respinsă și din rezervele ei.

Rusia, deocamdată, nu mai avea posibilitatea de a aduce repede noi trupe odihnite.

După telegrama marelui duce Nicolae către Vodă Carol, un pod a fost întins la Silistoara, de lângă orașul Corabia, pe care toată armata țării noastre l-a trecut noaptea, atingând țărmul turcesc la Măgura, în jos de gura Iskerului.

Două brigăzi care ocupaseră Nicopole, împreună cu toată divizia a IV-a română și cu rezerva ei au înaintat spre Grivița pe o ploaie continuă, o noapte întreagă a străbătut un câmp plin de cadavre rusești în putrefacție.

Opt baterii s-au desfășurat în linie, făcând legătură cu al IX-lea corp rusesc, lagărul s-a făcut pe platoul de la sud-vest de Verbița, din care ieșeau coloane de flăcări și de fum, căci bulgarii îi pusese foc. Trei regimente de călărași înaintaseră spre Vidin. Divizia a III-a română se afla între Riben și Calișovat.

În ultima săptămână din august, din zorii zilei și până în negura nopții, a fost un impetuos și continuu bombardament al artileriei române; turcii au răspuns cu o furie egală; prin aer, trăznete și tunete se auzeau la mari depărtări și prin imensele coloane de fum care închideau orizontul se inseilau incendiile din lagărele inamice.

Pe toate colinele erau 14 redute și între ele și cetate se adânceau văi profunde și un înconjurător lanț de guri de tunuri, guri de foc și de obuze, și din șanțuri și din etaje venea numai moarte.

Acolo, armatele noastre aveau să meargă prin infern și potop de flăcări.

Pentru ziua de 30 august se hotărâse un atac general asupra Plevnei. În acea dimineață, cerul era înnorat, cădea o ploaie mărunță care a durat toată ziua, îngreunând echipamentul soldaților și făcând alunecos drumul pe povârnișuri.

Până la orele 3 după-amiază, tunurile noastre au avut ca obiective forturile turcești unde s-au cauzat dărâmări și incendii.

La orele 3, regimentul al X-lea de dorobanți a pornit desfășurându-se în teraliori, venea apoi batalionul al II-lea de vânători și regimentul al VIII-lea de linie, înaintând pe companii prin valea Bucovei; soldații, ca într-un zbor, urcară dealul redutei și din vârful ei zăriră altă vâlcea și alt povârniș, aproape vertical și acoperit cu tufiș; în fața focului de deasupra parapetelor, trupele coborâră valea, trecură culmea și vâlceaua, sub o grindină de gloanțe și năvăliră asupra redutei, pe terenul oblic și alunecos; voinicii înaintau, rândurile lor se frângeau, vitejii cădeau unii peste alții, trăzniți de șrapnele și de ploaie de gloanțe, alții treceau înainte. „Spre parapete, băieți, cu Dumnezeu înainte!“, strigau ofițerii, „trăiască România, ura, sus băieți, după mine, înainte!“ și apoi fulgerați, cădeau și ofițerii peste ostașii batalionului decimat. Soldații români erau semeți, grandioși, zeificați; pe deasupra lor, Moartea zbura prin aer pe un cal sălbatic, într-un galop fantastic, întocmai ca o amazoană de hipodrom; și plutoane după plutoane se încrustau în pământul cleios al sinistrului deal, udat de sânge omenesc și de ploaia cerească și prin fum și prin torente de gloanțe și-n zgomotul asurzitor al obuzelor, hotărâții Morții se agățau de parapetele redutei, întocmai ca niște zmei din uimitoarele basme ale poporului.

Soldații români luptând cu baioneta, luară toate șanțurile dimprejurul întăririlor, dar la escaladarea parapetelor, rezervele inamice ieșiră din șanțurile de la spatele redutei, năvălind în coasta coloanei române, nimicind-o și ucigând pe maiorul Șonțu și pe căpitanul Valter Mărăcineanu; toți ofițerii muriră. Șeful trupelor, colonelul Ipătescu a comandat retragerea. 300 de feți frumoși își pierdură acolo zilele vieții. Trupele rusești nici nu își făcură apariția la atacul pe care l-a dat divizia a III-a română.

Batalionul al II-lea de vânători a fost decimat.

Pe la orele 5 seara, trupele române ocupară șanțurile din dreapta redutei, dar regimentele rusești care abia sosiseră, înspăimântate de focul nimicitor al inamicului, au părăsit lupta în pas alergător.

În sfârșit, pe la orele 6, se dădu un nou atac înfiorător care dură o oră, terminându-se printr-o șarjă de baionetă, turcii au fost alungați și din șanțurile-adăposturi iar dorobanții și vânătorii cuceriră reduta Grivița, capturând cinci tunuri și un drapel.

Pe la jumătatea lunii lui septembrie 1877, pe la orele 7 seara, de la Flămânda, portul Turnului-Măgurele, într-o șalupă am trecut Dunărea, cu un unchi al meu, fost ministru și prietenul generalului Mano.

Am dormit o noapte în cetatea edificată în anul 106 după Crist de către marele împărat Marc Ulpiu Traian.

Pe acolo au trecut și armatele lui Mircea cel Bătrân.

Nu am avut decât impresiuni penibile, lugubre și deprimante, în creierul meu s-au imprimat de-atunci decoruri de tragedie: un cartier întreg încenușat. În seara sosirii noastre acolo, între debarcader și începutul pantei dinspre oraș, ne-am izbit de cadavrul unui turc asiatic de o statură uriașă. Și a doua zi la plecare, trecurăm pe lângă un grup de cadăne, absolut toate înspăimântătoare, erau numai piele și oase, se aflau în rigiditatea unei somnolențe din vecinătatea isprăvitului de viață, din cauza lipsei de alimentație în timp de câteva săptămâni.

Am plecat tot seara, așa cum veniserăm în ziua trecută, șalupa noastră tăia valurile danubiene, împurpurate de razele soarelui care asfințea în susul fluviului, transformat într-un Styx care ne stropea cu tot sângele din evurile dispărute, lângă înfiorarea păcatelor omenеști.

În anul 1886, mi-am făcut voluntariatul în regimentul al III-lea călărași.

În ziua de 30 august m-am dus pe la orele 6 seara ca să las o carte de vizită colonelului Alexandru Candiano-Popescu, instalat într-o încântătoare vilă din strada Eldorado. În momentul când urcam scara, colonelul m-a văzut de la o fereastră și soldatul a avut ordin ca să mă introducă în casă.

– N-am primit pe nimeni astăzi – îmi zise colonelul, simt o deosebită plăcere să stau de vorbă cu tine. În primăvara anului acesta tu ai făcut mare cinste regimentului meu, recitând în fața trupei și a ofițerilor, o frumoasă poezie patriotică și mi-ai adus aminte de Plevna, și de Grivița, teribila redută turcească luată cu asalt de batalionul al II-lea de vânători, comandat de mine.

Băurăm niște vin negru de Tenedos, era mai negru decât ochii femeilor din acea insulă prețioasă, băurăm șampanie, băurăm mai mult decât bine.

– Sunt nouă ani de-atunci, mi se părea că mă aflui pe altă lume, nu îmi venea să cred că am scăpat cu viață. Primul nostru atac a fost respins cu pierderi considerabile. Către seară, am mai dat un nou atac, din depărtare nu se zărea decât o redută, când ne apropiarăm, ca din pământ, la 300 de metri, ieși Grivița nr. 2 și o vale care a devenit lugubră prin nenumăratele cadavre rămase acolo. S-a dat o luptă înspăimântătoare. Păgânul a luat-o la fugă, retrăgându-se în reduta vecină. Noi eram stăpâni pe Grivița nr. 1, pe care am păstrat-o până la finele războiului.

Se înnoptase. Măi, da' ce era în interiorul redutei, o învăl-mășeală de soldați din toate unitățile, apoi răniți, morți și prizonieri trântiți unii peste alții. Închiserăm comunicația cu inamicul, făcând, chiar în noaptea aceea, șanțuri; împușcăturile de la reduta vecină au continuat până la ziuă.

Când m-am ridicat de pe scaun ca să plec, colonelul, îndreptându-și un deget către nordul țării, îmi zise:

– De-acum înainte, tu vei cânta drumul nostru într-acolo.

Și ultima scăpărare a ochilor lui mari, negri și lucioși mă pătrunse de înfiorare din creștet până la glezne.

Scoborând scara casei din strada Eldorado, gândul meu în zbor fantastic străbătuse dincolo de Carpați.

Figura colonelului Candiano deși exprima o bunătate nemărginită, dar din ochii lui, Dumnezeu, parcă ieșeau fulgere și săgeți.

În zborul unei jumătăți de secol, nu am întâlnit decât trei sau patru personaje având ochi de felul acela.

Pe povârnișul de sub parapetul Griviței, în ziua de 30 august 1877, batalionul al II-lea de vânători a fost condus de către maiorul Candiano.

Și în clipele serii de atunci, zeița Bellona, l-a vrăjit, căci prin ploaia de gloanțe, comandantul a ajuns neatins în culmea redutei.

Marii animatori ai mulțimii, negreșit că au fost dotați cu sclipitoarele ferestre ale sufletului, dacă în timp de doisprezece ani, Alexandru cel Mare a putut să cucerească aproape tot Pământul cunoscut până atunci, ducând până la apele Gangelui falangele sale victorioase.

Probabil că și Bonaparte cred că a avut în consulara și imperiala sa figură miraculoase faruri electrice dacă a reușit să ajungă cu trupele franceze până la Moscova, numai pentru silueta mării ducese Anna, necâștigând nicăieri, pentru țara sa, nici un metru pătrat de teren, nici chiar pe țărmul Nilului, unde harangându-și soldații, i-a convins că patruzeci de secole îi privesc.

/Asemenea întreprinderi inutile/* secolele și sfincșii n-au privit decât nisipul și zădărnicia umbrelor terestre.

*1 martie 1933, ora 21.00. Text dactilo cu corecturi, 6 p.,
semnat și datat mp. Arhiva SRR, dosar 8/1933.*

* Completare autografă.

A. Obedenaru

Personagiile cafenelei Capșa

CLĂDIREA din Calea Victoriei și din fața străzii Sărindar, actuala casă Capșa, a fost proprietatea boierilor Slătineni, care au edificat-o cam acum un secol și jumătate. Până înaintea marelui război mondial, privind de pe trotuarul de peste drum se întindea o fațadă simpatică și pariziană. Nu cunosc motivul care a determinat transformarea esteticului aspect francez într-un banal *aquarium* absolut obișnuit în țările nordice ale generosului nostru continent. Acest imobil, la începutul secolului trecut, avea în partea dinspre străzile Edgar Quinet și Academiei o vastă curte în fundul căreia se ridicase un teatru, prin anul 1833. În ultimul an al guvernării lui Paul Kisseleff, bucătarul italian Ieronim Momolo a inaugurat în parterul actualei cofetării Capșa un birt cu plafonul boltit și o faimoasă bucătărie orientală. Se mânca bine la București acum o sută de ani, întocmai ca și astăzi. Deasupra restaurantului Momolo, prin 1839, s-a mai construit un etaj ai cărui pereți formau un spațios salon, animat întotdeauna de fermecătoarele baluri mascate ale societății românești care voia să petreacă pentru a-și putea da seama că nu veștează și că destinul nefiind vitreg a întins realele bunătăți și în sălile alunecoase ale danțurilor și în ospătărilor luxoase ale orașului de-atunci de pe malurile Dâmboviței.

În numeroase ocazii, etajul era improvizat în sală de teatru sau de întrunire publică, aveau loc acolo și festive agape. În seara de 10 martie 1871, un bombardament cu pietre cubice a suprimat banchetul coloniei prusiene de la București, care voia să sărbătorească victoria de la Sedan prin înfrângerea armatei

franceze. A urmat apoi în ulița Slătineanu și în Podul Mogoșoaiei o luptă de stradă din care studențimea universitară română a ieșit învingătoare. Sătul de manifestațiuni prea zgomotoase, noul proprietar a împărțit sala de sus în camere și mai construi [...]*

Intrând în sala de consumație a primei cofetării din capitală, oamenii cu vechime în marea aristocrație, înălțați prin funcțiuni și mai cu seamă prin avere, au procedat foarte normal din punctul lor de vedere, ca să nu se oprească la mesele personagiilor tinere din ultimul deceniu al secolului trecut, mai cu seamă că noua generație începuse exproprierea persistențelor somnambuli. Cu o rezervă glacială, s-au salutat numai între ei și s-au privit cu o indiferență teatrală și reciprocă.

N-aveau ce discuta împreună și cu absolută certitudine că nici nu s-ar fi putut înțelege. La *Fialkowski* punerea în scenă era cu totul opusă comediei capșiste. În cafeneaua din Piața Teatrului Național, majoritatea grupurilor erau compuse din artiști și din literați: tineri, maturi și bătrâni. Toți se cunoșteau între ei, apariția unuia nu provoca indispoziția altuia.

Afară de atacul a doi moldoveni în contra lui Macedonski, în 1883, încolo, în timp de aproape o jumătate de secol, nu s-a mai ivit nici un conflict.

Arta conciliază și pe expansivi și pe nervoși. Luptele acerbe, pătimase, regretabile nu s-au dat decât între breslele ademenite de importante câștiguri bănești. Acolo unde a curs aur, a fost posibil să curgă și sânge.

Acum 50 de ani, literatura nu îmbogățea pe nimeni. Prin sala de consumație a cofetăriei Capșa au trecut ilustre personaje ca Milan Obrenovici, pe când era regele sârbilor, el se înrudea cu familia Catargi din România. În timpul războiului de la 1877, mari-duce ai vechii împărății moscovite erau amestecați în clientela localului, în apropierea lui Vasile Alecsandri, Ion Ghica, Hașdeu, Vasile Conta, Gheorghe Chițu, frații Golești, Mișu Frichide și alții.

Pe la începutul penultimului deceniu al secolului trecut, după o reprezentație a celebrei primadone Adelina Patti, cele 11

* Fragment ilizibil, mss. deteriorat.

XLII

Radio
Dilecti
Romana
Jude
MORCULE

Personagiile Cafenelei Capșa

Adresa din Calea Victoriei și din fața străzii Sărindă
tuala casă Capșa a fost proprietatea boierilor Hlati-
ni care au edificat-o cam acum un secol și
cincizeci. Până înaintea marelui război mondial,
există de pe trotuarul de peste drum se întindea o
clădire simpatcă și pariziană. Nu cunoșc motivul care
determinat transformarea esteticului aspect francez
într-un banal aquarium absolut obișnuit în țările
de azi.

Începutul secolului trecut, avea în partea de
trăire Edgar Quinet și academici o vastă curte în
tandul căreia se ridicase un teatru, prin anul 1833.
În ultimul an al guvernării lui Pavel Kiseleff,
bucătarul italian Jeronim Momolo ^{inaugurată} în parterul
actualu cofetării Capșa un birt cu plafonul boltit și
o frumoasă bucatărie orientală. El mânca bine la
București acum o sută de ani, întocmai ca și astăzi.
De-așupra restaurantului Momolo, prin 1839 s-a mai
construit un etaj al cărui pereți formau un spațiu
plon, animat în totdeauna de fermecătoarele balere
mascate ale societății românești care voia să petreacă
pentru a-și putea da seama că nu vegetează și că
destinul nefiind vitreg a întins rețelele bunătații și
în salile aluzive.

Într-o dată a apărut de-așupra de pe malurile Dâmbo-
viței.

Artă conciliabă și pe expresiv și pe nervoasă.
Inepțiile acerbe, năstărilor năstărilor nu s-au dat de căt

Al. Obedenaru, „Personagiile Cafenelei Capșa“, fila 1 mss.
Arhiva SRR.

mese erau toate ocupate, în fund, de către familiile Bibescu, Ghica, Mavrogheni, Cantacuzino, Florescu și Mano. La mesele de lângă ferestre se afla zgomotosul grup al conului Petrache Carp, compus din Menelas Ghermani, Alexandrescu Cafegi-Bașa, George Panu și Missir-Iași.

În mijlocul sălii: Grigore Ventura își înfiripa cronica sa muzicală, întrerupt și agasat neconținut când de Costea Balș, când de Ghica-Bragadiru.

Mai târziu, tot la miezul nopții, după reprezentația *Jeannei D'Arc* cu Sarah Bernhardt, salonul era feeric prin lumina à giorno care vernisa diversele nuanțe mățasoase ale costumelor feminine.

Văpăile umane și nesigure din figurile romantice ale femeilor de-atunci, ochii de smarald și de firmament se luau la întrecere cu razele azvârlite de briliantele diadelmelor care încoronau frunțile fapturilor în efemera splendoare a vieții pământeste. Convorbirile erau întretăiate de râsetele sonore și duioase ca niște refrene de dragoste din melodioasele cântonete siciliene. Ripostele se produceau în rachete urmate de interjecții zgomotoase și de negative protestări.

Saturn regizorul a rostogolit scena de-acum 50 de ani în abisul străin [muritorilor]*.

Printre scânteietoarele pleiade de bărbați iluștri, generația de la începutul secolului trecut a fost cea mai puternică în manifestațiunile ei folositoare patriei și artei și acțiunile nobile i-au dăruit o respectabilă longevitate.

În localul luxos, așezat în centrul Capitalei și pe care îl schițăm în astă-seară, pe la 1833, între decorurile boltei Momolo a apărut și Costache Rosetti, pe când nu era decât actor.

Conferințele lui Eliade-Rădulescu și cursurile de artă dramatică ale lui Aristia au determinat și pe Costache Rosetti să facă teatru. El a avut o voce puternică, în interpretarea rolului principal dintr-o tragedie clasică făcea să se cutremure și public și elevi și profesori. Soarta i-a dat ocupațiuni alese, la începutul tinereții, întocmai ca marele poet latin Vergilius și ca Mecena, a fost cavalier în ordinul ecvestru. În 1847 și-a vândut moșia

* Lecțiune incertă, mss. deteriorat.

Obedeni-Ilfov, ca să poată cu demnitate să fie în comitetul revoluției de la 1848 și, ca fiu de boier, să ceară desființarea privilegiilor și egalitatea pentru toți românii în fața justiției. A fost clientul obișnuit al sălii Capșa și la maturitate și în clipele când a fost ministru de interne și în deceniile când a prezidat Adunarea Deputaților. S-a distins întotdeauna și ca actor și ca ofițer și ca om politic și ca ziarist și ca director general al Teatrelor în anul 1859.

[Într-o seară din mijlocul lunii lui martie 1888, în actuala cafenea Capșa, pentru prima oară, am intrat printr-un geam spart din Calea Victoriei. Strada prezenta aspectul unei teatrale revoluții: trupe pedestre înaintau în pas gimnastic dinspre bulevard către Sărindar. Un escadron de jandarmi a executat o șarjă în direcție opusă. Am fost rănit la mâna stângă și după zborul a 47 de ani, semnul tot se mai cunoaște. În seara aceea la Teatrul Național se dăduse un banchet și templul Melpomenei era înconjurat de un batalion de linie. Mulțimea vocifera și dorea să rupă cordonul militar. Din sala *Orfeu* de pe strada Câmpineanu, lumea ieșea surescitată. Către miezul nopții, s-au mai adus câteva regimente care au izbutit să potolească naivitatea publică de-atunci.]*

În cafeneaua Capșa, printre ziariști și parlamentari, aflai întotdeauna, cu două, trei zile înainte, și despre retragerea unui guvern și despre formațiunea viitorului minister. Discuțiunile erau foarte animate între oamenii presei cotidiene de atunci, care număra printre cei mai importanți pe George Panu, Constantin Mille, Grigore Ventura, Alecu Balș, Nicu Filipescu, Jeannot Iancovescu, Alexandru Ciurcu, Al. Beldiman, Costache Bacalbașa și alții. Existau până la finele secolului trecut și făpturi dintr-o epocă depărtată ca generalul Halalambie, fost locotenent domnesc, prințul Grigore Sturdza și Costache Bălcescu, care a fost ministru de finanțe, însă numai o singură zi, dar acea efemeră situație l-a indicat pentru tot felul de comisii și consilii de administrație, de unde a încasat tantieme în timp de o jumătate de secol. Conul Costache a mai avut și norocul de a fi fost fratele marelui istoric Nicolae Bălcescu.

* Rânduri anulate prin bare verticale.

La orele 5 după prânz, într-unul din ultimii ani din secolul trecut, Toni Bacalbașa intra în cafenea. În figura lui distinsă remarcă o maladiivă paliditate, și veștedele sale buze conțineau întotdeauna ironicul surâs. Puteai să presimți că se află către un apropiat și fatal sfârșit de călătorie pe sub stele; zeflemelele lui erau tot mușcătoare. Dirija atunci o gazetă flevistă*, fiind obligat să elogieze o plutocrație, pe care cu vreo câțiva ani înainte o dăduse în târbacă.

Toni abia își pusese pălăria și pardesiul în cuierul din fundul localului și pe când voia să se așeze la o masă cu zgomotoși colegi, ușa cafenelei, în acea secundă încadraseră o namilă antedeluviană, o dihanie silvestră cu etichete superioare ridicate în sus. Din când în când, natura readuce în circulație depărtatul individ preistoric. Statura lui trecea de doi metri, era matur, umflat, bohăit, cu picioarele terminate în forma genților de voiaj. Și tocmai spre Toni Bacalbașa colosul a năvălit, întrebându-l răstit:

– Ascultă, băiete, cunoști pe domnul Clapsovici, am cu domnia-sa rendez-vous, a fost astăzi aicea? Eu sunt Panas.

– S-a suit pentru câteva minute la hotel, mi-a spus că revine, cuvântă Toni, căznindu-se a-și stăpâni râsul.

Grecul, așezându-se pe o canapea, o făcu să trosnească.

– Domnule Panas, ce doriți? continuă Toni.

– O dulceață de foi de trandafir, comandă Panas.

Toni s-a repezit în cofetărie și a cumpărat un tort cam de un kilogram și se reîntoarse în cafenea urmat de un piccolo care ținea într-o mână un *plateau* argintat, conținând un mare tort de fisticuri, iar în cealaltă mână o tăviță cu pahar de apă, o farfurioară și o linguriță și le așeză pe masa noului client elen.

– Ce e asta? Poate că este pentru alt-cinevașilea. Eu am comandat o dulceață de foi de trandafir, vociferă grecul.

– Am avut până ieri și prea se zaharisise și am aruncat-o, răspunse Toni.

– Și *dumiata*** ai plăcerea ca eu să înghit un tort cât roata de căruță, ce am înnebunit? zberă ocazionalul comedian atic și, continuând:

* Aparținând avocatului Nicolae Fleva (n.red.).

** S.a.

– Ce, eu sunt *sujetul* mucalit al locandei? Unde e domnul Capșa?

– La Senat.

– A plecat.

– La Senat.

Toni, piccolo-ul și Gogu Florian intonară un trio.

– Am să te reclamez ca să te dea afară, răcni greul, ieșind furios prin mulțimea de lângă ferestre și ușă. Erau destui clienți și destui curioși care râdeau cu hohote, pocnindu-și pălăriile *melon* de bastoane.

20 martie 1935, ora 20.10, „Universitatea Radio“.

Text manuscris, 8 p., semnat și datat mp.

Arhiva SRR, dosar 8/1935.

Mihail Sorbul

Mihail Săulescu

CĂLĂTORII ce ies sau intră în Predeal, pe șoseaua națională dinspre Brașov, sunt suprinși, la un cot al drumului de apariția neașteptată a unui monument oarecum bizar. E un soclu de vreo trei metri înălțime pe care stă o pasăre uriașă cu aripile lăsate în jos. Pe soclu se mai găsește un medalion cu un chip tânăr în basorelief. Acest monument este datorat sculptorului O. Han, un artist îndrăzneț și creator, și este ridicat în memoria poetului Mihail Săulescu de către Societatea Scriitorilor Români.

Poetul Săulescu? Pentru noi, contemporanii lui, Mihail Săulescu nu este numai un poet, ci un prieten, un frate... Pentru cei mulți, cei foarte mulți și mai cu seamă pentru cei tineri, pentru cei de după război, Mihail Săulescu este un necunoscut ca „Eroul” din Parcul Carol, cu care se înfrățește prin aceeași moarte glorioasă pe câmpul de război. Dar dacă eroul necunoscut din București simbolizează și sintetizează jertfa și eroismul unui neam întreg, eroul de la Predeal, mai puțin „necunoscut”, simbolizează și sintetizează jertfa acelor oameni care în țara românească și în țara tuturor au visat și au cântat gloria în toate chipurile și idealurile oamenilor în feluritele lor aspecte.

Mihail Săulescu, printre jertfele ce le-a dat literatura în război, este cea mai frumoasă, cea mai de preț. Poezia românească a pierdut într-adevăr un mare cântăreț, o aleasă sensibilitate și o minte iscoditoare. Și desigur, s-ar putea toate acestea dovedi prin cele două volume de versuri, *Depart* și *Viața*, precum și prin o mulțime de articole publicate mai cu

seamă în „Rampa“ de dinainte de război. Dar scopul acestor câteva minute de stat de vorbă la „microfon“, ca altădată, la „gura sobei“ nu este câtuși de puțin expunerea unui studiu critic, ci povestirea câtorva aduceri aminte despre acest dispărut atât de timpuriu dintre noi...

Când am luat pentru prima oară contact cu cercul „Convorbirilor critice“, acum 24 de ani, am și făcut cunoștință și chiar legătură sufletească cu trei scriitori apăruiți ceva mai recent în minunata revistă a d-lui Mihail Dragomirescu. Aceștia au fost Liviu Rebreanu, George Gregorian și Mihail Săulescu... Pe câteșitrei îi cunoșteam din această revistă, Rebreanu publicase *Cântecul iubirii*, iar ceilalți doi, amândoi poeți, unul epic, celălalt liric, apăruseră de mai multe ori cu versurile lor, ce nu străluceau printr-o formă impecabilă și nici printr-o claritate clasică de exprimare. Erau doi poeți care sacrificau forma fondului. Doi poeți frământați de reale pasiuni și evocatori de reale viziuni... Pe aceștia trei i-am iubit de la început... Aș putea spune că ne-am iubit de la început... Rebreanu, venit de curând din Ardeal, era mai puțin tăcut ca astăzi, deși nu era nici vorbăreț, Gregorian același nemulțumit și în același timp, era tânărul cu mușchii de fier, cu o voce plângătoare chiar și atunci când își exprima o plăcere sau o admirație, ceea ce m-a făcut să îl porecesc Ecuba, și în sfârșit, Mihail Săulescu, cel mai exuberant dintre toți, mai exuberant decât mine, care nu precupețea vorbele și nici gesturile adesea foarte violente... Noi toți aceștia patru, după ce se isprăveau ședințele literare de luni, rătăceam noaptea încă două-trei ceasuri, vorbind de toate și nimic, până ne săturam unul de altul... Și așa au trecut câțiva ani, până când, venind războiul, din patru am rămas trei, Mihail Săulescu luându-ne înainte întru cele veșnice, asigurându-și pentru eternitate un bronz, pe care nu știu dacă vreunul din cei rămași îl vom mai câștiga...

Mihail Săulescu era înalt de statură, mai bine zis potrivit de înalt, așa cum numai unui bărbat îi stă bine... Era și binișor legat, cu mișcări vioaie, nervoase... Avea un cap oval, foarte interesant, o frunte largă și nobilă, ochii verzui... părul castaniu dat pe spate și mustață tunsă scurt pe buză... Odată și-o răsesse.

Văzându-l așa, mi-am adus aminte de figura lui Eminescu la 20 de ani... În sfârșit, deși nu e obligatoriu, Săulescu avea înfățișare de poet... De altfel era un autentic poet... Irascibil, capabil de elanuri mărețe, capabil și de izbucniri violente fără rost, caracteristica firii sale era onestitatea, cavalerismul și dezinteresarea... Nici că se putea o alcătuire mai frumoasă omenească. Dar cea mai frumoasă trăsură a caracterului său, ceea ce îl ridica foarte mult deasupra mediei omenești, era faptul că avea curajul să-și recunoască greșelile. N-am să uit niciodată de ieșirile lui violente din te miri ce discuții, când deodată se ridica de la masă și – după ce te apostrofa cu vorbe necugetate – se îndepărta cât mai mult, indignat de tine...

Astea se petreceau de obicei vara la terasa Oteteleșeanu. Mă rog, nici nu-l zăreai la ce masă se retrăgea, frământând în mâinile sale nervoase cine știe ce revistă, în care poate-și publicase o poezie. Dar nu treceau multe minute și Săulescu apărea deodată, din fundul unde se retrăsese la o masă ceva mai vizibilă, aruncând spre tine o privire ceva mai puțin aspră și parcă pe figură i se contura un zâmbet... Și iarăși peste câteva minute îl vedeai nu mai departe de două, trei mese, de rândul acesta trimițându-ți ocheade prietenești, de parcă făcea curte unei femei frumoase. Apoi se scula brusc și fără multă ceremonie revenea la masa ta, a lui, și, așezându-se în scaunul părăsit, zicea:

– Așa-s eu... Ce să-i faci...

Era de prisos să ne-o mai spună și să se mai scuze, râdeam cu toții, râdea și dânsul și discuțiile întrerupte la un moment dat își relua cursul lor...

Pentru această mare calitate sufletească îi port și acum lui Săulescu dragostea mea și regretul că nu mai e astăzi printre noi...

A-ți recunoaște greșeala, și mai ales atât de repede!... Câte rele nu s-ar putea îndrepta dacă toți oamenii și mai ales cei care conduc destinele popoarelor și le-ar recunoaște!... Pentru că a recunoaște înseamnă a ți le și îndrepta, iar *perseverare diabolicum**, și noi cu toții de obicei tocmai în ce greșim perseverăm.

* S.a.

Și mai avea, între altele, Săulescu o calitate... Nu era gelos de izbânzile confrăților săi, cu atât mai mult ale prietenilor... De altfel, el nu iubea decât pe acei pe care îi și aprecia, pentru rest avea un dispreț de bonom, ce se trăda printr-un surâs special al lui, din care reieșea că-i compătimește...

– Săracul!

Cam așa îl califica pe câte unul ce se trudea să facă ceva în literatură, și i se părea că nu i-a dat Dumnezeu picul acela de talent.

N-oi uita iarăși bucuria lui impetuoasă, după reprezentarea piesei mele *Patima roșie*, a și scris peste două zile un articol aproape violent, iar mai pe urmă am aflat că într-o pauză, la premiera acestei piese, era gata-gata să se încaiere cu unul ce și-a permis să nu-i placă lucrarea mea...

Sunt desigur și astăzi oameni ce se entuziasmează pentru faptele aproapelui sau prietenului – vor fi de asemenea și apărători ale acestor fapte, dar aceștia sunt rari, când mai ales ei sunt colegi, sau confrăți. Asta, bineînțeles, nu scade valoarea sufletească a lui Mihail Săulescu, că nu e unicul, ci dimpotrivă, îl așează într-o societatea minunată de oameni.

Iubitor de prieteni și cu temperamentul său de veritabil poet, desigur Săulescu era și un sentimental, dar un sentimental naiv, ce se aprindea la prima chemare a femeii și gata să iubească la primul semn de afecțiune.

În scurta lui viață, desigur, nu a fost eroul a multor iubiri, mai ales că era în această privință o fire constantă... Era constant de altfel și din pricina caracterului său cavaleresc... Săulescu n-avea suflet de parvenit. După cum am spus, era recunoscător unui semn cât de mic de iubire, și pentru acest semn pentru nimic n-ar fi trădat... De altfel, ce rol primea femeia în viața lui o mărturisește în poezia sa *Eva*:

Femeia mea, de toate zilele,

De toate fericirile

Și toate suferințele.

Îar mai departe spune:

Femeia mea, o! Pâinea cea de totdeauna...

Dar am spus că Săulescu era un sentimental naiv – de altfel toți sentimentalii sunt naivi – dar în definitiv, cine nu-i naiv în dragoste? Totuși, Săulescu a fost un naiv ceva mai la superlativ... Îmi amintesc și acest fapt, aici am fost eu vinovatul, de felul cum l-am îndrăgostit de o artistă... Pe atunci nu cunoșteam acea comedie a lui Shakespeare, în care doi tineri sfârșesc prin a se iubi prin intervenția altora, dar am pus-o la cale dintr-un capriciu, dintr-o inspirație... L-am tras pe Săulescu la o masă solitară și i-am suflat la ureche că este iubit de o anumită artistă ce frecventa terasa și deci și cercul nostru. Bineînțeles, fără să fiu Shakespeare, m-am gândit că trebuie prevenită și artista și atunci m-am dus și la dânsa și i-am spus tot în taină că Săulescu o iubește – hai să zic vorba banală – la nebunie... Rezultatul... A doua zi i-am văzut braț la braț, tăinuind nu știu ce... În câteva zile Săulescu suferea și scria poezii... și a suferit multă vreme, pentru că printr-un capriciu sau înălțare sufletească, artista i-a răspuns dragostei sale, dar numai pe calea poetică, adică i-a răspuns numai prin versuri... Mi se pare că două poezii de-ale lor au și fost publicate într-o revistă „Arta“, cu portretele lor în peniță.

E de prisos să vă mai dovedesc că având în vedere exuberanța lui Săulescu, nu mi-am permis sau n-am avut curajul să-i mai spun că amorul acesta ă la Eminescu-Veronica Micle – sau Alfred de Musset și George Sand, a fost opera mea. Dar această anecdotă sentimentală dovedește că dacă Săulescu a fost un naiv, nu-i mai puțin adevărat că era un suflet recunoscător și prin aceasta deschis și sensibil la cea mai mică afecțiune. Era setos de viață în formele ei cel mai nobile...

Ca orice poet român sau ca orice scriitor, vorbesc mai ales de cei de dinainte de război, Săulescu era un mare patriot. Își iubea țara cu pasiune și nu visa decât la România întregită. De cum a izbucnit războiul mondial, Săulescu era un veșnic agitat. Urmărea cu pasiune mersul acestui război, cerea o imediată intrare a României în acțiune. Simțea că acesta-i momentul întregirii neamului nostru... și pentru că sincer îl preocupa și-l înfrigura această întregire, făcea hărți peste hărți a acestei României, ce s-a înfăptuit și <pe care> Săulescu n-a avut norocul

s-o vadă nici măcar în agonie. De ce făcea aceste hărți peste hărți? Foarte simplu. Nu se mulțumea cu ele și visa o Românie tot mai mare. În sfârșit, într-o zi mă atrase tainic la o parte:

– Dar să nu râzi de mine... zise, și pe o foaie de hârtie îmi arată o Românie de la Tisa care trecea dincolo de Nistru.

Cu un surâs bonom de o minunată candoare, se explică:

– Eu zic să luăm și peste Nistru, până la Bug, că și acolo sunt o mulțime de români.

Să nu uităm că pe atunci Basarabia era abandonată și a mai trece cu cuceririle și peste Nistru numai Săulescu era în stare s-o cugete... Și totuși, tot poetul avu darul profeției. Basarabia este a noastră, iar porțiunea cea de peste Nistru, pe care Săulescu mi-a arătat-o oarecum jenat, este „Republica Moldovenească“, pe care dacă rușii au creat-o să ne facă nouă dificultăți, a deșteptat în acești români transnistreni sentimentul lor național, și cine știe... cine știe, românul își are steaua lui!...

Și pentru că veni vorba de război, se cade să spun și de sfârșitul lui Săulescu... Pentru mine, moartea lui Săulescu a fost o surpriză. Când am venit într-o zi de pe frontul transilvănean, am aflat această știre. Cum și <în> ce fel?... La Predeal...

Poetul Săulescu, deși era un tânăr trupeș, totuși, nu știu prin ce împrejurări, era scutit de serviciul militar. Cum însă pe toți acești scutiți mobilizarea i-a mobilizat și pe dâșii, au fost chemați sub arme și puși deocamdată la instrucție. Printre acești recruți întârziați și dispersați era și Săulescu... Mândru de uniformă pe care o purta, venea la cafenea, bine dispus și foarte războinic, dar până la trimiterea lui pe front mai era timp destul. Dar deodată a dispărut din București. Ce se întâmplase? Cu firea lui, Săulescu nu e de mirare că s-a certat cu caporalul său instructor, și-atunci a cerut să fie trimis pe front... și bineînțeles în linia de bătaie... Aceasta era pe linia Predealului. De obicei, comandantul său, când luptele erau mai înverșunate, îl trimetea cu cine știe ce ordine înapoia frontului. Așa și în ziua morții lui. De rândul acesta, Săulescu s-a rugat de locotenent, ce stătea în spatele lui, la câțiva pași, să trimeată pe un altul.

– E atât de frumos! a exclamat dânsul...

Sigur... O luptă, o luptă reală, ce putea fi mai emoționant pentru un poet! Dar acestea i-au fost și ultimele lui cuvinte...

La o întrebare a ofițerului Săulescu n-a mai răspuns...

Oare unde i-o fi mormântul?...

*5 martie 1933, ora 20,20, „Universitatea Radio“.
Text manuscris, 11 p. semnat mp. Arhiva SRR, dosar 8/1933.*

Mihail Sorbul

Ceva despre mine

ASPUNE ceva despre sine oricine e gata s-o facă. De obicei oamenii le place, dacă nu să se laude, în orice caz să întrețină pe cineva despre deosebita lor persoană și mai cu seamă despre peripețiile prin care au trecut în diferite împrejurări extraordinare.

Nu tot astfel se întâmplă și cu mine. Iată-mă-s tulburat și asta nu pentru că sunt un individ ce nu mi-ar place să vorbesc despre isprăvile mele, ci, fiindcă m-am născut scriitor – și-am pretenția s-o cred aceasta – și scriitorul nu e făcut pentru acțiuni mari, ci e un modest observator, ce înseamnă cu mai mult sau mai puțin talent faptele altora...

Așadar sunt tulburat pentru că nu am fapte la activul meu și deci nici cine știe ce de povestit.

Și totuși trebuie să spun ceva despre mine.

Din fericire știți și dumneavoastră că zilele trecute am împlinit o jumătate de secol de când fac umbră pământului și că am o lucrare de teatru, ce a împlinit și ea aproximativ 20 de ani. Asta îmi ușurează sarcina. Se prea poate ca mulți dintre dumneavoastră să știți despre mine mai mult ca eu însumi. De altfel am o memorie slabă, încât uit de la mână până la gură și dacă m-ar pune cineva să-mi scriu memoriile, ispitindu-mă cu cine știe ce sumă considerabilă, nu știu dacă aș fi în stare să umplu prea multe pagini și acelea fără miez.

Iată! Încerc să mă uit îndărăt, îndărăt de tot și memoria mea mioapă nu vede alta decât ceața grea a uitării...

Știu că sunt născut la Botoșani în ziua de 16/29 Octombrie 1885 într-o stradă numită Sfinții Voievozi, de asta nu sunt tocmai sigur și într-o casă ce s-a dărâmat de mult.

Părinții mei? Se spune că tata, de origine bucovineană, ofițer de cavalerie în fosta armată austriacă, ar fi venit într-o bună zi la moșiile bunicului meu, conu Iorgu Moscovici, un chiabur răzeș de pe malurile Bașeului, într-o misiune cam prozaică, să cumpere... (ce oroare!) niște porci. Mama mea, adică una din fetele lui conu Iorgu, văzându-l pe locotenentul de ulani, a suferit acel "*coup de foudre*"* și nu s-a lăsat până ce bunicul n-a consimțit la căsătoria ei și cedarea uneia din moșiile sale, Silișcanii.

Și totuși nu eu am fost fructul acestui amor fulgerător, pe bunul motiv că nu eu am fost întâiul născut și că abia după doi ani am deschis și eu ochii asupra lumii. În schimb am fost un fruct al maturității. M-am născut când tata a împlinit 40 de ani. Asta bineînțeles nu mi-a folosit la mare lucru, fiindcă viața nu cuprinde prea multe acte mature.

Copilăria mea? Ceața amintirilor e deasă de tot. Îmi închipui însă că a fost tristă, fiindcă, aproape ca toate căsătoriile din dragoste, și căsătoria mamei mele s-a desfăcut peste câțiva ani, pentru ca mama să se recăsătorească cu un alt ofițer tot de cavalerie, de rândul acesta moldovean sadea. Cel de-al doilea soț, fie-i și lui țărână ușoară, a brutalizat-o barbar și biata femeie s-a văzut silită să divorțeze pentru a doua oară și să se împace cu tata, de care ar despărți-o, zice-se, obișnuitele intrigi de familie.

Și apoi... apoi... a murit acum vreo 44 de ani în etate numai de 30.

După cum se vede din drama mamei mele și copilăria mea trebuie să fi fost tristă.

Ce știu despre ea? Nimic sau mai nimic. Am în fața mea o fotografie. Pe un fotoliu stă un copil buclat, cu ochii cam speriați și cu un clarinet-jucărie pe picioare. Se spune că n-am vrut să pozez până ce nu mi s-a dat acea muzicuță. Mama a scris în dosul acelei fotografii: „*Miluță***” în etate de doi ani“.

Mai am de asemenea o fotografie pe care mi-a dat-o un prieten al casei noastre din Botoșani, domnul Mavrodin. E un băiețel călare pe un „velociped“, pe atunci așa i se zicea, în

* S.a.

** S.a.

111
2846
Difuzat la
1
2015
Mihail Sorbul
Ceva despre mine.
no
SRG
Sorbul

A grune ceva despre sine oricine e gata de făcut. Pentru că
dameurto le place, ducă nu să se laude, în orice caz să introducă
pe cineva despre deosebita lor persoană și mai cu seamă
despre perspectivele prin care au trecut în diferite împrejurări
extraordinare.

Nu tot astfel se întâmplă și cu mine. Data-mă: turburat
și asta nu pentru că sunt un individ, ce nu mi-ar place să
vorbesc despre înfrânte mele, ci, fiindcă m'am născut scriitor,
am petrecut o viață de scriitor, și scriitorul nu e făcut
pentru activități mari, ci e un modest observator, ce urmărește
ce mai mult sau mai puțin talent fațetele altora...

Așa dar sunt turburat pentru că mi am făcut la activitate
mea și deci aici cine știe ce de poverit.

Și totuși trebuie să grune ceva despre mine.

Die ferine știți și de ce zăle treizeci au împlinit o
jumătate de secol de când fac umbra pomânului și ca
am o lucrare de teatru, ce a împlinit și ea aproximativ
2 de ani. Asta mi am apăsare sarcina. La cea poate, ca
multe dintre de să știți despre mine, mai multe ca eu în-
sa-mi. Dealtfel am o memorie slabă, încât ert de la
mână până la gară și dacă m'ar pune cineva să-mi scriu
memoriile, tipându-mă cu cine știu ce numă considera-
bile, nu știu dacă ar fi în stare să umple prea multe
pagini și aceea fără nioz.

Tată! Încerc să mă uit îndărăt, îndărăt de tot și
memoria mea niozică nu vede altă decît ce atît greea
ce uitării...

Știu că sunt născut la Dotogani în ziua de 16/29
Octombrie 1885 într-o stradă micuță Spăria Voiozi,

limbajul de astăzi ar fi „triciclu“. Un băiețel bălai și în care nu mă recunosc. Dar să nu mă îndoiesc de afirmațiile domnului Mavrodin.

Și mai aveam o fotografie, pe care îmi pare foarte rău că am pierdut-o. Eram acum băiat. Cu pantalonii scurți, cu o bluză al cărei guler mare și răsfrânt amintește pe cel al marinarilor, și cu o beretă cu ciucure pe cap. În picioare niște botforași, cizmulite cu carâmbii de carton, dar lăcuiți pe dinafară. Așa îmbrăcat urcam niște scări... fotografice. Pe cealaltă parte a balustradei fosta noastră guvernanta, Gabriela, cam cârnuță și cu ochelarii pe nas, mă privea autoritar sub bretonu-i încârlionțat. Am pomenit mai mult de această fotografie, pentru că din ceața neagră a trecutului se desprinde o aducere aminte. Era într-o duminică. Trebuia să mergem la biserică. Fratele meu era gata, guvernanta mă striga de nu știu unde și eu încă nu mă încălțasem. Mă reped la botforașii mei. Pe unul îl trag ca bine, pe când cel de-al doilea îmi refuză piciorul. Îl trag afară și încerc, dar laba mi se împiedică în nu știu ce pe la mijlocul carâmbului. Iar îl scot și iar încerc. Și deodată îmi sare țandăra... (A! țandăra asta de multe ori mi-a sărit în viață). Și știți ce-am făcut? Încep să dau cizmulita de toți pereții, o troznesc de podele, o zvârlu pe sub pat până când, până când... Nu mai știu. Ceața se îndesește iar și nu mai văd nimic.

Și mai am o amintire, dar aceasta e tristă. Moartea mamei mele.

O știam bolnavă și într-o zi ne pomenim, eu și cu fratele meu mai mare, că ni se aduc haine noi și negre. Eu odată îi zic în taină: „Dacă o fi doliu la balcon să știi că a murit mama“. Balconul era într-adevăr îndoliat. Eram de vreo șase ani, dar ce știam? Puteam să-mi dau seama de gravitatea acestui eveniment tragic? Plângeam, dar plângeam mai mult că-i vedeam pe alții plângând. Mi-aduc aminte și astăzi că mă jucam prin curte cu o sticlută. Îi sugeam aerul și ea mi se lipea când de buze, când de vârful limbii. Vecinii și drumeții atârnați de garduri se uitau la mine, unii desigur compătimitori, alții revoltați poate de indiferența mea inconstientă. Ah, copilărie, copilărie! Divină și criminală inconstiență!

Și viața familială pentru mine a dispărut o dată cu moartea mamei, iar internatele, diferitele internate au înlocuit-o. Viața își reia de aici filmul cu mai multă vitregie și numai firea mea veselă a mai putut-o birui, făcând-o suportabilă.

Dar să revin la mama. Cred că-i datorez ceva. În aceste momente, când s-au scris atâtea vorbe binevoitoare despre modesta mea activitate literară, trebuie să-mi mărturisesc o credință a mea.

Dacă mama prin moartea ei timpurie m-a lipsit de afecțiunea maternă, mi-a dat în schimb ca talisman sensibilitatea ei. Prin această sensibilitate, ce mi-a cășunat în viață ca și dânsei multe, am putut înfăptui cele ce sunt date unui scriitor să înfăptuiască.

Și acum la 50 de ani de la nașterea mea și 44 de la moartea mamei, depun această credință a mea pe mormântul ei, dispărut de mult și el, ca un întârziat buchet de flori.

1 noiembrie 1935, ora 20.15, „Universitatea Radio“.

Text mss., 5 p., iscălit și datat mp.: „31 octombrie“.

Arhiva SRR, dosar nr. 13/1935.

C. Tăzlăuanu

Ilarie Chendi

L-AM CUNOSCUȚ pe când urmam cursurile Facultății de Litere de la Universitatea din București. Era custode la Biblioteca Academiei Române și un stâlp de cafea în jurul căruia roiau ardelenii și salahorii din breasla scrisului de la care se putea cumpăra poezia ori nuvela cu cinci lei bucata.

I-am fost prezentat și eu în cafea, fiindcă în camera lui din strada Enei rar muritor pătrundea. La îndemnul lui Chendi am scris, ca student, cel dintâi foileton la „Tribuna“ din Arad, despre Alecu Russo. Colegul meu de universitate, Petre V. Haneș publicase un volum revelator despre autorul *Cântării României* și eu îl făceam cunoscut cititorilor din Ardeal.

La început nu știam cine-i și de unde vine Ilarie, cum îi ziceam. Era mai în vârstă decât noi și de o mândrie nemeșască înțepătoare, care se potolea numai la petreceri, unde se lăsa îmblânzit de pasiuni romantice sau de glume presărate cu umor nemțesc. Îi plăceau lăutarii și, într-o vreme, în tovărășia lui Șt. O. Iosif, colinda periferiile capitalei, nopți de-a rândul, ca să descopere câte un cobzar meșter în cântece bătrânești. Altădată se înamora de capela de tiroleze ce cânta la Tomek, unde bea bere și făcea declarații de dragoste capelmaisteritei, bălaie ca o pădăie, iar în zorii zilei se ducea să-i cânte serenade sub ferestre și să o încânte, ca *Demonul* lui Lermontov pe Tamara: „Tu vei fi regina universului“.

Chendi, cu figura lui mefistofelică, cu barbișonul ascuțit, cu pălăria lată, dată puțin pe ceafă, sfidător, gata de harță era un cavaler medieval rătăcitor în vremea noastră. Atât că în loc de spadă era înarmat cu un condei, al cărui vârf l-au sfințit atâtea

inși din generația lui. Plăcerea drăcească a lui Chendi era să dea lovituri de maestru victimelor pe care și le alegea. Trebuia să-i vezi ochii lui de leopard cu pete negre, cum străluceau de câte ori reușea să devoreze cu colții criticii lui literare pe câte un autor, ca să înțelegi firea lui ciudată, capricioasă, pătimașă, împletită din tortul de aur al bunătății îngerești și din jirebiile muiate în apele otrăvite ale iadului răutăților.

Mai târziu am aflat, că era feciorul popii din Dârlos –sat al cărui nume îl rostea totdeauna în batjocură –, că el însuși studiasse teologia ortodoxă la Seminarul Andreian de pe lângă Mitropolia din Sibiu, că începuse să scrie la „Tribuna“ lui Ioan Slavici și că din cauze politice trecuse, prin „vama cucului“, în țară, unde își găsisse un refugiu la Biblioteca Academiei Române.

Ilarie Chendi era să fie slujitor al altarului, poate chiar în locul tatălui său, despre care nu vorbea niciodată și care –după spusele celor din partea locului– s-a stins doborât de aceeași boală ca și fiul său. Satana îl ținea, așadar, pe Ilarie sub stăpânirea sa ca ostatic chiar din leagăn. Așa se explică spiritul demonic al lui Ilarie Chendi în înțelesul lui larg de dărâmător și de creator.

Ilarie Chendi, deși trăia în Vechiul Regat, cu sufletul nu s-a despărțit nici o clipă de Ardeal. Scria la ziarele și revistele de peste munți. Țin să amintesc că vestita luptă a „tinerilor oțeliți“ – cum au fost numiți – de la „Tribuna“ din Arad el a pornit-o și a purtat-o, anonim, deși alții s-au păunat cu ea.

La revista „Lucefărul“ a început să colaboreze destul de târziu, după ce s-a despărțit de „Semănătorul“ și după ce revista noastră avea deja un prestigiu literar.

În legătură cu colaborarea lui Ilarie Chendi, voi vorbi câteva cuvinte despre critica literară de la „Lucefărul“. Ar fi o lacună supărătoare dacă ea ar lipsi din salba amintirilor mele.

La început revista n-avea nici un critic literar. Dările de seamă și notițele critice le făceam eu. Critica literară e desigur o ramură de activitate constructivă, în care spiritul de creație are un larg câmp de activitate sintetică, dar mie nu mi-a plăcut. De altfel eu eram așa de prins de gospodăria revistei, încât îmi rămânea prea puțin timp pentru scris.

Cel dintâi critic al revistei „Luceafărul“ a fost dl. Marin Simionescu-Râmnicăanu, care îmi trimitea articolele sale din Germania. A început să colaboreze la îndemnul lui Vasile Pârvan. Critica d-lui Marin Simionescu-Râmnicăanu a provocat o polemică aprigă cu „Viața Românească“ de la Iași, care cerea o atitudine de simpatie a scriitorului față de popor, pe când noul critic al „Luceafărului“ susținea arta pentru artă, controversă care va găsi totdeauna protagoniști convinși de dreptatea tezei pe care o apărră.

În realitate, problema astăzi mi se pare mult mai complexă și mai profundă. Până când nu se va dezlega taina: de ce natura simte necesitatea de a se reoglindi în opera de artă creată de sufletul omenesc? – cred că discuțiile nu vor lua sfârșit. Dacă arta, ca și tehnica, exprimă biruința omului asupra naturii – cum spune Spengler – în acest caz am avea un început de explicație, firește destul de vag și de nebulos.

Pe lângă dl. Marin Simionescu-Râmnicăanu, un prieten din tinerețe, dl. Sextil Pușcariu, a început „Foile Răzlețe“, în care, după o introducere biografică și critică asupra unui autor, se reproduceau câteva bucăți caracteristice din opera sa. Era o rubrică apreciată și dorită de cititorii revistei, cei mai mulți lipșiți de o pregătire literară sistematică.

Pe urmă au început să colaboreze d-nii G. Bogdan-Duică și D. Tomescu. Cel dintâi, cu spiritul său ascuțit, de iscoditor neastâmpărat al trecutului, revărsa comori de informații în coloanele revistei, iar al doilea răscolea probleme în legătură cu dările de seamă ce le făcea, îndeosebi asupra publicațiilor din străinătate.

Nu pot trece sub tăcere pe Ion Duma, pe atunci un tânăr absolvent al teologiei din Sibiu, care s-a remarcat cu câteva critici substanțiale asupra unor scriitori din generația „Luceafărului“. Valurile vieții l-au înghițit pe Ion Duma și, dacă nu mă înșel, azi e slujitor al altarului undeva pe Valea Jiului.

Când a început să scrie Ilarie Chendi la „Luceafărul“, revista a avut o zi de sărbătoare. Scrisul lui vioi, ușor, elegant și caustic înviora atmosfera culturală a Ardealului, plină de meticulozitatea pedantismului, de mocneala protocoalelor și de

umilințele față de stăpânii străini. Se cuvine, deci, ca lui Ilarie Chendi să-i închin un mănunchi de aprecieri în cadrele amintirilor de la revista „Luceafărul“.

Chendi a apărut pe orizontul criticii literare românești după Titu Maiorescu, tatăl căruia era ardelean din Bucerdea, de lângă Blaj. Titu Maiorescu poate fi socotit ca părintele criticii noastre literare, ca reprezentantul reacțiunii bunului simț al țărânimii noastre împotriva rătăcirilor școlii latiniste și ale naționalismului sterp și retoric. Maiorescu era un adept al credinței în frumosul pur și cu biciul criticii a alungat din templul sfânt al artei pe toți profanatorii altarelor ei clădite din marmura albă a eternității. Maiorescu era pontifele clasicismului ceremonios și dogmatic al vremii sale în domeniul esteticii.

Împotriva lui s-a ridicat un revoluționar rus, de origine evreu, cunoscut sub numele de Dobrogeanu-Gherea, care reprezenta critica sociologică-socialistă, importată de peste Nistru, critică pe care, cu o nuanță poporanistă, a continuat-o dl. Garabet Ibrăileanu, de la „Viața Românească“ din Iași.

Ilarie Chendi a fost un artist impresionist în critica literară, în care nu admitea dogme și legi fixe. Spre indignarea criticii ortodoxe – cum a fost, de pildă, cea a domnului Mihail Dragomirescu de la „Convorbiri critice“ – a îndrăznit să afirme că „nu există o critică științifică, nici măcar ca știință aplicată, ci pur și simplu opinii, ce se impun de câte ori se pronunță de oameni care posedă calități de critic înnăscut: talent, cinste și cultură literară“.

După aceste principii a lucrat Ilarie Chendi și a izbutit să fie cel mai apreciat și cel mai temut din criticii literari ai vremii sale.

Chendi avea cu toate acestea și credințe literare, cărora le-a rămas fidel până la sfârșitul activității sale.

El susținea că „un popor mic ca al nostru, la începutul dezvoltării sale, nu poate avea decât o literatură pornită din cea mai largă conștiință de rasă“, înrudindu-se, prin această credință, cu generația „Daciei Literare“, cu M. Eminescu și cu Titu Maiorescu și încadrându-se în tradiționalismul mișcării literare naționale.

Cu toate că nu împărtășea preceptele școlii poporaniste de la Iași, Chendi a afirmat că „toți prozatorii noștri mai buni și toți poeții mai cu vlagă au rădăcini în popor cu care sufăr și se bucură împreună“ sau altădată, vorbind de literatura țărănistă, apăsa condeiul și scria: „Pământul negru și fecund de la țară ne-a dat oameni întregi, puțini dar vânjoși, și aceștia sunt astăzi singurii care duc pe umărul lor speranțele viitorului literaturii noastre. Atmosfera orașelor și a boierilor iată ce produce: gâlfezi, trubaduri de noapte, storși și fără vervă, de ai lui Boccacio“.

Antinomia dintre sate și orașe, asupra căreia am stăruit în legătură cu scriitorii de la „Luceafărul“ o întâlnim și în critica literară a ardeleanului Chendi.

Cu o asemenea credință literară, era firesc ca Ilarie Chendi să poarte o luptă crâncenă împotriva simboiștilor și decadenților noștri. Nimeni nu i-a citit cu atâta atențiune și cu atâta pasiune ca el, ca să le poată smulge masca sub care se străduiau să-și ascundă lipsa de talent.

Pe Chendi numai creația artistică îl interesa. Școlile literare nu-l tulburau, moralitatea sau imoralitatea în literatură nici nu o discuta. El spunea: „de fapt nici nu există scriitori morali sau imorali, ci scriitori buni sau răi, cu sau fără talent“.

Pe aceștia din urmă i-a căsăpit fără cruțare.

Chendi nu fugea de nici un dușman de idei și de nici o polemică, fiindcă el simțea că „ura vrășmașului dă rost vieții, dă tărie și clipe de mângâiere supremă“. Avea însă oroare de adversari vulgari și brutali.

Chendi n-a purtat niciodată polemici triviale, ca unele talente contemporane lui. El se lupta cu săgeți muiate în veninul sarcasmului și al ironiei, dădea lovituri cu spada lui fină de Toledo, care îl desființau pe adversar. Când vedea că victima e căzută în țărână și că încearcă să riposteze cu noroi și cu bolovani, își aduna săgețile în tolă, își vâră spada în teacă și pleca fluierând triumfător în căutarea unui nou adversar mai nobil și mai rezistent. Era o încântare să-l întâlnești pe Chendi după asemenea biruințe. Glumea, râdea și fermeca cu scăpărările lui de spirit pe cei ce-i ieșeau în cale. Era un diavol al veseliei.

Cea mai mare bucurie o avea însă când reușea să înfrângă pe câte un ardeleanofob, căci sufletul lui Chendi – cum am spus – a rămas strâns legat de plaiurile provinciei în care s-a născut. În Regat trăia ca un exilat.

Dar oricât de străin se simțea în București, oricât biciuia scăderile oamenilor, conștiința lui românească îi spunea că soarele libertății pentru toți românii tot din Țară va răsări.

De aceea s-a străduit să facă cunoscuți pe scriitorii ardeleni celor din Vechiul Regat și să atragă atenția celor de acasă asupra muncii pozitive și creatoare din România liberă. Chendi are marele merit de a-i fi popularizat pe scriitorii ardeleni în Vechiul Regat și de a fi contribuit la închegarea unității sufletești a neamului nostru.

Cred că ar fi o lacună a portretului lui Chendi, pe care am încercat să-l zugrăvesc în câteva linii, dacă n-aș face pomenire și de câteva însușiri omenști, care contrastau cu activitatea lui publică.

Criticul sever, polemistul ucigător, sarcasticul diabolic până la cruzime era înzestrat cu un fond sentimental plin de duiosia bunătații și de poezia naturii. Iubea viața ca un poet liric. Noaptea cu lună, frumusețile naturii îl încântau tot așa de mult, ca și ochii femeilor frumoase. Cu o tovarășă bălaie reușise să-și clădească târziu un cuib al lui, un adevărat sanctuar închinat copiilor pe care îi adora.

Peste câteva luni se împlinesc 20 de ani de la moartea lui Ilarie Chendi, îngropat în cimitirul Bellu, alături și deodată cu Ștefan O. Iosif.

Tânăra generație din Ardeal și din tot cuprinsul țării întregite le-ar face amândurora cea mai demnă comemorare, dacă le-ar citi cărțile, ca să ia lumină din lumina sufletului lor.

*19 aprilie 1933, ora 20.35. Text dactilo, 10 p., semnat mp.
Arhiva SRR, dosar 9/1933.*

Octavian Goga

Amintiri despre Aurel Vlaicu

SUNT MULȚI ANI DE-ATUNCI. Veneam în tren de la Budapesta, în tovărășia unui vechi prieten. Era o zi cam posomorâtă de septembrie și noi amândoi stam abătuți în ungherul vagonului. Pe suflet ni se lăsase un val de tristețe vagă și cum alerga acceleratul de-a lungul pusteii ungurești, gonindu-ne înaintea ochilor icoanele unei lumi străine, abia din când în când mai schimbam două vorbe. Aveam destule temeieri să nu ni se pară viața trandafirie. Ne întorceam din capitala Ungariei, care cu palatele și strălucirea ei ne făcea și mai jalnică sărăcia de-acasă. În minte fărâmam povestea urâtă a acelor turnuri de bronz și ne gândeam cât de multe cărămizi din zidurile imense ne-ar putea vorbi de mâna aspră și de șerparul sărmanilor țărani din înfundăturile Ardealului. Conversația, care s-a înfiripat cu încetul, atingea coarde pesimiste și în vreme ce monstrul zbura înaintea și trupul lui își scutura oțelurile într-un ritm monoton, în atmosfera mocnită a vagonului noi doi înșiram tot mai multe crâmpie dintr-o epopee nespuse de tristă.

— Și cu toate acestea, reluă firul prietenul meu după o tăcere îndelungată, eu tot nu-mi pierd nădejdea. Noi suntem un neam trainic și avem în vine vloga acumulată de veacuri. Noi nu ne-am stors încă puterile, nu suntem trăiți, în sufletele noastre dormitează întreaga forță adunată din bătrâni. Toată energia asta n-a avut când să se descarce și dacă ni s-ar da puțința s-o scoatem la iveală, ar uimi lumea. Că n-avem poeți și n-avem scriitori? Dar n-am avut hârtie și n-am avut condei. Am trăit veacuri de-a rândul într-o întunecime înspăimântătoare. Am rămas așa în voia soartei și abia întâmplarea dacă a mai ridicat

la suprafață un val de lumină. Iată Coșbuc, numai întâmplarea ni l-a scos la iveală. Închipuiește-ți că-i mureau părinții când era de doisprezece ani și nu mai avea cine să-i ducă de mâncare cu desagii la Năsăud. Ar fi rămas un țăran desculț în Hordou, ar fi cântat în strună și ar fi colăcărit pe la nunți, iar literatura noastră ar fi lipsită de o pagină luminoasă. Și gândește-te, câte minți nu se stingheresc așa în colibele țăărănești. Ce să mai zic de artă și literatură, pe care tot le mai alegi din folclor ori din alțița unei cămăși de țărancă. Dar în știință, în câmpul larg al descoperirilor tehnice, unde lipsa de cultură taie aripile oricărui avânt... Țăranul nostru e un spirit inventiv și câte-o drăcie de morișcă de pe Olt, înciocălată de cutare plugar, numai așa de capul lui, trădează o minune de talent.

– Uite noi, continuă el zâmbind, noi venim de la Pesta, unde l-am admirat pe Blériot. Ei, în vremea asta, într-un sat din jurul Orăștiei, un băiat de țăran, student la Politehnica din München și-a făcut un aeroplan în sistem propriu și plutește peste zăriști.

– Cum adică, îi dă târcoale peste Turnul sașilor?

– Da, da, nu-i de glumă, îl cunosc pe Vlaicu, așa îl cheamă. Are o sumedenie de invenții. Acum nu știu cum i-o fi reușit aeroplanul, dar am auzit că l-a construit în miniatură și-i admirabil. Mi se spune că zboară cu ușurință... Dă-te jos la Orăștie, și așa îți vine în drum... Și prietenul meu m-a părăsit în grabă, ajungând trenul în orașelul lui.

Nici n-am avut vreme să-i cer deslușiri, să-l întreb mai deaproape ce-i cu comedia asta? Era însă destul de hazlie și mă intriga toată povestea cu aeroplanul într-un sat de lângă Orăștie. Și cum mă frământam așa singur în trenul care fugea pe malul Mureșului deodată mi-a fulgerat în minte o amintire de la Universitate. Stai... stai... Eu îl cunosc pe inventatorul ăsta, pe Vlaicu. Mi-au înviat în pripă contururile unei fețe cunoscute. Un vechi coleg de școală, cam în urma mea cu doi ani la gimnaziul din Sibiu. Cum să nu-l știu? Vlaicu, care construise o turbină, de-a uimit pe profesorul de fizică și a lucrat-o la fabrica lui Rieger... Îl văd ca acum, înalt, subțirel, oacheș, cu ochii negri scrutători. Ne duceam acasă la el, ca la panoramă. În chiliuța lui, unde sta la un croitor, avea un atelier de tâmplărie și fierărie. Pe

polițe, ceasornice în toată mărimea, chei, roțițe, clește și pe perete lumină electrică furată din conductul de la stradă. Avea și sonerie făcută de el – o comedie întreagă.

L-am revăzut apoi la Universitatea din Budapesta, de unde a plecat după vreo două semestre. De câte ori nu ne plimbam pe malul Dunării, amândoi stăpâniți de frigurile celor dintâi visuri ale tinereții? Adesea ieșeam împreună din localul societății „Petru Maior“ și cum se aprindeau felinarele în jurul Dunării, noi ne așezam pe niște trepte în fața undelor care tremurau într-o strălucire feerică și Vlaicu îmi spunea gânditor:

–De *perpetuum mobile* m-am lăsat... nu se poate... e o prostie... M-am chinuit doi ani de zile cu magnetii. Am făcut o sumedenie de planuri și proiecte... Nu merge... Să știi că m-apuc de o mașină de zburat.

Tăcea apoi și se uita departe, la luminile care jucau într-o strălucire palidă, ca un cârd de licurici somnoroși pe coastele muntelui Gelert. Dunărea își ducea în liniște maiestatică valurile eterne, deasupra se zbuciuma vălmășagul de trecători, urla războiul vieții, se agita furnicarul pestriț al patimilor omenești, în vreme ce doi băiețandri cu ochii în stele, doi copii străini, ruși din Ardeal, stăteau alături, cufundați în tăcerea visului lor strălucitor, unul încurcând ițele unui vers, celălalt unei mașini de zburat.

M-au năpădit amintiri de demult... Legănarea lor mi-a adus în suflet o moleșeală dulce și părea că simt în jurul meu miros de busuioc și lămâiță, florile simple și curate ale copilăriei mele de la țară. Prin câte vămi nu m-a trecut de atunci goana vieții... Îmi răsunau în minte cuvintele din *Oda* lui Horațiu, cu înțelepciunea lor resemnată, cu care nu mă puteam împăca odinioară: *Eheu, fugaces labuntur ani, posthume, posthume...*

Se înțelege că m-am dat jos la Orăștie.

M-am învățat de două ori pe străzile acestui oraș curățel din valea Mureșului și m-am încredințat că Vlaicu își întemeiasă într-adevăr reputația aici. M-a convins cel dintâi dintre cunoscuți, un domn bătrân, care m-a privit nespus de compătimitor, a mișcat din cap și mi-a aruncat câteva căutături destul de ciudate când a înțeles ce vânturi m-au adus pe la Orăștie...

– Și zi, cu aia de zburat? Credeam că vii la Vlad, să vă duceți la vreo adunare de popor, când colo dumneata cu mașina... Te pomenești că-i cam tresărit băiatul ista... Închipuiește-ți, vine din țara nemțească, unde era într-o fabrică de automobile un biet plugar din Binținți... „Am venit și nu mai plec, pân’ nu dau gata o mașină de zburat...” Acum ce socotești dumneata... Cum zic, tare mi-e teamă...

În curând mi-a fost dat să întâlnesc și apărători de-ai lui Vlaicu. O seamă de tineri avocați și funcționari de bancă vorbeau cu o desăvârșită admirație de invenția lui. Îmi spuneau cum a construit un model în miniatură care zboară de minune, cum a făcut din lemn de brad și din pânză întreg scheletul aparatului în mărime naturală și au plutit cu toții deasupra câmpului din marginea orașului în aeroplanul care, în lipsă de motor, era pus în mișcare de doi cai. Îmi povesteau că directorul liceului unguresc a rămas încântat și văzându-l în câteva rânduri l-a tras la o parte pe Vlaicu și i-a propus să-l ducă la Pesta, că-i pune totul la cale. Mă rugau înduioșați, când unul, când altul:

– Nu-l lăsa să ni-l ia și pe ăsta ungurii, să-i schimonosească numele și să se fălească cu el... Vlaicu nu vrea să-și deie aparatul altuia, el zice că l-a făcut pentru armata română... Da’ n-are pe nimeni. Iaca noi, da’ cine ne cunoaște? Du-te cu el la București, acolo câți bați din palme... Și nu mai sfârșeau cu rugămintile acestor tineri îndurerați, pentru care Bucureștii erau întruparea dragostei ocrotitoare, de care ei nu avuseseră parte în viață...

Așa stând la un colț de uliță și ținând sfat, unul ne-a tăiat vorba:

– Iaca vine... La răspântie se ivise silueta unui biciclist. Era Vlaicu. Într-un minut a fost în mijlocul nostru și ne-am strâns mâna ca doi prieteni vechi. Trecuseră aproape zece ani de când nu ne văzuserăm. M-am uitat la el, l-am cercetat cu de-amănuntul, era tot cel de-atunci. Cu aceeași seninătate copilărească, cu vechea strălucire în ochi, tot așa de glumeț și de nevinovat ca odinioară, cu același aer de nepăsare și îndrăzneală. Mi-a prins brațul și, ca și când ar relua firul unei conversații, a deschis vorba potolit cu accentul lui ardelenesc:

– Viu de-acasă. Nu mai puteam ieși la cale cu tata. Că s-o scot dracului din șură, că nu se mai poate învăț de ea, că-i vremea treieratului și că n-are unde pune ciurul. Ce să fac? Am desfăcut-o cu totul... Pe aia mică poți s-o vezi, zboară ca o pasăre... Ar fi bine să vii...

Învăluți într-un nor de praf treceam de-a lungul câmpiei și reînviăm icoana de demult, de la școală. Vlaicu îmi istorisea zburciunile lui din anii de student. Îmi vorbea de invenții și de proiectele de aeroplan care se perindau în mintea lui până atunci. Cu glasul lui firesc, fără a sublinia un cuvânt, îmi povestea cum la Universitatea din Munchen îi zăpăcise pe nemți cu meșteșugul lui în construcții de mașini, cum se mai păstrează într-un laborator un model de mașină de zburat, ce înjghebase el cu câțiva ani în urmă, care era perfect în teorie, dar nu se ridica decât doi coți de la pământ... Îmi spunea cum a făcut armata la marină, ca să poată studia construcția mașinilor de pe vasele de război, cum întors la Munchen a mai stat cât a mai stat și s-a angajat la Frankfurt într-o fabrică de automobile, ca să-și poată pune în practică invențiile... Acum s-a întors acasă și-a isprăvit aeroplanul și caută pe cineva să-i dea bani ca să-l facă. El l-a destinat de altfel pentru armata română „ca să aibă și ei, săracii, o mașină de zburat“.

Vremea a trecut pe nesimțite și în curând ne-am pomenit la Bințiți. Un sătuleț de români săraci și harnici din Câmpia Mureșului. În fața caselor cu acoperiș de paie cârduri de copii desculți și arși de soare, care-și flutură pălăria. Sunt veseli când îl văd pe Vlaicu, care le face jucării, și se țin în urma noastră. Am ajuns și coborâm din trăsură, care a rămas în fața porții.

Cum povestim și eu ascult vorbele glumețe ale lui Vlaicu, din care râde un sănătos umor țărănesc, nimeresc și părinții. La câmp au auzit de sosirea noastră. Iată-i pe amândoi. Un țăran trecut de 50 de ani, mărunțel, cu părul cărunt și în privire cu aceeași strălucire de vioiciune. Mama, o bunătate de femeie, cu ochii umezi. Se apropie și-mi întinde mâna cu dragoste. Bătrânul a auzit de mine, mă știe din cetanii, din „Libertatea“ de la Orăștie. Se bucură și-i râd ochii când îi lămuresc de ce am venit. Mișcă din cap și zâmbește:

– Tot cu de-astea l-am pomenit pe Aurel... Zice-acum că zboară... Dar-ar Dumnezeu, numai să nu-și rupă grumazii...

Mama sfioasă ne poștește în casă și noi pornim încetinel. Ușa e deschisă, trecem prin tindă în „casa dinainte“, care vine către uliță. Mi s-a întipărit atât de bine acest interior la care m-am gândit de atunci de multe ori. O odăiță curată, cu miros de gutui și de busuioc. Pe jos nepodită, numai cu lut și cu tavanul de grinzi. În fața mesei o laviță zugrăvită și împrejur pe pereți cuiere cu ulcioare, dincolo blidarul. În colț, patul cu perinele înfoiate, așezate una peste alta, cu țeale și scoarțe împăturite, țesute în casă. În această odăiță, cu aranjamentul primitiv al țăranului nostru erau răsfirate cele din urmă descoperiri tehnice ale Occidentului. Pe laviță, în capăt, era un gramofon, dincolo o bicicletă de lemn. Cârma de la aeroplanul care nu încăpea în șură și-a trebuit desciocălat, sta atârnată de-un cui în grindă, alături de niște fuioare, iar pe masă, pe pânzătura învârgată, tot soiul de instrumente: desene, reviste de aviație și sus, pe patul țărănesc, care aproape atingea scândurile din tavan, un model de aeroplan în miniatură. Vlaicu a curmat tăcerea zâmbind și mișcând din umeri s-a întins deasupra patului: „Iată monoplanul meu“.

L-am așezat pe masă și mă uitam cu băgare de seamă la această libelulă elegantă. Construit din sârmă, din mătase și din trestie, era lucrat cu o acuratețe și o simplitate uimitoare. Trecând în ogradă, Vlaicu mi-a arătat o serie de evoluții din care și judecata mea profană a putut să se convingă că sunt în fața unei descoperiri minunate. I-am strâns mâna cu admirație:

– Mergem la București...

Peste vreo trei săptămâni am trecut granița împreună. Mergea întâia dată în Țară. Fiorul de emoție care ne cuprindea pe noi când vedeam cel dintâi chipiu de dorobanț i-a rumenit și lui obrazul la vama Predeal. Duceam cu noi două modele de aeroplan de diferită mărime. Când ne-au cercetat bagajul și-au văzul vameșii scheletele de sârmă și de trestie ne-au dat roată și lumea se înghesuia în jur de noi, ca la comedie. În tot drumul, el era cuprins de îngrijorare și cum auzea pe cei din vagon vorbind repede și fără greșuri în româneasca lor elegantă, părea tot mai dus pe gânduri:

– Eu n-o să le pot spune nimic... Să le vorbești tu... Pe mine să mă lase în pace. Mie să-mi deie o tablă și cretă și să mă lase în pace...

Era o seară caldă și senină de toamnă când am ajuns la București și-mi făcea o adevărată plăcere veselia lui Vlaicu, când vedea că toți trecătorii de pe stradă vorbeau românește. Am luat-o domol alături pe bulevarde și fără să știm în fața Universității, lângă monumentul lui Mihai Viteazul... Ne-am oprit tăcuți în fața eroului turnat în bronz. Era o liniște desăvârșită de miez de noapte, stelele străluceau pe boltă ca niște ținte de aur. Vlaicu mi-a strâns mâna și cutremurat parcă mi-a zis mai mult șoptind:

– Uită-te, minune... Cum strălucesc ochii calului și barda lui Mihai. Nu vezi, parcă se uită la noi.

Și așezați pe-o bancă am rămas așa pierduți ceasuri întregi, fărâmițând povești care înviau amintirile unei măriri moarte și poleiau cu strălucirea visului zorile unui viitor mai bun...

A doua zi am început goana după oameni. Și aici, ca la Orăștie, două tabere, dar după câteva săptămâni de aruncături de la Ana la Caiafa, în sfârșit Vlaicu a ieșit biruitor. L-au angajat la Arsenal și eu l-am lăsat în această lume nouă cam uluit, cam nedumerit, dar bucuros și plin de nădejdi. Până într-o zi, s-a ridicat deasupra, văzduhul l-a cucerit, și cu aripele meștere a tăiat valurile de lumină și de albastru. Numele lui trecea pe toate buzele, înscriind o pagină de glorie a neamului...

Dar visul cel mai frumos îl plătim mai scump.

Avea și el un vis, care nu-l părăsea niciodată. De câte ori ieșeam la plimbare afară din Sibiu, cum se iveau în zare creștetele munților, Vlaicu părea schimbat. Vorbea puțin, își curma glumele și rărea pasul. Era distrat. Îl lua în stăpânire un calm necunoscut și fruntea, senină de obicei, i se învăluia într-o umbră de seriozitate. Deodată îl vedeam strângând buzele, clipind din gene și uitându-se departe... Se oprea brusc și mă prindea de braț...

– Pe-acolo, vezi, s-ar putea trece Carpații... Mă tot gândesc, care ar fi mai bună: Valea Oltului, Valea Prahovei... Tu ce zici?

Rămâneam locului câte un ceas, două, și el vorbea. Din câte un cuvânt aruncat, din tăcerea bruscă, din privirea aceea

îndărătnică vedeai că pătrunde pe deplin simbolul întâiului zbor peste munții care ne rupeau în două. Se înviora ca de un fior în tot trupul când încheia vorba cu un gest de biruitor:

– Ce are să fie atunci, când oi zbura eu peste Carpați.

Visul ăsta l-a omorât.

Așa a fost fulgerat Vlaicu la începutul drumului. A răsărit deodată din marea anonimă, și-a rotit aripile deasupra noastră, ne-a silit să-l căutăm tot mai sus în înaltul cerului și-a căzut într-o clipită cu trupul zdrobit de propriul făt. Eterna poveste a tuturor care vin cu o prorocie pe pământ. Așa cum s-a desfășurat însă tragedia lui are o înaltă semnificație simbolică. E un val de lumină, care a izbucnit din regiunile vaste ale geniului popular, a uimit o clipă lumea și s-a întors iară acasă ca o solie ce și-a împlinit datoria. O flacără care joacă noaptea în largul câmpului, ca să știe tot satul că acolo zace îngropată o comoară.

Dacă voiai să-l înțelegi, trebuia să-l vezi în atelier. Acolo era la el acasă. În mijlocul monștrilor de oțel, se strecura silueta lui zveltă, în bluză albastră de uvrier și-o vedeai răsărind sprinten la toate colțurile. Cerceta mersul roților, atingea cângile în căderea lor ritmică, împărțea ordine. Când apăsa un resort și se opreau toate alergările, el mai rămânea o clipă cu privirea înfiptă în pădurea de sârme. Zâmbea, apoi se apropia de mașină, îi netezea grumazul de metal cu intimitate, îi spunea glume și-i vorbea ca unei ființe vii. Într-un târziu se întorcea spre noi și continua surâzând:

– Am visat-o azi noapte pe asta mică. Făcea prostii, se suia pe perete drept în sus... Acum se poartă bine...

Și-apoi încrețind fruntea ușor:

– Mașina e mai de omenie ca omul. Mașina nu minte. Ascultă și primește porunca. Eu în oameni m-am înșelat, în mașini niciodată...

Bietul Vlaicu, ce dezmințire grozavă i-a gătit soarta.

De multe ori, când eram împreună cu Chendi și cu Iosif, unii dintre cei mai buni din puținii lui prieteni, se întâmpla de unul arunca vorba: „De ce stai pe gânduri, Vlaicule, vorbește și tu.“ Vlaicu clipea din gene. Avea un zâmbet de copil biruit.

– Eu nu pot ca voi... Și-apoi după câteva clipe de tăcere, scoțând din buzunarul vestei un șurub ni l-a pus pe masă: Iacă, o silabă din gândurile mele.

Odată căzu bolnav de rinichi și zăcea de vreo două luni și jumătate. Palid, slab, cu buzele arse de friguri, sta între perini. Cu capul întors spre fereastră căuta din ochi un petec de cer albastru:

– Ce moarte stupidă ar fi să mor în pat...

Pe Vlaicu l-a fulgerat visul nostru al tuturor, în care s-au muiat și aripile lui: să treacă munții, să dărâme în conștiința milioanelor stavila care ne despărțea. Astfel, moartea lui a căpătat un înțeles simbolic, o putere magică sortită să robească sufletele. Vlaicu a fost primul sol al unui vis milenar, întâiul soldat căzut pe câmpul de bătaie, cel dintâi sânge vărsat pentru trecerea Carpaților. Ca un post de avangardă al unei oștiri care așteaptă ordinul de plecare, el a murit prevestind izbânda. Moartea lui a zguduit toate fibrele simțirii românești. Toți l-au plâns, toți au alergat să-l vadă, să-i arunce o floare pe mormânt. Prin inimi trecea fiorul cu care se anunță marile primeniri ale unui neam. Am simțit cu toții măreția clipei: aveam primul mort al unei idei, îi așteptam pe ceilalți... Moartea asta a răscumpărat nemurirea lui Vlaicu.

Păsărea lui nu și-a oprit decât o clipă aripile, ea va pluti totdeauna deasupra sufletelor noastre, o uriașă pasăre albastră a credinței românești. Ea arată drumul pe care am mers înainte. Movila lui Vlaicu este întâiul popas al unei idei, care a biruit.

22 iunie 1933, ora 20.00, „Universitatea Radio“.
Text dactilo, 6 p., semnat mp. Arhiva SRR, dosar II/1933.

Gh. Adamescu

Profesorul Anghel Demetriescu

AM PRIMI cu multă plăcere invitația Societății de Radio de a vă vorbi astăzi despre Anghel Demetriescu, un profesor care a onorat și școala și știința românească prin activitatea sa de la catedră și din publicistică. Fiind copil, i-am fost elev; mai târziu, când am îmbrățișat și eu aceeași carieră, i-am fost coleg și prieten.

De aceea nu-mi voi începe conferința schițându-i biografia, ci rechemându-mi amintirile despre el, mai ales că am ajuns la vârsta în care se simte plăcerea și nevoia genului memorialistic.

Eram în clasa a III-a de liceu – vremuri vechi – pe când liceul Sf. Sava se găsea într-un edificiu, dispărut mai de mult, pe strada Enei (peste drum de actuala Academie de Arhitectură): casa lui Mazar-Pașa, nume uitat de cei de azi, dar vestit într-o vreme.

Începutul anului școlar. Noi băieții ne pierdeam vremea preumblându-ne prin curte (imensa curte, care cuprindea și terenul unde e azi Strada Regală și mai departe). Se aflase că ne va veni un profesor nou de istorie, titularul catedrei, căci în clasele precedente ne făcuse cursuri un suplinitor. Titularul era Anghel Demetriescu. Ce fel de om o fi? O fi bun? O fi rău? Acestea și alte întrebări ni le puneam și fiecare coleg care aflase câte ceva și-aducea contribuția lui.

Dar... a venit ziua când să-l vedem.

Un om mai mult tânăr, enorm. Ne făcea impresia unui „urias” (și Barbu Delavrancea, care i-a fost asemenea elev, întrebuințează undeva despre el același cuvânt). Privire severă cu un început de ironie, se servea din când în când de ochelari,

pe care îi purta atârnați de un șiret și-i învățea câteodată în jurul degetului arătător de la mâna dreaptă, gest care – nu știu de ce – ne impresiona pe cei mai mulți. În genere, ne ținea la distanță; noi nu pricepeam de ce: credeam că ne disprețuiește și ne temeam de el. Mai târziu am înțeles: era sentimentul că bogata lui cultură era prea nepotrivită cu îndeletnicirea de a preda primele noțiuni de istorie universală unor copii de 10-12 ani și se simțea stânjenit că trebuie să se mărginească la un manual prea rezumativ și-i era teamă să dea dezvoltări prea mari care ar fi fost mai presus de puterea de înțelegere a școlarilor. A încercat totuși odată. Istoria Renașterii i s-a părut cu deosebire frumoasă și s-a hotărât să ne-o spună amănunțit. Ne-a dictat o serie de lecții cu numele pictorilor, sculptorilor, scriitorilor, dându-ne caracterele diferitelor școli artistice și biografii ale oamenilor celebri. Pentru câțiva dintre noi – înclinați spre chestiile istorice – era o adevărată plăcere să țină minte cum Michelangelo a conceput pe Moise cu coarne, ca semn al înțelepciunii supraomenești, cum a făcut Rembrandt *Rondul de noapte* în lumina crepusculară a clar-obscurului și alte detalii pline de interes. Pentru mulți toate acestea erau pline de greutate și supărătoare, mai ales că pretindea să rostim corect și bine accentuat numele proprii. Se încrunta și se supăra dacă vreun elev zicea Michelange (francezește), în loc de Michelangelo Buonarroti sau dacă pronunța greșit pe Annibale Caracci ș.a. Această pretenție, pe care unii o calificau de pedantism era, în realitate, o beție de precizie. O avea și pentru numele lui: a ținut să i se zică totdeauna: Demetrescu, nu Demetrescu ori Dimitrescu sau altfel, căci întâmplarea făcuse – ca o ironie – ca tocmai numele lui să fie susceptibil a îmbrăca multe și variate forme.

Cu el am învățat și istoria românilor, în clasa a IV-a. Amintirea ce păstrez de atunci este pentru mine neștersă. Grație îndemnului – așa zice mai bine: pretențiilor lui severe – am citit atunci în bună parte *Cronica* lui Șincai și „Magazinul istoric“ al lui Laurian și Bălcescu și – desigur – nu puțin a contribuit el spre a-mi îndruma înclinațiile mele într-o anume direcție.

Așa l-am cunoscut eu pe Anghel Demetrescu.

Mai târziu am aflat că, înainte de a se duce la Berlin pentru studii, el se manifestase în publicistică prin articole de critică literară și de istorie în revistele din București „Transacțiuni literare” și „Revista contemporană” (1872-1878) și prin traducerea din grecește a unei părți din istoria lui Dio Cassiu (tipărită de Academie în 1878), lucrare bine apreciată de cunoscători. În prefața acestei traduceri el dă o dovadă de spiritul său obiectiv, susținând că biograful nu trebuie să fie numai admirativ față de eroul său, ci just – și se exprimă cu oarecare umor, zicând:

„Nu este ocupațiune unilaterală care să nu implice neajunsuri serioase. Tocilarii suferă de piept, lucrătorii din minele de argint-viu mor de intoxicație mercurială, fierarii se îmbolnăvesc de ochi și biografii de admirație pentru eroii lor.”

Activitatea publicistică a lui Demetrescu s-a întrerupt câțva timp, dar a fost reluată după întoarcerea în țară.

În 1884 debutează ca „ateneist” și, până la 1897, aproape anual, face câte o conferință, unele publicate, altele numai ascultate de un numeros auditoriu. Voi cita pe cea despre Bolintineanu, alta despre *Femeile lui Shakespeare* (adică eroinele din teatrul marelui dramaturg), alta despre *Arta de a vorbi* (care provacă un fel de replică plină de umor a lui Ștefan Velleșcu: *Arta de a tăcea*).

În aceeași epocă au apărut și două lucrări importante ale lui: *Discursurile lui Barbu Katargiu* și *Discursurile lui Macaulay*.

Ele au răspuns unor nevoi simțite ale intelectualilor noștri.

Faima de orator politic a răposatului Katargiu, cel dintâi președinte al României unite, ucis în dealul Mitropoliei în ziua de 8 iunie 1862, persistase desigur până în epoca de care ne ocupăm, dar în genere era greu să-și facă cineva care nu-l auzise – o idee despre ce erau într-adevăr cuvântările acestui mare adversar al lui Kogălniceanu. De aceea, culegerea și publicarea lor cu comentarii și explicații au răspuns unei necesități. Cum Anghel Demetrescu se găsea atunci în tabăra partidului conservator, a putut fi acuzat că servește, prin studiul și publicația sa, anume directive politice; dar s-a recunoscut utilitatea muncii lui, care a dat material istoricilor, spre a putea judeca și altfel decât făcuse culegătorul.

Cât despre discursurile marelui orator englez, înțelegem și mai bine cât de prețioasă a fost opera lui Demetrescu, care le-a tradus și le-a însoțit de explicații, dacă ne gândim că atunci nu erau traduse în franțuzește, iar engleza era mai puțin răspândită la noi decât azi în cercurile studențimii, ziariștilor și oamenilor politici, care puteau găsi izvoare de înaltă valoare pentru studiul multor chestiuni politice și pentru oratoria politică însăși. De aceea zice traducătorul:

„Fie ca studiul lor să inspire pe tinerii de talent care intră în arena politică, să le înalțe inimile, să-i deprindă cu acele forme de urbanitate parlamentară pentru ca atmosfera noastră politică să se curețe de vulgaritate...”*

Desigur și activitatea lui literară a fost un motiv pentru Ministerul Instrucției ca, în anul... când s-a înființat cursul superior al liceului Lazăr, să treacă aici pe profesorul erudit de la Sf. Sava.

Astfel, el servi școlii românești de la 1869 până la moarte: 34 de ani.

Dar, pe lângă serviciul prestat învățământului public, Anghel Demetrescu are o pagină însemnată și în istoria învățământului particular. Liceul înființat în...** de un număr de profesori universitari cu numele de „Sf. Gheorghe” și al cărui prim director a fost Spiru Haret, l-a avut conducător efectiv în timp de...*** ani pe Anghel Demetrescu.

Deși ocupat aici, ocupat și ca membru în Consiliul permanent de instrucție (...) și ca deputat, el și-a continuat studiile, mărginite acum numai la literatură.

Colaborator mai ales la revista „Literatură și artă română”, întemeiată de D. Ollănescu și N. Petrașcu, el a dat aici, de la 1896, articole de literatură generală, recenzii critice și cercetări amănunțite asupra lui Eminescu și asupra poeziilor lui. Cu severitate în aprecieri, dar cu obiectivitate, el a căutat să stabilească în ce constă *noutatea***** poeziilor eminesciene și a urmărit izvoarele de care s-a servit poetul.

* Anulat cu bare transversale: „Cuvinte desigur mai potrivite pentru zilele noastre decât pentru vremea când s-au scris”.

** Lacună în original.

*** Lacună în original.

**** S.a.

Mi-aduc aminte că într-o zi – eram profesor la liceul Sf. Gheorghe – mă cheamă în biroul lui și mă întreabă ce gândesc despre începutul *Scrisorii III* a lui Eminescu (Visul lui Osman). Recitind pasajul, ne-am manifestat, ca și alte dăți, desigur, admirația pentru frumusețea lui. Atunci mi-a arătat ce găsisese în *Istoria turcilor* a lui Hammer: exact ceea ce e în poema eminesciană, chiar cu numele proprii (Malcatun ș.a.).

Aceasta arată în ce mod minuțios lucra Demetriescu. Era tot profesorul meu din copilărie care ne cerea seriozitate și precizie după cercetări laborioase: el însuși dădea exemplul.

Următor acestor principii, a judecat pe mulți scriitori, oratori, poeți din vremea sa. Fie-mi permis a desprinde dintr-un studiu (despre Maiorescu) câteva considerații privitoare la stil, care vor fi, cred, nu fără interes, ascultate de mulți cititori care sunt nemulțumiți de superficialitatea fondului și de bombasticul formei la unii scriitori de azi, care se bucură – totuși – de o mare trecere... nu zic în lumea literară, ci pe piața literară.

„Acele imagini prelungite ce le găsim la unii din prozatorii noștri sunt niște podoabe de un gust îndoios; ele seamănă cu niște haine largi ce se târăsc până la pământ și din care ideea se poticnește sau nu se mai vede. Stilul metaforic este stilul inexact. Cel ce iese din expresia scurtă și directă spre a se arunca în dreapta și în stânga în tropi dovedește că nu are în minte-i ideea limpede și, neputând s-o dea de-a dreptul, ne arată obiectele cu care seamănă“.

Iată ce se poate spune, pe scurt, despre viața și activitatea lui Anghel Demetriescu.

Fără să fie cantitativ bogată, activitatea lui literară este de calitate superioară.

Desigur, cum au recunoscut mulți, el putea fi un element valoros și în învățământul superior, dar împrejurările au vrut altfel. Nu e locul a examina aici de ce s-a întâmplat așa.

Destul să spunem că a fost un profesor învățat și conștiincios, care a onorat învățământul secundar, că era un cunoscător adânc al antichității clasice, pregătit să facă studii speciale în acest domeniu, că scrierile sale – oricât s-ar putea

discuta unele concluzii formulate de el – vor rămâne ca dovezi de seriozitate, de stil îngrijit, de urbanitate în polemică.

A murit în ziua de 18 iulie 1903, la Carlsbad.

Pierderea lui a fost, într-adevăr, o mare pagubă, pentru că putea să lucreze încă cu folos pe terenul literar și pe cel școlar.

7 septembrie 1933, ora 17,30, „Ora tineretului“.

Text mss., 15 p., semnat mp. Arhiva SRR, dosar nr. 14/1933.

Cincinat Pavelescu

Amintiri literare

ÎNĂ de când eram magistrat la Chișinău (1925-1929), mă gândeam să public un volum de poezii cu titlul: *Cântecele unui greier*. N-a apărut până acum decât prefața acestor cântece, și o mică poemă: *Cântă greierul*. Am asemuit totdeauna pe bieții cântăreți ai țării noastre, eminamente agricole, cu *greierii*, pe care i-a imortalizat La Fontaine în celebra și egoista lui fabulă *La cigale et la fourmi*.

Într-adevăr, poetul, mare sau mic, celebru sau necunoscut, imită în mod adorabil tactica nepăsătoare și dezinteresată a micuțului greier. El cântă pe chitara lui și viața curge pe lângă dânsul aprigă și tumultuoasă*. În freamătul luptei pentru existență, cântecul lui monoton rămâne aproape fără ecou. Învingătorii vieții ajunși pe culmi îl ignorează sau îl disprețuiesc. El cântă înainte pentru lună, pentru florile tăcute și îmbălsămate, pentru marea frământată de vânturi, lucruri care nu impresionează direct și obligatoriu conștiința noastră. În aceeași ordine de idei a dezinteresării și nepăsării poetului în fața materialității brutale a vieții, el susține că totdeauna artiștii au fost socotiți drept *idealiști***, adesea fiind mai puțin preocupați de laturile pozitive și imediate*** ale existenței. Bergson îl consideră pe artist un om mai distrat și atunci se întreabă, cum se face că el, fiind desprins de realitate, îi poate vedea adâncimile și conchide susținând că tocmai când suntem prea absorbiți de viață ne este aproape cu neputință să-i

* Anulat: „utilitar“.

** S.a.

*** Anulat: „materiale“.

despicăm tainele. Observații juste și mângâietoare pentru scriitor. Poetul mare sau mic, celebru sau necunoscut imită poate fără să vrea atitudinea dezinteresată și nepăsătoare a greierului. El cântă pe chitara lui și viața curge pe lângă dânsul aprigă și tumultuoasă. În freamătul luptei pentru existență, cântecul lui monoton rămâne aproape fără ecou. Învingătorii vieții ajunși pe culmi îl ignorează sau în disprețuiesc. El însă cântă înainte pentru nevoia lui intimă de a-și povesti sufletul, cântă pentru luna care îmbracă, noaptea, ca să-l asculte, mantii albastre.

De farmec, pentru florile tăcute și îmbălsămate pentru marea frământată de aripa călătoare a vânturilor, pentru pădurile șoptitoare și tainice, pentru cerul albastru tivit în amurg cu beteala de aur a soarelui ce scapătă, pentru holdele galbene îmbujorate de pata sângerie a macilor, pentru sufletele naive și smintite ale copiilor și ale nebunilor și pentru lauda lui Dumnezeu, care e prea mare și prea departe ca să-l audă.

Dar într-o zi, mâna îi îngheață pe coarde și serenada lui o risipește crivățul:

*Azi iarna-i bate în ferești
și vântu-n goana simfoniei
parcă-l întreabă: unde ești
trist cântăreț al veseliei?*

La moartea lui se strâng drumeții și unii îl slăvesc, alții-l plâng. Mâini tinere și curate aduc pe groapa lui proaspătă câteva flori în amintirea cântecelor lui primăvăratice – și apoi lumea se risipește, iar mormântul sărac și singur e păzit și luminat numai de candela statornică și mângâietoare a lunii.

Așa a trăit, a cântat și a murit poetul Alexandru Macedonski. Comparația cu greierul și lui i se potrivește de minune. În viață a fost hulit, uitat și nesocotit. După moarte, târziu, gloria a început să-i suradă. Pentru mai toți poeții, gloria e o floare târzie care nu înflorește decât pe morminte. I s-a făcut de curând un pelerinaj la mormântul modest* de la cimitirul Belu și mulțumită unor talentați scriitori, ridicând prin presă glasuri inimoase în favoarea nemângâiatei văduve, care suferă într-o tăcere demnă mizeria,

* Anulat: „uitat“.

parlamentul înduioșat a votat o mică pensie alimentară d-nei Ana Macedonski. Cântărețul nemuritor al nopților de mai și al rondelilor cu cizelări de filigran poate în fine să se odihnească liniștit. Tovarășa nobilă și credincioasă a vieții lui chinuite va avea de azi înainte o bucată de pâine și puțința de a-i aprinde o candelă lângă crucea de lemn ce-l veghează de 12 ani.

Cer voie acelor care se interesează de marile figuri ale literaturii noastre dinainte de război să evoc figura maestrului Macedonski, pe care l-am cunoscut de aproape, și al cărui colaborator și prieten am fost ani îndelungați.

Alexandru Macedonski era fiul generalului Macedonski, fost aghiotant și ministru de război al domnitorului Cuza, iar mama sa se cobora dintr-un ban al Craiovei. Când l-am cunoscut eu, prin anul 1890, fiind student la drept și la litere, maestrul era trecut de patruzeci și trei de ani. De altfel, publicase în anul 1872 [anul nașterii mele]* un volum de poezii în editura Haiman [Librăria Haiman era pe Calea Victoriei, peste drum de cafeneaua Kubler, dar mai spre palat]**. Poetul avea pe atunci un cap impresionant. Sub o frunte largă și orgolioasă purta pe nasul acvilin ochelari de aur. Părul rar era despărțit în două printr-o cărare în mijlocul frunții lărgite de o calviție precoce. Împrejurul urechilor armonioase, părul involt era întărit cu fierul. Mustața scurtă și deasă avea vârfurile ascuțite și drepte. Întrebuința pentru ținuta lor marțială un cosmetic de ceară neagră. La gât îi flutura o lavalieră sumbră***, iar jobenul înalt era pălăria sa de predilecție. Redingota cu reveruri de mătase butonată până sus, îi da un aer, ca și lui Duiliu Zamfirescu, de militar îmbrăcat civil. Mergea pe stradă legănându-și capul cu ochi vii, mari, absent din larma și mișcarea de stup a capitalei și pierdut într-o viață lăuntrică adâncă și concentrată.

Surăsul ironic al buzelor groase și senzuale era îndulcit deseori de franchețea expresiei binevoitoare și călduroase. Firea [de o bunătate funciară]**** sa era mai mult distantă dar expansivă și generoasă cu intimitate. Vorbea franțuzește cu

* [...] anulat.

** Anulat.

*** Anulat: „neagră“.

**** Anulat.

facilitate și eleganță și era cu toată lumea de o politețe plină de tact. Soția sa, d-na Ana Macedonski, micuță, subțire, delicată, cu ochi mari și negri, semăna la cap cu contesa Ana de Noailles și era născută Ralet-Slătineanu, sora prietenului meu George Slătineanu, președinte la Consiliul Legislativ și a distinsului avocat Manolache Slătineanu [vară cu Ion Cămpineanu, decedat de curând, una din cele mai originale figuri ale aristocrației românești]*.

Stam de vorbă cu Ion Luca Caragiale, pe o bancă în Cișmigiu și discutam cu el asupra literaturii franceze din secolul al XVII-lea, pe care marele scriitor o cunoștea pe degete, când poetul Macedonski se apropie. Caragiale, care îl tutuia, a început să-l întrebe: „Alexandre, ce e cu marea ta ediție a *Noptilor*“? Poetul răspunde: „Aș vrea să o public la Monitorul oficial, cu gravuri în lemn“. Caragiale glumeț îl întrerupe: „Ce rău ți-a făcut, Alecule, Monitorul oficial, de vrei să-l aduci la faliment, ori poate pândești locul directorului?“ Alexandru Macedonski începu să râdă îndreptându-și lavaliera care se strâmbase și vru să-și ia rămas bun zicând: „Mi se pare că v-am întrerupt o conversație interesantă“. „Nu – replică maestrul Caragiale – vorbeam cu Cincinat, care e tânăr, despre arta stilului. Dar ce, nu vă cunoașteți? Asta e un băiat de viitor. Ți-l prezint, Cincinat Pavelescu“. Macedonski, foarte ceremonios, scoase jobenul și-mi strânse mâna cu însuflețire, spunându-mi în franțuzește: „Îmi făgăduise cumnatul meu Georges, prietenul d-tale, să te aducă odată în Strada Dorobanților, dar acum sper că vei veni singur“.

La colțul Bulevardului cu strada Brezoianu, Caragiale ne părăsi, dându-ne întâlnire seara în *Covaci*, în berăria pe care o deschisese de curând și care devenise o adevărată cafenea literară la modă. Acolo i-am întâlnit pe Coșbuc, pe Delavrancea, pe Vlahuță, pe Toni Bacalbașa, pe Ion Gorun, Traian Demetrescu, Teleor, Haralamb Lecca și alți scriitori din generația aceasta.

De atunci am început să frecventez în mod obișnuit casa și cenacul maestrului Macedonski. Când l-am cunoscut mai bine,

* Anulat.

mi-am dat seama că aristocratul acesta rămăsese sub biciuirea potrivnică a destinului un revoltat și un boem incorigibil.

Fusese o singură dată funcționar și anume prefect de Bolgrad. De atunci nu visa decât slujbe înalte sau cel puțin direcția la Monitorul oficial. Dar a închis ochii fără să-și vadă visul împlinit. Averea părintească o irosise într-o lungă călătorie în Franța și Belgia. Crease la Paris în apartamentul luxos din rue Bonaparte, pe care îl împodobise cu numeroase scoarțe oltenesti rare și artistice, un mic cerc literar. Veneau să ia ceaiul acolo o dată pe săptămână Laurent Tailhade, ironistul neînduplecat din *Au pays du mufle*, poetul Stuard Merrill, vigurosul poet romancier și eseist Camil Mauclair, belgianul Albert Mockel, fondatorul celebrei reviste *La Wallonie*, la care a colaborat și Alexandru Macedonski prin 1887-89 și a devenit celebră prin contribuțiile literare ale lui Maurice Maeterlinck, Emile Verhaeren, Francis Vielé Griffin, José Maria de Hérédia, Stéphane Mallarmé și chiar Paul Verlaine. Târziu, când Macedonski a publicat în franțuzește volumul de poezii *Bronzes*, Pierre Guillard, în „*Mercure de France*“, a scris într-o notiță critică: *Le grand poète roumain, Alexandru Macedonski, frappe de vers français sur une enclume d'or*. Adică: „Marele poet român A.M. făurește versul francez pe o nicovală de aur!“. Apreciat în mediurile intelectuale înalte din Paris, când s-a întors în țară s-a simțit cam deșrădăcinat, după expresia celebră a lui Maurice Barrès. A fondat atunci revista „*Literatorul*“, foarte răspândită în toată țara și la care au debutat mai toți scriitorii noștri cunoscuți: Duiliu Zamfirescu, Caton Teodorian, Alex Djuvara, fost ministru, poet, pictor și mare orator, Teleor, Alex Obedenaru, Traian Demetrescu, mi se pare chiar Gala Galaction și Arghezi. Dar revista aceasta, a cărei deviză era: control de stil, libertate de idei și care stârnise un adevărat curent, a dispărut în furtuna provocată de scandalul epigramei contra lui Eminescu. Epigrama aceasta care i s-a atribuit lui Macedonski, dar care a apărut neiscălită și a cărei paternitate maestrul nu și-a însușit-o niciodată, nu era nici prea răutăcioasă, nici prea spirituală. Publicarea ei a avut nenorocirea să coincidă cu izbucnirea maladiei mintale a genialului poet Eminescu. Cel care a dat

alarma și a pornit o campanie distrugătoare și neomenească contra lui Macedonski a fost Grigore Ventura, boier moldovean, cunoscut polemist, autor dramatic și literat, tatăl celebrei noastre compatrioate de la Comedia franceză din Paris, domnișoara Maria Ventura. Deși epigrama apăruse ca simplu joc de redacție, pe la mijlocul unei reviste de 120 de pagini și n-ar fi putut fi introdusă peste noapte la pagina 60 a revistei, totuși în timp de 12 ani lui Alexandru Macedonski nu i s-a îngăduit să publice un singur rând de apărare sau de lămurire. Ventura convinsese prin violența campaniei sale că Macedonski este autorul acelei impietăți.

Din fericire moravurile acestea s-au schimbat și azi, în toată liniștea, putem discuta cu seninătate și acuzația și apărarea.

Iată epigrama în chestiune:

*Un X, pretins poet, acum
S-a dus pe cel mai jalnic drum.
L-aș plânge dacă-n balamuc
Destinul său n-ar fi mai bun.
Dar până ieri a fost năuc
Și nu e azi decât nebun!*

Chiar dacă epigrama ar fi aparținut maestrului – deși el a tăgăduit-o neconținut, încă suferința și pedeapsa îndurate de el și de familia lui au fost în disproporție cu vinovăția autorului. Începând de a doua zi, toate numerele revistei i s-au înapoiat pline de insulte. Nu i s-a publicat nici un rând de explicație. Prietenii lui l-au părăsit. Colaboratorii au emigrat. Mizeria l-a copleșit. Ani de zile a trăit în lipsurile cele mai groaznice. Nu mai avea mobile, nici cărți, nici haine, nici servitori. Când năluca lui palidă și slăbănoagă se zărea singuratică pe la colțul străzilor laterale, inspira o milă amestecată cu spaimă, întocmai ca și cea a femeilor din Florența care strigau la vederea lui Dante: „Priviți pe acela care se întoarce din infern!“ Și infernul lui Alexandru Macedonski a fost într-adevăr dantesch!

Pe la începutul cunoștinței noastre ducea încă o viață grea. Slujbă nu avea. D-na Macedonski primea lunar o mică subvenție de la Eforia Spitalelor civile, strămoșii ei, Ralet-Slătineanu, fiind dintre vechii donatori.

Când lipsa îl chinuia prea mult, maestrul scria scrisori de-o convingătoare elocință și le trimitea solicitând împrumuturi, când prințului Sturza [când regelui Carol I, prin intermediul d-lor Bosset și Petrescu]*, gânditor generos și puternic, când lui Constantin Arion, mecena larg și înțelegător al artei și al suferinței, când lui Emil Costinescu, fostul ministru de finanțe, suflet frumos ca și înfățișarea lui blândă și patriarhală, când d-nei Smaranda Bucșan, castelana de la Parepa, când tatălui meu, inginerul Ion Pavelescu, om de inimă, care iubea și admira pe marele poet [și nu știa să refuze pe nimeni]**.

De obicei scrisorile obțineau rezultatul dorit. Dar să nu vă închipuiți că maestrul când se trezea în posesia unei sume respectabile de 500 sau 1000 de lei, se ducea să-și plătească chiria sau să cumpere ceva util casei sale plină de goluri. Nicidecum. Cumpăra jucării pentru băieți, păpuși pentru fetiță, icre, pui, sparanghel și trufandale scumpe. Și toate bunătățile astea se mâncau în farfurii adânci și ciocnite, pe masa lungă de redacție, acoperită cu o mușama veche, albă cu picățele negre. Furculițele, cuțitele și lingurile erau unele de argint, altele de alamă și câteva de lemn. Dar nici una întreagă. Maestrul Macedonski a fost desigur cel mai mare boem al generației sale. Odată s-a împrumutat cu doi napoleoni la bunul cizmar polonez din Dealul Spirii, D. Ștefan, care revenise a patra oară să-i ceară o datorie veche de doi ani. Așa de mult a știut să-l înduioșeze pe acest adevărat amic al familiei, că bătrânul pantofar, care făcuse cizme generalului Macedonski pe când era adjutant al lui Cuza și asistase la botezul poetului care se răsfăța pe atunci într-un leagăn aurit, a scos plângând o imensă batistă roșie.

24 septembrie 1933, ora 20,20. Text manuscris, 12 p.

Arhiva SRR, dosar 14/1933.

* Anulat.

** Anulat.

N. Petrașcu

Amintiri despre Alecsandri

A-ȘI aminti de Alecsandri în auzul dumneavoastră, iubiți ascultători, este pentru cel ce vă vorbește o ocazie cu adevărat plăcută, aș putea zice fericită, căci este ca și cum și-ar aminti cineva de omul cel mai de seamă și cel mai distins ce l-a cunoscut și apropiat în viață. De aceea, nu mă pot opri de a nu mulțumi recunoscător actualei direcții a conferințelor de la Radio – cea atât de conștientă și de zeloasă de misiunea ei – pentru a-mi fi desemnat subiectul acesta.

Când atribui lui Alecsandri superlativele de mai sus, nu fac un compliment banal memoriei lui, ci afirm un adevăr real. Căci Alecsandri n-a fost numai marele nostru poet național, adică o încarnare a geniului românesc – orice ar zice tristeții lui căutători de pete în soare – n-a fost numai un patriot arzător, cu tact și înțelepciune în toate minutele vieții sale, dar el a fost pe lângă aceasta, și ca om, un exemplar rar de noblețe și seninătate sufletească, de corectitudine și demnitate, de știință și onestitate, ce zic? de un fel de religie a onestității, de respect pentru alți oameni și de compătimire pentru cei loviți de soartă – și toate acestea învăluite într-un natural, într-o politețe, într-o simplitate desăvârșită.

Lăsând dar astăzi la o parte poetul și patriotul, voi încerca să ating, în aceste minute rezezi, câteva din însușirile omului, poate nu fără folos, astăzi mai ales, când oamenii par mai rari chiar decât talentele.

Am văzut pentru întâia oară pe Alecsandri de la distanță, ca elev pe băncile liceului din Bârlad în anul 1877, când el, rugat de damele Crucii Roșii Române, cutreiera orașele țării ca să strângă ajutoare pentru răniții războiului de atunci.

La Bârlad, grație unor profesori entuziaști și avântului tineretului școlar, primirea lui când intra în gară a fost un adevărat triumf. Mii de locuitori cu elevii tuturor școalelor, muzici, cuvântări, ovații, flori l-au acoperit și l-au urmat pe tot drumul până la casa cea mai frumoasă din oraș, casa boierului Iamandi, unde fu găzduit. Publicul în număr imens înconjură casa, îl aclamă până la miezul nopții, când Alecsandri ieși în balcon și rugă pe toți să se retragă, promițându-le că le va vorbi a doua seară la teatru. A doua zi dimineața, el vizită liceul orașului, unde ne găsi pe noi în ora de limba greacă, traducând cântece din Iliada. El ne vorbi atunci de Homer, ca de cel mai mare poet al lumii, emoționat, transfigurat la față ca un cântăreț ce atinge coarda cea mai de sus a instrumentului său. Seara, vorbi pe scena teatrului, pătruns de admirație, de eroismul ostașilor noștri în luptele și asalturile de peste Dunăre și aduse un omagiu călduros damelor române, spunând cât era de fericit de a le vedea venind cu atâta devotament în ajutorul răniților noștri, comparându-le frumos cu damele Italiei, pe care le văzuse în războiul Piemontelui de la '66, fără să bănuiască atunci că, după 10 ani, soțiile și surorile noastre vor fi la aceeași înălțime de patriotism.

Un mic incident, cu o notă deosebită, povestit de poet mai târziu, se petrecu la plecarea lui din orașul Bârlad. Printre lumea ce-l însoțea la gară și-i ura drum bun, două fete între 10 - 12 ani nebăgate în seamă de nimeni, stăteau la ușa salonului de așteptare, ținând două buchetele în mâini și așteptând să întâmpine cu ele pe poet la coborârea din trăsură, – deși poetul trecuse pe lângă dânsle și era acum în momentul de a se urca în tren. Cineva, care le văzu alergând spre ușa de la scară de câte ori se auzea câte o trăsură, le întrebă ce voiesc să facă. Când le duse la sală dinaintea poetului, ele îl priviră un moment, se uitară nedumerite una la alta, și... nu voiră să-i dea buchetele, necrezând că bătrânul din fața lor e însuși poetul Alecsandri. Când fură întrebate de ce nu oferă buchetele, copilele răspunseră că așteaptă pe poet „care e tânăr și frumos“. În închipuirea lor, Alecsandri nu putea fi decât tânăr...

De cunoscut, l-am cunoscut în una din serile de iarnă ale anului 1883, la o serată literară Maiorescu. Între persoanele prezentate: Carp, aruncând săgeți spirituale în dreapta și-n stânga; Teodor Rosetti cu gravitatea-i de magistrat în exercițiul funcției; Iacob Negruzzi, plimbându-se nervos de la un colț al camerei la altul; Hașdeu, cu surâsul lui sarcastic; capul olimpian al lui Odobescu. Printre ei, mai tinerii: Caragiale, cu zeflemeauau în privire, ca ținută în lanțuri să izbucnească în grai; Teodor Șerbănescu, un catolic în biserica poeziei, Duiliu Zamfirescu, preocupat de el însuși; Teodor Nica, om de cifre, nedescifrat; Kibici-Râvneanu, umbră fără glas, și alții. Pe la 9 ore trecute, apărură Alecsandri, însoțit de Dimitrie Ollănescu. Toată adunarea se sculă în picioare; intra cu adevărat primul poet al țării, și pe fețele tuturor se arăta o impresie de mirare și de mândrie. D-na Clara Maiorescu, născută Kremnitz, într-o toaletă deschisă, îi ieși înainte; d-ra Livia Maiorescu îi prinse la butonieră un buchet de violete de Parma, pentru care el îi mulțumi spiritual probabil, căci ea răsese din toată inima. Maiorescu îi prezentă pe cei necunoscuți și Alecsandri se așeză lângă masa din mijlocul Camerei, rugând să se continue lectura începută. Am putut atunci să-l observ cu încetul și cu mai multă băgare de seamă. Alecsandri era de o înălțime cu puțin deasupra mijlociei, zvelt și ușor la mers. Obrazul său avea expresia unei ființe deosebite, în care părea că nu-i decât viață sufletească; palid, de o culoare ce destăinuia boală, o paliditate spaniolă; cu ochii mari și negri, cu arcadele sprâncenelor sus și regulat ovale, cu o frunte albă și satinată, de pe care părul plecase de timpuriu, cu mustață sură și puțin retezată. Vocea blândă și venind cam de departe, surâsul binevoitor, dar rece, mișcărilor cumpătate, ale unui om ce avea conștiință de valoarea lui; înfățișarea simplă și aristocratică în același timp. Îmbrăcat în redingotă neagră, cu tăietura pulpanelor clasică, părea că dădea el o distincție hainelor în loc să i-o deie ele lui. În vorbele, în mișcările, în privirea lui, o seninătate profundă, seninătatea unui om ce trăia în regiuni de pace, într-o lume cu lucruri frumoase și bune, cu totul deosebite de lucrurile de rând din sufletele noastre. Alecsandri era atunci de 60 de ani trecuți, vârsta aceea frumoasă

când omul privește de pe înălțimea vieții lui, stăpân pe sine, cu experiență, cu gândirea ajunsă la maturitate.

Autorul piesei, farmacistul P., inventatorul unui Salvadent de o obsedantă reclamă, citea cu o voce monotonă versurile sale anodine. Căscăturile de pe lângă el, care nu erau decât păreri individuale amenințau să câștige unanimitatea asistenței. Într-un moment când cititorul anunța o scenă în care intra eroul piesei, – un amarez ce făcuse cu puțin mai înainte o serenadă cu flautul, iubitei lui, – Maiorescu ca să mai învioreze atmosfera, îl întrebă: „Intră cu flautul?“... Asistența râse; autorul se descurajă. Atunci delicatețea lui Alecsandri fu atinsă. El ceru manuscrisul, îl privi puțin și citi încet și cu accent rar scena, care păru frumoasă și fu aplaudată. Dânsul făcu la sfârșit câteva observații pline de judecată și de cunoștința meșteșugului de a lega scenă cu scenă. Serata căpătase altă importanță; prezența lui îi dăduse ceva solemn.

În 1885, Alecsandri fu numit ministru plenipotențiar la Paris, post pe care îl primi cu greutate, aproape cu părere de rău, abia după trei luni de răzgândire și hotărât numai de insistența regelui Carol, care îi spuse că va fi acolo reprezentantul său, nu al unui guvern. Cu toate acestea, puțin după sosirea lui acolo, zicea într-o scrisoare: „M-am păcălit părăsind câmpul înflorit al literaturii și intrând în acel ghimpos al diplomației. Biata muza mea stă culcată și adormită adânc într-un portofoliu, unde mă tem că-și va găsi mormântul.“

Fiind numit eu însumi, ceva mai târziu, secretar de legație la Paris, avui norocul de a-l avea ceva timp de șef și a-l cunoaște îndeaproape văzându-l zilnic.

Cerințele vieții diplomatice și mai ales protocolurile ei, îi plăceau puțin lui Alecsandri. Cu toate acestea mergea la recepțiile de rigoare, lua parte la serbări oficiale, se achita de formalități și venea aproape în fiecare dimineață la legație. Pleca din Place d'Alma, unde sta acum, lua drumul pe jos pe Avenue Montaigne, mergea la nr. 33 la Legație, suia scara, intra în cabinetul lui, semna hârtiile, dădea audiențe persoanelor ce voiau să-l vadă, le îndatora în cererile lor. Pe la 1 se înapoia acasă, unde îl aștepta dejunul, cu bucatele românești. Adesea îl conduceam până acasă și rămâneam cu el la dejun.

Unul din cele mai frumoase daruri cu care îl înzestraseră natura pe Alecsandri, era acela de a povesti lucruri interesante. Câte episoade frumoase și emoționante din viața lui nu le zugrăvea el surâzând, după masă. Din felul lui de a le povesti, din dispoziția bună ce îi aduceau amintirile, din amănuntele lor, colorate, vii și neașteptate, de ți se păreau văzute ieri, reieșea emoția pe care o simțise dânsul odinioară. În orele lui de istorisire, i se transfigura fața, ochii îi străluceau mai tare, glasul i se deschidea; flacăra dulce a amintirii arunca asupra obrazului său un farmec înduioșător*. Atunci Alecsandri devenea cu adevărat frumos; armonia sprâncenelor și a trăsăturilor lui fine reîmprospăta în minte pe tânărul poet al *Doinelor* și *Lăcrămioarelor*. El spunea lucruri din tinerețe, din viața românilor de pe la 1840 și din viața prietenilor săi dispăruți. Fie că întâmplarea îl ducea la o noapte petrecută pe Ceahlău sau la un episod din războiul Crimeei; fie că-l arunca în Paris la o reprezentație de teatru cu apariția lui Victor Hugo pe scenă în aplauzele publicului, sau la o întâlnire cu călători străini la Sevilla; fie că-ți descria o zi de Sf. Constantin la Mănjina lui Costache Negri sau o împrejurare dintr-o moschee în Asia Mică, el găsea în amintirile sale atmosfera locului, cu impresiile momentului și cu surprinderi hazlii, încât ți se părea că asisti la episoadele unor nuvele chibzuite de un meșter al condeiului. În rară memorie tinerețea s-a găsit mai trainic încântată ca în a lui Alecsandri. O singură aluzie de făcea cineva la trecut, îl deștepta, îl ademenea. Așezat în fotoliu, el povestea, îndeobște pe un ton ironic, râzând atât de alții, dar mai cu seamă de însemnătatea ce dase el unor lucruri, care pentru mintea lui de acum, aveau o importanță mult mai mică. Din timp în timp se oprea și, după o pauză, relua firul din nou. Ca grai, el întrebuița o limbă adânc românească, îndulcită de pronunția moldovenească, atât de iubită de Eminescu, și amestecând adesea vorbele franțuzești: *fichtre*, *cocasse*, *biscornu* etc., care îi colorau și-i înviorau narația.

Din amintirile lui, ai fi putut să-i reconstitui viața, cum i-a reconstituit-o în parte George Bengescu. Uneori amesteca

* Anulată varianta: „melancolic“.

observații ironice la adresa unor politicieni de vază, al căror trecut el îl știa mai altfel de cum și-l dădeau ei și, ușor, zâmbind, atingea, câteodată, rar de tot, pe unii oameni de litere ce-l „osândiseră”: pe Macedonski, Nădejde, Delavrancea, Vlahuță, găsindu-le epitete spirituale. De Nădejde îndeosebi, care descoperise că piesa *Agachi Flutur* era tradusă din *L'Avare en gants jaunes*, de Labiche, zicea: „*Que voulez vous? Il est heureux d'enfoncer des portes ouvertes*“, sau altădată: „*Il y a des gens qui aiment donner des coups d'épée dans l'eau*“... Iar, ca încheiere asupra vieții și felul sufletului său, privea lung în aer cu o atitudine senină ce părea că voiește a zice că el nu așteptase nici recunoștință, nici admirație de la nimeni, ca pasărea care e răsplătită de cântecul ei... Ceea ce apărea încă din amintirile lui, era că în toate împrejurările vedeai un om bun, delicat și moral. Bunătatea sa te făcea să-i înțelegi optimismul și indulgența lui în toate și pentru toți.

Acompaniindu-l în trăsură la seratele președintelui Republicii, Carnot, înainte de a intra în palat, nesfârșitul șir de trăsuri trebuia să facă coadă până să tragă la scară. Birarii francezi începeau să se „angheoleze” între ei, iar Alecsandri întorcându-se către mine și zâmbind: „Prefer spiritul lor formelor din salonul Elizeu“... Odată, când suiam scara palatului, prin mulțimea ce se ridica, se cobora Coppée. Recunoscând pe Alecsandri: „*Bonsoir, maître*“ îi zise el... „fug, e o căldură de mori... și mai sus e și mai cald“... Alecsandri răspunse încet, râzând: „Românul... se zice că are șapte vieți“... „Oh! atunci... eu care n-am decât una... și încă!“... ridică din umeri Coppée și, dându-i mâna dispăru la vale pe scară. La intrare, în primul salon, Carnot și d-na Carnot primeau invitații. Cum tustrei ai legației noastre: ministrul, consilierul legației, George Bengescu și eu eram mai mult înalți, și cum Carnot era și el înalt și iubea oamenii înalți, ne întâmpină, după prezentările făcute de ministrul nostru, cu vorbele: „Toți românii sunt așa înalți?“ „Fiindcă suntem de aceeași rasă cu dv.“ replică zâmbind Alecsandri... În salonul diplomatic, cu pereții de cristal Alecsandri dădea mâna celor de față, le spunea sau răspundea câte un cuvânt nostim și, în câteva minute, se făcea nevăzut.

Odată, simțindu-l că vrea să plece, nunțiul papei, cu un picior întins pe un taburet, îi arătă cu mâna piciorul voind să-i spuie că-și făcea datoria să stea acolo, chiar așa bolnav. Alecsandri zâmbi numai. Nunțiul, cu o privire blândă zise: „Surâdeți... Un gând bun vă trece prin minte... un gând îngeresc“... După un moment, Alecsandri răspunse: „Am avut totdeauna admirație pentru răniții care continuă lupta“... Nunțiul ridică sprâncenele sus, clătină din cap mulțumindu-i de compliment. A doua zi la dejun, Alecsandri admira onctuoșitatea religioasă a catolicilor, în special a bătrânului nunțiu al papei. „Aseară când îmi arăta piciorul bolnav, îmi trecu fără voie prin gând o comparație franceză nedelicată: nunțiul cu spiritul lui evanghelic, m-a silit imediat să găsesc o comparație bună... comparația cu răniții“...

Convorbirea lui Alecsandri avea de obicei un ton glumeț, spiritual. Nota aceasta se vede și în scrisorile sale în care, pe lângă preocuparea de formă, adică de a fi scrisorile unui aristocrat, face spirit scriindu-le, un spirit fără răutate, franțuzesc, întâlnit în fraze, pe neașteptate.

Într-o scrisoare, ce-mi scria de la Mircești, în 1889, an în care grânele se vindeau cu greu, el zice: „Recolta anului acesta a fost frumoasă, dar cumpărătorii nu se prezintă, încât stăm cu taraba deschisă strigând: încet, încet, nu mă grămădiți că voi da la toți... și strigătul se pierde în pustiu...“

Acest spirit delicat, surâzător, era atmosfera firească a gândirii lui.

La prânzurile diplomatice, unde era invitat, el se ducea după ce stătuse acasă la masă, și nu făcea decât să guste din bucatele prezentate: „Mâncările și vinurile lor sunt prefăcute“ (*frelatés*). Ca să fie sigur de bucatele lui, și deși mânca foarte puțin, Alecsandri își adusese la Paris bucătarul lui țigan ce-i pregătea între altele, odată pe săptămână, strămoșești sarmăluțe de „curechiu murat“ și moldovenești „poale-n brâu“, tăvălite prin smântână.

Politețea o avea Alecsandri într-un grad desăvârșit, o politețe, în care inteligența lui se contopea în chip firesc cu inima, și demnitatea lui cu respectul de alții. Cei ce l-au cunoscut au știut modul blând în care el făcea observările sale

asupra unei scrieri ce i se prezenta și de cuviința cu care discuta despre alții. Ca farmec, ca om de lume, el era un adevărat gentilom, și trecea cu vederea lipsa de <bună> creștere a altora. Într-o zi se prezintă la cancelaria Legației o damă cu o înfățișare voluntară și îndrăzneță, fostă directoare de școală în țară și ajunsă avută. Ea cerea ministrului o hârtie ce nu stătea în căderea lui s-o dea: o legitimație cu care să poată scoate o sumă de bani însemnată de la o bancă, depusă pe alt nume și care urma să-i revină ei ca moștenitoare. Alecsandri, de câte ori o vedea în cabinetul lui, își arăta cu delicatețe părerea de rău că nu-i putea satisface doleanța. Ea încercă atunci a-l lăsa să înțeleagă că ar avea pentru el o atenție deosebită. Alecsandri se prefăcu că nu înțelege. În urmă, dânsa, luând politetea lui ca o slăbiciune, căută să se impună și începu să strige în cancelarie: „Domnule ministru, numele d-tale îl cunosc de mult și l-am stimat; azi când te cunosc în persoană, regret că te-am cunoscut.“ Alecsandri nu răspunse la aceasta decât: „Dacă dv. d-nă veniți chiar în cancelaria Legației mele să mă insultați, atunci... dați-mi voie să mă închin cu plecăciune.“ Și se retrase în cabinetul său, trăgând ușile după dânsul.

Politețea lui încă nu lăsa totuși ca cineva să atingă demnitatea țării pe care o reprezenta. O principesă, fiică de domn român, care, deși trăind din veniturile imenselor sale moșii din țară, nu „catadixa“ să urce scara legației, ceru prin valetul ei registrele cancelariei jos la trăsură, voind să semneze în ele de primirea unui act. Alecsandri simțind intenția ei de a-l ofensa, îi trimise știrea că „Legațiunea Țării e la rândul întâiu, Avenue Montaigne 33.“ Ea plecă fără a se mai întoarce.

În anul expoziției franceze din 1889, el se cobora uneori din Avenue Montaigne de vizita expoziția care era la doi pași și se întorcea uimit de puterea de invenție și de activitatea popoarelor, crescută de geniul de a expune unic în lume, al francezului. Într-o zi, Legația noastră fiind invitată la un prânz de inaugurare a restaurantului român, ce avea să atragă mai târziu atât de mult prin lăutarii și ariile noastre naționale, Alecsandri merse împreună cu personalul misiunii. În momentul în care el luă loc la masă, lăutarii, rău inspirați, începură a intona, după primul

marș, *Steluța* de Alecsandri, iar o funcționară îmbrăcată în costumul național al localului îi prezentă un buchet de flori, vorbind cu accent străin. Aceste greșeli, dată fiind sensibilitatea lui fină, îi strică sărbătoarea din ziua aceea.

În neputința de a călători prin țări depărtate, ceea ce făcuse el mai înainte cu atâta dragoste, se ducea acum câteodată la hotelurile mari din Paris, la *Grand Hotel* sau la *Continental*, se așeza pe terasă, într-un scaun legănător și privea ore întregi la călătorii ce plecau sau soseau. Această simplă priveliște, cu mișcările grăbite ale unora, cu luările de adio ale altora, cu geamantane și cufere, cu bucurii de sosire la Paris, sau cu regrete de plecare, cu figuri din cele patru părți ale lumii, îi făcea bine, i se părea că se află el însuși în călătorie. De asemenea, neputând să meargă seara la teatru, el cumpăra piesele noi și le citea singur acasă, sau ne asculta cu plăcere pe cei din jurul său când îi reproduceam sau vorbeam de unele din ele. Într-o seară, laudându-i jocul actorilor din *Un caprice* al lui Alfred de Musset, când ajunsei la scena cu ceaiul, el mă completă recitându-mi exact dialogul.

Vorbindu-i tot atunci cu entuziasm de o reprezentație minunată a unei trupe de câteva sute de dănțuitori spanioli de la *Cirque d'été* – spanioli din toate provinciile Spaniei – jucând în grupuri și pe rând, fiecare grup în costumul și danțul provinciei lui, l-am făcut de s-a dus s-o vadă. Când îl revăzui, el spuse că găsisse matineul de la *Cirque d'été* „destul de mediocru“. „Cred, adăugă el, că s-ar putea face cu mai mare succes, același lucru, cu flăcăi și fete de țară de la noi, îmbrăcați în portul național al provinciilor noastre și dansând danțurile lor: bănațeni, silișteni, plăieși din Neamțu, fete din Basarabia... Spectacolul ar fi mai variat, portul mai bogat, flăcăii mai chipeși, fetele mai sănătoase.“ Auzindu-i impresia, cu toată ideea patriotică ce-i venise în minte rămăsei în credința melancolică, ca și altădată, că bătrânețea e un mare neajuns la un poet.

Alecsandri părea cu adevărat uneori mai bătrân decât era. Mai tânăr părea amicul lui mai mare decât el, Ioan Ghica, care de câte ori trecea la Londra, unde ne reprezenta, se oprea o săptămână la Paris. Ion Ghica, căruia poetul îi zicea moșneag, *mon vieux*, avea încă momente de tinerețe.

Când priveai pe acești doi bătrâni stând alături, Ghica, gârbovit de vârstă, Alecsandri încă drept, aveai impresia că vezi două coloane ale țării românești.

Tema favorită a lui Ion Ghica era că bătrânețea are pentru ea amintirile, care sunt mai frumoase decât iluziile tinereții, căci amintirile n-au deziluzii... Alecsandri – el, amantul amintirilor – jumătate glumind, jumătate serios repetă odată încet versurile lui Lamartine:

Ce qui n'est plus pour l'homme, a-t-il jamais été?

Și altădată, numai mie, vorbind tot asupra bătrâneții, pe care el o credea în fond ca o încoronare și o idealizare a vieții:

Bătrânețe, sculă rea,

Vinde-te-aș dac-aș putea...

Acest ton șăgalnic și spiritual se schimba cu totul când el intra în lumea amintirilor sale sentimentale. Atunci zâmbetul de pe figura lui dispărea și în locu-i se așternea ca un giulgiu sufletesc de evlavie, vorbea mai rar și mai încet, intra oarecum în altarul inimii lui...

Dar timpul mă oprește de a intra de astă dată în sanctuarul acesta. Sper poate altădată.

Puținele amintiri însă evocate astăzi, dau totuși, îmi închipui, o idee despre omul Alecsandri, care unit cu poetul și patriotul Alecsandri, alcătuiesc steaua cea mai luminoasă din constelația Marii-Treimi: Alecsandri-Bălcescu-Kogălniceanu, care fu splendoarea românismului de la 1840.

22 octombrie 1933, ora 20.00, „Universitatea Radio“.

Text dactilo, II p., semnat și datat mp.

Arhiva SRR, dosar 15/1933.

N. Petrașcu

Dridri

POEȚII, acei iluzionari naivi de altădată, prin detașarea lor firească de viața de toate zilele, sunt recunoscuți astăzi ca singurii oameni care văd și simt cele mai multe din realitățile tainice ale naturii, în vreme ce obștea omenească, legată prin simțurile ei și cerințele vieții zilnice, nu vede decât suprafața imediată a lucrurilor, care-i acoperă, ca un văl des, lumea întinsă a naturii.

Pentru poeți, acest văl e mai străveziu. Ei sunt, în privința aceasta, cei mai privilegiați ai soartei, căci dacă alți artiști, un pictor sau un muzicant, pătrund în acele orizonturi adânci, ei nu o pot face decât unilateral, numai prin unul din simțurile lor, văzul sau auzul.

Așa fiind, cei mai mulți poeți, adevărații poeți, au simțit dragostea, adică iubirea sentimentală, iubirea sufletească dintre bărbat și femeie – văzută de ei în nuanțele frumuseților ei și potențele-i virtuale, dincolo de instinct –, ca un prinos minunat al naturii, ca o comoară de armonii și fericiri; în voința dragostei de a fi unică, absolută, ei au văzut un elan al ființei noastre spre infinit, infinit de bine, de frumos, de simpatic și de conștiință umană; în dorința dragostei de a fi eternă, ei au văzut un simbol, o verigă de aur prin care circulă curentul din lanțul eternității.

Alecsandri este din numărul lor. Pentru el, dragostea de femeie a fost un bun atât de prețios și atât de sfânt, că el simțea această dragoste întinerindu-l, dându-i aripi, ridicându-l deasupra mizeriilor vieții, idealizându-l – îndumnezeindu-l –, cuvântul e al lui și poate numai al lui.

Pentru el femeia, ființa care face farmecul lumii, avea o menire supremă, misterioasă și de aceea ea era o făptură vrednică de admirație și de respect, pentru frumusețea ei, pentru poezia ei, pentru divinația ei, superioară bărbatului în simțirea, în gustul, în aristocrația ei firească, în eroismul suferințelor ei fizice de pe urma dragostei.

Neapărat, punctul de atracție care apropie distanțele, era și la el tot frumusețea corpului femeiesc, pentru care ochii lui aveau un adevărat cult. El spunea și a și scris-o, că nu știa în care an, aflându-se în Insula Principilor și preumblându-se într-o seară cu lună pe malul mării, atenția lui fu deșteptată la zgomotul vesel al mai multor glasuri femeiești care păreau că ieșeau din mare. S-a apropiat pe furiș de malul unde erau, s-a culcat pe pământ, lăsând ca numai privirea să se poată duce până acolo și văzu în razele lunii argintii vreo douăzeci de naiade <de>dându-se la nebuniile cele mai voluptoase. „Mișcările lor, zicea el, puneau în relief o întreagă comoară de rotunjimi, un întreg muzeu de statuarie antică, care mă amețeau și mă atrăgeau așa, că dacă instinctul de conservare nu venea la timp, m-aș fi dus în fundul unei prăpăstii“.

Dar dragostea ce l-a pasionat și i-a inspirat marea poezie a fost cea sentimentală, cea ideală.

În acest înțeles, a iubit-o el pe artista franceză Dridri, căreia i-a închinat versuri și un început de roman intitulat cu numele ei.

Dridri a fost o copilă drăgălașă, frumoasă și veselă. Ea se născuse la Bordeaux, rămăsese orfană de mică, venise la Paris la 18 ani, devenise artistă la Teatrul Varietăților prin protecția celebrei Déjazet și fermecă cu talentul ei publicul parizian. Iubită la început în avere și lux de un conte francez, care îi oferise un palat pe care îl mobilase ea după gustul ei, având bani la discreție și rămasă liberă, când acesta își pierdu toată averea, ea cunoscuse pe Alecsandri, în modesta-i locuință din Rue du Hâvre și iubi pe poetul nostru cu dragostea cea mai caldă și mai devotată din lume.

Acestea le știam mai de mult, dar nu știam împrejurările și amănuntele acestui amor și pândeam neconținut ocazia, care trebuia să vie într-o zi, ca să le aflu de la el. Erau două cuvinte

care mă făceau să aștept cu încredere. Natură de poet din fire, Alecsandri simțea nevoia de a evada din contingențele vieții imediate; în viitor nu mai putea clădi iluzii, din pricina vârstei; rămânea singur trecutul, singure amintirile frumoase, înspre care se îndrepta adeseori. Într-o zi el îmi mărturisise: „Cu dragostea cu care suie alpinistul până în vârful muntelui, de unde nu se mai vede valea sau nu se vede decât micșorată ca o jucărie, cu aceeași dragoste m-am ridicat eu întotdeauna pe înălțimea poeziei, de unde nu se mai vede valea vieții sau nu se vede decât ca o jucărie“. Și altădată: „*Acea gioventù, primavera de la vita* a poetului, /adică tinerețea pe care o asasinează viața de mai apoi/*, e singura grădină din care culege zilnic flori bătrânețea“. Al doilea temei pentru care așteptam cu încredere era că el simțea interesul și plăcerea imensă ce-mi pricinuiau povestirile lui și aceasta-i da un îndemn mai mult.

Într-adevăr, într-o duminică seara de început de iunie, a cărei zi fusese superbă, cum sunt unele zile de iunie la Paris, și în care el se plimbase pe jos pe Avenue de l'Alma până la Arcul de Triumf, fiind singuri la masă numai cu d-na Alecsandri, poetul păru mai bine distrat ca oricând. La complimentul ce-i făcui în privința aceasta, el zâmbi ridicând din umeri, în vreme ce d-na Alecsandri ciocăni cu degetul în masă și mă fixă cu o privire în doi peri, învinuindu-mă oarecum că-l deochi. În mijlocul mesei, într-un gallé albastru, mai mulți trandafiri galbeni *Maréchal Nil*, la care alunecau ochii poetului, din timp în timp. Crezui un moment că privirea lui asupra lor ascundea o ironie și că ei erau acolo puși de mână cuiva ca o aluzie la adresa d-nei Alecsandri, căreia, zicea râzând Alecsandri, nu-i era teamă de ridicol, fiind geloasă și acum. Mă înșelasem.

În timpul mesei, cum mânca puțin, el vorbea, între altele, de frumusețile orașului Paris de străzile lui cu perspectivele și clădirile lui, sobre și monumentale în același timp, în care, zicea el, în unele zile de primăvară simți ca nici într-un alt oraș din lume, un aer de sărbătoare, un suflu de nostalgie a tinereții...

Pe la zece ceasuri, ne scularăm de la masă și trecurăm, ca de obicei duminica seara, în salonașul din capătul apartamentului.

* Completare autografă.

De astă dată însă, Alecsandri luă în mâini vasul cu trandafiri de pe masă, îi mirosi lung și-i duse în salonaș pe gueridonul de lângă fotoliul lui american, pe care se așeză încet și cu precauțiune, ridicându-și poalele redingotei.

– Ai băgat de seamă, zise el, cât e de special mirosul de trandafir *Maréchal Nil*? În el *tout un monde*, o lume întreagă... Orient și Occident... poate și de aceea că la mine e legat de o zi frumoasă din tinerețea mea, cum mirosul florii de chiparos îmi amintește una din cele mai triste zile din viață... *Maréchal Nil* îmi aduce aminte de seara în care am văzut de aproape pe biata Dridri, actrița de la Teatrul des Variétés, pe care o vedeam de luni întregi pe scenă și eram fericit s-o văd și s-o ascult de la distanță. O ființă unică în felul ei, care împrăștiă fericire prin prezența ei la mii de oameni. Când apărea pe scenă, frumoasă și costumată cu gust, de o grație desăvârșită, de o drăgălășenie fără seamăn, era atâta entuziasm în sală, atâta frenezie de aplauze, atâtea ovațiuni și strigăte de bravo care țineau minute întregi, că tot publicul părea exaltat. După fiecare scenă, aplauzele reîncepeau zgomotoase și nesfârșite, după fiecare act lungi ovațiuni, flori cu grămada, porumbei legați cu panglici de mătase aruncați pe scenă, valeți de-ai teatrului ce-i duceau pe tave prezentări de preț... Fermecase tot Parisul...

Pentru un tânăr de talia și modestia mea de avere, ar fi fost o curată nebunie de a mă gândi s-o curtez și să-i cer prietenia... Și cu toate acestea, într-o seară, pe când câțiva studenți care făceau coadă la casa de bilete o zăriseră sosind la teatru și-i opriseră cupeul galben cu calul alb, ca să o ovaționeze, amestecându-mă și eu printre ei și apropiindu-mă de ușa cupeului, îi aruncai prin geamul deschis un trandafir *Maréchal Nil*, pe care mi-l pusese la butonieră gazda mea. Apoi, intrat în sală, mai fericit ca oricând, care îmi fu mirarea neașteptată, când peste o jumătate de oră, văzui pe Dridri, ieșind pe scenă în rolul ei de fată evaporată cu trandafirul meu pe piept. Surpriza aceasta mă aruncă deodată în al nouălea cer. Închipuirea, *la folle du logis*, le escaladase pe câte nouă de deasupra...

Toată noaptea n-am închis ochii, ca prins de friguri. În schimb, am scris un imn regal, închinat ei, pe care a doua zi, nici

mai mult nici mai puțin, i l-am lăsat în plic acasă și, la care, altă minune și mai nesperată, avui răspuns de aprobare chiar în seara aceea. „*J'aime vos vers, continuez*, îmi plac versurile d-tale, continuă...“, scria ea pe o mare carte de vizită cu antetul *Tout ou rien*. Ce-mi cerea ea, adică versuri, era singurul dar de care puteam fi prodig. Am continuat, și după două sau trei bucăți și mai înfierbântate, fui introdus la dânsa acasă. Mă mir și acum cum de n-am răsturnat ceva intrând în camera ei, electrizat cum eram. Dar în așa împrejurare, cu cât ești mai rău, cu atâta ești mai bine. Ea era abia de 19 ani, *l'enfant divin*, copilul dumnezeiesc cum am numit-o, de un natural și, în casă la ea, de o frumusețe și mai uimitoare... Văzând-o înaintea mea, îmi veni să mă pipăi ca să mă încredințez dacă sunt eu. După ce am cunoscut-o, bunătatea ei, interesul ce purta de soarta emigranților români, dragostea de poezie, spiritul și veselia ei fură nemărginite... Câte zile frumoase, petrecute cu dânsa în locuința ei din Rue du Hâvre și câteodată cu câțiva prieteni români, prin împrejurimile Parisului și câte lucruri nostime și incidente uneori comico-tragice cu cei ce o urmăreau după reprezentații acasă! O florărie de pe Bulevardul Italienilor îi trimise luni întregi din ordinul unui lord englez ce nu-și da decît o literă din nume, tipul omului negrăbit, în fiecare dimineată, la 9 ore precis, câte un buchet alcătuit din cele mai frumoase flori ale zilei. Un sculptor spaniol, cu numele predestinat de Don Amantes, tânăr cu capul zvăpăiat și așa de slab de credeai că nu putea sufla o lumânare și căruia nu-i răspunsese la zeci de scrisori, scrise cu cerneală roșie ca sângele, îi promise în cele din urmă că se va sinucide pe scara ei dacă nu-i va da voie să-i sărute mîna, și s-o păstreze presse-papier icoană după ce o va mula...

După mai bine de un an, trebuind să mă întorc în țară, unde mă chemase tatăl meu și alte datorii, primii într-o zi pe neașteptate o scrisoare de la ea, din Londra, scrisoare plină de simțire, prin care ea îmi mărturisea că era cerută în căsătorie de un lord englez și mă ruga să vin din nou la Paris ca s-o scap de amenințarea aceasta...

Pe vremea aceea însă, feciorii nu treceau cu ușurință peste sfaturile părinților, iar, pe de altă parte, ezitai câtva timp să-i dau

un răspuns, temându-mă ca nu cumva să-i stric viitorul, împiedicând-o de a fi soția unui om bine și bogat, față de mine, un *paysan du Danube*, un țăran de la Dunăre.

Totuși, îi scrisei ceva mai târziu arătându-i aceste scrupuluri.

Fie din pricina scrisorii mele, fie din alte motive, ea se întoarse la Paris, unde, căzând bolnavă, încetă din viață în câteva zile, cu toate îngrijirile lumii savante medicale de acolo.

Eu am știut lucrurile ceva mai târziu. Când am ajuns la Paris, n-am putut afla decât că biata Dridri avusese o înmormântare de regină, fiind întovărașită la mormânt de tot Parisul distins și iubitor de teatru... Biata Dridri!...

Amintirea pe care mi-a lăsat-o ea, e așa de adâncă în sufletul meu, că îmi pare că o am întreagă adeseori dinaintea mea, cu acel brio de bună dispoziție continuă, cu vorbele ei scânteind de spirit franțuzesc la fiecare moment, cu râsul ei din toată inima răsunând în cameră ca cristalul, cu talentul ei de a te înveseli, de a-ți da curaj, de a te face să crezi că ești ceva, de a-ți revărsa fericire; îi admir talia elegantă, ca trasă prin inel, îi privesc steaua ce-i strălucea în ochi, „steaua tă“, zicea ea, o simt punându-și capul de mătase pe umărul meu și zicând că ar vrea să moară acolo, cu un cuvânt, retrăiesc în căldura plină de viață a sufletului ei ori de câte ori îmi vine în minte...

Alecsandri tăcu un moment gânditor.

Apoi, ca și cum ar fi vrut să schimbe vorba, alese din vasul de alături un trandafir, cel mai frumos, îl miroși puțin și, oferindu-mi-l, zise privindu-l:

– Cei ce nu cred în Dumnezeu, să privească un trandafir ca acesta!...

Spusele lui Alecsandri erau mișcătoare în seara aceea, luminate parcă de lumina unei năframe ideale de dragoste ce-i flutura pe față, de o putere vie a trecutului care-i înviora privirea, atitudinea și gesturile.

Tot ce-mi spusese el atunci, e confirmat de lucruri scrise și de documente de ale timpului.

Astfel, poeziile scrise de dânsul în franțuzește la adresa ei, cu ardoarea aceea a momentului, sunt rezumate, poate ceva mai calm, în poezia sa *Visul de poet*, în care zice:

*Ea era frumoasă, dulce-ncântătoare
Ca o floare vie căzută din soare,
Lumea-namorată și de doruri plină
O slăvea în taină ca pe o regină,
Și pe când nici visul nu-ndrăzne, nici dorul
Până lângă dânsa să-și înalțe zborul,
Gingaș cu iubire, un poet ferice
Prin a lui cântare îndrăzne a zice:
„– Când privesc la tine, scumpa mea iubită,
Ca o liră dulce inima-mi trezită,
Cântă și serbează bunurile vieții,
Farmecul iubirii și al tinereții.
Când privesc la tine, draga mea frumoasă,
Raiul îmi deschide poarta-i radioasă
Și zăresc printr-însa plaiul nemuririi,
Unde ne așteaptă îngerul iubirii...
Și tot ce încântă, tot ce dă uimire,
Tot ce-nalță omul la dumnezeire,
Dragostea, virtutea, dulcea poezie,
Îmi șoptesc de tine și mă-nchină ție!...”
Astfel la picioare-i poetul cânta,
Iar ea vărsând lacrimi, blând îl asculta.
Și-n așa uimire gingașă, adâncă,
Îl ruga, zâmbindu-i, să mai cânte încă...*

Fericit de iubirea ei, el o întreba ce să-i deie în schimbul
divinului ei amor:

*– Vrei s-anin pe frunte-ți mărgăritarele,
Salbe înșirate pe raze de stele?
Vrei tu la picioare-ți lumea s-o închin?
Vrei să fii regina cerului senin?
– Dragul meu poete! Nu doresc odoare
Din a ta cunună vreau numai o floare...
Tu ești visul gingaș ce din zborul său
Varsă încântarea sufletului meu...*

Puterea dragostei ei se vede și mai bine din ultima ei
scrisoare către el, în care ea zice:

„Ah! scumpul meu, îmi tremură mâna scriindu-ți aceste rânduri și inima mi se bate astfel de tare că pare a voi să-mi iasă din sân, pentru ca să zboare la tine. Scrisoarea ta iubită e dinaintea mea, dulce, spirituală, plină de simțire, plină de soarele Orientului; ea mi-a adus câteva raze fierbinți care au luminat pentru mine cerul întunecat sub care mă aflu de câteva zile, căci, nu știi? Soarta bizară m-a adus la Londra!

Îți închipuiești, iubitul meu, pe biata Dridri, pierdută în negurile Engliterei, tristă, regretând trecutul și neștiind ce-i pregătește viitorul? O! pentru ce destinul ne face să gustăm încântătoarele fericiri depline, dacă este ca mai târziu să le pierdem pentru totdeauna? Pentru ce te-am întâlnit eu pe tine în viața mea, dacă nu mi-a fost permis să mor înainte de a cunoaște amarul despărțirii! Dar ce vorbesc de mine, când tot, tot suflul meu e aproape de tine? Nu vreau să mai plâng după tine. Nu vreau să plâng, nu vreau să te mai întristez cu jeluirile mele, nu vreau să mă arăt ochilor tăi altminteri decât cum m-ai cunoscut, veselă și răzătoare.

Ce voiaj încântător am făcut în compania ta pe marea Mediterană, la Neapol, pe la Malta, pe la Smirna, pe la Bosfor, prin toate acele locuri dezmiardate de razele soarelui, unde viața cu tine ar fi atât de dulce!... Viața cu tine!... Iar mi se umplu ochii de lacrimi.

Neapolul! Ai văzut Neapolul dragul meu, și ai avut curajul să te duci mai înainte!...

Am întrerupt această scrisoare în timp de câteva ore, pentru ca să mă liniștesc și să-ți pot spune pentru ce mă găsesc la Londra. Însă înainte, vin să te sărut ca o soră și să reclam indulgența ta...“

Și ea arată în scrisoare mai departe, cum un lord englez care o iubise la Paris în tăcere, veni la ea după plecarea lui Alecsandri, și, reamintindu-i vechea lui pasiune pentru dânsa, îi propuse s-o ia în căsătorie, așteptând la Londra hotărârea ei. Apoi, ea continuă:

„Scumpul meu! Am luptat cu mine două săptămâni de-a rândul, în sperarea că voi primi de la tine vreun răvaș care să-mi vestească întoarcerea ta la Paris, dar în fine, pierzând orice

sperare și văzându-mă amenințată de a cădea, ca multe dintre cunoștințele mele, în valurile unei vieți avânturate, spre a-mi învinge zilnicele nevoi, mi-am pus mâna pe inimă, zicându-ți tie, amicul meu, un adio dureros, și iată-mă la Londra.

Lord F. face acum pregătirile necesare pentru cununia noastră... Iată scumpul meu, tot adevărul. Acum, cu lacrimile în ochi, vin să te auz ca să-mi răspunzi, bine sau rău am făcut?... Oricum să fie însă, sufletul meu va fi în veci cu tine, tu care mi-ai dat cea mai mare fericire pe pământ.

Adio, iubitul meu, adio! Permite-mi în viitor ca să am ca în trecut un loc cât de mic în inima ta... O, dragul meu, nu mai văd ce scriu, lacrimile mă înădușă... Adio... scrie-mi. Îți dau ultima mea sărutare și pun tot sufletul meu în ea..“

Dar, cum văzurăm, biata Dridri se întoarse și muri pe neașteptate la Paris.

Gazeta „Le Théâtre“ din Paris, în numărul ei din 25 iunie 1851 anunță astfel moartea ei:

„O tânără artistă, cea mai frumoasă din câte am zărit pe scenele teatrelor de pe bulevarde, a murit în floarea tinereții. Veselă și grațioasă, ea poseda calitățile inimii și ale spiritului. Toți artiștii care au cunoscut-o regretă în persoana sa o artistă de talent și un model perfect de eleganță și de istețime pariziană... Numele ei adevărat era Marie Angélique Chataignez“.

Când se întoarse grăbit și dezolat Alecsandri, el o găsi:

Sub o cruce tristă

Tânăra artistă

Odihnește-acuma singură-n mormânt

Singură tăcută,

De-a pururi pierdută

Într-un colț din lume, sub negrul pământ...

Ce se desprinde din dragostea gentilei Dridri pentru Alecsandri? Care să fi fost pricina acestei mari iubiri, pentru a-l fi preferat pe el, ea, o ființă slăvită de atâta lume și de atâția bărbați, pentru a fi uitat orgoliul ei de rasă, luxul ce i se oferea și rangul social? Răspunsul e ușor: mai întâi pentru că el era bine ca om și avea calități sufletești superioare, cu care îi inspiră încrederea cea mai mare, dar mai ales, pentru că el, cum ziceam

mai sus, știuse singur, ca poet, să descopere și să prețuiască acel tezaur încântător de realități subtile ale dragostei, pe lângă care imensa majoritate a oamenilor trece ca mioapă, și care fac din femeie darul cel mai sublim al naturii pe pământ...

Noi care am avut un cult pentru Alecsandri, ca și pentru alți oameni mari ai țării, am reținut marea dragoste a acestei femei pentru el, considerând-o ca o mândrie mai mult a poetului, ca o rază luminoasă din aureola lui.

A doua zi, după cele povestite de Alecsandri și cu ideea unei recunoștințe profunde pentru el, am luat omnibusul Madeleine – Boulevard de la République, și am coborât la cimitirul Père Lachaise, unde, după indicații neprecise, am căutat mai bine de două ore în zadar mormântul biete Dridri. Umblând prin acel muzeu de monumente arhitectonice, întâlnii, între altele, mormintele lui Molière, Musset, Delacroix, Palma. Lângă mormântul d-rei Mars, o soră a frumoasei Dridri, mă oprii și, în neputința de a face mai bine, smulsei foaie cu foaie trandafirul ce mi-l dase seara Alecsandri, și aruncai petalele lui în aer, zicând încet: „Ție, dragă Dridri! Primește-le ca niște versuri parfumate de amintirea ta, ca niște mângâieri catifelate din partea scumpului tău poet, Vasile Alecsandri!“...

26 noiembrie 1933, ora 20.00, „Universitatea Radio“.

Text dactilo, 10 p., semnat și datat mp.

Arhiva SRR, dosar 16/1933.

N. Petrașcu

Mărgărita

ZILELE care preced dragostea deplină dintre două inimi, și care se pot asemăna cu primele zile calde de primăvară, când râd mugurii și dau frunzele în verdele cel mai fermecător; când o privire, un zâmbet, o strângere de mână, un cuvânt al făpturii iubite prețuiesc cât toată lumea; când inimile lor voiesc să se contopească într-o singură inimă; când tânărul înamorat amintește de cântărețul unei serenade pasionate sub fereastra iubitei, așteptând s-o vadă ieșind sub razele lunii în balcon și trimițându-i o fluturare de batistă sau cu mâna un sărut; când nevinovăția și virginitatea ei sufletească dau bărbatului iluzia de a putea crea el această ființă după idealul lui; când ei trăiesc vârsta minunată în care speranța se confundă cu credința, credința cu visul și toate cu fericirea; astfel de zile, sunt desigur cele mai poetice și cele mai frumoase din viața dragostei. Iar când se întâmplă ca o soartă crudă să se abată asupra lor în acești zori splendizi ai dragostei, smulgându-i fără milă unul de lângă altul, atunci dragostea lor moare ofilită ca o floare culcată la pământ de furtună.

Iubirea dintre Alecsandri și Mărgărita e alcătuită din astfel de zile, suave la început și dureroase la urmă, și, în amândouă fazele ei, iubirea lor a fost de la prima lor vedere, de o intensitate rară, dată fiind firea lui de poet și pasiunea inimii ei. Acestei dragoste, plină de iluzii, când s-a arătat ea, și înăbușită de o cumplită deziluzie la sfârșit, se datoresc multe din poeziile intitulate de Alecsandri, după numele ei, *Mărgăritarele*, nuvela *Mărgărita*, legenda *Marioara-Florioara*.

Mărgărita – un nume imaginar – fu o altă ființă ideală iubită de Alecsandri. Ea era coborâtore dintr-o familie din aristocrația Moldovei, pe care poetul a cunoscut-o în niște împrejurări cu totul neașteptate și pe care el le descrie în nuvela sa intitulată *Mărgărita*, plină de suflu romantic și de culoare locală.

Întorcându-se, probabil prin 1849, din străinătate, ajuns la frontiera țării, și, plecând din Mihăileni spre Iași, pe o zi ploioasă de sfârșit de octombrie, poetul, mai drept, harabagiul, rătăci drumul spre seară și ei se pomeniră pe moșia d-nei Elena Dorian – alt pseudonim –, unde trebuiră să tragă la curte și să petreacă noaptea. Aici, apăru pentru întâia oară lui Alecsandri, ca o apariție cerească, Mărgărita, fiica d-nei Dorian și amică de pension a surorii lui Alecsandri.

Atât ea cât și mama ei primiră pe tânărul oaspe cu amabilitatea cea mai caldă, și ele simțiră o plăcere nespusă ascultând tot ce le spuse dânsul, vorbindu-le entuziast de Paris, de literatura franceză, de Lamartine, de Victor Hugo, de Alfred de Musset, poetul favorit al Mărgăritei. Cântară la pian, recitară versuri, petrecură o seară încântătoare, din ce în ce mai transportați. Peste noapte, sosi iarna. Văile, dealurile dispăruseră sub giulgiul strălucitor în razele soarelui. Când se trezi dimineța, Alecsandri văzu o lumină alburie în casă și privi pe fereastră frumusețea iernilor noastre. Venind în salon pe la 11 ore, el găsi pe d-na Dorian și pe fiica sa așteptându-l, îmbrăcate în haine de iarnă. Dejunul, o altă încântare. După dejun, o plimbare cu sania, propusă de Mărgărita, făcută de tustrei într-o sanie elegantă trasă de doi cai negri frumoși. Într-un moment însă al plimbării, și pe neașteptate, le ieșiră lupii înaintea. Poetul descărcă revolverul ucigând unul și apoi alții și salvând pe Mărgărita și pe d-na Dorian de la un pericol de moarte sigură. Întoarse acasă, pline încă de spaimă, ele îi mulțumiră cu lacrimile în ochi. Mama îl sărută ca pe un copil al ei, Mărgărita îi dădu mâna, pe care poetul o sărută mișcat până în adâncul sufletului. Din sărutul acesta scăpără scânteia ce le înflăcăra inimile. Când se despărțiră, ei nu mai erau ei lor, era fiecare al celuilalt. Alecsandri o văzu apoi la Iași, prin prietenia Mărgăritei cu sora lui. Fericit de iubirea lor, el voi s-o ceară în căsătorie.

Dar proiectele lor se zdrobiră. O amică a familiei propuse de soț Mărgăritei pe o rudă a ei, care întrunea toate condițiile de avere și de bună creștere. D-na Dorian puse toată influența sa de mamă asupra Mărgăritei ca să-i obțină consimțământul. Sărmana copilă luptă cu disperare și din toate puterile în contra soartei care-i jertfea atât de crud inima, dar mama ei îi căzu într-o zi în genunchi. Ea nu mai avu puterea de a se împotrivi și se sacrifică în cea mai cumplită suferință. Alecsandri, zdrobit de durere, asistă la nunta ei.

În neputința de a face altceva, el plecă în străinătate, în Franța, în Spania, doar va putea uita pe Mărgărita. Cu cât însă se depărta mai tare, cu atât era mai aproape de inima lui.

După mai mult timp de rătăcire, el se întoarse în țară cu aceeași patimă în suflet. Într-o zi, putu s-o vadă la moșia ei, când soțul era absent. Ea îi ieși în grădină pe o zi minunată de mai, în rochie albă. Măinile lor se strânsă tremurând, ochii li se umplură de o lumină de aur. Ei își declarară nemărginitul lor amor, unul pentru altul, hotărârea de a nu se mai despărți, întâmplându-se ce s-o întâmpla. Mărgărita, nemaiputând rezista îndemnului inimii sale, se aruncă în brațele poetului, buzele lor se încheștară într-o lungă și voluptuoasă sărutare, sufletele lor se întâlniră în acel sărut și soarele străluci mai splendid pe limpedele senin al cerului...

Dragostea lor nu încetă decât în ziua când Mărgărita se simți mamă. Atunci ea îl înștiință cu durere că trebuie să renunțe la sentimentul ei pentru dânsul. Alecsandri răspunse cu un strigăt de adio dureros inimii lui, adio strigat în versuri, pentru totdeauna, reamintindu-i cu tristețe cât de mult a iubit-o el și cum a suferit și s-a jertfit de bună voie pentru liniștea traiului ei și pentru respectul îndatoririlor ei de familie.

Astfel începu, și astfel se sfârși acest roman intim între aceste două ființe, care păreau menite a trăi împreună în lumea fericirilor pământești.

După zeci de ani de la întâmplările de mai sus, într-o după-amiază de ploaie la Paris, o ploaie mărunță și monotonă care ținea de câteva zile, Alecsandri era rău dispus, ca mai totdeauna pe vreme urâtă. Cuta dintre sprâncene-i era mai adâncită,

bucătarul era un incapabil, scotea orice gust din carne – *il ôte tout goût à la viande* – feciorul bufa prea tare perdelele de la ferestre, de nu mai intra lumină în casă, și altele de felul acesta. În astfel de zile, el nu ieșea de bună voie din casă, se temea să nu răcească, dar n-o mărturisea, ci-și ascundea gândul sub alte cuvinte: „Pe ploaie, pe drum, ai aerul mizerabil – *on a l'air misérable*.“ El nu voia să se creadă că e plăpând sau bolnav. Mi-aduc aminte cum un farmacist de vis-à-vis de apartamentul lui din Place d'Alma i-a cerut de mai multe ori voie să se intituleze *Furnizorul Legației Române* și el a refuzat net: „Ce, să zică că Legația noastră e bolnavă?“...

În așa zile ploioase, când eu îi aduceam hârtiile Legației acasă, unde le iscălea, dându-le apoi aprodelui ca să le expedieze de la Legație, mă rețineam la el uneori până după ceai ca să-i mai spui ce era nou pe-afară.

În după-amiaza aceea, când am intrat la el, l-am găsit cu un jurnal în mână pe care îl aruncă zicând:

– Gazetarii aceștia de la micile jurnale, nu pot face o descriere fără ca cei de-acolo să nu se deștepte sărind în sus, *tous se lèvent en sursaut!*...

Ca să-l scot din această *mauvaise humeur*, cum o declara el însuși, mă gândii la o diversiune fluturându-i pe dinainte mirajul parcului său de amintiri și, când îmi repetă: „Ploaia asta te pătrunde până în suflet“, găsii eu prilejul să alunec, cam silit:

– Dar poate tot nu-i așa de urâtă ca cea din nuvela *Mărgărita*, când vă întorceați în țară de la studiile din Franța?!

Alecsandri tăcu un moment și mă privi. Apoi, punând ochelarii în toc și așezându-i pe gheridon, zise încet:

– Nuvela aceea a mea e scrisă în termeni discreți; toți cei înfățișați acolo trăiau atunci, și apoi era vorba mai mult de mine în ea... În realitate, unele momente ale ei au avut un caracter mai pasionat, și altele un caracter mai tragic...

Luând apoi o țigară din tabachere și băgând-o cu două degete în țigăreta de chihlimbar, o aprinse de la chibritul ce i-l întinsei și rămase puțin gânditor. Apoi, înseninat puțin:

– Pricina era, continuă el gândul de mai sus, firea mea bolnăvicios de simțitoare – când a murit maică-mea am înălbit, deși n-aveam decât 21 de ani –, și al doilea, faptul că momentele acelea hotărâtoare veneau brusc după stări sufletești opuse...

Să mergi săptămâni întregi prin diligențele Europei, până la frontiera de la Mihăileni, și de aici s-o iei cu harabaua, pe lapoviță, o zi întreagă și prin noroiul în care se afunda roata până la butuc, și, răcit, plouat până la oase, să rătăcești seara drumul din cauza ceții, luând-o razna prin arături, să fii nevoit să te oprești în cele din urmă pe loc ca să aștepti, ghemuit în trăsură, să se facă ziuă ca să poți găsi drumul, și apoi, deodată, ca prin bagheta unui scamator, să te trezești într-un castel cald și luminat, să-ți faci frumos toaleta, să rădici scara unui salon la etaj, unde să te întâmpine o domnișoară a cărei frumusețe și gentilețe îți fac efectul unei minuni, o talie de regină, o expresie inteligentă, poetică, atrăgătoare, un glas dezmierdător, care te fermeca de la prima vedere, pare cu adevărat o poveste din *O mie și una de nopți*, și cu toate acestea, așa s-au petrecut lucrurile...

A, ce impresie extraordinară mi-a făcut frumusețea și distincția Mărgăritei atunci!... E drept că eram tânăr... Seara în salon și a doua zi, orele petrecute cu ea, am fost așa de schimbat în bine, cum cred că n-am fost niciodată în viața mea. Eram atât de elocvent, eu care nu sunt elocvent, mă ascultam singur și nu-mi venea să cred că sunt eu. Ideile care le spuneam, imaginația ce desfășuram, spiritul ce făceam, nu le-am mai avut poate niciodată. Mai mult, când mă privii într-un moment în oglindă, îmi păru că sunt altul, îndoit, întreit de bine de cum mă știam... Magia dragostei!... Simțeam că tot așa era și ea, se vedea din bucuria, din privirea ei luminată. Stihurile pe care i le-am scris pe album și cele pe care le-am pus pe melodia fără cuvinte, pe care o cânta ea, *Cântecul Mărgăritei*, parcă s-au scris singure pe hârtie, dictate de o ființă din umbră, dintr-o dată, fără greș. Când mă retrăsei în camera mea la miezul nopții, în seara sosirii, parcă nu călcam pe pământ, mi se părea că zburam, eram atât de fericit! Mă așezai într-un fotoliu și mă întrebam nedumerit – eu fatalistul: „Ce misterioasă întâmplare m-a dus să rătăcesc în seara aceea și să ajung acolo? Cum au putut să se atragă atât de tare sufletele noastre, ca să se poată întâlni atunci?“... Îmi era atât de dragă viața... Simțeam un tremur dulce în tot trupul, fără să tremur... N-am putut dormi mult timp de bucurie, o bucurie nouă...

Și tot așa, dar cu efect opus, de suferință sfâșietoare și de durere disperată, au fost momentele petrecute în seara nunții ei, în palatul în care s-a cununat. A fi de față la cununia, cu un altul, a ființei pe care o iubești din tot sufletul e o suferință fără nume. Când mă mișcam prin salonul acela mare, printre lumea elegantă și veselă, în zgomotul muzicii, mi se părea să sunt un om mort venit acolo, un fel de strigoi din altă lume... Iar când văzui deschizându-se ușa salonului din fund și pe Mărgărita intrând – în toaletă de mireasă, sub râul de aur al betelei, însoțită de mama ei, mi se păru că simt în piept o lovitură de ciocan, mi se bătea inima așa de tare că părea că voiește să-mi iasă din piept, simții că se învârtește sala cu mine și mă rezemai de fotoliul de-alături. Peste puțin, ea trecu urmată de lume în capela palatului, unde avu loc cununia, în vreme ce eu rămăsei pe fotoliu! Când reveni, peste trei sferturi de oră, ea înaintă în mijlocul salonului, mai frumoasă decât oricând, palidă de emoțiune, cu sânul decoltat, cum n-o văzusem niciodată. Lumea se îngărămădea s-o felicite, tinerii se roteau pe lângă ea, iar soțul părea mândru de dânsa privind-o de-alături... Câteva idei de om nebun îmi trecură prin minte, îmi ziceam că sunt un laș lăsând pe Mărgărita altuia, mă chinuia gândul sinuciderii, mă simțeam pierdut... Zărindu-mă, ea se apropie de mine mișcată. Sărutându-i mâna, îngânai cu buzele tremurând:

«– E cu putință să fi ajuns noi aici? Drept răspuns, ea mă privi cu o tristețe profundă în ochi și lăsă să i se strecoare de pe buze un suspin adânc.

– Mie nu-mi rămâne decât un singur lucru, mai îngânai eu, moartea nu-i nimic pe lângă suferința mea...

– Vei putea fi la Paris vara viitoare?

– Da, voi fi, răspunsei eu numaidecât.

– Contez pe cuvântul d-tale.»

După aceea se depărtă dându-mi o mână rece ca gheața... Deodată, mintea mea se luminează: mă iubește!...

Întors acasă, am plâns tot restul nopții, înspre ziuă, i-am scris versuri cu lacrimile pe obraz.“...

Alecsandri se opri un moment.

– Eminescu, reluă el, mă numește „veselul Alecsandri“.

Este desigur o exagerare, dacă nu chiar o greșală...

Dacă am fost senin în fața lumii, este grație elasticității coardelor mele sufletești, puținței de a îndura, de a suferi în tăcere...

El făcu o nouă pauză. Țigara care se stinsese de la început, n-o mai aprinse.

În momentul acesta intră feciorul cu tava de ceai, pe care o așază pe gheridon. După el, sosi doamna Alecsandri, care, după obiceiul ei, supravegheie pregătirea ceaiului: privi un pahar în zare ca să vadă dacă strălucește de curat, puse trei lingurițe de zahăr în el, vărsă singură ceaiul, cercă cu vârful degetelor fierbințele lui. În urmă se așază pe scaun și ne spuse impresiile bune ce le avusese în dimineața aceea și noutățile din magazinul *Printemps*, unde era acționară.

Cât ținu pregătirea și luarea ceaiului, eu mă gândii la delicatețea aceea a lui Alecsandri, de a continua să fie încă discret, după atâția ani, și a nu voi să descopere nici atunci pseudonimul Mărgăritei. E adevărat, că alte dăți, fără să vrea, scăpase unele cuvinte care ridicau un colț din vălul ce-l acoperea. Astfel, odată îmi arătase, dintr-o vitrină, un mic medalion de email albastru, cu un foarte frumos portret, pronunțând cuvintele: „Prințesa Marie Cantacuzène, o frumusețe a epocii, căreia i-am dedicat legenda *Marioara Florioara*.” Se știe că *Marioara Florioara* e tot nuvela *Mărgărita*, transpusă în basm. Altădată, mai târziu, îmi recomandase să mă duc să văd la expoziția pictorilor francezi contemporani portretul prințesei Marie Cantacuzène, de Puvis de Chavannes: „O mare româncă, un suflet de o rară noblețe și inteligență”, sublinie el. Se înțelege că nu lipsisem de a mă duce și văzui în adevăr, pe peretele de onoare al salonului, pus la simeză, portretul ei, de trei sferturi, îmbrăcată în negru, cu capul pieptenat cu cărare la mijloc, cu fața prelungă și rezemată, cu ochii fixați într-o privire adâncă, trecând parcă dincolo de suprafața lucrurilor; mâinile frumoase, aduse una peste alta. Lucrarea, un cap de operă a lui Puvis de Chavannes, era făcută în 1883 și expusă acum din nou, după șase ani.

Mă informai, după aceea, și aflai că Marie Cantacuzène era fiica lui Neculai Cantacuzino, mare logofăt în Moldova sub

Mihai Sturdza, din Cantacuzinii Măgureni, căsătorită cu un Alexandru Cantacuzino, din ramura Cantacuzinilor Deleni, zis și Kneazul, fost consilier la Curtea de Casație. Ea venise în Franța cu bărbatul ei în 1850, unde s-a stabilit definitiv, în vreme ce bărbatul său s-a întors în țară. Fără a fi despărțiți în formă, ei au trăit separați. Kneazul murind la Atena în 1894, ea putu atunci să se căsătorească cu Puvis de Chavannes, în atelierul căruia mersese zilnic mulți ani de-a rândul, ca un fel de administratoare-consilieră a lui, cum mersese mai înainte în atelierul lui Chassériau, mort în 1856, la vârsta de 34 de ani și care în 1855 i-a făcut un frumos portret în creion, aflat acum la Paris în posesiunea d-lui M. Cantacuzino, nepotul și finul ei, fostul nostru ministru la Viena și Paris.

Admirată de toți românii mari de pe atunci, ca Bălcescu, I. Ghica și alții, și de francezii Michelet, Ed. Quinet, Renan, Ary Renan, ea trăia la Paris în mediul intelectual cel mai înalt. Legenda zice chiar că ea l-ar fi scăpat pe Victor Hugo, în urma loviturii de stat de la decembrie 1851, trecându-l granița Belgiei drept un valet al ei.

Atitudinile expresive, gesturile frumoase și grațioase din picturile lui Puvis de Chavannes sunt ale Mariei Cantacuzino, zic criticii care au cunoscut-o și care afirmă că radierea emoției ce provoca prezența ei, nobila ei simplitate și înalta ei inteligență, erau extraordinare.

Mai înainte de moartea ei, întâmplată în 1898, Puvis de Chavannes i-a glorificat trăsăturile de profil pentru vecie, în panoul al patrulea din fresca lui de la Panteon, sub chipul *Sfintei Genevieva veghind asupra Parisului*.

Iată ființa, cu totul superioară, în fața căreia l-a adus norocul pe Alecsandri, când se întorcea din Paris, ca tânăr, și pe care el a admirat-o și iubit-o atât de mult și care, la rândul ei, a admirat, iubit și inspirat pe Alecsandri în suavele lui poezii *Mărgăritarele*. Ea fu o strălucită reprezentantă a elitei societății române din epoca aceea.

Versurile ocazionale ce i-a dedicat ei și la care făcuse aluzie amintindu-și de ea, sunt mai întâi strofele intitulate *Cântecul*

Mărgăritei, unde el descrie dorul Mărgăritei de a călători în lume, dornică de poezie și de poet, și unde intră și strofa următoare:

*Auzit-ai frate, de-un plai îngeresc,
Unde înflorește scumpa nălucire,
Unde al iubirei dar dumnezeiesc
Ca cerescul suflet are nemurire?
Acolo mi-e dorul, acolo mă vreau,
Pe-ale tale brațe du-mă, dragul meu...*

Când s-a întors acasă, în noaptea tristă de după nunta ei, el a scris versurile *Adio Mărgăritei*, în care intră și strofa:

*Adio, ah niciodată
N-am crezut că pe pământ
A mea inimă-ntristată
Va rosti acest cuvânt.
Dar tu însăși, tu pe care
Te-aveam tainic Dumnezeu,
Ai voit fără-ndurare
Să jertfesc amorul meu...*

Când părăsi țara, pe calea străinătății, el îi trimise o scrisoare, în care îi descria chinul sufletului lui, care se termina cu rândurile: „Nu știi, scumpa mea Mărgărită, ce-mi rezervă destinul și cum are să fie viitorul, dar ce știu bine este că zicând acum adio țării mele, simt mângâierea de a mă gândi la tine și de a-ți trimite în aceste rânduri tot ce este mai gingaș, mai nobil, mai iubitor în inima mea...

Ca și marinarii care, când pleacă pe mări, îngenunchează înaintea icoanei și se roagă, eu, a cărui soartă seamănă cu a lor, încunun scumpul tău suvenir cu toate minunile cele mai grațioase ale închipuirii și cu toate dezmierdările unui amor nemărginit!...

Adio, îngerul meu!...”

La această scrisoare ea răspunse post-restant la Paris, arătându-i deznădăjduirea inimii ei:

... „Ai văzut, zicea ea, cum o soartă nemiloasă a stins visul cel mai frumos al juniei mele, neîndeplinirea lui m-a aruncat

într-o descurajare adâncă. O, scumpul meu, fericirea mi s-a arătat de departe ca o fantasmă înșelătoare și a dispărut iute din ochii mei ca s-o jelesc cât voi trăi... singura idee ce mă mai susține este că ființele care trăiesc fără nici un țel în viață, mor în floarea tinereții... Fie ca zilele mele să se curme cât mai curând, dacă sunt condamnată să trăiesc fără tine...”

Mișcat până în fundul sufletului de disperarea ei, Alecsandri răspunse, prin sora lui, ca s-o liniștească și s-o asigure de veșnica lui dragoste pentru ea, zicându-i:

„Văd că ești tristă, scumpa mea iubită, până a te gândi la o moarte în floarea tinereții... Nu, draga mea... Iubirea mea pentru tine este un cult de adorare, fii radioasă la razele lui... Ah, dacă am fi amândoi , cu ce mândră aureolă de fericire aș ști să-ți încoronez fruntea! Cât de bine aș ști să realizez visurile tinereții tale! Ce nume strălucit de poet aș dobândi ca să fiu demn de tine! Viața împreună ar pentru noi doi o comoară nesfârșită de cele mai gingașe simțiri, de cele mai fierbinți dezmiardări! Inima mea te asociază la toate minunile călătoriei mele și pretutindeni iubirea mea te înalță deasupra tuturor fapturilor dumnezeiești...

Astfel te iubesc și astfel te voi iubi până în momentul când mâna morții mi-a închide ochii și mi-a îngheța inima...”

Iar ca dovadă că el o avea în ochi continuu și pretutindeni pe unde călătorea, mai presus de toate uimirile naturii, el scrise pe malurile Gibraltarului, cu acea melancolie profundă dar senină, caracteristică lui, versurile prin care o întreabă cu tristețe:

*Ce gândești, o, Mărgărită
Când de visuri ești răpită
Într-al nopții miez senin
Când din luna zâmbitoare
Vine-o rază călătoare
De se joacă pe-al tău sân?*

*Nu crezi tu, o, Mărgărită
C-acea rază fericită
Este gingașul meu dor,
Ce-i trimis din depărtare
Să-ți aduc-o sărutare
De la bietul călător?*

*Și-atunci, dulce Mărgărită
Nu te simți duios uimită
L-ale razei dezmiardări?
Și c-o șoptă de iubire
Nu trimiți a ta gândire
Să mă caute pe mări?...*

*Mult frumoasă Mărgărită!
Barca mea e rătăcită
Pe al mării val turbat,
Glas de moarte-n aer trece
Și de-a morții fiori rece
Sufletul mi-e turburat...*

După ce plecă din cameră doamna Alecsandri, el adăugă la ce-mi spusese mai înainte, ca un fel de încheiere, cu un zâmbet plin de înduioșare, ceea ce îmi mai spusese el și în alte ocazii: cum la Mircești, iarna – sezonul lui de lucru – ceasurile cele mai plăcute erau dimineța de nemâncate. Atunci el intra în biroul lui, templul în care a scris o jumătate de veac pagini de aur din istoria țării noastre, traduse în flori de poezie, și pe pereții căruia erau portrete de sfinți ai neamului românesc – templul astăzi distrus complet de ororile războiului. Aici, el găsea cald și bine; lampa cu abat-jour verde aprinsă pe birou și focul arzând în sobă. Stătea câteva minute pe fotoliul de la gura sobei în fața jeraticului purpuriu, cu cei doi cățeluși pe brațe – patimă moștenită de la mama lui – trecea apoi la birou și scria ce-i lumina mintea, în tăcerea și liniștea aceea perfectă din jurul lui: „Tăcerea și liniștea dimineților de la Mircești“, exclama el adeseori, revăzându-le în gând, ca o fericire fără seamăn. Uneori, după scris, se oprea și cădea în reverie, își pofta pe vechii lui prieteni la el, ca odinioară, amintindu-și faptele petrecute împreună cu ei, le recitea scrisorile, le revedea suvenirurile.

Pe peretele din fund, la spatele biroului, ca într-un altar, printre protretele intime, era și portretul Mărgăritei.

– Pentru ea așteptam răsăritul soarelui, zise Alecsandri, care, când răsărea, trimetea prin fereastră un mănunchi de raze pe portretul ei, punându-i pe frunte o cunună de aur, ca la o icoană. Atunci, întorceam scaunul rotitor spre dânsa și, sub

privirea ei cuminte și prelungă, citeam cu glas versurile făcute în dimineața aceea, părându-mi mai frumoase, aprobate oarecum de dânsa, de inteligența și de gustul ei înalt.

Alecsandri se opri mișcat: ființa lui părea că vibra încă în surdina, ca un instrument muzical ce scosese niște note profunde. Ochii lui mari rămăseseră ficși în aer; când îi întoarse spre mine, îi văzui umezi de o lacrimă; îi plecai repede pe ai mei ca să ascund lacrima mea.

*24 decembrie 1933, ora 20.00, „Universitatea Radio“.
Text dactilo, 11 p., semnat și datat mp., completat de adresa
și nr. de telefon al autorului. Arhiva SRR, dosar 17/1933.*

N. Petrașcu

Duiliu Zamfirescu

CEL CE ARE ONOAREA de a vă vorbi, /iubiți și iubite
Cascultătoare/*, a avut norocul să se bucure de amicitia
lui Duiliu Zamfirescu mai bine de 30 de ani; zic, norocul,
fiindcă Duiliu Zamfirescu era nu numai un om de elită și un poet
de seamă, dar, ceea ce se întâlnește cu mult mai rar, la el, aceste
două însușiri firești, distincția omului și talentul, trăiau în
armonia unui acord perfect, ceea ce-l făcea încă și mai prețios,
și mai atrăgător.

În tinerețe, când l-am cunoscut eu, Duiliu era ca fizic, dacă
aș putea zice, un adevărat Făt-Frumos, sau poate și mai drept,
înfățișa prototipul poetului romantic, așa cum ne închipuiam noi
atunci un poet romantic ideal.

Avea cam 24-25 de ani. De statură mijlocie, cu talia subțire
și cu o eleganță secretă în mișcările ei, cu obraji albi, străbătuți
de o undă trandafirie, nasul drept și frumos, gura potrivită, pe
care flutura o vorbă caldă și un surâs dulce, gâtul rotund, părul
negru și fin ca mătasea, lăsat lung ca la florentinii din portretele
Renasterii, ochiul viu, castaniu, sprâncenele subțiri și arcuite –
un cap pictural, amintind grația unor figuri de Guido Reni. El
purta jachetă neagră de regulă, o gheată fină, pălărie înaltă de
mătase cu marginile largi – 1830.

Nu citisem de dânsul decât câteva poezii, între care
Harpista, ale cărei versuri melodioase le învățasem pe dinafară.

Într-o zi, întâlnii în „România liberă” un foileton, intitulat
Blaue Donau și semnat Don Padil, pseudonimul lui Duiliu

* Completare autografă.

Zamfirescu. În el se descria dragostea dintre tânăra Gretchen von Schoenemann și compozitorul muzical Strauss, care scrisese valsul *Blaue Donau* pentru ea. În seara nunții fetei, dată fără voia ei în căsătorie unui conte ungur, Strauss, chemat să cânte cu orchestra lui la nuntă, începu valțul *Blaue Donau*.

„De la primele acorduri ale lui, un avânt nestăpânit apucă pe cei din față și, în câteva minute, același curent mișca cu același pas sute de perechi de oameni care zburau ca într-un vis fără sfârșit... Deodată se auzi un zgomot, o zăpăceală fără nici o cauză cunoscută. Ieșeau bărbați gesticulând, femeile speriate, cerând unii apă, alții parfum... Moartă, moartă, se auzea din când în când în mulțime. Cine? Cine? Unde? Gretchen von Schoenemann jucând cu fratele contelui Seczeny, căzuse fără să mai dea semne de viață. Atunci se văzu o scenă ciudată. Orchestra, până la care ajunsese această tristă noutate, tăcuse cu totul; dintre toți muzicanții, unul singur, rămas în picioare, fără să asculte și fără să vadă nimic, cu capul plecat pe vioară, cu ochii pe jumătate închiși, continua de a cânta valsul cu o tremurare febrilă, sfâșietoare.

Acesta era Johann Strauss.“

Bucata îmi păru o pagină de mână de maestru, care ar fi putut servi de subiect unei drame sau unei compoziții de pictură.

Ducându-mă la redacția „României libere“, ca să-l felicit, mă apropiai din ce în ce mai mult de el și îi devenii prieten. Eu eram fericit văzându-l și stând de vorbă cu dânsul, căci el avea păreri originale și răspândea simpatie, lui îi făcea plăcere impresia recitării versurilor sale asupra mea, luând o atitudine inspirată, cu ochii în tavan, ca un preot, în ușa altarului.

Duiliu sta atunci la hotelul Metropol, în camera no. 3, etajul I. În ea, vedeai într-un colț o pianină pe care el încerca mici acorduri... Pe pereți, o pânză de Georgescu, o coroană de lauri cu inscripția englezească dedesubt „A friend“, *Prea târziu*, în amintirea primei sale încercări de teatru. Pe masa din mijloc, biblioteca: patru, cinci volume, între care *Graziella* și *Raphael* de Lamartine, *Les camées* de Théophile Gautier, *Le roman d'un jeune homme pauvre* de Octave Feuillet, un caiet de încercări cu versuri manuscrise; în alt colț, un pat de fier și două scaune,

mobila banală a camerelor de hotel; pe măsuta de noapte, un etern trandafir într-un pahar cu apă.

În camera aceasta modestă, el a stat mai mulți ani. Câte ceasuri frumoase petrecute acolo, cu o carte sau o revistă în mână! Câte înseilări de romane, câte versuri!

Pe lângă farmecul ființei sale, care era un dar cu totul aparte, în mănunchiul calităților lui sufletești, discreția ținea un loc de frunte. Niciodată n-ar fi dezvăluit un secret ce-i era încredințat. Ca atitudine, ființa lui degaja un aer aristocratic care îndepărta de lângă el tot ce era mic și vulgar și atrăgea admirația și dragostea, înălțându-le. Această aristocrație apărea în toate faptele lui, în felul cum purta hainele, cum mergea, cum sta în picioare înaintea cuiva; în toate, era pecetea unei deosebite distincțiuni. Unii luau atitudinea lui drept morgă spaniolă. În fond, era o mândrie legitimă, care-i servea de pavăză față de cei ce nu-l interesau. Dimpotrivă, cu ceilalți, era natural și simplu, iar cu prietenii, afabil și sincer, bun și îndatoritor.

O altă trăsătură caracteristică a lui era că ochiul său era impresionat de tot ce era frumos, /moral, ordonat/* și chinuit de tot ce era urât, /disonant, mediocru/*.

Dar dacă, sufletește și trupește, soarta fusese cu el darnică, ea îi refuzase un lucru, averea, care simțea că i-ar fi făcut plăcere s-o aibe, și nu pentru averea în ea însăși, ci pentru a fi liber și pentru a putea scrie. De câte ori, el care se stăpânea totdeauna și nu ți-ar fi spus nimic din ceea ce i se părea că-l micșora, nu-mi destăinuia: „mă crezi că m-aș da tot cuiva, numai să pot scrie literatură“.

Într-o zi, sătul de viața de gazetar literar la „România liberă“, Duiliu avu o idee nouă: „Dacă am prepara noi, omule, concursul de atașat de Legație, publicat în «Monitorul» de ieri?“, mă întrebă el. Și, după o lună de frunzărire în câteva cărți, intrarăm în carieră, ducând viața de toate zilele alături, întărindu-ne prietenia și mai mult.

După vreo trei ani de minister, în 1888, venind junimiștii cu Carp și Maiorescu, el fu numit secretar de legație la Roma. În

* Completări autografe.

prezua plecării, câțiva prieteni îl sărbătorirăm printr-un banchet la Grand Hotel. Pe panglicile buchetelor, titlurile cărților lui. În toasturi, dovezi de dragoste. Cu toate astea, Duiliu părea gânditor, deși mergea în Italia, acea atât de iubită de poeți, unde trăiseră ca diplomați un Chateaubriand, un Lamartine și alte icoane ale lui. Părea aproape trist: lăsa doi părinți în vârstă, o familie iubită, țara noastră, care-i era dragă și pleca într-o lume necunoscută, pentru cine știe cât timp...

Cu toate acestea, ajuns la Roma, el își găsi acolo, /în acel muzeu încântător al antichității și Renașterii/*, mediul cel mai potrivit firii lui, sensibilă la măreții și frumos, învăță limba italiană, își apropie istoria și literatura italiană, traducând în românește din Leopardi și Carducci, se însură cu o italiancă, Alievi, fiica directorului Băncii de Roma, se asimilă binevoitor vieții și felului de a fi italian, așternând pe firea lui de român, rămasă intactă ca substanță, aparența unui italian distins.

Câțiva ani stătu la legația din Roma – cam 15 ani – îl văzui în vacanțele în Italia, în acele colțuri de raiuri pământești care sunt Roma, Frascati, lacul Como, Bellaggio, Neapole, Pompei, Sorento, Capri și altele. În aceste vilegiaturi, pe lângă cadrul divin, alcătuit din cerul Italiei, din marea ei, din monumentele ei, din arta ei, atât de încântătoare, împreună cu el, aveam în plus cunoștințele lui și societatea lui atât de plăcută, impresiile lui – totdeauna ale lui, nu din cărți – sentimentele lui de frumos – de un frumos al lui – aveam glumele lui spirituale, observațiile lui, fanteziile lui, citeam, cu un cuvânt, sufletul lui de poet, de poet cult, nobil și delicat.

Iarna și în cursul lunilor de lucru, el îmi scria scrisori – multe, foarte multe la număr – care mă găseau unde mă aflam la București, la Constantinopol, la Paris, și care conțineau oarecum istoria impresiilor și a vieții lui din aceeași Italie. Adeseori, în ele găseai, pe lângă erudiția lui privitoare la Italia antică și la Renaștere, pe lângă noile lui emoții, pe lângă faptele ce se produceau, pe lângă subiectele poeziilor de care era inspirat, pe lângă toate acestea, găseai uneori și întâmplări sentimentale, pline de umor și spirit care făceau o plăcere nespusă. Așa, dintr-un

* Completare autografă.

drum la Veneția, îmi spunea cum două englezoaice, tinere și mândre, dându-i, ca diplomat, cheile de la cuferele lor, ca să nu fie cercetate la vama italiană, uitară cheile la el sosind la Veneția, așa că noaptea, când el se culcase în patul lui de hotel, le auzi chicotind și bătând la ușa lui, după ce umblaseră căutând din hotel în hotel, ca să-și reia cheile. [...]*

Aceste scrisori amicale alcătuiesc pentru mine o avere sufletească pe care n-o are și n-a avut-o nimeni. Scrise c-o slovă frumoasă și curat, fără nici o ștersătură sau corectură, într-un stil intim admirabil și dând toată gama impresionabilității lui, atât de originale, ele descopereau o latură nouă a talentului său, un Duiliu Zamfirescu intim, mai cald, mai sincer, mai scilipitor decât chiar în paginile lui literare alese.

/Pe acest Duiliu Zamfirescu intim – o spun în treacăt – îmi propun să vi-l fac cunoscut și dv., iubiți și iubite ascultătoare, schițându-vă în două-trei conferințe viitoare câteva din vacanțele petrecute împreună cu el pe pământul clasicei Italii; din ele se va vedea un alt Duiliu Zamfirescu și se vor înțelege mai bine izvoarele minții și inimii lui./**

În lunga lui ședere la Roma, el n-a fost mutat decât o dată, la Atena, și de aici, după câteva luni, la Bruxelles. La Atena, Legație de mână a doua, Duiliu a fost transferat de guvernul generalului Florescu, ca pedeapsă „pentru că se apropiase prea mult de drama din Veneția“, când regina Elisabeta fusese ca și exilată acolo în împrejurările știute. De aceea poate capitala Greciei, dată fiind starea lui sufletească, îi făcu o impresie rea. Neapărat că Atena de astăzi, față de Atena antică, focarul incomparabil al literelor, artelor, filosofiei, care a radiat atâta lumină și atât ideal, rămâne în umbră completă.

Mai ales pentru Duiliu Zamfirescu, care avea în minte Atena antică, cu Acropole al ei intact, dominată de marea statuie a lui Pallas, cu porticele ei istoriate, cu amfiteatrele ei, în care străluceau marmurele și vibrau nemuritoarele trilogii, cu cerul ei albastru, cu dulceața aerului ei, răcorită de briza mării și cu atâtea și atâtea alte splendori și frumuseți ale ei, Atena cea de

* 7 rânduri radiate cu cerneală neagră, indescifrabil.

** Completare autografă.

astăzi era o deziluzie, cum o și spune el, în frumoasa poezie *Cleobul*, în care își închipuie că vorbește cu înțeleptul și frumosul *Cleobul* de atunci:

*Cleobule, Cleobule, fericit ai fost de mic,
Și la mare fericirea urmăritu-te-a cu sila,
Ca să ai pe Platon dascăl, Aristotele amic
Și amică pe Mnesila;
Să te naști într-o cetate ca Atena înțeleaptă
Și să-ți treci copilăria într-o lume-ncântătoare
Cu Acropole la stânga, cu Ceramicul la dreapta
Și cu marea la picioare;
Și în urmă să-ți preumbli fericita tinerețe
Pe la școlile streine: Sellinunte, Siracuză,
Peste tot pe unde lumea mai putea să te învețe
Și să te inspire muza...
Aș fi vrut și eu ca tine rătăcind pe o triremă
Să trăiesc în lumea veche!... M-am visat de atâtea ori
Că ascult pătruns de farmec trilogia triptolemă
Și-n Sofocle-arunc cu flori!*
.....
*Și cu-asemenea imagini m-am tot dus mereu, dar unde?
Înapoi, pe drumul vremii... Căci eu știu de mai-nainte
Că Atena, cum e astăzi, prin nimica nu răspunde
Celeia ce-o am în minte...*

Când se rupseră relațiile noastre cu Grecia, el trecu la Bruxelles, unde iar nu se găsi în apele lui. De aici din nou și cu mare plăcere la Roma lui, unde stătu până la întoarcerea în țară.

Din cele de mai sus și altele multe reiese că sufletul lui Duiliu Zamfirescu se simți în ambianțele Italiei, ca într-o patrie ideală, și că toate frumusețile de artă și de natură de acolo, găseau în el un răsunset adânc, o afinitate firească. În timpul cât stătu el la Roma, Italia l-a influențat, a grefat, ca să zic așa, talentul lui cu amintirile și particularitățile ei emoționante, i-a stârnit continuu acest sentiment admirativ, nu numai prin monumentele și pitorescul ei, dar până și prin cele mai mici lucruri: prin portocalii și lămâii, prin floarea de magnolia – cea mai delicată de parfum, zicea el – prin lumina soarelui, cu un

cuvânt, prin toate ce dau aerului ei acele tainice efluvii amoroase și ideale, ce atrag pe poeții și artiștii lumii, supraîncărcându-i de senzații, de reverii și nostalgii, până la o potență prometeică care scapără în conștiința lor și le atâță focul inspirației.

Talentul lui de poet tânăr român s-ar putea asemana astfel cu un izvor de apă limpede, pornit din poalele Carpaților, și care, ajuns pe solul Italiei și primind doi afluenți puternici, al antichității și al Renașterii italiene, răsfânge, adică oglindește în undele lui cerul Italiei și țărmurile ei fericite, cu viața și cu trecutul lor.

În adevăr, în afară de romanele lui, *Viața la țară*, *Tănase Scatiu*, *În război* și *Îndreptări*, care sunt o icoană frumoasă a vieții noastre românești, nuvelele lui și îndeosebi volumele lui de poezii, *Alte orizonturi*, *Imnuri păgâne*, *Poezii noi*, fac mărturia evidentă a prefacerii, a transfigurării lui de către pământul Italiei.

Ca fond, subiectele poeziilor lui sunt, în cele mai multe, motive italiene: Faustinii, dogii, vilele Aldobrandini, Adriana, Castel Fusano, Tusculuna și altele. Ca formă, structura lor, sintaxa lor, rima, ritmul, cuvintele lor, sunt în primul rând muzicale, melodice, cum e și Italia, țara cântecului. Atmosfera lor e seninătatea Italiei, virtuțile lor, ca și ale Italiei, frumosul și evocația, suflul lor, o briză mediteranee, înfățișarea lor simplă, ușoară, clară ca o vilă pompeiană. Dragostea din ele, motivul de căpetenie și etern, amintește, când sentimentalitatea mare din sonetele lui Petrarca – ca în *Ursuolo* – când, mai rar, dar totuși, sclipirile senzuale păgânești ale lui Boccaccio – ca în *Cupido*. Totul în ele plutește, ca și pământul Italiei, într-o zonă intermediară dintre vis și realitate. Totul e alcătuit dintr-un amestec de suavitate ideală de floare și de savoare exchiză de fruct, încă o caracteristică a țării florilor și fructelor. Iată imaginea poeziei lui latine, care cântă luminând, iubind, admirând, care e o sărbătoare, care e el însuși.

Întors în țară, în maturitatea vârstei, el fu luat de alte preocupări, între care politica ținu locul întâi. Visul cedase pasul ambiției. Fu ales membru al Academiei Române, unde, în discursul de recepție, vorbi cu curaj contra poporanismului și nu numai contra exagerărilor lui, dar chiar în contra principiului lui fundamental, opunându-i clasicismul și individualismul talentului.

Se legă la Iași cu generalui Averescu, fondă cu el gazeta partidului numită „Îndreptarea“, fu ales senator ca reprezentant al Partidului Poporului la Focșani, fu ales deputat și președinte al Camerei – unde dovedi tact și autoritate, fu numit, un moment, ministru de externe.

Literatura era acum lăsată pe plan secundar, deși nu părăsită, ba chiar își propunea să revină într-o zi, cu dragostea din tinerețe, la dânsa. Soarta însă îi fu potrivnică.

Aflându-mă la dânsul la vie la Odobești, într-o splendidă duminică dimineată de toamnă, pe când ieșea din biserica ce era peste drum de casă, cu mine de braț, o gândire tristă i se strecură prin minte. Se opri în fața unui mormânt din curtea bisericii și, făcându-mi semn spre el, zise: „Aici e noaptea fără capăt, a tot ce am iubit, a tot ce ne-am frământat, a tot ce am visat... Am spus copiilor mei, când voi închide ochii... colea, lângă biserică“, adăugă el, arătându-mi cu privirea un tăpșan acoperit cu troscot verde.

Într-o după-amiază de august din anul 1892, fiind la Gastein și deschizând „Universul“, citii vestea, atât de neașteptată și atât de tristă a morții lui Duiliu... Omul încă în putere și cu aparența unei tinereți eterne, /amicul al cărui surăs și vorbă caldă erau o lume de mângâiere cordială./ * închisese ochii într-o excursiune de plăcere la mănăstirea Agapia. El care iubise atâta natura și-și trăise anii cei mai frumoși în Italia, în țara *chiostrurilor* și a *certozelor* ce-i erau atât de dragi, și care, prin contactul îndelung cu Roma, luase ceva din evlavie catolicilor, părăsi viața într-un lăcaș de maici, la umbra poalelor de munte și la ceasul cântărilor și rugăciunilor de seară!... El doarme acum printre mormintele cimitirului din Focșani, și nu în curtea bisericii din fața vilei lui, cum își exprimase odată dorința.

Dar, dacă noaptea fără capăt în care a trecut, a luat, cum spunea el, tot ce a iubit și ce l-a frământat, n-a luat însă și ce a visat distinsul și gingașul poet al generației mele. Atâta timp cât va trăi pe pământ poezia, vor trăi și visurile sale poetice, și, cu ele, va trăi și numele său melodios.

11 februarie 1934, ora 20.00.

Text dactilo cu adnotările autorului, 9 p., semnat mp.

Arhiva SRR, dosar 5/1934.

* Completare autografă.

Intr'o ~~dimineață~~ de August din anul 1922, fiind
 la Gastein și deschizând "Universul", citii vestea, atât
 de neașteptată a morții lui Duiliu... Omul, încă în pute-
 re și cu aparența unei tinerețe eterne, închise ochii
 într'o excursiune/ la mănăstirea Agapia. El care iubise
 atât natura și-și trăise anii cei mai frumoși în Ita-
 lia, în țara Ghiostrurilor și a Certozelor ce-i erau
 atât de dragi, și care, prin contactul îndelung cu Ro-
 ma, luase ceva din evlavie catolicilor, părăsi viața
 într'un lăcaș de maici, la umbra poalelor de munte și la
 ceasul cântărilor și rugăciunilor de seară... El doar-
 me acum printre mormintele cimitirului din Focșani,
 și nu în curtea bisericii din fața viei lui, cum își
 exprimase odată dorința.

Dar, dacă noaptea fără capăt în care a trecut,
 a luat, cum spune el, tot ce a iubit și ce l'a frământat
 n'a luat însă și ce a visat distinsul și gingașul poet
 al generației mele. Atâta timp cât va trăi pe pământ
 poezia, vor trăi și visurile sale poetice, și, cu ele,
 va trăi și numele său melodios.

N. Petrașcu
 13^{dec} - Lascau Colărețu, 2
 tel. 220/06

N. Petrașcu, „Duiliu Zamfirescu“, ultima filă de mss. Arhiva SRR.

N. Petrașcu

Cu Duiliu Zamfirescu la Roma

AVEDEA ROMA, pentru întâia oară, în tovărășia unui amic poet ca Duiliu Zamfirescu, care trăia acolo de mai mulți ani, e desigur o plăcere, mai bine zis o fericire din cele mai mari. Această fericire i-a fost dat s-o aibe, iubiți și iubite ascultătoare, cel ce vă vorbește, în toamna anului 1895, când, invitat de el pentru o parte din vacanță, ajungeam la Roma într-o seară de septembrie, pe la 7 ore, zărind de la distanță pe Duiliu așteptându-mă pe peronul gării, în haine albe și cu surâsul celei mai gentile prietenii.

Ca la mulți tineri care au trecut cu mintea pe băncile școalei prin istoria Romei și au citit, mai pe urmă, descrierile ei făcute de d-na de Staël, Chateaubriand, Lamartine, Goethe, Roma fusese tentația și visul cel mai încântător al adolescenței și tinereții mele. De aceea, porniți de la gară, spre casă, pe drum, tot ce vedeam îmi părea ca un farmec magic. Mă întreb și astăzi: erau oare, în adevăr, așa de frumoase străzile Romei? Era așa de multă lume în fața cafenelelor pe dinaintea cărora treceam? Era Grand Hotel așa de luminat de-mi părea un incendiu? Desigur nu; starea sufletească le creștea pe toate, și această stare sufletească a mea încânta pe Duiliu. Întorcându-mă către el în trăsură, îi zisei cu un entuziasm copilăresc: „Sunt la Roma! Roma cea atât de mult, atât de fierbinte visată... adevărata capitală a lumii și a tuturor splendorilor!... Roma! Ce imensitate de istorie în două silabe!“. Într-un moment, ne oprim în fața Palatului Cafarelli, Via Condotti 61, locuința lui, și suim scara etajului.

El era singur acasă. Doamna Zamfirescu era cu copiii la Tivoli. Când intrarăm, în apartamentul lui domnea o liniște și o

atmosferă de viață din străinătate. Camere spațioase, tapetate cu mătase; lustre grele de bronz, mobile de stil. Camera mea, elegantă, cu mătase ca vișina putredă pe pereți și ferestrele dând în grădină. În sufragerie, masa întinsă, cu flori și vinațuri rubinii și chihlimbării, turnate în pahare. Brațul lui Duiliu, cald, și vorba-i lungă și plină de nostimade, printre felurile de mâncări, românizau parcă interiorul. Carlo, feciorul, tăcut ca un manechin, părea mai mult că lunecă decât umblă.

Întâlnirea aceasta a noastră a pus-o el cu condeii lui viu și colorat, la începutul unei nuvele intitulată *Cu bilet circular*.*

„Prietenul meu X, scrie el, petrecuse luna lui august în nordul Italiei, de unde venea la Roma cu sufletul încărcat de senzații, pe care le promise în drum de la bogăția naturii de pe lacul de Como, de la frumusețea gravă a Veneției, de la eterna tinerețe a Florenței.

A vedea Roma pentru întâiași dată, *nel mezzo del camin di nostra vita*, e una din marile plăceri ce ne poate da existența. De pe culmea pe care ne poartă prima jumătate a vieții, ochiul calm îmbrățișează priveliștea întinsă a celor două plaiuri cu o umbră de părere de rău pentru trecutele vârtejuri ale tinereții ce nu se vor mai întoarce niciodată, cu o ușoară neliniște, față de momentul grav al maturității și al... celeilalte vârste. A putea atunci, cu o minte fericit organizată, să bați la ușa acestui mare templu, e încântător.

Și încântați eram noi, cei doi români, regăsiți pentru un moment pe pământul clasicei cetăți, de la o fântână la un templu, de la o ruină la un muzeu, și putând a ne împărtăși impresiile în propria noastră limbă, emoționați sau glumeți, cu un adjectiv, cu o exclamație, cu un semn.

Seara ne despărțeam câte un ceas, spre a ne reîntâlni la vremea prânzului. În ora aceasta de singurătate, firea fiecăruia ne prindea de pe urmă, și, mai liniștiți, cu adiere de melancolie sau cu o notă comică, ne revedeam la masă“.

Spre sfârșitul mesei, Duiliu îmi zise:

– Măine vom începe să vedem Roma antică... după o recunoaștere *à vol d'oiseau* a orașului. Aș voi să simți poezia Romei:

* „Literatură și Artă Română“, 1896 (n.a.).

tristețea măreață a ruinelor, aristocrația palatelor, maiestatea bisericilor, frumusețea piețelor, cu obeliscurile, cu fântânile, cu statuile lor... Nicăieri pe pământ, adăugă el după o pauză, nu trăiești, în același timp, atâtea epoci ca la Roma... Când vezi spre pildă, funia cu cămăși întinse, legată cu un capăt de scoaba înfiptă într-o ruină de templu antic, și cu celălalt capăt de parul cortului făcut ieri de lucrătorul din ruine, și mășori cu mintea ce s-a perindat de la un cap al funiei la altul, ai impresia veșniciei, te simți tu însuși nemuritor, cum nu te simți nicăieri... Afară de asta, Roma antică și Roma Renașterii formează în artă sinteza unică a două lumi deosebite: lumea formei antice și lumea credinței „renașterii“.

El îmi vărsă în pahar un vin de Capri parfumat și galben închis ca topazul.

– Ia tradu versul acesta al lui Horațiu, zise dânsul privind paharul în zare și zâmbind.

Gustai vinul care aducea a viorele, și, ca să răspund tonului lui glumeț, improvizei o teorie pseudo-științifică, după care alcoolul ar înlesni creierului omenesc să alunece gândirea în fantezie, lucru observat la atâția poeți inspirați sub imboldul alcoolului (și, când ajunsei la cuvinte ca interspațiile moleculare, la materialele chimice ale sistemului nervos, la neurokeratină, cerebrină, colesterolină, el ridică mâinile în sus, văitându-se: „Aoleu, nene... iartă-mă că nu mai fac!“). După ce râse, el reluă firul:

– Din Roma antică, știi, s-a descoperit puțin până astăzi, dar atâta cât s-a descoperit e de ajuns ca să-ți faci o idee de ce a fost ea odată, adică orașul cel mai strălucit din lume, cu mii de palate, cu sute de arcuri de triumf și de temple.

Și, timp de o oră, el reînvie dinaintea mea imaginea Romei antice, cu splendoarea bogăției ei și cu viața caracteristică a ei.

Pe la 6 ore, când se mai îmblânzise soarele, eram din nou în trăsură, urcând pe Pincio. Pe alei, furnicar de lume, muzici, distracții.

– Plimbarea aceasta a făcut-o Napoleon, zice Duiliu, cum șoseaua de la București e făcută de Kiseleff.

A doua zi, el îmi arătă forul lui Traian, „neasemuitul for al lui Traian, zicea el, nu numai cel mai frumos din Roma, dar o clădire

unică pe pământ în timpul ei... El a fost lucrat tot de cel ce a făcut podul de la Porțile de Fier pe Dunăre, de Apolodor Damaschineanul...“ Apoi, amănunțit, coloana lui Traian: „În vârful ei era statuia lui, înlocuită astăzi cu a Sfântului Petru“. Și, trecându-mi din nou binoclul: „Vezi și bacia noastră cu sarica pe ei“...

Pentru Traian, Duiliu avea un cult.

Fără Traian, mă lasă să înțeleg el, n-am fi fost latini, am fi avut limba popoarelor din răsărit, n-am fi avut aristocrația trecutului roman. Pronunțând numele lui Traian, el lasă să i se vadă în suflet un fel de mândrie personală de coborâtor al lui Traian, ca și cum ai fi zis că inteligența lui, că fizicul, că dragostea lui de frumos sunt toate romane ca și numele lui, Duiliu. Într-un moment, întorcându-se către mine și mai încet:

– E o adevărată rușine că n-avem pe una din piețele Bucureștilor, o reproducere în mic a coloanei lui Traian. Făcurăm câțiva pași și suntem în fața templului lui Marte, al forului lui Cezar. În aer, sus, cald, veneau parcă pale de dogoreală. Pe stradă, alături, trecători indiferenți. Unii se opreau la vitrine de haine de gata și priveau lung manechinele din ele. Alții întorceau ochii dinspre ruine ca de la niște morminte. Duiliu, din contră, privindu-le de la distanță: „În ruinele acestea, mi se pare că se prelungește încă viața romană. De câte ori vin să le văd, aud parcă vorba ființelor ce au trăit în ele. Din toate lucrurile neînsuflețite din lume, nimic nu-mi vorbește mai minunat decât ruinele Romei“...

În altă zi, Muzeul Capitolin. În sala împăraților romani, ne oprim la ușă: „Îi vezi? Sunt 83 de stăpânitori ai lumii, strânși în sfat mare, și tac, tac de veacuri, ei care au cutremurat lumea!...“ Apoi, apropiindu-ne de Cezar bătrân: „Geniul creator pe care l-a produs Roma și cel din urmă pe care l-a produs lumea veche, cum zice Mommsen.“ La bustul lui Traian: „Privește înainte, blând și gânditor... Împăratul care a întrunit în el cumpăna genială a tuturor darurilor cu care natura înzestrase poporul latin“. La capul Mesalinei: „O leliță a dracului de la țară, cu buzele senzuale“... La Adrian, cu părul buclat pe fruntea-i înțeleaptă: „Vezi cum se uită lung, cu ochii omului de gust și nesperiat de averea lui imensă și nici de poziția lui înaltă“... La alții, altele.

Ceasurile treceau ca un nimic. În altă zi, vizităm Palatinul, cu locuința lui Faustulus. „Gândește-te numai atât, că treci pe lângă pietrele ce au auzit pe Romul vorbind, pe lângă templul care a văzut pe Cezar murind sub lovituri de pumnal, pe lângă coloanele ce a ascultat pe Cicero tunând contra lui Catilina; că ești în contact cu lucruri care au văzut, au trăit istoria Romei de acum două mii de ani“... De jur împrejur un haos de ruine înverzite de vreme, locuri goale cu câte un zid rămas în picioare, bucăți de frontoane, de porticuri, de frize, de coloane, de statui. Privind pe Duiliu: „Ce de vise mutilate!“ zisei eu. El surâse.

Apoi pe Via Sacra, la Templul lui Cezar: „Pe tribuna lui vorbea el poporul, zise Duiliu. Cine ar fi crezut, adăugă el, că dragostea lui de Cleopatra, adusă la Roma în splendida lui vilă de pe Ianicul unde petrecuse cu ea ceva timp, îl va costa viața, pe el stăpânul lumii romane? Fiindcă, fără îndoială, adevărata cauză pentru care conspirația contra lui a putut înrola în sânul ei oameni precum Cicero, cărora le repugna sângele, a fost bănuiala întemeiată că el avea de gând să facă din seducătoare, împărăteasa Romei?...“. Privind interiorul templului, amintii lui Duiliu versul lui Victor Hugo: „*Autel sans serviteur, comme un coeur sans amour*“... Ceva mai sus, Coliseul: „Cel mai mare din toate teatrele; în el puteau intra 50.000 de oameni. Noaptea pe lună, el îți produce o impresie unică“... Mai departe, prin antica Via Appia, termele lui Caracala care puteau cuprinde, spune Duiliu, 2.000 de femei ce se îmbăiau și a căror somptuozitate era extraordinară. În ele s-au găsit statuetele: *Taurul Farnese*, *Hercule* și *Flora din Neapol*“... Zile încărcate de impresii mărunte. A cincea zi, încheiam cu Domus Augustiana; Roma antică, „această mamă a amintirilor, această mare în care se revărsau toate fluviile lumii“, zice Duiliu.

Pe la 11 ceasuri, pe o noapte senină, o luăm încet la braț spre Piazza del Popolo, deșartă, de unde privim, în bătaia lunii și de la distanță, frumoasa vilă Medicis, pe care o zărisem în plimbarea de la Pincio. Ce tablou admirabil!... Și cum luna plină, muiată în aur, cernea de sus o lumină albastrie, transfigurând parcă totul, biserici, case, arbori, până și pe Duiliu... Ne ridicăm pe scară până sus, de unde, întorcând capetele, privim deasupra Sfântului Petru.

– E așa frumos, zice Duiliu, că-ți vin lacrimile în ochi!...
Înțelegi ce simț de frumusețe au avut oamenii aceștia?!!!

Pe la 12 coborâm scara și revenim acasă. Seară divină și neuitată!

Dimineăta, la aceeași oră matinală, trecem Tibrul pe Ponte Santangelo, privind Mausoleul lui Adrian și ajungem în piața Sfântului Petru, înconjurată de sute de coloane și de statui de sfinți.

– Obeliscul din mijloc a fost adus de Caligula, zice Duiliu. În vârful lui ar fi o bucată din adevărata cruce a lui Hristos...

Intrăm în Sf. Petru și privim: cupola imensă a lui Michelangelo, baldachinul de bronz pe cele patru coloane aurite al lui Bernini, altarul de sub el, „unde slujește Papa în zilele de sărbători mari“ și care e deasupra mormântului Sfântului Petru, picturile lui Michelangelo, lucrările lui Giotto, Donatello, Canova, Rafael, Bernini. Într-o capelă se oficiază. Splendoarea interiorului, aur și marmură, evlavia celor din bănci și undele orgii unesc cerul cu pământul.

Seara, acasă, după masă, o ploaie mărunță. El trage sertarul biroului și scoate două caiete albastre, unul cu versuri, altul cu nuvele și schițe. Deschide pe cel din urmă zâmbind: „Să-ți citesc portretul unui compatriot de-al nostru, Badea Cârțan, venit acum două luni la Roma“ și începe a citi:

– „În anul mântuirii 1895, cel ce scrie aceste rânduri, se găsea din întâmplare la Roma, într-o dimineață cam noroasă, plictisit de singurătate și de vremea urâtă, când sluga veni să-l vestească că un compatriot dorește să-l vadă. Din ochii sclipitori ai italianului, se putea pricepe că «compatriotul» în chestie era cam ciudat.

– Cum îl cheamă? Spune-i să-ți dea o carte.

– Ce carte să dea, domnule!... că eu nici nu cred că ăsta-i compatriot de-al dumneavoastră. Trebuie să fie vreun fiu al necuratului.

– De ce?

– Fiindcă nu-i om ca toți oamenii. De la genunchi până la gât e vârat într-un țăp, iar de la gât în sus într-o oaie. La ce-l întrebi, el răspunde mereu „mama Roma, mama Roma“. Să

vedeți ce-i în stradă, vă speriați. A întrerupt circulația trăsurilor. Tot orașul e la poarta noastră.

– Ce spui, bre!

– Zău, domnule. Lumea zice c-ar fi Menelik, venit la Roma pe ascunselea să ne spioneze.

Începea să fie interesant.

– Lasă-l să intre.

Sluga se uită la mine încremenită.

– Eu îl las să intre, dar socotesc că ar fi bine să țineți revolverul la îndemână.

După câteva minute, ușa se deschide, lung, domol și o opincă năstrușnică se introduse în domiciliul subsemnatului, ca într-o subprefectură, iar după dânsul urmă o pulpană de zeghe, după pulpană un umăr și după umăr un cap, cu o căciulă cât roata. După ce isprăvi de intrat, se așeză lângă ușă.

– Bună vremea, domnișorule.

– Mulțumim dumatăle, bade. Dar ce cauți pe târâmurile astea?...

– Păi, știi cum e românul': am mai venit și noi pe la Roma.

– Ba ca să zici. Când ai venit?

– De venit am venit de vreo patru zile, da știi, cum îi omu' fără carte: încătrău o dai, tot rău iese.

– Dar ce ți s-a întâmplat?

– Păi, ce să mi se întâmple, iote că m-au luat niște vardiști deăștia de ai lor și m-au dus la poliție.

– Așa degeaba?

– Păi, curat degeaba.

– Unde ești în gazdă?

– Nu-s nicăieri.

– Unde dormi?

– Păi, nu dorm nicăieri.

– De patru zile de când ai venit, n-ai dormit?

– Nu se află. Da ce, parcă de aia am venit eu, să dorm? Cum am sosit, cum e joi, și numa m-am dus drept la Columna lui Traian. Apoi, am mers așa tot pe ulițele alea înguste, până am ajuns la Sfântu' Apostol Petru... Am fost și la Sf. Apostol Pavel. Aș vrea să dau și de locu' unde a arat Romulus, cu păstorii lui, că eu de-aia am venit...

- Numai de dorul lui Romulus ai venit dumneata, până aici?
- Păi, dar cum? Am venit să văd Roma, că nu mai puteam.
- Și cum ai venit?
- Mai cu trenul, mai pe jos...”

Duiliu continuă să citească toată schița, scrisă cu condeiul celui mai fin umorist, făcându-mă să râd din toată inima. Apoi, privind ceasul:

– Măine, zise el, Vaticanul! Noi românii, cu puținul nostru simț religios, nu putem nici bănuî ce însemnătate are pentru catolici Vaticanul. Sunt milioane și milioane de oameni care duc viața în prescripțiile Vaticanului. Dacă ai vedea pelerinii ce vin de pe tot pământul în cete de mii și mii de oameni ca să audă un cuvânt al Papei, atunci ți-ai putea da seama de puterea ce se ascunde și astăzi încă sub zidurile Vaticanului, fără să ne mai gândim la ce era altădată, când împărații lumii veneau să li se puie coroanele pe cap de către Papă și când unii așteptau cu picioarele goale în zăpadă zile și nopți întregi pentru un cuvânt de iertare din gura lui!... Apoi pe latura artei, Vaticanul e cea mai mare comoară a Renașterii și papii cei mari ca Iuliu II și Urban VIII, au cheltuit sume fabuloase pentru artă și artiști. Capela Sixtină, lojele lui Rafael, muzeul pe care avem să-l vedem mâine, sunt unice în lume.

A doua zi, în fața Vaticanului, imens, simplu și închis peste tot, ca un lăcaș al tainelor providenței. Pe sub o poartă de bronz, ajungem pe somptuoasa *scala regia* cu două rânduri de coloane, în Capela Sixtină sub plafonul lui Michelangelo, care ne uimește îndelung.

Ne ridicăm la lojele lui Rafael, acele minuni de compoziție, iluminate parcă de o flăcăra ideală, între care *Stanza della Aegnaturationa*, cu *Școala din Atena*, tablou pe care Duiliu îl crede mai presus mai presus de orice pictură din lume; apoi alte camere, unele mai splendide decât altele, lucrări ce trec peste orice închipuire.

În sfârșit, jos în muzeul de sculptură, dinaintea vestitului *Laocoon*, a faimosului *Tors de Belvedere*, a lui *Hercule*, a minunatului *Apolon de Belvedere* și a așa-zisei *Venere de Cnid*, de Praxitel, toate frumuseți fără perechi.

A doua zi, duminică, pe o dimineată splendidă, cu un răsărit de soare care tapeta cu aur acoperămintele și cupolele bisericilor și accentua umbrele dintre străzi, făcând să plutească un fel de fericire în atmosferă, mergem la Frascati, în mijlocul verdeții și al aerului curat. Orașelul etajat în poală de munte, părea că doarme încă în pacea unei dimineți suave. La Hotelul Frascati, la 9 ceasuri, luăm cafeaua în grădina tăcută, singura gânditoare parcă. După dejun, vizităm vila Aldobrandini. Privind-o de la distanță, el recită încet frumoasul sonet ce-l făcuse altădată descriind-o noaptea și care are în el aerul atât de exact al vilei:

*Tăcute lacrimi picură din plante
Și-alunecă pe jgheabul de porfiră;
Sub șipot stă Orfeu cântând din liră
Pe-un glob purtat de gârbovul Atlante...*

*Păuni stelați podoabele-și resfiră
Pe-un capitel de frunze de acante;
Un grup voios de fauni și bacante
Ironici stau și de păuni de miră*

*Domnița vine, văduvă-ntristată,
Și singurică șade la fântână
Cântând încet un vers al ei de fată
Un gâlgâit de apă o îngână,*

*Pe când pe vârful plopilor s-arată
În clarul zilei, luna ca o zână.*

De aici, – spre Tusculum, patria lui Caton bătrânul și una din reședințele lui Cicerone. De sus, o privire unică, de unde se văd munții, cu Tivoli în poale, iar spre mare, Campania romană, cu apeducturile ei, cu Roma, cu Domul Sfântului Petru, o panoramă ca un vis.

Zilele următoare, vizităm alte monumente ale Romei, frumosul palat Farnese, biserica San Laurenzio, Vila Borghese, cu sculpturile și picturile ei. La intrare, statuia culcată a Paulinei Borghese, sora lui Napoleon I, de Canova. „Mărul din mâna ei, e numai de ochii lumii, șopti Duiliu, nu și pentru Canova, pe care l-a iubit cu pasiune, cum a iubit mai târziu și pe Chateaubriand.”

Când eram în ultima sală, apunea soarele. Femeile din *Amore sacro e profano* ale lui Tițian, scânteiau în bătaia apusului de soarele; nudul acela fascinant părea de aur dulce și cald ca o realitate sentimentală.

Vizităm încă San-Pietro în Vincoli, cu monumentul lui Iuliu al II-lea, de Michelangelo și statuia lui Moise, „în care palpită geniul unui uriaș.“

În sfârșit, somptuosul Palazzo Doria, cu portretul în roș al lui Inocențiu, de Velasquez, admirat atât de mult de Grigorescu, și anticul Panteon, în care ne mișcă mormântul și epitaful divinului Sanzio.

Roma, văzută astfel sub lumina sufletului de poet al lui Duiliu, Roma, acea comoară neprețuită de legendă, istorie și frumusețe, mi-a pricinuit cele mai adânci bucurii ce le poate simți un om și îmi rămase ca amintirea cea mai măreață și cea mai frumoasă din viață.

Duiliu Zamfirescu cunoștea Roma, o poseda, pentru că o iubea cu pasiune, iubire filială, iubire recunoscătoare, iubire admirativă, ca toate iubirile ideale. În aceasta stă tot secreul vieților și lucrurilor mari. A iubi cu pasiune o ființă, o idee, natura, poezia, țara, este a le dobândi, a le avea, în schimbul pasiunii tale. Fără iubire pasionată, nu poți avea nimic. Cu ea, din contra, ți se dau toate, căci prin pasiunea ta, te dai tu lor. Această lege misterioasă în aparență, e simplă în realitate, e o lege a compensării lucrurilor, a echilibrului din natură.

Roma, pe care Duiliu a iubit-o atât de mult, i s-a dăruit lui, în esență, în frumusețea, în sufletul vieții ei, l-a răsplătit, inspirându-i cele mai mari pietre scumpe ale poeziei lui, i-a încins fruntea, ca odinioară la alți poeți ai ei, cu frunzele unei cununi de-a pururea verzi...

*4 martie 1934, ora 20.00, „Universitatea Radio“. Text dactilo,
11 p., semnat mp. și însoțit de adresa autorului: „B-dul Lascăr
Catargiu 2, tel. 220106“. Arhiva SRR, dosar 6/1934.*

N. Petrașcu

Cu Duiliu Zamfirescu pe lacul Como

DACĂ A CĂLĂTORI este forma cea mai întrebuințată a goanei omului după fericire, adică a scăpării lui din cleștele vieții de toate zilele, și în același timp, un imperativ al instinctului nostru de a cunoaște, de a cunoaște altceva decât ceea ce știm, a călători în locuri cu adevărat frumoase și interesante, este a ne apropia cât mai mult de iluzia acestei fericiri.

Lacurile Italiei au, cum se știe, o frumusețe de o reputație universală și în fruntea lor stă, lacul Como al cărui renume pleacă din antichitate, de pe timpul lui Virgil, unde se mai găsesc și până astăzi urmele marelui poet iubitor de natură. El e descris în multe romane și îndeosebi, în *Promesi Sposi*, al lui Manzoni. Adăpostit de coline armonioase la privire, care își tivesc poalele lor cu vile somptuoase înconjurate de parcuri mari și bogate și bucurându-se de o climă dulce ce-i ține apa mai totdeauna liniștită și întinsă ca o pânză de mătase, lacul Como este vizitat, vară și toamna, de mii și mii de călători care trec de la nordul spre sudul Italiei oprindu-se să-l vadă în unele din stațiunile de pe malurile lui. Pentru cine vrea să stea mai mult, el e un loc de odihnă și de reculegere, fără alte distracții, cu un confort civilizat și cu natura-i încântătoare. Mai mult decât atât, cum majoritatea călătorilor se opresc în stațiunile lui cam 24 de ore, cel ce stă acolo mai îndelung are ocazia de a vedea trecându-i dinainte un defileu necurmat de chipuri omenesci din toată lumea și uneori de a face cunoștință cu persoane interesante care-i lasă o amintire plăcută, cum se întâmplă mai totdeauna în urma unei prime și singure impresii.

Impresionat la întâia mea vizită în stația Bellagio de frumusețile acestui lac, m-am dus acolo a doua oară, în vara anului 1896, când am invitat și pe Duiliu Zamfirescu să vie să-l vază și când el veni însoțit de d-na Zamfirescu.

În ziua sosirii lui, îi ieșii înainte în orașelul Como pe la 4 ore după-amiază, la venirea trenului din Roma. Pe d-na Zamfirescu o vedeam pentru întâia oară: o brună distinsă, cu pleoapele puțin lăsate, îmbrăcată simplu în negru și vorbind încet și rar ca într-un vis; Duiliu, în haine de alpaca, mai tânăr și mai nostim ca oricând.

Drumul de la Como la Bellagio, vara și pe la ora aceea, e fermecător. Liniștea de pe lac și pitorescul colinelor dimprejur, care se profilează albastrui ca niște fonduri de tablouri, picturale; malurile verzi, presărate de hoteluri și de sate, intrând până în lac, strângându-l parcă în brațe în unele locuri și oglindindu-se mândre în el; arborii de toate felurile: castani stufoși, chiparoși negri, smochini albi, magnolia lucitori; cerul senin, bărcile albe, lunecând încet, pe lac; fericirea aceea care pleacă din toate lucrurile, din lumină, din peisaj, de pe lac și vine de ne atinge ochii încântându-i; toate acestea dau lacului Como o frumusețe cu totul aparte, idealizată parcă. Duiliu, care îl vedea pentru întâia oară, era într-o continuă admirație.

Apropiindu-se, la Cernobbio, de celebra Vilă d'Este, cu parcul în amfiteatru, din care venea o răcoare și un parfum de flori până în mal, Duiliu zise privind vila:

– Ce cuib de liniște și de dragoste ideală!...

– Paul Bourget pune aici începutul frumosului său roman *Fantome*, completei eu.

– Câți alții ca dânsul, reluă Duiliu... Și câte romane reale nu s-or fi petrecut în zidurile Vilei d'Este!?...

– Anul trecut, zisei eu luându-mi în serios rolul de cicerone, directorul vilei, un italian spiritual, îmi arăta pe pereții camerei lui câteva stampe vechi înfățișând antica Vila d'Este, înainte de restaurarea ei, făcută de Karolina de Brunswick, nevasta prințului de Galles, George al IV-lea al Angliei, care venise aici la începutul veacului cu o curte regală întreagă: dame de onoare, șambelani, majordomi, artiști. Ea refăcu clădirea, o mobilă în

chip princiar, îi făcu terasa de marmură din față cu balustrada de sub flori, o înfrumuseță, o înflori peste tot și făcu un lăcaș dragostei ei pentru... un modest dar frumos curier milanez, Pergani, ajuns mai în urmă cavaler de Malta. Pergani o iubi patru ani, pe aleile parcului și în tainicele budoare ale vilei,... ca să deie naștere celui mai scandalos proces la Londra, în Camera Lorzilor, unde Karolina fu acuzată de bărbatul ei de adulter și unde, totuși, după cincizeci de ședințe, fu achitată!...

Vaporul străbătea lacul în zig-zaguri, abătându-se pe la stațiile de pe maluri. Umbrele colinelor se întindeau lungi pe fața lacului lin. Duiliu luând de braț pe d-na Zamfirescu, îi arăta mișcat vegetația și conturul capricios al malurilor în umbră. Trecem pe dinaintea anticei fântâni a lui Virgiliu; pe dinaintea hotelurilor din Cadenabia, de unde vaporul o luă de-a curmezișul lacului spre Bellagio, și, către 6 ore, coborâm la debarcaderul hotelului Grande Bretagne. Privind grădina exotică din juru-i, Duiliu zise:

– Înțeleg acum, de ce vii în raiul acesta.

Pasiunea lui de natură, de libertate, de aer curat, își găsi la Bellagio, ca și odinioară la Slănicul din Moldova, ca și anul trecut la Frascati, elementul ei ideal. După o oră eram la masă, în mijlocul unei mulțimi de vizitatori, veniți de pe tot globul, chipuri curioase de englezi, de nomazi civilizați, femei elegante, îmbrăcați toți în costum de seară.

A doua zi la zece ceasuri dimineața, ieșim cu Duiliu în parcul hotelului. După un obicei vechi al lui, el ridică capul și privi cerul.

– Îți arunci ochii pe cer ca plugarii...

El, cu sprâncenele ridicate și serios:

– O baie de azur ochilor...

Pe bănci, prin chioșcuri, vizitatori în grupuri vorbind, respirând aerul dimineții. Într-un loc, o familie americană, care era acolo de mai multe zile. Tatăl căuta, pe atunci, direcția balonului, tăcut, grav, cu cărți tehnice, pe masa-i de dinainte; nevasta lui, femeie nostimă la 45 de ani, gătită și parfumată de părea scoasă din cutie, mișcările ei de mâini păreau subliniate de focurile pietrelor scumpe din degete. Cele două fete, citind cărți

pe sub arbori, băiatul pasionat de teatru. Aveau cufere imense cu costume și decoruri. Închiriau salonul hotelului și, costumați, jucau piese de Shakespeare; preotul le alușea drept sufler, iar tata și mama – spectatori. Duceau cu dâșii în călătorie toată viața și toate deprinderile lor de-acasă!

Facem recunoașterea satului Bellagio cu puținele lui case, cu puținii lui locuitori ocupați de modestele lor îndeletniciri, și ne întoarcem acasă. După dejun o luăm prin fundul parcului la deal pe cărări strâmte, printre arbori și sub mirosul ierbii arse de soare și ajungem la Vila Iulia, simplă și discretă al cărei parc era transformat în față într-o *roseraie* îmbătătoare, și la spate având o seră cu arbori roditori iarna. Cu una din trăsurile hotelului, făcărăm excursii, cea dintâi sus în deal la vila conților Serbeloni, unde în fața muntelui abrupt de deasupra lacului Lecco, pe banca de piatră, după ce citisem inscripțiile latine de pe uși, pline de înțelepciunea vieții antice, reconstituiei lui Duiliu legenda unuia din stăpânii acestei vile, legendă ce mi-o spusese anul trecut *maestro* Santelli, croitorul bătrân din Bellagio, fost tenor de teatru în tinerețe: contele Sandro Serbeloni, murise la vârsta de 21 de ani în noaptea nunții lui, cununat cu o vară de a lui, copilă „*bellissima*“ de 17 ani, „*bionda come la luna, una cosa spettacolosa*“... Când ea se deșteptă din somn și îl văzu mort lângă dâșna dimineată, înnebuni: se credea că trăia în rai, se îmbrăca cu rochia albă de nuntă, vorbea cu el, îi oferea flori... „*una Ofelia davvero!*“

În altă dimineată – plouase noaptea – luăm barca de la debarcaderul hotelului și trecem dincolo la Cadenabbia, unde e superba vilă Carlotta. Duiliu, cu sufletul lui de castilian, fu mișcat de aerul aristocratic al vilei și de parcul, făcute, cum zicea el, pentru fericirea intimă. Portarul vilei ne deschise poarta de fier a grădinii și străbăturăm cărările-i umbrite, până în fața vilei, acoperită toată de plante și de flori agățătoare și locuită atunci de un prinț german, pictor. Soarele dulce și răcoros ca într-o zi de primăvară, florile de toate culorile și de toate mărimile, parfumând văzduhul, arborii rari, printre ramurile și frunzele cărora se străvedea azurul adânc ca după ploaie – toate acestea erau de o voluptate nespusă. Duiliu mă privi lung:

– Ce zici de zodia omului care stă aici?

Din guri de apă cu site se cernea pe flori o pulbere de stropi, de-a curmezișul cărora razele soarelui colorau mici curcubee. Ici-colo, o statuie de zeu antic privind printre crengi lacul din vale. (Duiliu întreba grădinarul în fața florilor rare și a unor arbori de prin regiuni depărtate, iar el, vorbind o limbă italiană dialectală, cu cuvinte teșite și zdruncinate, le spunea proveniența și familia, la toate, pronunțând ici-colea și numiri latinești care le poetizau.) Când pășim pragul vilei, vedem în mijlocul sălii capodopera originală a lui Canova, *Amor sărutând pe Psychea*, în marmură, mărimea de două ori natura, lucrare plină de un paganism adorabil; pe pereți, basorelieful *Triumful lui Alexandru cel Mare* de Thorvaldsen, comandat sculptorului de Napoleon, pentru sala de audiență a Quirinalului...

Seara, d-na Zamfirescu fu indispusă de o răceală și Duiliu se coborî câteva zile singur la masă.

Înainte de dejun, stând în fața hotelului, pe scaunele legănătoare la umbră, priveam mișcați, panorama munților din față, împetrițiți pe poale de case albe, și la lacul brăzdat de bărci și vaporașe și ne gândeam cu melancolie, noi, cei doi români, la virginitatea frumuseții munților noștri de-acasă, cu lacurile lor aproape necunoscute, care așteptau să fie umanizați și înfrumusețați de mâna omului... Priveam apoi pasagerii ce veneau cu vaporul dinspre Lugano. Într-o dimineață, printre ei, o pereche de oameni nepotriviți: el, bătrânicos, slab, adus de spate, cu o privire tăioasă ca sticla; ea, tânără, brună, cu ochii jucându-i în toate părțile și cu gura râzând. La dineu în restaurant la doi-trei metri de noi, apar la o masă amândoi. El mănâncă, fără să se uite în lături; ea cu mișcări grațioase, zâmbește continuu spunând câte ceva soțului, care părea indiferent la toate.

Pe tabloul de călători, la portar, în dreptul camerei cu numărul 5, o carte de vizită: *B. librar, Bordeaux, cu d-na*. A doua zi, la dejun, ea și mai nostimă, el și mai urâcios. Seara, când ne suirăm la culcare, la ușa camerei nr. 5, două perechi de ghetе, din cele femeiești puse în forme. Voind să fac un divertisment glumeț lui Duiliu, intrai în camera mea, luai condeiul și scrisai

pe o hârtie patru rânduri, semnându-le cu un X; ieșii în sală, scoasei o formă din gheață, pusei hârtia scrisă în gheață și forma deasupra. A doua zi la dejun, franceza râdea în șir. Duiliu zice încet:

– Are ceva...

În vasul cu flori de cristal de pe masa noastră, așezasem doi crini lungi în formă de x. Ea râdea văzându-i. Bărbatu-său își arunca din timp în timp asupra ei niște ochi de ghiață și puse capul în farfurie din nou.

– Are ceva, repetă Duiliu, e bolnavă.

Atunci luai menu-ul de pe masă, îl întorsei pe dos și scrisai cu creionul cuvintele pe care le pusesem în gheață:

*Père ne fus
Frère non plus,
Mari ne puis
Amoureux suis...*

Apoi îi întinsei lui Duiliu mărturisindu-i păcatul. El păru contrariat.

– Dumneata uiți că eu am în țara asta o situație oficială... Dacă îți descoperă bărbatul caraghioslăcul și sunt urmări, în care de voie de nevoie m-ar amesteca și pe mine, nu-i așa că mi-ar sta frumos?

Avea dreptate și totuși după masă mă iertă.

Într-o seară frumoasă cu lună, ieșim să ne plimbăm cu barca pe lac, care era splendid sub o lumină divină de aur și azur. Într-un moment ne ajunge și trece pe lângă noi o altă barcă cu doi inși, femeie și bărbat, italieni care cântau în duo romanța *Vieni sul mar*.

Melodia aceea plină de înțeles amoroș, cu cuvintele ei pline de melodie amoroasă, se prelungea pe lac ca ceva dureros de frumos, și cu cât se depărta mai mult, cu atât vraja ei cadentată pătrundea mai adânc în sufletele noastre. Ea ținu câteva lungi minute și... se întrerupse deodată ca și cum ar fi intrat în pământ, lăsându-ne numai ritmul ecoului ei în minte. Barca trecuse capul Bellagio înspre lacul Lecco.

Cu pălăria pe genunchi, cu fața emoționată, Duiliu mă întrebă:

– Cum poți traduce în cuvinte astfel de momente, atât de simple și totodată atât de minunate...? Tot ce vei încerca să strângi în vorbe, în vorbe reci, uscate, strâmte, nu va da nici pe departe o idee de puterea de fascinație a realității... Când ar ști lumea, ce chinuiți sunt bieții poeți!...

Și deodată, fără nici o tranziție, prin o asociație de idei lăuntrică, Duiliu începu a recita rar și cadențat:

*... Trec castelului prin față,
Plutitori pe drum de spume,
Doi lunateci prinși în brațe
Doi nebuni ce fug de lume.*

*El vâslește, ea de frică
stă la pieptul lui tăcută:
Când lopețile ridică,
El se pleacă și-o sărută.*

Când tăcu, el avea ceva de copil nevinovat în figură.

Ultimele zile, retrași în boschetul din parc, Duiliu îmi vorbește de proiectele lui literare, multiple și diverse, de o trilogie dramatică cu Traian, Ștefan cel Mare și Cuza sau regele Carol, mă îndeamnă să mă ocup serios de opera lui literară și în cele din urmă se oprește la noul său roman *În războiu*, în care intră și versurile de mai sus. Din cele ce spune, se vede că romanul acesta îl răscolise mai adânc decât oricare altă lucrare literară.

– Capitolul I l-am scris, continuă el, câteva ceasuri în șir, simțind o rară voluptate... Creația operei de artă! Cât de puțini oameni o cunosc?!... Nimic nu se poate compara cu ea... e o voluptate de esență divină...

În vorba „creație“, pe care o întrebuița el, era un înțeles adânc, era nu numai faptul în sine al creației operei de artă, dar era parcă și suveranitatea aceea a creatorului de a scrie tot ce vrea fantezia lui nețărmurită: alegerea subiectului, alăturarea ideilor celor mai contrarii, aluziile care le face la ființe din viață, pe care le poate înălța sau caricaturiza.

Intrând apoi în subiectul romanului său, Duiliu își mărturisii marea lui admirație pentru faptele eroice din anul 1877.

– Nimeni până azi, accentuă el, n-a încercat să dea suflul entuziasmului acestei epopei trăite, să prindă personalitatea românească, în toate clasele, manifestată într-un moment de așa intensă viață...

În urmă, el îmi schiță tot romanul în liniile lui largi și, la sfârșit adăugă:

– Ai să vezi în el tipuri încântătoare și ai să întâlnești între altele un asalt la Grivița pe care eu îl cred ca cea mai bună pagină literară scrisă de mine, poate unde e cea din urmă...

Romanul, se știe, are într-adevăr tipuri încântătoare: Comăneșteanu, Valter Mărăcineanu, maiorul Șonțu, iar asaltul de care pomenea el, un asalt al românilor la Grivița, îmi iau libertatea să vi-l citesc scurtat, iubiți și iubite ascultătoare, ca să vedeți dacă în adevăr avea dreptate el să-l considere ca una din paginile cele mai frumoase ale prozei lui:

«Nu se ridicaseră încă zorii zilei de 30 August, când batalioanele diviziei a 3-a se puseră în marș, către vâlceaua ce se afla la aripa dreaptă a diviziei a 4-a. Venea în frunte batalionul I al regimentului al 10-lea de dorobanți...

Ploaia încetase aproape de tot. (Cele dintâi lumini ale zilei băteau în aburul alb ce se înălța de pe văi, acoperind muchia dealurilor.) Oamenii tușeau în răcoarea dimineții. Măinile le simțeau metalul rece al puștilor și se sgârceau sub mâneca mantalei.

Umezeala le pătrundea până la oase... Norii jos de tot se mișcau în pale lungi, încălecându-se unii peste alții.

Flancul drept al coloanei numărul 1 era așezat în ordin de bătaie. Oamenii așteptau...

Ideea măreață a Țării șerpuia prin suflete sub forma unor fiori. Soseau ofițeri călări pe cai învăluiți în abur, aducând cele din urmă ordine: câte o secție de artilerie venea în goană, cu roatele sărind prin văgăuni tunurile huiiau cu o năprasnică înversunare, ca și cum, în adevăr, se apropia sfârșitul lumii...

Deodată tunurile tăcuseră. O ciudată mișcare în toată lumea.

Un răsunet de comandă veni de departe. Șefii de batalioane nu pricepeau ce putea fi. „Drepti“, se auzea spre stânga coloanei. Oamenii își luau deja locul. Valter Mărăcineanu alergă înaintea frontului: „Drepti!“ . Șonțu comandă și el „drepti“.

Turcii făcuseră o ieșire spre pozițiile rusești.

Atunci, în acești mucenici, ce din zori de zi stau pe picioare, nedormiți, plouați, așteptând ceasul de a porni la luptă și către moarte, noțiunea războiului deveni deodată concretă: turcii!

Ploaia începuse din nou.

Din fundul liniilor se văzu colonelul Ipătescu venind călare.

Maiorul Șonțu se întoarse cu fața către front. Făcu câțiva pași înapoi și se opri. Căuta cu ochii pe șefii de companii și le făcu semn din cap. Puse mâna pe garda sabiei. Rămase un moment astfel uitându-se la oameni.

– Marș!... Soldații porniră după el, la deal. Erau ceasurile 3.

Suișul alunecos. Oamenii mergeau întins la deal, fără șovăire. Unii se încurcau cu scările de tufișuri, alții ocoleau câte o groapă; toți tăceau. Când se apropiară de creasta dealului se repeziseră cu toții înainte.

Comăneșteanu zări de departe statura lui Milescu ce despica ceața cu sabia în mână, întors spre compania lui și îndemnând-o din grai și din mișcări.

Când ajunseră pe deal, gata să se azvârle pe întăriturile inamicului, o dureroasă surprindere aștepta pe soldații români, între ei și tabia Abdul-Kerim, pe care trebuia s-o ia, se întindea o nouă vale adâncă și alunecoasă, iar dincolo – din nou deal, pe care se ridica masivul redutei, cu tranșee înainte și cu șanțuri.

Fu un moment de groaznică nehotărâre.

Tunurile se opriseră, ca să nu lovească în proprii lor soldați. De la turci, nici un semn.

Maiorul Șonțu ridică sabia cât putea el de sus și strigă: „Înainte!”

Colonelul Ipătescu ieși din clipa nehotărârii, comandă și el: „Înainte, flăcăi!”

Batalioanele se aruncară pe coborâșul alunecos. Avântul lor se mărea, ajutat de repeziciunea văii. Ajunseră în fund, se repeziră la deal, încălziți de tot. Mușchii se destinseseră, voința se încordase. Comăneșteanu simți prin urechi o vâjăitură ca de nebunie. Alerga în suiș după Șonțu, întorcând capul spre trupă. Oamenii dau năvală, sprijinindu-se de o tufă, de baioneta puștii.

Atunci, din tranșee și din parapetele turcești, porni o grindină de gloanțe. Salve de infanterie în carne vie. Deodată se umplu dealul de trupuri răsturnate. „Înainte, băieți!” striga Șonțu, iar după el Comăneșteanu, ca ieșit din minți, răcnea cât îi lua gura: „Înainte, companie, înainte!”

Intraseră în retransamentul din fața redutei gonind pe turci. Un caporal de lângă Comăneșteanu întoarse pușca, cu patul spre dușman și urla ca un nebun: „Înainte, don'Locotenent!”

Sculați în picioare pe parapete, turcii vărsau valuri de foc și de plumb peste dorobanți.

Deodată maiorul Șonțu cade, Comăneșteanu, care nu-și lua ochii de la el, sări spre dânsul:

– Domnule maior!

– Înainte, Comăneștene!... Nu lăsa oamenii!...

El căzuse pe spate, galben ca ceara. Gura-i se umpluse de sânge. Cuvintele îi gâlgăiau în gât fără sunete:

– Înainte! Du-te! Du...

Pe partea cealaltă, Valter mâna spre dușman în fruntea batalionului, către drumul acoperit ce lega reduta cu tabăra turcească de la Bucov. „După mine, copii!” striga el; și oamenii mergeau spre șanțuri, sărind peste găuri, peste trupurile tovarășilor. Valter cade străbătut de gloanțe. Atunci Milescu ridică brațul sus: „Înainte! Nu vă lăsați, băieți!”

Milescu se rostogolește în șanț.

Alte glasuri în locul lui: „Înainte!”, dar și acestea se sting pentru totdeauna. Colonelul Ipătescu are calul omorât sub el. Locotenent-coloneii Măldărescu și Poenaru bagă în foc și celelalte două batalioane ale coloanei numărul 1. În zadar, cad unii după alții.

Maiorul Lipan, tovarășul lui Șonțu, e rănit; sunt scoși din luptă mulțime de soldați, omorâți ori răniți.

Coloana diviziei a 4-a nu fusese mai norocoasă. Ea își începuse asaltul pe partea opusă și întâlnise reduta Grivița nr. 2. Eroism supraomnesc. Locotenent-colonelul Voinescu, maiorul Candiano, căpitanul Groza, luptă cu înverșunare. Vânători, dorobanți, infanteriști de linie alergau în pas gimnastic spre întărituri. Cad, se scoală, iar cad, iar se ridică; trec peste cadavre,

strigând *ura*; merg înainte, până ce ajung la zidul drept al redutei de care voinicia lor se sfarmă ca de o stâncă. Și atunci cad să nu se mai scoale. Atacul era respins.

Trupele se adunară pe după o ridicătură de teren.

Comăneșteanu, înlemnit, se opri pe loc, cu pumnul stâng ridicat, în vânt. Ce era de făcut?

– Păzea, don'locotenent! strigă un sergent, aruncându-se la pământ. O bombă se sparse deasupra lor...

Comăneșteanu, rănit la cap, fu așezat într-un furgon de ambulanță și dus la spital, unde, cu toate îngrijirile Sașei și ale Anei Villara, se stinse și el într-un delir, strigând: „Înainte!“...»

O astfel de pagină emoționantă, impresionantă, estetică, se întâlnește rar chiar în alte literaturi! Ea oglindește toată istoria și tot sufletul poporului român, adică toată puterea lui de hotărâre și de ideea datoriei, toată puterea lui de uitare de sine și de nepăsare de moarte, cu un cuvânt, tot eroismul lui instinctiv supraomenesc. Fiecare frază palpită de viața însăși a faptelor, fiecare cuvânt trece din ochii cititorului în inima lui pe căile misterioase pe care le găsește talentul adevărat. Emoțiunea sublimă ne cuprinde conștiința, o fericire nouă vibrează în tot sufletul nostru: e minunea operei de artă, e viața Frumuseții eterne.

*18 martie 1934, ora 20.00, „Universitatea Radio“.
Text dactilo, 11 p., semnat mp. și însoțit de adresa autorului.
Arhiva SRR, dosar 6/1934.*

Sașa Pană

Viața după moarte a lui Urmuz

SE ÎMPLINESC AZI zece ani de când, de bunăvoie, ne-a părăsit cel despre care vă voi vorbi în acest sfert de oră. Un glonte a pus punct unei vieți și în dimineața următoare sergentul din dreptul Bufetului de la șoseaua Kiseleff raporta că a fost găsit, într-un boschet lutul lui Demetru Demetrescu-Buzău, grefier la Casație. La tâmpla dreaptă, ca la o butonieră a vieții, purta sângele încheșat într-o floare de mușcată. Ziarele au relatat că „necunoscutul era binișor îmbrăcat. După înfăișare pare să fi fost un mic slujbaş.“ Acest „necunoscut“ era magistratul Demetru Demetrescu-Buzău, același cu poetul menit să continue a trăi, sub pseudonimul Urmuz, viața de după moarte a premergătorilor. Un prieten artist, copleșit de durerea morții violente a lui Urmuz și revoltat de textele din ziare care relatau *faptul divers**, a scris tot în ziare, că ar fi meritat o soartă mai bună și cu deosebire o moarte mai bună, sau chiar mai rea, dar nu așa, de râsul celor care nu l-au cunoscut, care nu l-au înțeles și care nu puteau să înțeleagă un suflet atât de complicat ca al lui.

Într-unul din caietele lui Urmuz, am găsit și aceste cuvinte adresate revolverului aproape de sinucidere: „Suveran al lumii, trebuie să mă închin ție, căci fără un creier care s-o ceară, Divinitatea nu mai poate avea rost; iar tu ești cel care poți dispune cum vrei de acest creier. Tu ești deci Zeul cel mai puternic!“

Urmuz s-a născut la 17 Martie 1883, la Curtea de Argeș unde tatăl său, doctorul Ionescu-Buzău, era medicul spitalului. Dar când l-a înscris la școală, poate printr-o sugestie de la

* S.a.

obiceiul țăranilor de a se numi cu un nume deviat din cel de botez al tatălui l-a trecut Demetrescu; și așa a rămas. A urmat un an de medicină, iar după stagiul militar s-a înscris la facultatea de drept. Câțiva ani a fost judecător în diferite orașele din județele Argeș, Tulcea, Dâmbovița, iar în 1913 e numit grefier la Înalta Curte de Casație. A făcut ca ofițer campania din Bulgaria și Războiul de Întregire.

Demetrescu-Buzău ducea o viață de sihastru; marea lui pasiune erau concertele simfonice. Au rămas printre manuscrise compoziții muzicale, chiar o încercare de simfonie, compoziții care își așteaptă cercetătorul specialist.

Primele bucăți publicate sunt *Pâlnia și Stamate, Ismail și Turnavitu*. Au apărut, prin stăruința d-lui T. Argezei, în „Cugetul Românesc“ din 1921. Domnia-sa i-a dat și acest al doilea nume *Urmuz*. Dar dacă abia în 1921 au fost publicate, aventurile grotești ale eroilor săi el le plătise încă pe vremea când era judecător la Ghergani, adică înainte de 1912. De acolo, le trimitea prietenilor săi, artiștii Stăncescu și Ciprian, care le citeau la cafeneaua Capșa, unde se făcea mult... haz. Trebuie menționat că Urmuz e anterior dadaismului. El e premergătorul ignorat al literaturii noi de pretutindeni, al umorului de contrasens, al liricii descătușate de tirania subiectului și de logică. Celelalte bucăți au apărut postum în „Bilete de papagal“ și în revistele de avangardă „Punct“, „Contemporanul“ și „Unu“. Opera lui completă apărută în editura „Unu“, în 1930 și azi într-o a doua prezentare cu titlul *Algazy & Grummer*, cuprinde pe lângă bucățile risipite în acele reviste și nuvela de proporții mai mari *Fucsiada*, până atunci inedită. În 1930, revista „Der Sturm“, care apărea la Berlin, în numărul consacrat literaturii noi din România, a publicat în traducere germană nuvela *Algazy & Grummer*.

Urmuz a fost un poet blestemat. Încă acum două decenii, când contemporanii săi citeau prin lentile de câlți o literatură în care rareori scripirea trecea dincolo de aceea a opaițului, el a lansat ca pe niște hăitași buimaci pe eroii nemuritori ai povestirilor sale. Port mereu în mine pe Cotadi și pe Dragomir.

Mângâi zilnic din ziua în care l-am aflat „ciocul de lemn aromat al lui Grummer“. Cu Gayk mă întâlnesc prin mahalalele unde luceafărul e fărâmițat în noroi. E tot ciupit de vărsat și umărul drept i l-aș crede mai ridicat, dacă Urmuz nu mi l-ar fi denunțat ca pe „singurul civil care poartă susținător de armă“. Iar eroul de epopee tragicomică Fucs rămâne un tip singular în literatura noastră.

Unii –majoritatea– l-au descoperit umorist acolo unde în fraze corozive ideile erau comprimate, sintetizate asemeni arborelui de mâine, închis azi în misterul etern al unei semințe. Înțelesul scrisului tulburătorului Urmuz handicapează bariera cuvântului tipărit cu acel scris în care logica e proiectată într-o fântână de oglinzi. Vrei să prinzi sensul cuvintelor și când îl crezi prizonier sub pălăria înțelegerii, vocabulele te ciocnesc și-ți lasă imateriale cucuie. E literatura PARALOGICĂ. Împrumut cuvintele unui poet, pentru a da printr-o imagine explicația: „Într-un turn răsfrânt în apă, noi urcăm în el, logic scoborându-ne“.

Trebuind să-și trăiască o funcție scriind sentințe și să-și macine astfel viața într-o atmosferă pe care n-o iubea, Urmuz a sublimat în scrâșnete disperărilor care îi încolăceau creierii ca un șarpe. Și când le transcria ele se prefăceau în imagini virtuale ale rațiunii. În scrisul lui, cuvântul este piatra inițială cu care lovește în balta minții. Undele sensului, aidoma undelor de apă, cresc concentric *tot mai departe* de locul de unde au pornit. Cititorul, odată familiarizat cu absurdul, începe a-l primi, a-l înțelege –da, a-l înțelege– și cu timpul a-l iubi. A iubi scrisul și a-l iubi pe omul care, plictisit de echilibru, a știut ține între degete un toc cu care să iște un univers halucinant, un toc care să-i fie și daltă cu care să ciuntească tihnitul clișeu al obișnuitului. Trecerea, de la întunericul unui tunel lung, la lumină se face cu sacrificiul câtorva clipe de orbire; urmează adaptarea pupilei. Din bărăganul unei literaturi fotografice, Urmuz –ca un magnific acrobat– a reușit dublul salt mortal în imperiul fără sfârșit al fanteziei. Iar noi, cititorii lui, urmărindu-l, ne simțim la fel de zguduți: ca după un cutremur, garderoba noțiunilor e răvășită. Sensul a schimbat cămașa cuvintelor și cuvintele nu mai sunt pe

măsura creierului nostru. La macazul rațiunii cineva a îndrumat cuvintele pe linii greșite. E Urmuz. Și cuvintele se ciocnesc, înțelesul lor e schilodit la exasperare. În locul liniei drepte te înțeapă colțurile zig-zagului.

Se știe că mișcarea de artă nouă a izbucnirii (cuvântul e anume ales) în Elveția, într-un cabaret din Zürich, acum aproape două decenii, adică în anii în care războiul cuprinsese granițele planetei și în omenire se crease o specifică stare de spirit, care s-a propagat și în domeniul activității artistice, literare. Urmuz ar fi fost necesar în acel mediu. Acolo bătea pulsul unei activități propice lui, acolo opera lui s-ar fi desfășurat ca un steag și personalitatea lui de premergător și-ar fi cheltuit deplin elanul. Urmuz, spune poetul Stéphane Roll „s-a născut într-o clipă improprie nervurii lui, lăsând în pământ numai rădăcinile cu suc virgin, deși *singur* descoperise un plan inedit, construisese un telescop pentru infern, un reflector pentru oamenii negri și inventase un apocalips al burlescului. Lipsa însă a unui grup de aventură – care interioară exista cu el – inerentă oricărui focar fantezist, a făcut ca să nu ne fi rămas bine impregnat, deci un Urmuz de proporții certe, adică un tip de cea mai autentică fizionomie a unui Alfred Jarry român, al unui premergător mai elocvent, al unui răsturnător temerar până la nesocotință, de calcule mondiale“. Iar Geo Bogza, care în 1928 a făcut să apară la Buștenari o foaie de literatură nouă intitulată „Urmuz“, scria: „Oricât ar părea de paradoxal și de trăsnit, scrisul lui Urmuz e totuși îmbibat cu filonul substanțial al unei eterne probleme și eroii lui vor rămâne multă vreme în literatură așa cum numai caraghiosul Don Quijote a știut să rămână și cum din atâtea frumuseți ale ecranului vor rămâne de asemenea caraghioșii Malec și Charlot, și cred că nu e greu de găsit suficiente corespondențe între arta acestora și aceea a lui Urmuz. Șarjată și caricaturală la prima impresie, devine după un timp tot atât de simplă și de tragic omenească.“

Cine va descrie sau măcar va sugera ce este scrisul lui Urmuz? Încercarea e temerară. E ca și cum am vrea să închidem un talaz între gratiile unei colivii. Acest halucinat a iscat din absurd o lume. Citind o pagină, oricare, te simți

alungat de-a-ndărătelea în balconul unui turn, a unui turn agățat de colinele norilor. În această fugă apocaliptică, întâlnești oameni care poartă aproximativ numele semenilor tăi, sunt din carne și oase, dar altele decât ale tale cititor dezorientat. Fiindcă sunt de pe planeta stranie creată de Urmuz.

Absurdul literaturii lui, nu este rezultatul numai al unor notații spontan paralogice și lipsite de un sens ascuns. *Nu*. Iată numai una din dovezi: când acum trei ani am bătut la ușa casei din Apolodor 13, mama poetului ne-a primit cu neîncredere. Vrem chiar a tipări o carte cu schițele fiului ei? Apoi ne-a povestit amănunte din viața lui Demetru și ne-a oferit acasă spre cercetare toate manuscrisele. Cu înfiorare am vagabondat în multe nopți prin paginile pe care de mult se uscaseră în cerneală progeniturile lui Urmuz. Ei bine, aceeași frază, aceeași pagină am găsit-o transcrisă în diferite variante de câte patru-cinci ori și frazele reduse la pastile definitive și cât mai neprevăzute. De multe ori, reveniri la forma inițială după etaje de corecturi. Zbuciumul creatorului e stigmatizat în manuscrise. Și tremurul peniței între degetele lui Urmuz l-am simțit în acele nopți tatuându-mi creierul. Pe Urmuz l-a neliniștit până și locul unei virgule: când se culegea *Pâlnia și Stamate*, a revenit la tipografie pentru un semn de punctuație de nenumărate ori.

În viață, a suportat răsul meschin și bine hrănit al celor ce nu s-au descifrat în rândurile scrise cu cerneală simpatică neîntrebuințată până la dânsul, a rătăcit prin târguri cu masca judecătorului Demetrescu-Buzău și când a vrut să evadeze din București a ajuns numai până în inima șoselei Kiseleff. Acolo la miezul acestei nopți de 22 noiembrie, acum 10 ani, poate la ora impalpabilă 0, s-a despicat: Demetru Demetrescu-Buzău s-a întors pentru diversul faptelor zilnice din ziare și cafeneaua Capșa, iar Urmuz, A RAMAS cenușă de stele.

22 noiembrie 1933, ora 20.45, „Universitatea Radio –
Comemorări“. Text dactilo, 7 p., semnat și datat mp.
Arhiva SRR, dosar 16/1933.

G. Ciprian

Vasile Leonescu

PROPRIU-ZIS noi românii n-avem cultul morților. Ne suspectăm, ne uităm pieziș unul la altul, ne împrășcăm reciproc cu atâta venin în viață, că dispariția unuia sau altuia dintre semenii noștri este adesea o adevărată eliberare pentru cei ce-i supreviețuiesc.

Dacă dispărutul era un mediocru spunem flegmatic, sorbindu-ne cafeaua: „Făcea umbră pământului, bine că l-a strâns Dumnezeu!”

Dacă repauzatul era ceva mai răsărit țuguim buzele și șoptim: „Dumnezeu să-l ierte!” Dar noi nu-l iertăm.

Iar de cumva odihnitul întru Domnul era dintre cei care făcuse vid în jurul său, una din fapăturile excepțional înzestrate care se ridică peste gloate, ne batem ipocriți cu pumnul în piept și strigăm în cor: „Ce pierdere ireparabilă!”, dar în liniștea cabinetelor noastre de lucru respirăm adânc, și din toți porii.

Vasile Leonescu a fost dintre cei care au pricinuit multe nopți de insomnie contemporanilor săi de aceeași breaslă.

Așa se și explică graba cu care a fost scos la pensie, în plină putere.

Creatorul lui *Falstaff*, al lui *Othello*, al lui *Petrucchio* și *Răzvan* a fost pedepsit pentru cutezanța sa și scos din rânduri.

Pentru că a sculptat prea viguros și adânc i s-a luat dalta din mână și i s-au deschis porțile pribegiei.

Bradul cel vânjos, cu rădăcinile adânc înfipite în lutul binefăcător, a fost ciopârțit de securea perfidă a răfuielilor personale și căruțat afară din pădure.

Este povestea eternă a omului care-și supără semenii.

Neînchipuit, dar mândru din fire, Vasile Leonescu n-a lăsat niciodată să i se citească pe față nici umbră de amărăciune.

Ca să-și ție zilele a fost nevoit să bată provincia. A străbătut-o în lung și lat, cu zâmbetul pe buze, dar deprimarea adâncă i-a ras măruntaiele și într-o zi de martie talia lui de gigant s-a frânt.

Au trecut de atunci șapte ani. Așa e crestat pe răbojul vremii. Pentru cei ce l-au cunoscut însă pe Vasile Leonescu anii sunt clipe. Cei ce l-am cunoscut deaproape, îl purtăm atât de viu în suflute că ne întrebăm nedumeriți care să fie adevărul?

Să fie adevărat că Leonescu e plecat dintre noi, și că tot poșidicul acesta înconjurător trăiește?

Sau... Dar, făcând elogiul unui mare dispărut, să nu lovim în furnicarul cel viu.

Căci taina dărei acesteia de lumină și căldură, dincolo de moarte, stă tocmai în candela cea mică, în darurile omului.

Oricât de puternice și de desăvârșite ar fi realizările unui artist, dacă căptușeala nu se ține de stofă, dacă omul nu se apropie de opera sa, farmecul creației artistice se împrăstie.

Vasile Leonescu a fost un adevărat vrăjitor.

La fel cum fermeca spectatorii cu avântul înaripat al versului, tot așa cucerea în viață cu *voioșia**, delicatetea și verva lui nesecată.

Îmi aduc aminte de un spectacol la Sinaia.

O reprezentație de gală dată sub patronajul defunctei regine Elisabeta.

Pe vremea aceea –sunt de atunci 27 de ani – locul cel mai scump la teatru se plătea 4 lei.

La spectacolul acela însă un stal costa 20 de lei –adică de cinci ori mai mult decât de obicei. Sala gemea și un public pomăduț, cu adevărat de elită, aștepta să începem. Privind pe bolta cortinei m-am înfiorat zăbind fracurile impecabile și rochiile bogate ale doamnelor. Nenea Vasile se apropie și dânsul de cortină se uită prin crăpătură în sală, savurează toaletele cele scumpe apoi zise tacticos:

–Putem începe, au sosit mojicii!

* S.a.

Sunt inimitabile inflexiunile vocii sale și cascadele de răs copilăresc în contrast complet cu statura lui gigantică.

Incapabil să jignească pe cineva cu un cuvânt, era de-o politețe cuceritoare și cu cei de-o seamă și cu cei mai mici ca dânsul.

Iar dacă apucați să stați cu „nenea Vasile“ la masă, cu greu te mai puteai urni din loc.

—Drăguțule acum vom face o cafea! Apoi un *bock*, iar o cafea, un dulce, un mezelic, iar un *bock*, și ceasurile se scurgeau după ceasuri, fără ca verva lui să secătuiască, fără ca pleoapele-i să fure o clipă de odihnă.

Povestea, între două glume, visurile sale să ducă teatrul peste ocean, în turneu în America, și atunci ochii lui surâzători se aprindeau.

Conștiința forței sale artistice, pe care o risipea glumind cu sine însuși, îl năpădea în clipele de nostalgie, și asemenea unui leu încarcerat, Vasile Leonescu se perpelea de dorul zărilor albastre.

Poate că de s-ar fi scuturat mai cu putere și ar fi trecut granița, numele său ar fi fluturat printre al celor dintâi actori universali.

E tragedia tuturor talentelor sortite să pâlpâie sub obrocul sărăciei autohtone.

Vasile Leonescu s-a distins de asemenea și ca autor dramatic. Lucrarea sa *Crai de ghindă* a făcut epocă.

Judecând după succesul mare pe care l-a avut mai deunăzi reluarea piesei sale *Șarpele casei* avem tot dreptul să credem că opera sa dramatică va ține de-a pururi vie amintirea actorului și a omului de rasă.

12 martie 1934. Text mss., 12 p.
Arhiva SRR, dosar 6/1934.

Dinu Brătianu

Eugeniu Carada

ORATORII au privilegiul de a fi mai cunoscuți de marele public, care, impresionat de cuvântările lor, crede că ei au jucat în istoria țării un rol mai mare decât cel real.

Însă mai târziu istoricii, cercetând documentele referitoare la activitatea fiecăruia, găsesc că rolurile active în conducerea și dezvoltarea statului, l-au avut alții decât cei care fermecau pe auditorii lor.

Eugeniu Carada a fost din aceia, care cu timpul vor apare din ce în ce mai mult ca factori de progres în istoria țării.

Deși știa să-și arate clar și precis concepțiile sale, Carada nu era un orator și evita să vorbească în public.

El era un om practic și-și luase rolul să realizeze concepțiile conducătorilor personalului liberal.

Fără avere, învățase în tinerețea sa zbuciumată să facă de toate el singur.

Era tot atât de dibaci manual cât era de priceput intelectual. La curent cu toată mișcarea științifică, era în stare să studieze planuri, proiecte și chiar să le realizeze ca și unul care ar fi făcut studii de inginer sau de arhitect.

Angajat de tânăr în mișcarea naționalistă, admirator al conducătorilor acestei mișcări, pentru care a lucrat cu un entuziasm pe care vârsta nu l-a temperat, el a fost unul din acei care în ultimii ani ai vieții lui a susținut în modul cel mai eficace mișcarea românească din Ardeal. Om sobru, cheltuind foarte puțin pentru el, era foarte larg în tot ceea ce privea ajutorarea românilor de peste munți.

Eugeniu Carada a avut o activitate multiplă. În tinerețe poet și autor dramatic talentat, ar fi putut să-și creeze un loc de frunte în Parnasul român. Atras însă de o activitate mai realistă, a renunțat să mai improvizeze sau să adapteze piese de teatru străine, considerând ca o greșeală a tinereții operele sale literare.

El a intrat de tânăr în jurnalistică, unde prin însușirile sale vedea că poate aduce servicii mai pozitive țării sale. Mai bine de zece ani a fost principalul colaborator al lui Costache Rosetti la ziarul „Românul“.

Rosetti era un eminent scriitor, dar un rău administrator. Carada a administrat astfel ziarul, până atunci susținut de tovarășii de luptă ai lui Rosetti, încât a reușit ca din venitul ce producea să asigure puțința de trai a familiei Rosetti.

Carada nu s-a retras de la „Românul“ decât când s-a convins că tânărul Emil Costinescu poate să-l înlocuiască, fără ca ziarul să sufere.

De aici înainte nu a mai scris decât foarte rar articole de ziar. El și-a consacrat activitatea politicii partidului liberal.

În 1864 deschisese în Strada Nouă (astăzi Edgar Quinet) o prăvălie în care vindea vinul și untul fermei Florica, precum și câteva articole fine franceze ca vinuri superioare, untdelemn, ceai etc. În acest mod el a ajutat gospodăria lui Ion Brătianu, care era prea ocupat de marile interese ale țării, ca să se poată ocupa și de vânzarea produselor proprietății Florica. În acele momente grele, când patrioții români își cheltuiau averile și neglijau interesele lor materiale, pentru țară, Eugeniu Carada găsisese mijlocul să le procure mijloacele necesare întreținerii familiei lor și în același timp să creeze și venitul din care nu numai că trăia, dar și cu mână largă ajuta mișcarea politică în slujba căreia intrase.

Această prăvălie a fost izvorul averii lui Eugeniu Carada.

Tot ce întreprindea Eugeniu Carada trebuia să reușească. Spiritul său practic de organizator era neprețuit și dânsul a fost unul din principalii colaboratori ai lui Ion Brătianu pentru politica sa economică financiară.

Una din marile însușiri ale lui Ion Brătianu era cunoștința oamenilor. El știa în mulțimea partizanilor săi politici să dea

fiecăruia rolul în care putea să realizeze maximum. Cei care colaborau cu dânsul deveneau apostoli entuziaști ai ideilor sale. Voi cita printre cei care au lucrat mai intens lângă dânsul pentru organizarea statului român pe: Dumitru Sturdza, Gogu Cantacuzino, Dumitru Protopopescu și Eugeniu Carada.

În timpul războiului din 1877, una din marile dificultăți ce întâmpina armata română ce trecuse Dunărea, era lipsa de intendență și de serviciu de etape. Ion Brătianu, prim ministru, a făcut acest serviciu. Într-o teleguță trasă de doi cai de țară, având alături pe Eugeniu Carada, Ion Brătianu străbătea câmpul de operațiuni al armatei române, constata trebuințele ei și lua măsurile să le satisfacă în condiții foarte grele. Nu găsisese un colaborator mai energic, mai practic și mai devotat ca Eugeniu Carada.

Mi-aduc aminte că sărbătorind, acasă în București, aniversarea nașterii lui Carada în ziua de 28 noiembrie, ne-a venit știrea căderii Plevnei în aceeași zi.

Carada a locuit cu noi în Strada Colței, nr. 56, de la 1877 până la 1889, când întorcându-se de la Paris cu gradul de inginer fratele meu Ionel, Carada a trebuit să-i cedeze odaia sa. Pe Carada îl consideram ca făcând parte din familie și din prietenii tatălui meu el a fost nu numai cel mai apropiat, dar și cel mai apreciat de copiii săi, în special ca reparator al tuturor jucăriilor stricate.

Toate diminețile, când ieșea în oraș, Ion Brătianu trecea prin odaia lui Carada cu care se sfătuia, îi dădea instrucțiuni sau însărcinări în străinătate.

Cu un devotament fără margini, cu o modestie de admirat, cu o putere de realizare neîntrecută, Eugeniu Carada a fost unul din cei care au lucrat mai intens la emanciparea și organizarea statului român.

Pentru ce Eugeniu Carada nu a îndeplinit niciodată o funcție în statul român?

De ce printre numeroșii miniștrii care s-au succedat în timp de 12 ani în guvernarea lui Ion Brătianu, Carada nu a ocupat locul de frunte pentru care-l desemnau calitățile sale?

Pentru ce nu a fost nici măcar deputat sau senator în parlamentele liberale?

Carada era un om întreg în toată accepția cuvântului.

Nu admitea compromisuri sau tranzacții. Amicii lui îl porecliseră „Turcul”.

Găsea că orice onoruri sau slujbe aduc știrbiri demnității sale și fugea de orice ceremonie oficială.

Singurele la care a luat parte au fost la dezvelirea monumentelor ridicate, din inițiativa lui, în amintirea lui C.A. Rosetti, lui Ion C. Brătianu și fraților Golești pentru care Carada avea un cult, pe care vroia să-l transmită generațiilor viitoare.

După ce crease institutele de Credit Funciar rurale și urbane, Ion Brătianu vrând să creeze și o Bancă Națională a însărcinat pe Carada cu fondarea ei.

Aici Carada a dat toată dovada de puterea sa de organizare.

Marele nostru institut de emisiune creat cu capital românesc a avut din primul moment un prestigiu, care-l ridicase la nivelul băncilor de stat din străinătate.

Carada a devenit un mare om de finanțe în areopagul financiarilor din Europa. El putea să obțină pentru guvernul român orice împrumut îi era necesar în condițiile cele mai favorabile.

Nu mai insist asupra acțiunii ce a avut-o asupra economiei noastre naționale, nici a creării tuturor băncilor de cont din vechiul Regat.

Carada era totul în Banca Națională. El a fost și arhitectul care a construit în strada Lipscani, în condițiile cele mai economice, cel mai solid și frumos edificiu din Capitală.

Astăzi când se comemorează cei 25 de ani trecuți de la moartea lui Eugeniu Carada este bine ca cei tineri care nu l-au cunoscut să știe activitatea binefăcătoare pe care a dezvoltat-o în serviciul patriei și să aibă exemplul lui Eugeniu Carada ca icoană a ceea ce trebuie să fie un cetățean folositor țării.

12 februarie 1935, ora 19.30.

Text dactilo, 5 p. Arhiva SRR, dosar 7/1935.

G. Marinescu

Profesor dr. N. Kalinderu, cu prilejul unei sute de ani de la nașterea sa

Cultul morților este un sentiment care onorează umanitatea, de aceea îl găsim în toată splendoarea atât la antici cât și în timpurile noastre. Căci, dacă moartea este actul cel mai solemn al vieții noastre, și pune capăt unei vieți efemere, totuși cugetătorii ca și Oedip altădată în fața sfinxului, întreabă religia, filozofia și știința ca să capete un răspuns satisfăcător. Viața să nu fie decât o clipă luminoasă în negura timpurilor? Foarte frumos zice în această privință marele matematician și filozof Poincaré: „La vie n'est qu'un court épisode entre deux éternités de mort et dans cet épisode même la pensée consciente n'a duré et ne durera qu'un moment. La pensée n'est qu'un éclair au milieu d'une longue nuit, mais c'est cet éclair qui est tout“. /Această admirabilă definiție a vieții nu mulțumește pe mulți și cu drept cuvânt ei exclamă:/* nu rămâne nimic din noi din această viață trecătoare, copiii nu-și vor revedea părinții, soțul soția, iar amicul pe acel de care părea legat pe veci. Înțelegem de ce filozofi ca Platon și religia creștină au proclamat nemurirea sufletului și credința într-o viață viitoare.

Dar dacă de dincolo de hotarul morții, din ținutul tainic unde ne ducem după moarte, nu se întoarce nimeni, înțelegem de asemenea rostul adânc al monologului lui Hamlet, care zice: „a muri, a dormi, a visa poate, asta-i întrebarea cea mare“.

* Completare autografă.

Neliniștea care tulbură sufletul omului cu ce se va întâmpla după moarte îl face să îndure suferințele acestei vieți, să spere, să creadă într-o viață după moarte. Oricum ar fi, rămân totuși după noi faptele împlinite în domeniul binelui, adevărului și al frumosului pentru omul demn de acest nume precum și sentimentul că și-a făcut datoria pentru toți aceia care înțeleg rostul lor pe pământ.

„Știința, în veacul nostru, este sufletul, prosperitatea națiunilor și izvorul oricărui progres. Fără îndoială politica cu discuțiile ei obositoare și zilnice pare că e călauza noastră. Zadarnică aparență, ceea ce ne conduce sunt descoperirile științifice și aplicațiile lor“.

„Cultura științelor în cea mai înaltă expresie a lor este poate și mai trebuincioasă pentru starea morală a unei națiuni decât pentru propășirea ei materială“.

„Marile descoperiri, cugetarea adâncită în arte, științe și în litere, într-un cuvânt, lucrările dezinteresate ale minții în toate genurile, centrele de învățământ care le răspândesc, introduc în tot corpul social spiritul filozofic sau științific, care este un spirit de discernământ și care supune totul la o judecată aspră, condamnă ignoranța, risipește prejudecățile și greșelile. Ele înalță nivelul intelectual, simțământul moral; prin ele, ideea dumnezeiască însăși se răspândește și se slăvește“.

/Acestea sunt cuvintele lui Pasteur, cel mai genial binefăcător al omenirii./*

Sub acest unghi trebuie privită și viața înțelepților și a acelora care, ca dl. N. Kalinderu, pe care nu l-am uitat și nu putem să-l uităm, căci, deși mâine se împlinește un secol de la nașterea lui, blânda lui figură trăiește în sufletul nostru, cei care l-am iubit. Am crezut, în calitate de fost elev, de colaborator și de om recunoscător, că trebuie să reamintesc pe scurt viața acestui om de bine care a fost un factor însemnat în dezvoltarea cunoștințelor noastre medicale.

Născut în 1835 la București, s-a dus în Franța, după ce și-a terminat studiile elementare în țară, ca să-și treacă bacalaureatul și în urmă să studieze medicina iar, în 1863, a reușit să fie intern

* Completare autografă.

al spitalelor din Paris, ceea ce era o mare onoare pentru un român pe vremea aceea. Numeroase sunt lucrările lui pe care le-a publicat în Franța, în afară de teza sa de doctorat care tratează despre cefalotripsia craniană.

Întors în țară, doctorul Kalinderu n-a încetat o singură clipă de a da dovadă de un spirit înalt, cultivând deopotrivă medicina și diferite alte științe. Afară de aceasta, înțelegea că sentimentul datoriei este o înaltă preocupare morală, care trebuie să fie baza oricărei culturi. /De aceea el îl îngrijea cu dragoste deopotrivă și pe cel bogat ca și pe cel sărac./*

Medic la Spitalul Brâncoveanu și mai târziu profesor de clinică medicală, regretatul dr. Kalinderu încurajează cu vorba și cu fapta pe muncitorii științei și sprijină în orice împrejurare pe regretatul meu profesor V. Babeș, cu care a publicat lucrări însemnate, căci el era convins că clinica și laboratorul trebuie să meargă mână în mână. /Între acești doi binefăcători ai mei s-a legat o adevărată prietenie și totdeauna Kalinderu l-a sprijinit, a apărut și a făcut elogiul științei vaste a lui V. Babeș, când acesta era atacat./*

Dl. Riche, președintele Academiei de Medicină din Paris, al cărei membru a fost dr. Kalinderu, face elogiul în sânul acestei academii, cu prilejul încetării din viață a savantului român. Citesc din acest elogiul numai câteva fraze:

„În calitatea sa de profesor de clinică la Facultatea de Medicină din București, Kalinderu a contribuit mult la răspândirea doctrinelor lui Pasteur.

Acei dintre noi, continuă Riche, care au vizitat Bucureștii, după o trecere atât de lungă prin Germania, ajungând în acest oraș în care te simți *fericit*** auzind cum se vorbește curent limba franceză și unde Franța este iubită, au fost surprinși, ca și mine, de organizarea rațională a *laboratoarelor**** sale și de instalația ireproșabilă a antisepsiei în frumosul Spital Brâncovenesc.

* Intervenții autografe ale autorului pe dactilogramă.

** S.a.

*** S.a.

E drept să adăugăm că, din partea sa, nici Franța n-a uitat tânăra facultate din București, căci d-rul Kalinderu era de mai mult timp ofițer al Legiunii de Onoare.

De curând, colegii săi de la Universitatea din București îi încredințaseră mandatul de a-i reprezenta în senatul român.

Casa lui Kalinderu a fost totdeauna deschisă și compatrioților săi și savanților străini. Mulți dintre noi am avut ocazia plăcută să ne convingem despre aceasta“.

Astfel se exprima președintele Riche în forul Academiei de Medicină din Paris. Ce să zic eu, care am fost îmbrățișat cu atâta căldură, susținut cu tărie în toate împrejurările, lăudat peste măsură de regretatul Kalinderu? Niciodată acesta nu pierdea ocazia să sublinieze și chiar să preamărească meritele mele infim de modeste, /atitudine morală pe care nu am uitat-o până în timpul de față./*

Una din caracteristicile lui Kalinderu era entuziasmul pentru progresele neurologiei. Își aducea aminte de Duchenne de Boulogne, de care vorbea cu căldură spunând că a avut fericirea de a-l cunoaște și a-i arăta preparatele lui de atrofie musculară.

Nimeni însă nu i-a fost mai devotat lui Kalinderu și n-a colaborat mai mult cu el decât regretatul profesor V. Babeș, /care pune la dispoziția clinicianului vastă sa cultură anatomo-patologică și bacteriologică./*

În sânul Academiei române, profesorul V. Babeș, în ședința de la 6 decembrie 1902, a descris cu atâta dragoste personalitatea și iubirea lui Kalinderu pentru știință. Dumnezeu știe cât sunt de îndurerat când cuget la dispariția acestor doi maeștri iubiți, care m-au ajutat în momentele grele, m-au iubit mai mult decât am meritat, au cerut să se creeze pentru mine o catedră și un serviciu de neurologie, pe când mă aflam încă la Paris și aş crede, fără prezumție, că gestul lor a servit țării românești, prin munca ce am depus-o de când m-am întors în țară și până în momentul de față. /Fără inițiativa lor generoasă, la care trebuie să pomenesc și numele regretatului prof. Buicliu, neurologia română nu ar ocupa locul de azi în centrul științei internaționale./*

* Intervenții autografe ale autorului pe dactilogramă.

Pot să adaug că doctorul N. Kalinderu, care avea relații întinse la Paris, m-a introdus la Salpêtrière, această Meccă a neurologiei, unde am lucrat în laboratorul celui mai ilustru neurologist al Franței, Jean Martin Charcot. Că doctorul Kalinderu avea întinse relații cu Orașul luminii, rezultă și din faptul că el avea la Paris amici, ca Léon Gambetta, Sireday, Const. Paul și alții, iar maestrul lui, ca Velpeau, Broca, Richet i-au arătat multă simpatie. România n-a putut decât să se folosească de legăturile lui Kalinderu cu aceste personalități.

Este greu ca într-o conferință la Radio să arăt numeroasele lucrări medicale ale lui Kalinderu. Trebuie însă să amintesc pe acelea care au avut răsunet nu numai în țară dar și în străinătate. Astfel a prezentat la Academia de Medicină și la Societatea de Dermatologie din Paris, în colaborare cu V. Babeș, un memoriu asupra leprei în România, atunci când această boală era puțin cunoscută la noi. În acest memoriu, Kalinderu a cerut, categoric, izolarea leproșilor, căci el este printre primii autori care au arătat și au susținut contagiozitatea acestei boli care desfigurează fața omului, îi deformează mâinile și îi dă chiar un aspect hidos.

În raportul ce-l adresează Ministrului Instrucției Publice, Kalinderu spune textual: „Cred că această lucrare va servi spre a ne apăra în contra unui rău care se poate întinde, cu atât mai mult încât *pe terenul științific am avut fericirea, prof. Babeș și cu mine, de a reface în acest congres chiar credințele maestrilor noștri în ceea ce privește contagiozitatea leprei*“.*

La congresul de dermatologie din 1889 de care am vorbit, dr. Kalinderu aduce un fapt nou: el a reușit să facă diagnosticul leprei în cazurile dubioase de lepră nervoasă, în care până atunci bacilii acestei boli nu putuseră fi puși în evidență.

La acești bolnavi cu tegumentele normale în aparență fără cea mai mică alterație, doctorul Kalinderu aplică o vesicătoare. Aceasta provoca o transudație care mai târziu devine supurată și în acest puroi se găsesc cu ușurință bacilii leprei. Procedeu acesta – afirma profesorul V. Babeș – este superior biopsiei, adică tăierii unei bucăți de piele, procedeu pe care Kalinderu îl considera ca fiind barbar.

* S.a.

Profesorul Kalinderu împreună cu doctorul Petrini Paul, a stabilit topografia și statistica leprei în România arătând diferitele focare întâlnite fie în Dobrogea, fie în regiunea Dunării ori la munte, arătând pe de o parte caracterul familial al bolii și pe de altă parte, filiera contagiunii leproase.

Tot el s-a ocupat de formele nervoase ale leprei, greu de diagnosticat și pe care le-a studiat cu metodele noi de investigație (razele Röntgen).

La Conferința internațională din Berlin pentru studiul leprei, profesorii Kalinderu și V.Babeș au avut un succes mare datorită ideilor noi și cu acest prilej regretatul Kalinderu a citat și lucrările făcute în colaborare cu mine, prin faptul că am identificat un tip nou de deformare a mâinii în lepră, deosebit de acela al bolii lui Morvan, pe care Zambacca-Pașa, un alt leprologist, a atribuit-o tot leprei ceea ce era o greșeală.

Această afirmație a lui Zambacca-Pașa, în bună parte greșită, a făcut o mare senzație la Paris, din cauză că se credea că lepra indigenă e o raritate în Franța.

Împreună cu regretatul Kalinderu am studiat tulburările de sensibilitate în lepră, aducând date noi. Dar tot neobositul Kalinderu, mereu în căutare de fapte noi, împreună cu V.Babeș, a făcut descoperirea interesantă că uneori bacilul tuberculozei pleacă din focare vechi și invadează organismul.

În afară de lucrările lui Kalinderu, în număr de 50, publicate în limba română au fost apreciate de studenți și lecțiile lui clinice care conțin observații originale și idei noi. /Ceea ce da o atracție deosebită acestor cursuri era intensă lui experiență îmbinată cu idei umanitare./*

Tot el a atras atenția asupra inconvenientelor cosmeticelor ce conțin plumb, căci unele doamne din societatea înaltă ca și actrițele și mai cu seamă demimondenele au deseori crampe intestinale, simptome grave a căror cauză nu se cunoștea până la doctorul Kalinderu. El a avut ideea de a se căuta plumbul în organism, introdus prin aceste cosmetice, și cunoscându-se astfel cauza a fost înlăturat efectul.

În entuziasmul său pentru știință, Kalinderu lua parte la ședințele societăților, la înființarea jurnalelor medicale și era

* Completare autografă.

continuu preocupat de a aduce la cunoștință străinătății progresele făcute de medicina română.

În dragostea lui nemărginită de a afla ceva nou, asista la lecțiile profesorului V. Babeș, la conferințele și chiar la lecțiile mele. Lucru straniu într-o țară unde știința plâpândă de abia se poate afirma și chiar și atunci /ca și astăzi valoarea ei nu este îndestul apreciată./*

Doctorul Kalinderu era un om bun la inimă. Casa lui era deschisă tuturor intelectualilor și puna lui celor indigenți. Lua apărarea celor slabi și mai cu seamă apăra meritul fără nici o ezitare. Ce să mai zic despre Kalinderu mare amator de artă. El avea o colecție foarte prețioasă de opere aparținând tuturor școlilor de pictură. Îmi aduc aminte de un tablou imens pictat de Montchablon din Paris reprezentând o lecție a lui Kalinderu la care iau parte d-na Kalinderu, soția distinsă a doctorului, Babeș, Assachi și cu mine. Ca să termin această scurtă cuvântare voi reproduce cuvintele lui V.Babeș cu prilejul elogiului ce l-a făcut lucrărilor doctorului Kalinderu, în ședința din 6 decembrie 1902 Academiei Române: „Luptele acestui apostol, pentru introducerea ideilor moderne de muncă, devotament, de datorie, de corectitudine și de respect pentru știință și arta adevărată, au deșteptat multe susceptibilități și nemulțumiri, așa încât importanța și meritele științifice și culturale excepționale ale lui Kalinderu nu sunt azi pe deplin recunoscute de toată lumea.

Nu mă îndoiesc, continua profesorul V. Babeș, că memoria doctorului Kalinderu, om de știință și factor civilizator va rămâne neșterse în amintirea generațiilor viitoare, care vor aprecia din ce în ce mai mult importanța lui în regenerarea culturală și științifică a țării noastre la sfârșitul secolului trecut.“ Mă unesc din suflet cu aceste sentimente atât de frumoase ale profesorului Babeș și ca semn de dragoste pentru memoria doctorului Kalinderu mă închin cu respect în fața personalității lui care a lăsat o dâră luminoasă în evoluția științei medicale românești.

5 decembrie 1935, ora 19.00.

Text dactilo cu adnotările autorului, 8 p.

Arhiva SRR, dosar 13/1935.

* Completare autografă.

II

Biografii, medalioane

Alexandru Marcu

Logofătul Dinicu Golescu, călător în Italia

CÂND treci spre toamnă cu trenul prin Golești și te înțâmbezi muscelencele cu poame, tu, drumeț grăbit, nu știi poate că-s culese de prin livezile celei mai strălucite curți de boieri mari, din câte-au forfotit de slugi și-au mișunat de calești, până mai dăunăzi, în partea locului: curtea boierească a străvechii și vestitei familii a Goleștilor, cei înrudiți cu Craioveștii, ale căror urme se pot desluși până-n cel de-al XV-lea veac, oameni viteji și cu milă de țară, bogați și credincioși, pe cât de darnici și de isteți la minte, al căror nume îl întâlnești mai în toate hrisoavele Țării Românești și care avea să strălucească până târziu, către 1830, prin vrednicia și cuminenția unor coborâtori ca Iordache, ticlulitorul unei vestite *Gramatici*, ori ca Dinicu, despre care vom sta de vorbă în seara aceasta.

Născut la curtea din Golești în ziua de 7 Februarie 1777 și fiind cel din urmă copil al banului Radu, Constantin Radovici din Golești – cum obișnuia apoi să-și mai spună Dinicu Golescu – datorită trecerii de care se bucurase totdeauna neamul său, dar și însușirilor deosebite cu care-l înzestraseră Dumnezeu, ocupase de tânăr mai multe dregătorii și urcase până la cele mai iscusite trepte ale boieriei, spre a ajunge cu vremea vel-logofăt.

De timpuriu, pe vremea când avea abia 24 de ani, o împrejurare cu totul deosebită trebuia să emoționeze adânc sufletul Golescului și să înrăurească odată pentru totdeauna și restul zilelor sale, și activitatea sa politică, ori culturală: prin anii 1801-2, Dinicu se pornise pe cale lungă a străinătăților până la Paris, ca să i se înfățișeze lui Napoleon Bonaparte cu o jalbă

despre soarta Principatelor și, totodată, să dea de urmele logofătului Nicolae Dudescu, plecat cu aceleași rosturi diplomaticești, dar care nu mai dăduse semn de viață. Îl vezi, tu, drumeț grăbit să cumperi poame la Golești, pe tânărul Dinicu, cu giubea și antereu, înfățișându-i-se la Tuilerii ori la Versailles generalului Bonaparte, după ce fugise la Brașov de teama pazvangiilor? Ți dai oare seama de hotărâtoarea înrâurire pe care acest contact nemijlocit cu civilizația apuseană, trebuia s-o aibă asupra spiritului acestui boier român din cei mai aprigi propovăduitori ai renașterii și emnăcipării noastre din cele dintâi decenii ale veacului trecut?

Sigur este că odată cu anii și sub imboldul celor văzute în străinătate în [...] * deșteptării naționale, Dinicu Golescu, refugiat din nou la Brașov – rusofil cum era, atunci când turcii veniseră cu oștire în Țara Românească –, în dorința-i vie de a lucra cu fapta la propășirea neamului său cel obidit de veacuri și de oameni, pune la cale cu Câmpineanu și alți boieri în bejenie o societate secretă, dacă nu o „Lojă“, cu un program cultural ce avea să fie încă înfăptuit abia după 1826, prin străduințele lui Heliade Rădulescu.

Suflet însetat de civilizație, om cu dare de mână și, îndeosebi, dornic să-și dea seama în ce sta buna orânduială a țărilor din Europa de mijloc, spre a aduce pilda bună în oropsitele meleaguri ale patriei lui, Dinicu Golescu, după 1826 nu se mai întorsese la Brașov la tihnitul și îmbelșugatul conac din Golești, ci luase iarăși calea străinătăților, de data aceasta la drum lung, de aproape cinci ani. Și așa, cu diligența – ori „ailvagen“-ul, cum îi place să spună – cu giubea, ișlic și antereu, cu barba-i neagră, încadrând un obraz oacheș de-o rară distincție, dar mai ales cu pătrunzimea ochilor vioi și deștepți, iată-l colindând, târg cu târg, Transilvania, Banatul, Ungaria, Bavaria, Italia de Nord, Austria, Elveția, Badenul și Württembergul, cu popasuri mai lungi în Sibiu, Cluj, Pesta, Viena, Baden, Graz, Veneția, Milano, Geneva, Berna, München, ori pe Rin! Și doar, mai înainte de această călătorie, nu ocolise nici Rusia! Scopul sufletesc al neobositei sale pribegii prin „Europa“, nu putea fi îndoielnic: să afle, să

* Dactilogramă incompletă (rând neimprimat).

cerceteze, să însemne în ce stătea propășirea altor popoare mai înaintate, de unde ar fi putut veni deci îndreptarea stărilor de la noi. Cu toate acestea, drumul din toamna anului 1826 până-n Elveția, îl făcuse și cu alt scop: să-și așeze copiii la învățătură – pe doi din ei la un colegiu din München, iar pe ceilalți doi într-un institut de educație din acea Genevă a lui J.J. Rousseau, centru al calvinismului, spre care se îndreptau încă de pe la 1750 unii români ardeleni și chiar fii de boieri din cele două Principate.

Oricum, sigur este că Dinicu Radovici din Golești se întorcea în Patrie la 1826, din acele îndelungate peregrinări, alt om, pe de-ntregul prefăcut sufletește, hotărât să pună în joc și numele lui, și averea, și viața, pentru ridicarea neamului – dar cu fapta, nu cu gândul bun numai. Căci – ne mărturisește însuși: „... din norocire luminându-mă mai bine spre acest folos din cea puțină călătorie ce am făcut în țări străine, văzând deosebirea care este între cele neamuri și într-ale noastre, și bună desăvârșire la toate lucrurile, am fost silit să alergu la acelea mijloace prin care să face omul creștin, bun patriot, bun orășean, bun părinte, bun tovarăși în căsătorie, și [...]” * ... că dascălul și îndemnătorul acestor bune lucruri este luminarea și deșteptarea ce să dobândesc prin învățătură“. Într-adevăr, odată întors în țară, boierul din Golești se va dovedi un neobosit luptător cu fapta și cuvântul, într-o promovare a opera de asanare a vieții românești, fie și numai în aspectele-i materiale, prin confruntarea ei cu cele văzute în străinătate. Logofătul Goleșcu ajunge astfel, în scurtă vreme, unul din fruntașii renașterii românești prin cultură, într-un mediu care se resimțea adânc de ruperea legăturilor cu tradiția în locul căreia se introdusese o superficială occidentalizare prin mijlocirea contactului cu civilizația rusească, și ea tot de împrumut, într-un mediu cotropit de ultimele reflexe ale trufiei fanariote; cu un cuvânt, într-un mediu și un moment sufletesc de grea cumpănă, în care românismul își schimba radical îndrumarea dinspre Răsărit, către Apusul marilor civilizații.

Dornic de înfăptuiri reale și ajutat de alți fruntași ai doctrinei și culturii românești de început, Dinicu Goleșcu va relua în 1827 gândul de a pune bazele unei „Societăți literare“,

* Dactilogramă incompletă (rând neimprimat).

dând astfel posibilitatea tânărului și inimosului Heliade să-și pună în valoare programul său de activitate viitoare, dar care era deopotrivă și programul boierului din Golești, dacă nu mai mult al lui! Sigur este că acest program, menit să cheme la o nouă viață culturală întregul popor românesc, care avea să fie înfăptuit în atmosfera de clandestinitate carbonară romantică, acest program cuprindea ca deziderate înființarea de școli pentru țărani și, mai înalte, pentru târgoveți; publicarea de ziare, înjghebarea unui Teatru Național, traducerea operelor de căpetenie din literaturile străine, cu un cuvânt, ceea ce a înfăptuit mai apoi Heliade Rădulescu!

De altfel, cel dintâi postulat al acestui vast program cultural a fost înfăptuit de Goleșcu însuși, prin înființarea unei școli pentru fiii de săteni și boiernași, la conacul moșiei din Golești, introducând astfel cel dintâi în Principate mijloacele de educație populară preconizate cu mult succes pe la 1820, de pedagogul englez Joseph Lancaster, într-o vreme în care astfel de școli erau la modă în toată Anglia, în America, în Italia și... la Golești. Internatul acesta, la care se adunau, fără deosebire, copii de boier, de țăran, ori chiar de „robi“, era condus cu atâta pricepere de ardeleanul Aaron Florian, încât, după un singur an, elevii se dovediseră în stare să recite tragedia „Régulus“, tălmăcită de însuși Iancu Văcărescu, ba se înjghebase și o orchestră, care dădea concerte la Curtea Domnească din București! Printre profesori însă se găsea Heliade Rădulescu, dornic să se retragă la țară, spre a putea lucra cu mai multă râvnă la traducerea [...] * germana, greaca, latina și chiar italiana, aceasta din urmă poate sub îndemnul lui Eufrosin Poteca, ascultatul sfetnic al lui Goleșcu și care-și desăvârșise de curând studiile filosofice în Italia. Învățătura ce se da la internatul din Golești era cu totul gratuită și se baza pe temeiurile unei accentuate educații normale, întocmai ca și acea școală de fete pe care același Goleșcu o pusese la cale către sfârșitul vieții, la moșia sa Belvedere din marginea Bucureștilor de pe vremea lui. Înăptuirile logofătului din Golești nu aveau să se limiteze totuși numai la educația poporului prin școală; căci mai înainte să

* Dactilogramă incompletă (rând neimprimat).

moară – în 1830, după unii biografi de holeră –, nu se mulțumise să înființeze pe cheltuiala sa un ziar tipărit în românește la Lipsca, dar pusese în joc toată trecerea de care se bucura, pentru ca autoritățile rusești să-i dea îngăduire lui Heliade Rădulescu de a publica cel dintâi ziar din Muntenia, „Curierul românesc”.

Dacă acestea sunt faptele săvârșite de Golescu, cuvine-se a pomeni și despre activitatea lui de cărturar câteva cuvinte. Dacă nu atâtă pentru traducerile lui de opere filosofico-morale din grecește, făcute mai ales pentru nevoile școlarilor din Golești; sau pentru scrierile lui cu caracter politic, apoi desigur pentru acele prețioase *Însemnări* de călătorie, tipărite la Budapesta în 1826, una din cele mai expresive opere, cu care se poate mândri cultura românească a veacului trecut.

Precum am amintit, autorul acestui prim „ziar de călătorie” pe care-l poate revednica romantismul nostru, străbătuse de mai multe ori drumurile Europei de mijloc, luând note pas cu pas, mai întâi în grecește din pricina neologismelor și apoi redactând definitiv acele note în românește, despre tot ce i se părea vrednic de însemnare, despre frumusețile și ciudățeniile naturii, despre clădiri, instituții și despre îndeletnicirea oamenilor de prin cele stăinătăți, dar cu deosebire despre stările înaintate de acolo, asemuite cu înapoierea din Țara Românească. De altfel, el însuși ține să precizeze cuprinsul și spiritul scrierii sale în acest neobișnuit de lung titlu: „Însemnare a călătoriei ce am făcut eu Constantin Golescu, coprinzătoare de câte orașe am văzut, și întrânsele ori ce vrednic de însemnare, cum și prin sate, sau pre drumuri, ori ce deosebit lucru am văzut. Așijderea și deosebirea neamurilor și a semănăturilor, cum și apele, și poștele, și ori ce obicei și faptă bună am văzut, spre folosul Nații mele am însemnat, arătând și urmările cele rele ce cunosc ca să urma în Patria noastră, carele nelipsind, hotărât, nici noi cinste, nici norodul fericire, nu [...]”, rezultatul nesincer al unei vanități literare; ci, vorba lui, „... Cum puteam ochi având să nu văz, văzând să nu iau aminte, luând aminte să nu le asemăn, asemănând să nu judec binele și să nu poftesc a-l face, arătat compatrioților mei? ... Căci învederat lucru este că noi am rămas în urma tuturor neamurilor...”

* Dactilogramă incompletă (rând neimprimat).

Într-un stil pe cât de firesc și de spontan, pe atâta de naiv și neafectat, Golescu izbutește cu chipul acesta să înfățișeze un fel de Baedeker al țărilor cercetare de el, în care se străduiește să-i lămurească pe concetățeni ce este o statuie, ori o alee, precum și în ce consta pe vremea aceea buna stare materială a diferitelor clase sociale din Apus. Dar merită subliniat în cartea aceasta excepțională, mai ales sufletul nou al autorului, denumit pe bună dreptate „cel dintâiu român modern“, întrucât în *Însemnările* sale, profetice din multe puncte de vedere, se găsește cuprins întregul secol al XIX-lea românesc.

Dar spre a ne da mai bine seama de caracterele acestei scrieri și, mai cu deosebire, de înclinările sufletești ale lui Dinicu Golescu, de calitățile primare ale scrisului său, cred că nimic nu poate fi mai revelator decât cercetarea acelor pagini în care-și precizează impresiile din Italia, țară care n-ar fi trebuit să-l impresioneze numai sub aspectul ei material. Să vedem. Să petrecem câteva clipe la Veneția, Padova, Verona, ori Milano al lui Balzac, Stendhal, Lamartine și Musset, în tovărășia vel-logofătului nostru.

Din Italia nu l-a atras decât Nordul, pe vremea lui încorporat Austriei; dar și acolo n-a trecut decât întâmplător, prin orașele ce se găseau pe linia „ailvagen“-ului, până la Milano. De altfel, la Viena fiind, avusese prilejul să afle câte ceva despre arta italiană, despre măreția Domului milanez, ori despre măiestria „vrednicului de laudă și pomenire scobitorul de piatră“, cum îi zice el lui Canova. Când va fi la Veneția, mai mult în va atrage să stea de vorbă cu călugării greci, foști stareți prin mănăstirile noastre, decât să încerce a descrie minunea cetății lagunare, din acest punct de vedere rivalizând de altfel cu însuși Goethe, cel atâta de absent sufletește în aceeași Veneție, prea romantică pentru el.

Golescu trebuia să stea în Italia de nord aproape o iarnă întreagă, dacă nu va fi fost între timp și în Elveția. Coborând din Austria către Adriatică, cel dintâi oraș italian întâlnit în cale avea să fie Triestul. Aici va admira pavajul de piatră al străzilor – ba erau chiar și trotuare! –, portul și mulțimea corăbiilor, „Borsa“, cluburile, cafenelele, teatrul – unde [...] * nălțime: „... Toată

* Dactilogramă incompletă (rând neimprimat).

marea cât o cuprinde vederea ochilor pline de pânze, care le au pe la luntrile cele mari și cele mici, ce neconținut merg, vin, dupe la împrejuratele sate, și altele pescărind; și mai vârtos spre sară, când toate ulițele orașului sunt luminate prin felinare mari, și vede omul tot orașul și toată marea parcă este aprinsă...“. Edificat complet cu scumpetea vieții, cu feluritele specii rare de pești ce se vindeau în piața mare din Triest, cu școlile și bisericile mai de seamă, iată-l îndreptându-se către Veneția pe mare, cu vaporul. Dar iată ce era pentru Golescu un vapor: „... Este o corabie care merge pe mare cu un meșteșug de foc, ce este în câmara corabiei, iar afară să vede numai un coș de fier... și două roate mari de fier întocmai ca roatele de la mori ce umblă în apă... Cum or pune în cuptor un lemn mai mult să duduie toată corabia. Înăuntru, unde este acel meșteșug, nu lasă pe nimeni să bage seama, dar după oareșce băgare de seamă ce am putut face, este un cuptor zidit care are un coș de fier drept în sus... care este scos din cuptor înspre mecanica ce au, prin care iese căldură cu abureală, întocmai ca la cazanul care scoate rachiul, la care la fund îi arde focul și capacul strânge lacrimă de abureală...“. Făcându-și deci intrarea în acea Italie care, întocmai ca și pentru bătrânii cronicari moldoveni, era cu adevărat „raiul cel pământesc“, la Veneția va măsura gondolele în lung și-n lat, va constata că sunt 360 de poduri boltite de piatră, va trece repede printre procuratii și cafenele, prin fața Sfântului Marc și a palatului în care stătuse odinioară „cel mai mare doju“ în vreme ce giganzii care bat orele în turla orologiului vor fi pentru el „doi draci mari de aramă“! Îi vor plăcea mozaicurile, Campanila, grădina publică și Riva furnicând de mulțime, Arsenalul sau, cum îi spune Golescu, „Tarsana“; ceea ce nu se va potrivi deloc cu gustul lui, va fi însă aspectul fațadelor de palate venețiene: „... Să cunoaște că au lăcuit în acest oraș oameni mari și că odată au dat pravilă în toată Europa. Aici vede cinevaș feliurime de isvoade de zidiri, vede mulțime de statue, încât poate zice omul că fieșcare casă este o bucată de antică, pentru care aleargă oamenii...; dar toate acestea au plecat spre o așa dărăpănare, încât poate sămui acest oraș cu un om trecut de 100 ani...“. Complet edificat asupra felului de alimentare a venețienilor, iată-l pornind, fără nici un fel de

regret, către Padova, unde nu va menționa nici mărețul sanctuar al Sf. Antoniu, nici capela cu afrescurile celebre ale lui Giotto, ci se va mulțumi să amintească frumusețea plantațiilor din împrejurimi și măiestria cu care erau trase canalele de irigație printre lanurile date-n cont. [...] * marea pasiune a italienilor pentru muzică și pentru teatru, ceea ce-l obligă să deplângă lipsa unui Teatru Național la București, atâta de folositor promovării culturii în mijlocul înapoiatilor săi concetățeni. Până la Verona i-a plăcut mai ales buna stare a drumurilor, iar în oraș l-a impresionat mărimea neobișnuită a Arenei Romane, unde nu uită să numere blocurile de piatră, calculându-le înălțimea – bineînțeles – în stânjeni de cei boierești. Drumul de-a lungul lacului Garda – pentru Goleșcu „balta Garda“ – mai degrabă l-a plictisit și prea puțin l-a interesat trecerea prin orașele ca Brescia, Pavia, Cremona, ori Mantova. Dar iată-l la Milano, despre care auzise minuni încă din vremea șederii sale la Viena, poate nu pe nedrept numit și „Parisul cel nou“. De data aceasta vel-logofătul nostru nu-și mai ia ochii de pe statui și havuzuri; colindă cât e ziua verii de mare prin grădini și de-a lungul fațadelor de palate și teatre – a auzit chiar și de Scala –; se interesează de cafenele și de cluburi; se minunează văzând măturători pe străzile podite cu piatră. Dar mai mult ca orice i-a plăcut Domul: „.... Este o biserică, a cărei mărime, podoaba, meșteșugul arhitectonicesc, statuile ce sunt împrejurul a toatei zidirii, turnurile și florile, și toate acestea de marmură, sunt lucruri vrednice de mirare“. Din păcate, Dinicu Goleșcu s-a oprit la Milano numai o zi și jumătate, regret pe care ține să-l exprime însuși, povestind întâmplarea cu un bătrân german întâlnit la Triest. Într-adevăr, relatează cu naivitate și umor sfătosul Goleșcu: „.... Spuindu-i neamțului că din nenorocire, numai o zi și jumătate am șezut la Milan, puțin au fost să mă scuip...“.

Neîndestulătoare sunt, desigur, aceste întâmplătoare mărturii, desprinse fragmentar din paginile închinat Italiei, în revelatoarele *Însemnări* ale lui Constantin Radovici din Golești. Și, oricât, prea puțin ne-a fost îngăduit să stăruim asupra însemnătății acestei figuri, în galeria promotorilor culturii românești

* Dactilogramă incompletă (rând neimprimat).

din secolul XIX, atâta de trecută cu vederea. Iar dacă numele lui Heliade Rădulescu ne este, fără îndoială, mult mai prieten și dacă-l socotim, pe bună dreptate, părintele culturii moderne românești, cu atât mai mult cuvine-se a-i pomeni numele alături de acela al vel-logofătului din Golești, marele său ocrotitor și sfetnic. Dacă nu chiar inspirator. Căci următoarea mărturie a lui Heliade însuși, ni se pare cea mai potrivită încheiere, când este vorba de Dinicu Radovici din Golești: „... Înainte să moară, a intrat cu Eliade în biserica din Golești, în fața școalei de băieți, și l-a pus pe Eliade să jure pe Cruce, că va duce la îndeplinire programa lui de reforme: Colegiul [...]”^{*} etc. Eliade s-a ținut de jurământ și a adus la îndeplinire toate poruncile lui Dinicu Golescu“.

Au fost cândva și români care să înțeleagă deplin chemarea vieții lor.

9 ianuarie 1932, ora 20,20, „Universitatea Radio“.

Text dactilo, 8 p. datat: „7 ianuarie 1932“.

Arhiva SRR, dosar nr. 4/1932.

^{*} Dactilogramă incompletă (rând neimprimat).

N. Cartoian

Ion Neculce

ÎN TRECUTUL ROMÂNESC se întâlnesc adesea figuri de domni, de boieri și de mitropoliți, a căror viață împlinită adânc în viața epocii lor — este nu numai reprezentativă, dar prin neașteptatele ei întorsături, prin elementul dramatic pe care îl cuprind, înfățișează pentru toate vremurile un interes viu.

Una din aceste figuri proeminente este și marele cronicar al Moldovei: Ion Neculce.

Datele păstrate de documentele timpului și mai ales cele transmise de el însuși în memoriile pline de savoare, pe care d-nul Procopovici, profesor la Universitatea din Cernăuți, le-a publicat de curând în ediția clasicilor comentați din Craiova, sunt atât de prețioase, încât se poate reconstitui pe baza lor o viață omenească de un interes mai palpitant decât un roman.

Timpul, nu ne îngăduie în această seară să evocăm decât numai câteva din aspectele ei mai interesante.

Tatăl lui Ion Neculce — Ienachi — era ginerele unuia din cei mai de vază boieri de la curtea lui Vasile Lupu, Iordache Cantacuzino, despre care vorbește cu atâta admirație Miron Costin când ne spune: „cap ca acela abia de au avut țara cândva sau de va mai avea“.

Neculce era încă în anii copilăriei, să tot fi avut 15 ani — când deodată o groaznică nenorocire zgudui liniștea patriarhală a familiei. Era în epoca în care regele Poloniei, Ioan Sobieski, se întorsese de la Viena pe care o despresurase de turci. Intra în Moldova ca într-o țară dușmană, deoarece vechile ei capitulări cu Poarta o făceau să apară în ochii creștinătății ca o țară vasală turcilor. Bătrânul domn al Moldovei, Constantin Cantemir, se

retrăsese dinaintea oștirii polone, care cucerise Suceava și înainta spre Iași. Regele polon, intrând în capitala țării, trimitea în clinchetul paharelor, de la masa pe care o dădea în palatul domnesc din Iași aceste versuri domnului văduv al Moldovei:

*Constantine,
Fugi bine
Nici-ai casă,
Nici-ai masă,
Nici dragă jupâneasă.*

Pe când regele arunca asemenea săgeți domnului Cantemir, oastea polonă împărțită în cete – podgheazuri, cum ziceau cronicarii– cutreiera țara în lung și în lat după jaf. Astfel se dezlănțui furtuna asupra Moldovei, care continuă ani de zile după aceasta.

În acele timpuri de restriște, conacul familiei Neculce de pe moșia Prigoreni a fost prădat și prefăcut în cenușă, iar tatăl – Ienache – surprins în Târgul Ocnei de poloni, a fost tăiat în bucăți în mijlocul orașului. Atunci familia îngrozită încarcă ce putea încărca în trăsură și plecă împreună cu bunica, văduva lui Iordache Cantacuzino, în Muntenia. Aici, în domnia pașnică a lui Brâncoveanu și sub ocrotirea unchilor săi Cantacuzini, în fruntea cărora strălucea stolnicul Constantin, Neculce și-a încheiat copilăria. După 4 ani de înstrăinare, în care răstimp bunica murise, pribegii, văzând că se deschid zări mai liniștite în Moldova, se întorc la căminele lor.

Neculce se afla pe atunci în pragul tinereții. Intră și el, ca fiu de boier, în serviciul curții domnești. În toamna anului 1693, când fiica lui Constantin Brâncoveanu, Maria, logodită la Constantinopol cu domnul Moldovei, Constantin Duca, venea la Iași, însoțită de mama sa și de stolnicul Constantin Cantacuzino, pentru celebrarea căsătoriei, Neculce făcea și el parte din alaiul tânărului mire. Era, după cum ne spune el, tânăr postelnic și mergea „cu alți postelnici împreună cu toiage a mână, pre gios“, înaintea domnului, care-i urma călare.

Cariera lui politică începe însă sub Cantemirești, pe a căror nepoată de soră o luase în căsătorie.

Punctul culminant în viața sa publică îl atinge însă în domnia lui Dimitrie Cantemir.

Dimitrie Cantemir își trăise copilăria și tinerețea la Constantinopol. El luase parte la campania turcilor în Austria, unde în panica fugii își pierduse calabalâcul, văzuse cu ochii lui dezastrul musulman și aflate de strălucitele campanii ale lui Petru cel Mare. Înainte de a se înscăuna în Moldova, Dimitrie Cantemir intrase în legături cu țarul, prin contele Tolstoi, ambasadorul rus la Constantinopol. După urcarea pe tron, Cantemir, neputându-se bizui pe boierii bătrâni ai țării, prea temători pentru o întreprindere menită să schimbe fața Moldovei, se apropie tot mai mult de boierii tineri și mai ales de ruda sa Ioan Neculce. Cronicarul însuși ne mărturisește rolul pe care-l dobândise la curtea domnului: „Iară mai de credință și mai ales toate trebile domniei erau după mine, Ioan Neculce Vel Spătar“.

Când Dimitrie Cantemir încheie alianța cu Petru cel Mare și se hotărăște să se arunce în vârtoarea războiului, trebuind să-și acopere primele mișcări ca să nu fie simțit de turci și de boierii bătrâni, el încredințează postul important atunci, de mare hatman – care corespunde cu ministerul de război de azi – lui Neculce.

Neculce a fost astfel părtaș la drama care a urmat și a trăit cu toți compatrioții săi fiorul acelor zile de înviore a sufletescă, în care mișcările și freacățul oștirilor și zăngănitul armelor rusești pe pământul Moldovei, trezise nădejdea mântuirii de sub jugul păgân.

El a fost martor la intrarea lui Petru cel Mare în Iași; la primirea lui în palatul domnesc; la cina pe care a dat-o domnul în cinstea împăratului; a închinat și el cu Petru cel Mare un pahar de vin franțuzesc la ospățul pe care împăratul l-a dat în tabăra sa de la Prut domnului și boierilor moldoveni.

Dar să lăsăm pe Neculce însuși să ne povestească în graiul său bătrânesc această scenă: „Și au pus masă supt cort gios pe pământ și au săpat șanț de slobozit picioarele în gios. Și au șezut împăratul și cu Dumitrașco dirii și polcovnicii și căpitani și boierii moschicești și cei 15 boieri moldovenesci, tot dearândul, cine și duple cinstea și boieria sa. Și era într-o miercuri în post. Și au mâncat toți carne pentru libovul împăratului creștinesc. Și i-au cinstit împăratul prea bine și frumos. Și mai pre urmă ne-au închinat singur împăratul cu niște vin al lui de la franțuji, care

îndată cum au băut, cum au mărmurit toți de beți bând acel vin. Și n-au mai știut cum au dormit într-acea noapte și domnul și boierii“.

Dar după vinul acesta al rușilor, care ca și făgăduielile amăgitoare le-a vrăjit mințile, domnul și boierii aveau să se trezească în curând înaintea teribilei realități. Petru cel Mare, răzlețit de trupul oștirii sale, în timp ce se revărsau valurile armatei turcești, presimțind dezastrul, stăruia de Neculce să-l scoată pe el și pe împărăteasa călări în țara ungurească. Neculce, arătându-le că aceasta „este un lucru prea cu grijă mare a ispiți“, pornește cu ei în toiul nopții, călări, pe întunerice „de nu se vedea nici mâna“ pe malul Prutului, pe când coastele dealului și câmpul tot până la Huși erau luminate de focurile turcilor și ale tătarilor. Și mergând toată noaptea, ajung în zorii zilei să se împreune cu tabăra rusească de la Stănilești. Lupta este însă nenorocită pentru creștini. Dimitrie Cantemir este silit să-și părăsească pentru totdeauna țara. Cu el pleca în părăbie și hatmanul său Neculce, împreună cu 447 de boieri și 4000 de oameni din popor.

În Rusia, Petru cel Mare dăruiește moldovenilor puși sub autoritatea lui Dimitrie Cantemir, sate și moșii în regiunea Harkovului.

Doi ani de zile Neculce a trăit în Harkov pe lângă domnul său, chinuit de nostalgia țării sale și de grija copiilor pe care-i avea cu sine: „viața îmi era cum era, dar mai mult îmi era pentru copiii mei la ce vor rămânea“. După îndelungate stăruințe i se admite întoarcerea în țară.

Despărțirea de Dimitrie Cantemir este înduioșătoare. Domnul, doamna, boierii moldoveni, toți îl sfătuiesc să mai rămâie că nu și-o putea face pace și va pieri de turci; dar Neculce, luându-și inima în dinți, pornește întins din Harkov și ajunge la hotarele Moldovei. Aici însă îl așteaptă alte deziluzii.

În lipsa lui, moșiile îi fuseseră acaparate de Lupu Vornicul. De la marginea țării el se silește să obțină de la turci firman de iertare. Dar toate strădaniile lui și tot sprijinul pe care i-l dă domnul Mavrocordat, se izbesc de rezistența și de intrigile hapsânului boier. Într-un rând, Neculce, dorind să descurce

lucrurile mai repede, își trimite soția în țară, dar femeia, urmărită de dușmănia lui Lupu, este silită să stea ascunsă mai mult prin păduri.

Abia după 9 ani de pibegie prin străini, după moartea vornicului Lupu, Neculce se poate reîntoarce în sfârșit la vatra părintească. El începe atunci un lung proces pentru redobândirea moșilor răpite, cu văduva vornicului și cu fiul lor Iordache, vel căpitan de codru. O întâmplare fericită a făcut să ajungă până la noi actele procesului, care luminează în chip neașteptat nu numai un colț din vechea viață românească, ci și o latură din personalitatea cronicarului. Procesul are loc în divanul pe care îl prezida domnul însuși, având la dreapta pe mitropolitul Ghedeon – cel care binecuvântase steagurile lui Petru cel Mare – iar de-o parte și de alta, înșirați după rangurile lor, pe marii boieri ai Moldovei. Neculce începe prin a spulbera învinuirea ce i se adusese în lipsă și care dăinuia încă la sosirea lui, că el și cumnatul său Luca Vistiernicul au sfătuit pe Cantemir să se închine lui Petru cel Mare: „Dumnealor – spune actul procesului – deteră samă cu frica lui Dumnezeu, că ei nu l-au sfătuit nici l-au îndemnat să se închine, numai slujitori au fost; n-au putut taina lui, după ce au cunoscut-o, să o vădească“. „Eu – spune Neculce – taina stăpânului căruia i-am mâncat pita, n-am putut-o descoperi, uitându-mă la Sfânta Scriptură“.

„Dar – adaugă el mai departe în apărarea sa – toată boierimea au fost bucuroși muscalilor și greșiți Porții“. Când cumnatul său, Luca Vistiernicul a ajuns cu cărți de la Dimitrie Cantemir la Petru cel Mare, a găsit acolo solii trimiși de boieri fără știrea domnului. Și zicând acestea, Neculce scoate în divanul domnesc „un vrav de cărți“, adică de scrisori de la Sfinția Sa mitropolitul Ghedeon, de la Antichi hatmanul, de la Savin Banul și alți mulți, toți chemând pe ruși. Și zicând acestea – adaugă hrisovul domnesc – „Dumnealui Ion Hatmanul cu glas mare – am spune mai precis: mișcat – înaintea noastră și a tot sfatul nostru, cu blăstăm au grăit: de-l va lua Sfinția Sa părintele mitropolitul și cu toți boierii Sfatului nostru asupra sufletelor lor, precum este numai el singur vinovat și alții nici au fost amestecați, nici sunt vinovați, atunce nu numai de satele lui să fie el păgubaș, ci și de viață să fie pierdut“.

Aceste cuvinte ale pribeagului, care trecuse prin atâtea suferințe, au făcut o adâncă impresie în divanul domnesc și au trezit în sufletele tovarășilor săi de odinioară, înfundați cu propriile lor „cărți“, amintirile trecutului și conștiința dreptății. Și atunci – încheie hrisovul domnesc – „Sfinția Sa părintele mitropolitul și toți boierii sfatului îndată și au mărturisit înaintea noastră, cum toți au fost vinovați. Nici unul n-au cutezat să-l ia cu sufletele sale“. Iar domnul, măcar că rivalul lui Neculce îi era rudă, căci ținea în căsătorie pe fiica fratelui său, totuși, după cum spune el însuși: „La nimic nu m-am uitat, fără cât la marea dreptate“ și mișcat de atâta silnicie, mărturisește că „el, care a fost de trei ori domn din vrerea lui Dumnezeu, n-a pomenit să ia domnul moșiile altor boieri să le dea altora fără de vină“.

Astfel se recunoaște în divanul domnesc nevinovăția lui Neculce, care este repus în drepturile sale.

/Cronicarul avea atunci 48 de ani. Cariera și suferințele nu erau încheiate. În 1733 ospăta la moșia sa Prigoreni din Dorohoi pe domnul Moldovei, Grigore Ghica. În 1740, pe când rușii intrară în țară, este închis, dar este repede liberat. A murit la începutul anului 1746, în vârstă de 74 de ani. Aceasta este în linii mari viața lui Neculce.

Rareori o viață omenească a cunoscut drumuri mai întortocheate cu sușuri și coborâșuri neașteptate, cu bucurii și cu suferințe îndelungate. Dar din tot acest zbucium a ieșit mai târziu, când patimile s-au domolit și s-au așezat la fund, cele mai frumoase pagini de cronică din câte a cunoscut literatura noastră. Căci nimic nu desfundă mai bine puterile care zac ascunse în adâncul sufletului decât ciocnirile continue cu adversitățile vieții./*

28 octombrie 1932, ora 20.00, „Universitate Radio“.

Text dactilo, cu adnotări, 13 p., semnat mp.

Arhiva SRR, dosar 9/1932.

* Completare autografă.

Henri H. Stahl

Mahatma Gandhi

AVORBI despre Gandhi unui public românesc, poate părea cu totul nepotrivit. Ce ne-ar putea lega pe noi de indianul acesta ciudat pe care ziarele ni-l arată veșnic postind pentru lucruri pe care nu le putem înțelege deplin, venind până și la Londra în aceeași îmbrăcăminte sumară, țesută de mâinile lui, la un război primitiv și întovărașit de capra al cărei lapte îi este hrană? Chiar dacă de el ascultă, la el acasă sute de milioane de oameni, mai mult decât ar putea nădăjdui vreodată un om politic european pentru noi profetul acesta nu este și nu rămâne un străin?

Dorința mea ar fi să fac pe ascultătorii mei să înțeleagă temeiurile pentru care socotim dimpotrivă că de Gandhi ne aflăm legați noi, europenii, pe toate laturile, spirituale și materiale, ale vieții noastre și că el ne pune cele mai grave întrebări de răscruce. Pentru oricine om care-și dorește viața trăită gândit și clar așezată pe pozițiile ei spirituale, în disonanță sau în componență cu a semenilor și civilizației căreia îi aparține, dușmanul europenismului, Mahatma Gandhi, Gandhi sufletul mare, nu poate fi numai un popas, ci trebuie să fie un îndemn sau o înfrângere personală.

Viața noastră europeană, splendida noastră civilizație, își are păcatele ei origine: ea s-a născut în bună parte prin politica noastră colonială. Dar astăzi alergarea nesătioasă după îndepărtările Indiei, țară de jaf și de îmbogățire silnică, a încetat. Astăzi coloniile intrate deplin în sfera capitalismului nostru, industrializate ele însele, sunt debușeuri închise pentru metropole. Și lipsit de putința acumulării de capital colonial nou, imperialismul

economic european, parcă plătind întârziat păcate vechi, se clatină. Redeșteptarea Indiei, Gandhi, este deci petru noi problema imensei crize pe care o provoacă încetarea robiei coloniale: o problemă a agoniei, adică a luptei între viață și moarte pentru noi și pentru ei.

Capitalismul, oriunde pătrunde, are o putere de prefacere a vechilor relații sociale necunoscută încă în istorie. Știți de pildă cum în România influența Occidentului strică vechile noastre așezări sociale, născând o burghezie care adoptă noul sistem economic și în același timp și noul crez politic și cultural corespunzător. Amintiți-vă de revoluționarii noștri de la 48, bonjuriști, străini de viața reală a țării noastre și de greaua problemă socială și culturală pe care ne-au lăsat-o moștenire. Dar, oricât, această burghezie, care opera transformarea în câteva decenii a patriarhalei noastre țări, era o burghezie națională a noastră și procesul ei de constituire era în același timp procesul de constituire a statului nostru național.

Pe când în India, problema își schimbă cu totul înfățișarea. Țară colonială fiind, burghezia ei este o burghezie gata importată, o burghezie engleză cuceritoare. De aceea India are în fața ei probleme pe care noi nu le-am cunoscut: va merge India pe calea reacționară a refuzului total al Europei, economice și spirituale, în dorința unui stat național clădit pe realitățile autohtone, sau, așa după cum au făcut japonezii, vor primi capitalismul în măsura în care vor reuși să creeze ei înșiși un capitalism al lor, național.

Și gandhismul, căreia dintre aceste soluții îi corespunde?

Să facem, pentru a putea da răspuns, o scurtă analiză sociologică și istorică a mișcării gandhiste. Lucru deosebit de greu, pentru că India prezintă o confuzie de aspecte neînchipuit de mare. Cele 320 de milioane de locuitori ai Indiei (Europa întreagă, fără Rusia, are abia 370 milioane) aparținând unor rase diferite, de la cele ale triburilor sălbatice din centru, la dravidieni, arieni și mongoli, vorbind 147 de limbi deosebite, sunt frământate de lupte interne extrem de grave. E mai curând problema celor 62 de milioane de mahomedani, până de curând stăpânitori, care nu-și găsesc loc în organizarea noii patrii

indiene și mai ales e problema gravă a pariașilor, adică a oamenilor care nu fac parte din cele patru caste recunoscute (preoți, războinici, negustori și meseriași) și care sunt cu totul lipsiți de orice drepturi și disprețuiți fără milă. E destul să spunem că până și preoții creștini sunt obligați să dea cuminecătura pariașilor în vârful unei prăjini, fără să-i atingă, pentru a nu pierde puțința prozelitismului printre ceilalți indieni. Pământul întreg e al unei clase de boieri, foarte restrânsă la număr, abia 17328 de proprietari, la care se adaugă vreo 700 de prinți ai acelor câteva reginui pe care englezii le mai tolerează ca state separate vasale. Satele ele însele sunt în cele mai multe cazuri organizate într-un sistem patriarhal necreator de forme politice de stat, pe baza unei devălmășii tribale care seamănă destul de mult cu ceea ce sunt la noi satele moșnenești și răzășești. Iar de curând, cele două milioane de lucrători adaugă la conflictele cele vechi și pe cel propriu al capitalismului.

Și această Indie, neînchegată, sfâșiată din atâtea pricini, a cunoscut din vechi timpuri cuceririle străine. Parcă imensul cazan al Indiei, în care fierb atâtea rase, ar avea deprinderea și nevoia unei conduceri străine. De la Alexandru cel Mare (cei care ați citit *Alexandriile* vă amintiți poate de Por Împărat) și mongolii genghiz-khanizi, până în vremea noastră, India nu a fost niciodată liberă. Însă nici una din descălecările acestea nu a avut puterea de prefacere a cuceritorilor capitaliști europeni.

Compania engleză a Indiilor de pildă, fondată la 1560 are începuturi foarte modeste. La 1634 când primește monopolul comerțului cu Indiile, nu avea decât patru contoare comerciale. Dar încetul cu încetul administrația ei comercială se transformă într-un adevărat stat care se substituie conducerii avute până atunci de mahomedani. La 1858, în urma unei revolte a cipailor, pornită din Bengal, statului englez nu-i mai rămâne decât să preia oficial rolul companiei particulare a Indiilor.

Dar statul acesta englez aduce după sine o viață nouă. Mai întâi organizarea de stat presupune funcționari. Sunt astăzi în India aproape 8 milioane de funcționari, care evident nu pot fi toți englezi. Pentru a putea fi recrutați, a fost necesar ca generații întregi de indieni să fie crescute în școlile engleze și pătrunse de

spiritul englez. A existat astfel o primă generație de indieni complet englezificată, pozitivistă și democratică. Însă tinerii crescuți în școlile engleze au pornit apoi pe alte căi decât acelea pe care le-ar fi dorit englezii, pe căile unui naționalism pe care îl învățaseră în Anglia dar pe care acum voiau să-l aplice și în India. Gandhi este cel mai caracteristic reprezentant al acestui tip de indian, englezificat în toată cultura lui, dar fanatic naționalist indian.

Tot atât de grav e și faptul că englezii, în legăturile lor comerciale cu India, au trebuit să se folosească de negustori indieni. Au creat astfel o clasă burgheză concurentă care și ea la un moment dat a devenit naționalistă, socotind sosit momentul în care trebuie să-i fie lăsată India ca un bun propriu al ei. Pe măsură ce ne apropiem de vremurile noastre, mișcarea aceasta de revoltă împotriva englezilor, cu o dublă și uneori contrazicătoare înfățișare, adică de revoltă totală împotriva englezilor, a capitalismului și a culturii lor, sau numai de revoltă împotriva englezilor dar pentru un capitalism și un stat național indian, a mers agravându-se. De unde cel dintâi congres național indian, din 1885 din Bombay (sub prezidenția lui Banergi) făcea declarații de loialitate englezilor și nu pretindea decât ca proporțional să fie și ei admiși la conducerea statului, cel de al doilea congres, din 1886 (sub prezidenția lui Madan Mohan Malavia) cerea (desigur sub influența patrioților agitari Mahadeva Govinda Ranades din Bombay și Telangs, din Madras) dreptul de autoguvernare.

Apariția cea mai asemănătoare, ca răsunet politic, cu a lui Gandhi, este aceea a lui Bal Gangadhar Tilak, de la sfârșitul veacului trecut, un naționalist integral pe bază de autohtonism religios și spiritual. Formula „înapoi la Vedas” a fost forma de exprimare a acestei revolte – deseori teroristă și sângeroasă – care trebuie înțeleasă în caracterul ei antienglez pentru a i se putea ierta ciudățeniile. Căci numai ciudățeniile putem noi socoti revolta din 1891 cu prilejul unei legi date de englezi prin care se urca vârsta de măritș a fetelor de la 10 la 12 ani.

Englezii sunt de altfel destul de abili în informarea tendențioasă a opiniei publice europene, reușind să prezinte pe

indieni drept niște reacționari primejdioși civilizației. Oare și despre Gandhi nu au lansat de curând vestea că ar fi contra acordării de drepturi pariașilor? De fapt ceea ce refuză indienii, Tilak ca și Gandhi, este tot ceea ce vine de la englezi, dreptul de amestec al englezilor în lucruri care îi privesc pe ei, iar Gandhi, în tratativele duse direct cu pariașii, le-a acordat încă mai multe drepturi decât englezii.

Nu se poate însă contesta și o anume înverșunare în păstrarea tradiției indiene. Tilak de pildă, cu societatea sa împotriva omorului vacilor, animal socotit sfânt, nu ne pare tot atât de curios ca și Gandhi agitator și el pe chestia sfințeniei vacilor?

Mult mai ușor putem înțelege acel *Swadeshi*, independența economică și boicotul împotriva mărfurilor indiene, decât reacționarismul spiritual care ne dă deseori impresia unei simple speculări demagogice a unor credințe înapoiate ale populației.

Dar această întoarcere spre Vedas, această primire a tuturor obiceiurilor indiene, pentru unicul motiv că sunt indiene, poate că are rădăcini mai adânci pe care noi abia le bănuim. Căci cum altfel am putea explica pe cel de al doilea premergător al lui Gandhi, de data aceasta în ordine sufletească și religioasă, pe Swami Vive Kananda, profet al unui hinduism democratizant și teoretician al nonviolenței. „Nu poți zdrobi puterea prin putere. Noi trebuie să cucerim lumea cu spiritul și filozofia noastră. Trebuie să o facem sau vom pieri!” spune Vive Kananda, într-o frază care e în același timp și chintesența gândirii gandhiste.

Dar mișcarea aceasta naționalistă indiană își capătă înfățișarea deplină abia de curând. În timpul războiului, când Anglia nu mai putea exporta mărfurile sale în India și pentru a combate concurența japoneză, englezii au ajutat crearea unei burghezii locale indiene. Cifrele care arată creșterea industriei, și a burgheziei indiene după război, sunt fantastice și de aceea și ajutorul pe care ei îl pot da unei mișcări naționaliste este deosebit de mare.

Dar este la mijloc și puternica personalitate a acestui Gandhi care să ne explice proporțiile pe care astăzi le-a luat mișcarea de eliberare indiană. Mohandas Karamchand Gandhi,

după cum am mai spus, este un om crescut la Londra și avocat de meserie lui. Un englez profund influențat de doctrina lui Isus, a blândeții care înfrânge orice putere lumească și în același timp un adept al lui Tolstoi, acel teoretician, de profund caracter țărănesc, al nonviolentei. Într-o lungă ședere a lui Gandhi în Africa de Sud, printre lucrători indieni, el încearcă pentru prima oară, în mic, organizarea unei rezistențe pe calea paradoxală a nonrezistenței. Nu este vorba de o boicotare violentă a stăpânirii engleze, de acte de sabotaj și de distrugere. Ci este afirmarea prin putere morală a *Swarajahului*, a libertății de conducere, grație căreia întors în India a reușit să fanatizeze masele și să-și facă ascultate îndemnulurile.

Indienii să nu mai participe la nimic ce este englezesc; să ducă fiecare în parte viața indică deplină: îmbrăcăminte, hrană, religie, fel de judecată, totul trebuie să fie indian. Nici unul din mijloacele silnice ale imperialismului englez nu poate fi întrebuințat de un indian, căci a răspunde cu violență celui care te violentează, este a te socoti tu însăși tot atât de decăzut sufletește și deci a pierde dreptul moral al împotrivirii tale la silă. Indienii deci se vor lăsa călcați în picioare, omorâți, persecutați fără ca cel mai mic gest al lor să fie o împotrivire violentă. Dar o vor face cu toții, până la ultimul. Dacă vor socoti ei că o anume linie de circulație a mărfurilor engleze e dăunătoare, cu sutele de mii se vor așeza de-a curmezișul drumului și nu se vor da în lături când trenul îi va călca. Dacă unul de-al lor este închis, cu sutele de mii vor posti în fața închisorilor. Desigur că acest eroism moral al unui întreg popor nu poate să nu fie copleșitor pentru noi europenii care ne-am născut și trăim în regimul violentei. Englezii caută de aceea, pe cât le stă în putință să îndemne și pe indieni a lupta cu armele violentei pentru ca să învingă în luptă, iar nu să apară în proprii lor ochi, ca niște călăi. Dar de câte ori masele indiene scapă din mâna conducătorilor lor și acte de violență se comit, Gandhi hotărăște încetarea mișcării ca nemaiaivând temei moral și el însăși începe un post ritual.

Nu vrem să tăgăduim că s-ar putea spune multe împotriva lui Gandhi, ca să se vadă că și el este un genial politician în sens european, că posturile lui rituale sunt un șantaj împotriva

stăpânirii și campaniile lui de nonviolență sunt făcute pentru a astâmpăra și a închea într-un singur fascicol interesele contrazicătoare ale proletarilor și ale capitaliștilor indieni, ale orașenilor și ale țăranilor, ale castelor și ale pariașilor, ale indienilor și ale mohamedanilor. E poate adevărat. Și cine știe care va fi rezultatul politic al gandhismului? Dar noi nu avem a ne amesteca prea mult în aceste ghiciri ale sensului social viitor al acestei mișcări, ci ceea ce trebuie să facem noi și ceea ce aş vrea ca fiecare din ascultători să facă, este să judecăm valoarea morală a acestui răspuns pe care îl dă Gandhi la sila europenilor noștri și la lumina revoltei morale gandhiste să ne judecăm pe noi înșine: suntem pentru violența individuală sau colectivă socotită ca născătoare de viață, sau dimpotrivă pentru acela care în fața violenței care spune „eu sunt singura realitate“, răspunde „nu; realitatea adevărată este gândul meu pentru că e curat și sufletul meu pentru că este bun“.

Și ce bine ar fi dacă am avea puterea morală și dreptul să fim cu toții părtași al acestuia din urmă, al omenescului și al naivului Gandhi.

*3 martie 1933, ora 20,20, „Universitatea Radio“.
Text dactilo, 7 p. Arhiva SRR, dosar nr. 8/1933.*

Radu Gyr

Ion Neculce

MĂ GÂNDESC la acel panteon românesc ce trebuie durat între noi. Înălțat nu numai decât din crin de marmură și azururi de cupole, dar zidărit cu tencuială sfântă de suflet, pe temelii de caldă dragoste pentru trecut.

O capelă sufletească și-n ea toți cărturarii și meșterii artelor noastre, în frunte cu marii înaintași ai scrisului nostru, în frunte cu cronicarii. Cu minunații cronicari, turnători ai începuturilor de tulburătoare poezie românească... Încovoiați pe margini de bucoavne și pomelnice, ei au suflat duh de viață voievozilor duși, au dat freamăt de bucium trecutului istoric.

Au frământat suflet și-au tremurat geană peste vremuri de izbeliște... Au topit grai nou și au cioplit și unduit rostire scrisă. Cuvântului i-au pus aripă de șoim și stea frontală de cerb și l-au căznit în strung și l-au întors, mlădiat, sub pană de găscă. Rostul lor a fost anevoios. Au trebuit să facă operă de cărturar-istoric și operă de scriitor, în același timp. Și dacă istorici doldora de știință în mod fatal nu au putut să fie – pregătirea severă pentru erudiție istorică și spirit de selecțiune lipsindu-le (cu toată complexitatea savantă a unui *Dimitrie Cantemir**) –, dacă opera lor nu se poate sustrage romantismului istoric, va trebui în schimb să recunoaștem geniul de povestitor și mâna de meșter aurar al limbii literare ale lui *Grigore Ureche*, *Miron Costin*, *Radu Popescu* și mai ales ale lui *Ion Neculce*. Dar, în afară de mirul talentului care-i consfințe scriitori adevărați, parte din cronicarii noștri prezintă și o admirabilă zestre morală. Au fost

* S.a.

minunați români, cu strașnice suflete de vibrație și cînste, cu adâncă înțelepciune cumpănită. Trei din ei pot fi socotiți adevărate icoane de suflet și naționalism: *Ureche*, *Miron Costin* și *Ion Neculce*. Trei suflete sub zodii de argint. Poate că niciodată nu s-a pus, mai stăruitor decât acum, problema caracterelor de elită și a sufletului național. În toi de veac, cîtotropit de crunt materialism, de dezancorări de la toate țărniurile, de evadări din caracter și de călcare în picioare a sufletului, marile icoane morale nu pot aduce decât lumină. E atîta de ușor de a fi un dezaxat, în hoinăreli printre planete, în vînațoarea după originalitate, sau pentru că adîncile rosturi omenești și pămîntene ți se par formule demodate, odgoane de prisos! În schimb, marea ancorare în caracter e dificilă și nu la îndemîna tuturor. E un ideal să prinzi o rădăcină cu sufletul și viața, pentru înfloririle spiritului tău!

Iată de ce, în afara operei sale de mare savoare de povestire și giuvaergite aprinderi de cuvinte, viața și sufletul unui *Ion Neculce* spun atît de mult, răscolesc și tulbură.

*

Peste colinele Sucevei și ale Ocnei, cel de-al XVII-lea veac moldovenesc aluneca spre ultimu-i pătrar... Prin 1672, vedea lumina zilei feciorul lui *Ienachi Neculce Vistiernicul*, un boier de rang mare, dar grămătic, devenit cămăraș de Ocna. Năpastă se abātu curând peste vatra vistierului *Ienachi*. Bande leșești îi prăpădiră gospodăria, la Ocna, unde se găsea, pentru ca-n urmă să-l ucidă. Orfan de timpuriu, „rămânând mic de părinți, de tată“ – cum însuși ne-o spune – *Ion Neculce* copilări la conacul unei surori a bunicii sale, văduva lui *Iordachi Vistiernicul*, – primăvara după zboruri de cinteze și grauri, iarna cu basme și arome de gutui în căsoaia cu iatacuri largi și geamlăcuri înflorite de ger. Era tînăr de tot *Ion*, cînd peste lăutele visătoriei lui trecu întăiul lung cutremur de restriște. Către 1691, leși năvăliră dinspre miazănoapte. Toată casa văduvei *Iordăchioae* fugi atunci în Muntenia. Patru ani de venin sufletesc în Țara Muntenească, de tîngă, jind și oftat după gura de rai a plaiurilor moldave. Crescut în dragoste pătimașă de țară și-n strămoșească cînstire de datină, *Neculce* a suferit mult pînă ce s-a văzut întors dincolo de

DIO DI FUZ...
 nis și p... azi. 3. XI. 1933 ora 2045
 rina L...
 e...

Ion Neculce
 Gauray.

de Radu Gyr. 46.

Mă gândesc la ~~la~~ Pantheon românesc ce
 trebuie durat între noi. ~~În~~ Înălțat (numai
 decât din crin de marmură și ajunși de
 cupole, dar zidărit cu tencuială spontană de suflet
 și temelii de caldă dragoste pentru trecut.)
 O capelă suflătească și în ea toți cărturarii
 și meșteri artelor noastre, în frunte cu marii
 'înaintași ai scrisului nostru' - ~~fierare~~ ~~stăna~~
~~leu~~ în frunte cu cronizarii. Cu minunatii
 cronicari, turnători ai închipuirilor de
 tulburătoare poezie românească... Lucrători pe
 margini de bucoavne și pomeluce, ei au suflat
 duh cu viață vociferilor ~~și~~ duri, au dat
 fremit de 'bucium trecutului' istoric.
 Au pământat suflet și-au tremurat geana
 peste vârmuri de izbeliste... Au topit grai non
 și au cioplit și înduiit poezie scrisă. Cuvântului
 și-au dat aripă de scriu și stea frontata de
 cer și l-au cășnit în strung și l-au
 întors, înălțat, sub pană de gâscă. Rostul
 lor a fost avertisor. Au trebuit să facă operă
 de cărturar-istoric și operă de scriitor, în același
 timp. Și dacă istorici dădora de știință
 în mod 'fatal' nu au putut să fie,

Milcov. Era sortit acestui vlăstar al Neculcilor, cu căutătură blajină, unduitoare pe sulfet, cu moliciuni de zăpadă în rostire, să ajungă ranguri pe care nici bunul, nici taică-său nu le avusese. Începutul în boierie, la curte, îl făcu sub *Antioh Cantemir*, ca vâtaf de aprozi. Curând de tot, înălțat vel-agă, primi, cu veche cinstire moldovenească, pe solul leșesc *Lesczynsky*. Domn nou, *Mihail Racoviță*, îl făcu mare sluger, sub întâia lui domnie. *Antioh Cantemir* recăpătă scaunul. În 1705, *Neculce* se găsea la Țarigrad. Întors în țară, fu ridicat mare spătar.

Credincios, din limpezime sufletească, domnitorului i-a fost cumpănă dreaptă, ca trimis domnesc, la nunta muntenească a feciorului Brâncoveanu, *Dinu*, cu fata vornicului *Ion Balș*. Ducându-se *Antioh* în 1707 la Tighina, Cantemirul îl lăasă caimacan în țară.

De aici începe viața bântuită de vifore aspre a boierului cu limpede cuget și neștiință de ploconeli și lingușire. Vor veni zile grele, cu mărăciniș de necazuri și clește de foc la inimă, dar *Ion Neculce* nu-și va clinti, sub ele, nici dragostea pentru Moldova, nici cinstea sufletească... Păpușarii de la Poartă, trăgând de sfori boieri și prinți în loc de paiețe, urcă-n scaun, pentru a doua oară, pe *Racoviță*.

Bănuitor și obsedat de intrigile otomane și boierești, domnului îi năzare dușman ascuns și-n *Neculce* și-l pune și pe el în izvod de prigonire, ca om credincios Cantemireștilor. Neștiindu-și vină, *Neculce* e silit, totuși, să fugă, pentru câțeva vreme, în Polonia, departe, pentru a doua oară, de Moldova lui. Și *Racoviță* îi recunoaște, mai târziu, cugetul drept. Sub urmașii Cantemireștilor, *Neculce* e pus din nou în cinstea cuvenită. Dar *Nicolae Mavrocordat*, domn pătimaș, nu vede în el decât o cantemirească slugă, și, nepătruns de firea fără strâmbătate a boierului, îl ține depărtat la Cernăuți, ca simplu staroste. Și iată, zile de aramă și de crivăț pentru *Neculce*. Tânărul de altădată, visător ca luncile Prutului, sau poate năvalnic ca o Bistriță în prier, este acum bărbat de aproape 40 de ani. *Dumitrașcu-Vodă Cantemir* suie zvelt și apusean pe tronul țării. Neastâmpărat și arzător ca o pădure tânără cu mierle, cu gândurile iuți ca niște cerbi și visul scăpărând în constelații, erudit, cu toată știința

lumii fâlfâind în el, cu lăzile doldora de cărți și manuscrise, cu nostalgia civilizației Occidentului, strecurându-se cu mlădieri și iscusință prin tainele diplomației, rafinat, felin, princiar și subtil, noul voievod, odată ajuns în scaun, pregătește cu zâmbetul pe buze lovitură musulmanilor. *Neculce* nu bănuie nimic... Sufletul lui, întreg și curat, stă de strajă lângă Prut, așa cum a pomenit el, din bătrânii lui, inimă fățișe voievodului.

Mare spătar, la început, domnul îl alege dintre boierii mai tineri, dregător de căpetenie și, mazilind pentru pâre pe *Antiohie Jora*, îl face hatman în locul acestuia. De unde ar fi putut ghici *Neculce*, cu gândul lui cumpănit, că voievodul cugeta la înfrățirea cu muscalii? Urmărind binele Moldovei și cunoscând pericolul otoman, *Neculce* și-ar fi dat limpede seama dintru început, de aventura în care *Cantemir* târa țara și l-ar fi împiedicat din răspuțeri în jocul lui cutezător... Abia târziu, hatmanul *Ion* strevede totul și se încruntă. Încearcă să schimbe gândul domnitorului. Surâzător, neclintit, *Cantemir* își urmează planul. *Neculce* suferă cumplit. De-o parte domnul, pe care-l cinstește și căruia știe că trebuie să i se supună – așa cum a pomenit el din datină și neam –, de altă parte, gândul că peste țară s-o abate urgie nouă. Cu capul în piept și mâna încheștată pe hanger, hatmanul moldovean își însoțește prințul în război. Armiiile rusești strălucesc în soare. Țarul trece. Înalt, mare, oacheș și aruncând „câteodată din cap fluturând“, așa îl vede *Neculce* pe *Petru cel Mare* și se uimește... Apoi, ajun de măcel. Noaptea, din tabăra moldavă a călărimii, hatmanul zărește miile de focuri „lucind ca stelele“ ale turcilor. Și se cutremură. Nu pentru el. Ci pentru soarta Moldovei și viața domnitorului.

Neculce nu poate dormi. Oftează grije și se perpelește încins de vipie. Lipește obrazul fierbinte de fruntea pământului moldav și geme, încheștat de el. Și-n urmă, vîforul luptei de la *Stănilești*. Prăpădul. Muscalii zdrobiți. Pacea de rușine și *Dumitrașcu Cantemir* căruia el și alți câțiva boieri de încredere îi ajută să scape, în careta țarinei, de urgia sultanului. Dar anii grei abia încep.

Neculce e silit să urmeze pe voievod, dincolo de Nistru, în Rusia, departe de vatră, de copii și de țara dragă. *Dumitrașcu-Vodă*, pribeag în țară străină, privit de țar ca simplu pensionar și

cărturar împărătesc, cu visele îngenunchiate, devine „încă și mai rău și iute la beție“ – ne spune *Neculce*... Târât la Harkov, îndurând umiliri din partea Măriei sale și sfredelit ca de junghier adânc de dorul de țară, Hatmanul nu mai poate răbda. Zvon negru îl ajunge din Moldova: moșia lui, Boianul, dăruită de *Nicolae Mavrocordat* lacomului boier *Costachi Lupu*, ca pedeapsă pentru vina de trădare față de turci... Singurătăți la Kiev. Stepele nesfârșite ale Rusiei, cu uriașa lor melancolie, cutreierate iarna de hoardele cu harapnice lungi ale crivățului muscal, îl gâtuie, îl ard. Cere lui *Cantemir* să-l lase slobod în Moldova. După două amarnice leaturi, capătă voia de a se întoarce în țară. Dar firmanul și asigurarea *Mavrocordatului* din Moldova, cum că „toate greșelile sunt uitate“ nu au temeii pentru *Neculce*, care trece în Polonia, unde oftează alți 7 ani alean cătrănit și mătrăgună de dor.

În sfârșit, după moartea hrăpărețului său dușman, *Costachi Lupu*, se întoarce în țară. Trece granița și poate că de îndată ce talpa-i calcă țărâna după care a tânjit, fostul hatman cantemiresc cade în genunchi și o sărută cu evlavie și lacrimi. Reîntors, *Neculce* începe judecată pentru redobândirea holdelor și caselor sale. Domnii următori îl țin în cinste. În 1727 e „biv hatman la Iași“. Pentru același suflet neîntinat, pentru aceeași înțeleaptă cumpăneală-n gând și-n faptă, *Grigore Ghica* îl înalță mare vornic de Țara de Sus. Cazacii revin, însă, curând, în Moldova, și, deși *Neculce* are numai scârbă pentru ei, e pe nedrept bănuie de domn că i-ar îndrăgi.

În Moldova, de dorul căreia se perpelise 9 ani în străinătăți, credinciosul și dreptul boier suferă din nou. Sub vina de a fi slugă moscovită și-n urma unui complot al ciocoilor care îl urau, fostul mare vornic e zvârlit, câteva zile, la închisoare, până ce i se recunoaște nevinovăția.

Afară din boierii, greu de amaruri nedrepte, *Neculce* nu soviaie o clipă, spre ură și dușmănie.

Bătrân, cu zăpezile anilor în barbă și chică, feciorul spelb de odinioară, hatmanul-bărbat de mai apoi, înserat în iatacul lui cu busuioc pâlpat de opaiț și arome de tămâie, își scrie *Letopisețul țării Moldovei de la Dabija V.V. până la domnia lui Ion Mavrocordat V.V.*

Între o lacrimă și un zâmbet de iertare, între o cută pe frunte și un oftat, slovele se înșiruie unduind, fulgerând, șopotind, surâzând...

Sunt aduceri aminte ale bătrânului cronicar, din leaturile lui cu soare sau otravă, sunt scormoniri din izvoade boierești și letopisețe mai vechi, sunt zvonuri și povestiri pe care le-a prins de la boieri mult mai bătrâni ca el și le-a așezat, frumos, lângă inimă. Cugetul, plin de cuvioșenie pentru neamul moldovenesc, se încruntă și rășcoală când trebuie să pună în buchii spurcăciunile și păcatele lui *Dumitru Cantacuzino*, se miră în fața lui *Petru cel Mare*, judecă limpede pe *Dumitrașcu-Vodă*, surâde amar la nimicniciile inimilor mărunte, compătimizește pe oropsitul *Miron Costin* și, mai ales, fără patimă și răzbunare, face dreaptă judecată sau iartă...

Și povestește adânc și frumos și tulburător cum *Ion Creangă*, cum *Sadoveanu* de mai târziu...

Și-n fruntea letopisețului mai așează „o seamă de cuvinte ce sunt auzite din om în om, din oameni vechi și bătrâni și în letopisețe nu sunt scrise...” Din „basmele și scorniturile” lui *Misail Călugărul*, *Eustratie Logofătul* sau ale lui *Simion Dascălul* alege și argintează acele minunate povești în care pâlpâie sufletul Moldovei și se aprind umbrele voievozilor ei...

Pe o colină se-nfige săgeata lui *Vodă Ștefan* și crește mânăstire... Roșie dumbravă se arată cu sânge și pluguri de leși; sihastru bătrân ca apele și stâncile iese afară din hrubă și dă imbold nou domnului moldav; odraslă domnească, rătăcită printre mrejeri și căruțe cu pește, visează coline de aur, odăjdii și straie voievodale, și așa mai departe, fuior vrăjit cu lână de aur... De-acu’, pe *Neculce* nici nu-l mai doare, nici nu-l mai alină purtarea domnilor față de el. Nu-i pasă că, nedreptățit din nou, i se dă, la bătrânețe, o biată slujbă de staroste de Putna, sau că *Vodă Constantin Mavrocordat*, punându-l într-un sfat de judecată, îi face leafă de 50 de lei pe lună...

El s-a legat, de-aici, gând, suflet și sânge, de cronica lui, în care-și zidărește ființa toată, ca meșterul Manole dragostea în temelii mânăstirești. Fusese al țării și al neamului până acum, simbol al lor, ca *Gruia* din „Vlaicu Vodă” al lui Davila...

Acum, e al letopisețului și al operei de artă, ridicată peste viața lui... Prin 1744 sau poate 1745, bătrânul cronicar nu mai trăiește... Dar trăiește ceea ce nu a trăit la mulți erudiți: opera de artă.

Și încă ceva, strașnic de frumos, de înălțător, de minunat: sufletul său.

*3 noiembrie 1933, ora 20.45. Text mss., 12 p., semnat mp.
Arhiva SRR, dosar 16/1933.*

Traian Mateescu

Copii celebri

DÂND ascultătorilor noștri unele momente mișcătoare din copilăria câtorva oameni celebri, nădăjduim să deșteptăm în sufletele tinere pofta de a cunoaște strădaniile sau faptele mărețe ale acestor vieți glorioase. În măruntele fapte de istorie se vor găsi așadar exemple temeinice și felurite de învățământ.

Începem cu George Enescu. Este știut de toți că George Enescu a mânuit de timpuriu și mânuiește arcușul în chipul cel mai dumnezeiesc. Urmând unui imbold firesc al său, George Enescu încă de la vârsta de patru ani a început să cânte la vioară și cânta în așa fel, că familia toată și vecinii toți se minunau auzindu-l. Faptul acesta a pus în încurcătură pe tatăl micuțului artist și în același timp l-a bucurat mult, încât s-a hotărât să meargă împreună cu feciorul viorist la muzicantul Caudella, profesorul de la Iași. Și zice-se că George Enescu a cântat acolo numai pe dinafară și cu melodii pornite numai de la inimă. Dar profesorul Caudella, ca toți profesorii, va fi spus copilului muzicant și încurajări și desigur și câteva aspre observații privind viitorul marelui George Enescu de astăzi. Profesorul Caudella i-a zis pur și simplu să învețe notele muzicale. Copilului George Enescu, ce cânta atunci numai cu sufletul său și cu melodii ținute în minte de aiurea, ca să se îndrepte după niște note muzicale negre, urâte și seci, i-a părut neplăcut de tot. Nimenea nu știe cum o fi fost atunci sufletul micuțului muzicant de strâns și întunecat. Poate ura de notele negre să și-o fi arătat tatălui său pe drumul de întoarcere acasă, în satul Liveni, hăt, departe, tocmai în fundul Moldovei, în județul Dorohoi. Doar

tatăl s-a pătruns de vorbele profesorului Caudella. La scârba copilului pentru notele muzicale și clarvăzător pentru viitorul copilului său, tatăl a răspuns scurt:

– Să-mi înveți notele, că dacă nu, o să paști porcii!

Și George Enescu a învățat notele. Să nu credem că și-a bătut capul mult, mult timp cu ele. Ci fiind ajutat de un inginer din Dorohoi, viorist și el în ceasurile libere, George Enescu, după patru lecții, nu numai că și-a însușit notele muzicale, dar a învățat tot ce se putea învăța despre ele. Și genialul copil pătrunzând tâcul acestor note și așezarea lor – începe de la vârsta de cinci ani chiar, să-și ticluiască el singur alte așezări de note și compune astfel lucrări pentru pian și pentru vioară. Adică începe să muncească de acuma neîmpins de nimenea, decât de el singur.

Și munca lui din acest timp se vede făcută cu ordine și dragoste. Deducem această însușire după niște fapte mărunte de tot, ce ar părea că sunt fără prea multă însemnătate. Pe caietele sale de scris se întâmplă să cadă vreo pată, două de cerneală. Ca aceste nimicuri să nu pară urâte la vedere, micuțul George Enescu le făcea tot felul de floricele împrejurul lor, numai și numai ca să le ascundă. După acest răstimp de doi ani, copilul înzestrat cu darul de a învia cutia cu coarde, este adus iarăși în fața maestrului Caudella de la Iași. Aici trebuie să se fi petrecut o revedere plăcută și s-a mai petrecut și dialogul următor:

– Micuțule drag, să-mi cânti ceva!

La care invitație, George Enescu a răspuns foarte țănoș:

– Ba, mata să cânti întâi, să vedem ce știi!

Din tot acest schimb de vorbe, maestrului nu i-a căzut nimic greu. Și-a dat după puțin timp seama ascultând pe micul violonist genial că trebuie ca George Enescu să treacă peste el, maestrul Caudella și peste orașul Iași, pentru a nu se opri la învățătură decât în străinătate. Frumos gest al maestrului Caudella, care își da seama că are în fața lui un copil genial! Și George Enescu, în vârstă de numai șapte ani, a plecat la Viena. Dă dovadă de muncă și atenție deosebită pentru lucrurile noi. Pașii lui sunt făcuți numai înainte, așa că bunăoară, un curs de vioară obligatoriu de trei ani, George Enescu îl trece în doi. În

vârstă de nouă ani – este elev la clasa superioară a profesorului Hellmesberger și George Enescu, zi de zi, cu profesorul său, merge la Operă. Căci și Hellmesberger își dăduse seama că avea de-a face cu un copil minune. De aceea, Hellmesberger păstra întotdeauna un scaun lângă orchestră, de unde George Enescu prindea din ce în ce mai mult ce este aceea orchestră, cum se conduce și cum funcționează. Profesorul Hellmesberger îi dădea puțința lui George Enescu să învețe cu orice împrejurare câte ceva. De câte ori Hellmesberger avea repetiție, lua mereu pe lângă el pe minunatul George Enescu, ce-i întorcea filele partituri. Din asta, Enescu observa, învăța. Iară la unsprezece ani, George Enescu termină toate cursurile sale, obținând nota cea mai mare posibilă. În țara lui, Enescu a avut un sprijin adevărat în regina Elisabeta, care a fost pentru el ca o a doua mamă. Cea dintâi regină a României îl trimite la Paris, fiindcă, la toată învățătura strânsă până acum, el mai trebuia să facă un mic adaus. Cu profesorul Massenet, George Enescu analizează operele dramatice, le descoase accentele și le ciocănește expresia. De la bătrânul maestru francez, protejatul reginei Elisabeta ține minte sufletul pus în fiecare cuvânt, ca să prindă în ascultători.

Spiritul micului muzician român iubind ordinea, precum am constatat că odinioară nu răbda pe caietele sale pete de cerneală, caută să învețe construcția desăvârșită în muzică. Muncește pe acest tărâm mult – la clasa lui Gédalge și pe atunci George Enescu nu avea decât treisprezece ani! Sufletul lui însă tremură de flacăra creației. Și vârsta de șaisprezece ani îl impune dintr-o dată cu răsunet – ca pe unul din cei mai uriași muzicieni ai lumii, atunci când bătrânul Colonne îi dirijează „Poema română“, autor fiind copilul minune, George Enescu.

*

Un al doilea român care poartă mare faimă de inventator și care trebuie să facă o fală românilor – este Aurel Vlaicu. A murit înaintea războiului cel mare, căzând cu aeroplanul său în trecere peste munții Carpați. De Aurel Vlaicu știe și cel mai tânăr dintre ascultători, după pozele sale, unde Aurel Vlaicu pare subțirel,

oacheș, cu ochi negri și cercetători. De numele lui se leagă cea dintâi mașină de zburat românească, aeroplanul. Chiar pe nemții, la care Aurel Vlaicu învățase carte înaltă, i-a zăpăcit cu meșteșugul său în construcții de mașini. Ba, le-a fabricat odată și cea mai bună marcă de automobil, care a câștigat premiul de la cursele din Baden.

Casa în care s-a născut și a crescut Aurel Vlaicu este hăt, departe, în Ardeal, în satul Bințiți, spre Orăștie. Casa lui, spoită alb, e cu ferești spre uliță și grădiniță. Împreună cu fratele său Ion, Aurel Vlaicu, de copil încă, își așezase în odaia tatălui său – chei, roțițe și clești fel de fel. Dacă era gonit din odaie, se pitula în șură, aranjându-și aici toate acareturile sale... Și era o comedie întreagă, tot ceea ce făcea Aurel Vlaicu. Și pe el, pe domnișorul Aurel, cum îi spunea satul, îl priveau oamenii ca pe o panoramă de-adevărat în scorniturile lui. De copil chiar, Aurel cu fratele său Ion și-au făcut o barcă și la barcă au pus un motor. Amândoi o târau prin dosul grădinii și de-acolo, porneau pe apa Mureșului, de credeau bieții oameni în necuratul, văzând barca fugind fără vâslitură de lopată.

Iată o amintire povestită de însuși Aurel Vlaicu. A fost scrisă prin cărți, dară o mai pomenim și noi, fiindcă Aurel Vlaicu spune în ea, simplu de tot, despre minunatele lui născociri din copilărie:

– Câte nu făceam cu Ion! Și bani am făcut o dată, piese de 5 coroane. Dintr-un amestec de metal am turnat vreo 50 de bucăți și le întinsesem pe o scândură, în iesle... Iacă tata la fereastră: „Vai, săracu’ de mine, mă băgați în temniță, diavolilor!“ Ce să fac? Le-am topit din nou... Altă dată, asta-i mai brează, era la noi pe prispă adunat tot comitetul comunal – știi, jurații, frunțașii... Veniseră oamenii, vreo opt inși, să le spună tata ce-a isprăvit la Pesta, unde fusese să cumpere un clopot pe seama bisericii. Eu mă bălăbăneam în casă la o baterie electrică. Ion se uită pe fereastră, întoarce capul și mi se-aplecă încet la ureche: „Știi ce? Hai să-i scuturăm oleacă!“ Zic, bine, Ioane, tu ții aparatul, eu le dau sârmele, da’ bagă de seamă, mă, să nu ridici sus la 200 de volți, că trântim adunarea! Ies pe prispă la oameni, ei cu clopotul... Zic, ian țineți aici, să vedeți și

dumneavoastră ce minuni sunt pe lumea asta!... Dumneata dincolo... așa... Ei zâmbeau, cunoșteau multe drăcii de-ale lui domnișorul Aurel... Se prind de mână roată și mi se uită în față... Eu de colo:

– Dă-i drumul, Ioane! Ce să-ți spui? Într-o clipită a fost tot comitetul pe spate.

Speriați, cu ochii mari, cu părul vâlvoi, se uitau de jos bieții rumâni... La fereastră râdea Ion. Nu m-ascultase ștregarul!

Căsuța cu armindenii la poartă din Bințiștii a mai văzut și alte minunății de ale domnișorului Aurel. La minunățiile astea, domnișorul Aurel avea părtaș pe fratele său Ion, cel care n-a învățat carte, dar avea o mână ușoară ca briciul și care trăiește și astăzi. În odaia cu ferestrele spre uliță, Aurel Vlaicu își atârna pârghiile lui desciocălate și își înmulțea magnetii. La câte o mașinărie mică încopciată de Aurel și de măsura căciulii, maică-sa și tatâne-său se uitau uimiți cu degetul în gură.

– Vezi, taică, drăcia asta? Are o putere cât ai doi cai ai dumitale, rostea cu o bucurie numai a lui genialul Aurel.

– Ce-mi înșiri mie verzi și uscate, diavole? da să plece neîncrezător tatăl.

– Ia numai în brațe barca asta, hotăra scurt Aurel.

Și motorul pus la barcă uruia și încăleca pe bietul țăran bătrân, înspăimântându-l:

– Ia-o, diavole, că mă omoară!

Altă dată, copilul Aurel Vlaicu vorbea cui îi era la îndemână despre mișcarea neîntreruptă, despre perpetuum mobile. Atunci privirea copilului se aprindea pe un punct, departe. Și cei din jurul copilului Aurel îi ascultau vorbele ca pe o poveste nemaiauzită niciodată.

*2 decembrie 1933, ora 17.15, „Ora școlară“.
Text manuscris, 12 p., semnat mp. Arhiva SRR, dosar 17/1933.*

Alex. Hodoș

Ilarie Chendi

Pentru cei care au plecat pentru totdeauna din lumea noastră, timpul s-a oprit pe loc, iar anii nu se mai socotesc. Veșnicia n-are ceasornic cu minutare. Infinitul nu se măsoară cu cotul. Numai noi, cei care am rămas în urmă, prizonieri vremelnici ai pământului în trecerea noastră dintre două neființe, numărăm ca pe niște bani albi și negri zilele și nopțile, încrestăm pe răboj lunile întregi și frânturile de secol, îngropând tot mai mult sub nisipul clepsidrei amintirea înaintașilor, de mormintele cărora ne simțim din ce în ce mai aproape...

O irezistibilă înduioșare ne cuprinde, ori de câte ori ne gândim la morții pe care, cândva, i-am cunoscut: ne-au zâmbit din pragul vieții și ne-au bătut în trecere, pe umeri. Noi înșine îngropăm în sicriul părinților și prietenilor noștri fâșii vii din propria noastră existență. Iar bătrânii, care și-au dus rând pe rând spre cimitir toate iubirile și pe toți tovarășii de cale, sunt ei înșiși o lume întreagă de vremi apuse și de regret întârziate. Cu cât se înmulțesc pioasele noastre aniversări pe seama contemporanilor dispăruți, cu cât ne aplecăm mai des deasupra crucilor și aprindem mai multe candelă în criptă, cu atât suntem, la rândul nostru, mai aproape de marea împărăție a umbrelor, cea mai puternică și cea mai întinsă dintre toate...

Dacă Ilarie Chendi, ardelean cu mintea ca un sfredel și critic literar ca argintul viu, nu ne-ar fi pârșit atât de repede, dacă sănătatea lui robustă ar fi ieșit biruitoare din lupta năpraznică împotriva bolii care l-a răpus, ar avea astăzi abia vreo doi ani peste șaizeci. Ne-ar mostra și încânta cu gluma, un moșneag vioi

și neastâmpărat, cu bărbuță albă, plin de nepotolită vervă, tronând fără solemnitate ca patriarh al foiletoanelor la vreo gazetă cotidiană, răsfoind pagini îngălbenite din colecția de vechi cunoștințe a manuscriselor Academiei, conducând cu autoritate sporită o nouă revistă întemeiată de el însuși, într-un moment de însuflețire literară. Nu cred, că ar face printre noi figura unui retrograd anchilozat în formule estetice perimate. Spiritul său mobil înțelegea impulsurile de neconținută înnoire a artei. Pe poeții tineri, care veneau ca niște magi superbi, încărcăți de imagini scilpitoare și de nebănuite comori ale inspirației, nu i-a izgonit niciodată. Nu s-a încruntat la ei, nu s-a grăbit să închidă porțile dinaintea lor, ci dimpotrivă, i-a primit cu bucurie în templul unde păzea tablele legii, i-a îmbrățișat cu simpatie și nu le-a cerut decât o singură virtute: talentul. Aceeași pe care le-ar pretinde-o, desigur, și astăzi... Dar cine l-ar putea ține de rău pentru asta?

Iată, însă, că au trecut douăzeci de ani, de când cel care ar mai fi putut să fie printre noi, ne-a părăsit. Noi cei care ne apropiem acum de vârsta pe care el însuși a avut-o când a murit, noi ne aducem aminte. Parcă a fost ieri și totuși câte nu s-au schimbat de atunci: rânduilele Europei, hotarele țării, sufletul vostru al tuturor... Ne întoarcem cu gândul înapoi. Pe străzile înfierbântate ale Capitalei, în zilele neliniștite de vară ale expediției noastre militare în Bulgaria, mulțimea roia nervoasă și preocupată cu gândul dincolo de Dunăre, cu inima dincolo de Carpați. Armatele noastre se pregăteau să intervină în conflictul balcanic, aducând României un spor de prestigiu și-o nouă încredere în puterile sale, în aer fâlfâiau inscripțiile „Jos Austria perfidă“, iar Octavian Goga scria în Ardeal, sub nasul procurorilor maghiari: „Suntem ariegarda oștilor regelui Carol pe câmpiile Bulgariei“... Drapelele noastre se îndreptau spre Sofia, dar mătasea lor tricoloră fâlfâia în urmă ca un salut și ca un îndemn, care se adresa spre Alba-Iulia... Atunci s-au stins, între aceleași ziduri albe ale spitalului, cei doi prieteni. De pretutindeni răsunau chemările goarnei, iar îndemnul strofelor din impetuosul *La arme* ajungea până la ferestrele odăii în care se sfârșea poetul. Așa a murit Ștefan Iosif. Aproape în același

timp, o săptămână dacă a despărțit cele două sfârșituri, s-a năruit și viața plină de putere și de energie a lui Ilarie Chendi. Amândoi se avântaseră, cu vreo douăzeci de ani în urmă, în zgomotul Bucureștilor, venind din Ardealul din care coborâseră, ceva mai înainte, ceilalți doi tovarăși de năzuinți literare: George Coșbuc și Ion Gorun. În vârtoarea marelui oraș, unde fierbeau atâtea patimi străine scrisului, Ștefan Iosif se strecurase sfios, cu ochii lui mari și nedumeriți, deschiși asupra vieții, care avea să fie atât de crudă cu el: un visător delicat și senzitiv, aruncat ca un copil inspirat în mijlocul unui val de pozitivism necruțător. Ilarie Chendi păsea, însă, în arenă cu îndrăzneală, totdeauna gata de război, rotind de jur împrejur ascuțișul privirilor sale scăpărătoare, purtând parcă totdeauna, ca un mușchetar semeț, o spadă pricepută la șold. Temperament de combatant, pentru care o ripostă fericită în toiul luptei e o satisfacție artistică.

Fusese strălucit înarmat pentru lupta în slujba căreia își oferise condeiul lui totdeauna ascuțit. Minte ageră, dând în polemicile lui atacuri scurte dar sigure, se îndârjise să scape literatura de pacostea șarlatanismului și să salveze onestitatea de cugetare a culturii naționale. Ilarie Chendi se instalase paznic al bunului simț pe pragul scrisului românesc. În frământarea aceasta a dat și a primit lovituri. Le întâmpina cu sânge rece, aproape zâmbind, și le lansa cu eleganța unui maestru de scrimă, suplu și temerar. Cei care s-au obișnuit să vadă în cărturarul român de dincolo de munți, mai degrabă o fire înceată și-o judecată care zăbovește puțin până să-și înfățișeze concluziile, trebuie să fi fost foarte surprinși de sclipitoarea inteligență a acestui descendent de preoți din Dârlosul Târnavei, care, după studiile făcute la Sighișoara, la Sibiu și la Budapesta, imun de orice înrâurire maghiară, înarmat cu o solidă cultură germană, care se altoise fericit pe temperamentul său latin, a trecut în toamna anului 1898 la București, ca să țină în bună rânduială rafturile bibliotecii Academiei Române. Cu cinci ani mai înainte, la 1893, în vârstă de 22 de ani, tipărise un volum de poezii, de care, mai târziu, refuza să-și aducă aminte. Activitatea lui de publicist a început de timpuriu: a risipit articole prin gazete, la „Tribuna” și la „Voința Națională”, apoi schițe,

traduceri, studii literare și prin revistele de pe atunci, începând cu „Semănătorul“, pe care l-a părăsit curând după o neînțelegere cu dl. Nicolae Iorga, apoi la „Luceafărul“ de la Sibiu, alături de dl. Octavian Goga, la „Viața Literară“, alături de George Coșbuc și de Ion Gorun, la „Cumpăna“, cu Mihail Sadoveanu, Ștefan Iosif și Dimitrie Anghel, urmărind cu privirea-i ageră întreaga producție scriitoricească dintre anii 1900 și 1912. Rodul acestor aprecieri, mai mult fragmentare, asupra producției literare din acest răstimp, a fost strâns în cinci volume, de *Preludii, Impresii, Foiletoane, Fragmente* și *Schițe literare*, în paginile cărora zadarnic ar căuta cercetătorul de astăzi o sinteză de estetică literară sau un sistem organizat de concepție critică. În stadiul de atunci al literaturii, el vedea mai mult rolul negativ, așa putea zice: represiv, al criticii. Criticul, zicea Ilarie Chendi, seamănă mai degrabă cu un călău, decât cu un pedagog. Nu-i convenea rolul importantului clasificator al genurilor literare, gata să așeze fiecare scânteiere capricioasă a geniului omenesc într-unul din sertarele cu etichete ale dulapului său de formule infailibile. Nu se socotea coborât pe pământ cu misiunea de a descoperi genii nebanuite și a înghesui talentele recunoscute în cizmele spaniole ale unui adevărat „Regulament al serviciului interior pentru roman, poezie și novelă“.

Îndeletnicirea sa de a scrie despre cărțile altora semăna mai mult cu aceea despre care vorbește Anatole France, un fost foiletonist el însuși: „Nu există critică obiectivă, după cum nu există nici artă obiectivă, și toți cei care se laudă că pun în opera lor altceva decât pe ei înșiși, se lasă înșelați de cea mai mincinoasă amăgire. Tot ceea ce avem mai bun de făcut e să recunoaștem că vorbim despre noi înșine ori de câte ori n-avem destul putere să tăcem. Critic bun rămâne acela, care istorisește călătoria sufletului său în mijlocul capodoperelor“. Ilarie Chendi ar fi adăugat: și care povestește epopeea expedițiilor sale împotriva prostiei... Ilarie Chendi nu era un critic obiectiv, Doamne ferește... Punea atâtea pasiune în scrisul său nervos și acidulat, se lăsa purtat de-un temperament atât de neastâmpărat, își lovea adversarii cu săgeți atât de ascuțite, încât aproape sigur că n-a avut dreptate totdeauna. Dar cine știe, dacă a căutat

vreodată cu tot dinadinsul să rămână nepărtinitor? Mulți l-au socotit, pe vremea când ironia sa sfichiuitoare intimida atâtea temerități, drept o teribilă mostră de polițist literar. Un strașnic dulău de curte, cu colți temuți, pus de pază la poarta Parnasului. Dar Ilarie Chendi nu se gândise niciodată să-și asume misiunea de mare pontifex al criticii. Pufnise el însuși de atâtea ori în nasul lansatorilor de sentințe inapelabile și proclamase în cuvinte pătimase libertatea nestânjenită a artistului în fața propriului său ideal estetic, încât își rezervase și pentru el un drept neștirbit asupra părerilor sale personale. Își îngăduia să aibă convingeri și nu se temea de dușmănie. Uneori făcea impresia că le caută. Atunci scria așa: „Ni se aduce învinuirea că prea ne dușmănim. Învinuirea nu-i tocmai dreaptă. Nu dușmăniile sunt păcatul nostru. Acestea sunt numai semnele primăverii. Sunt sucul neliniștit în sângele aprins. Sunt mustul clocotitor, care promite un vin puternic. Procesul firesc al oricărei mișcări.“

Întrebarea e: pentru ce să dușmănești și cum? O carte proastă număra pentru Ilarie Chendi ca un vrăjmaș personal. Se lupta împotriva ei, fără să-și dea aere de don Quijote care se luptă cu morile de vânt ale vorbăriei deșarte, dar mănua o floretă fină și executa străpungeri elegante. Fără să se considere, deci, un cârmaci cu firman al curentelor literare de la noi, Ilarie Chendi a reprezentat, cu toate însușirile și cu toate scăderile firii sale impulsive, un ascuțit spirit cercetător, în neconținută mișcare, plin de încredere în puterile firești de dezvoltare ale acestui neam și adânc pătruns de fiorul misterios al fecunde forțe creatoare.

Bine înfipt în temelii realității, combătând deopotrivă maimuțarea clișeelelor importate ca și rețeta amorfă a convenționalismului indigen, Ilarie Chendi s-a străduit în tot timpul agitatei sale activități să țină o cumpănă dreaptă între poporanismul didactic cu țărani idilici, ca niște exemplare false de muzeu etnografic, și exotismul morbid, ale cărui daruri intelectuale sunt cu toate de împrumut: și vocabular, și imagini, și simțăminte. Literatura pe care o dorea, pe care o chema și pe care o presimțea, trebuia să fie firea robustă a solului nostru:

„Literatura e ca și pământul acestei țări. Frumos pământ, bogat pământ. Dar cultivat în pripă și cu o îndemânare ce nu o întrece pe cea primitivă, el nu produce decât o parte din tezaurul de roade ce poartă în sân. Veni-va vremea, însă, când dragostea pentru pământ va crește, când fiecare colț al întinselor câmpii va fi prefăcut în grădină. Atunci vom intra în rândul popoarelor apusene, o țară bogată cu o literatură bogată“.

Cărțile lui Ilarie Chendi nu trăiesc însă numai prin afirmarea unor credințe care sunt atât de firești, încât ar putea să slujească și azi drept îndreptar. Aproape treizeci de ani s-au așternut asupra paginilor acestora, desprinse de multe ori din actualitatea unor frământări apuse. Peste rivalitățile și emoțiile de atunci a nins din belșug pulberea uitării. În inima cui mai stăruie un zvon din însuflețirea națională care umpluse în 1906, la „Expoziție“, amfiteatrul Arenelor Romane? Cine își mai aduce aminte de săgețile care porneau din lagărul „Vieții literare și artistice“? Sau cine mai știe că s-a făptuit vreodată romanul *Marin Gelea* al d-lui Nicolae Petrașcu? Cu toate acestea, scrisul cu scăpări de amnar al lui Ilarie Chendi, elastic și rezistent ca o lamă de oțel cu tășuri cutezătoare și cu mlădieri abia simțite, te reține și astăzi, ca și cum nu s-ar fi uscat de tot cerneala usturătoare de pe filele de hârtie rânduite dreptunghiular. La mijloc nu-i nicidecum mister. Pentru dreptele motive care au împiedicat să cadă în desuetudine pamfletele lui Paul-Louis Fourier și vor apărea, probabil, împotriva vremii, critica lui Ilarie Chendi nu va fi înmormântată pentru totdeauna, alături de prăfuitele colecții de reviste, în subsolurile Academiei Române.

Pentru că, pe căile presărate cu nisip schimbător ale actualității, Ilarie Chendi a semănat o împletire scânteietoare de idei abstracte și de pasiuni omenești, cristalizate într-o atrăgătoare haină literară. În felul acesta, chiar dacă recenziile foiletonistului nu mai interesează astăzi, scrisul său tot mai înfruntă măcinișul timpului, păstrând farmecul veșnic nou al tuturor vorbelor cu grijă alese...

15 decembrie 1933, ora 21.50, „Universitatea Radio“.
Text dactilo, 4 p., semnat mp. Arhiva SRR, dosar 17/1933.

Al. Tzigara-Samurcaș

Regele Carol I

ÎNTREAGA suflare românească se pregătește pentru marea sărbătoare a Unirii de mâine. Și, după cum în biserici, la mari praznice, se scot din scripetele altarului cele mai scumpe icoane ctitoricești, tot astfel și noi, în preajma serbării Unirii, căutăm să îmborsim memoria marilor înaintași, cărora le datorăm încheierea actului de temelie al României de azi.

Ieri s-au perindat figurile mărețe ale precursorilor înfăptuirii Unirii: Vasile Alecsandri și Mihail Kogălniceanu. Azi vine rândul celor doi regi ai României. Primul, sub care s-a consolidat Unirea Principatelor prin încheierea Regatului cu totul independent, al doilea, sub care hlamida regală, a marelui său predecesor, s-a întins asupra tuturor fiilor de același sânge, realizând visul milenar al desăvârșitei întregiri a neamului.

În legătură deci cu ziua Unirii numai, ne va fi îngăduit ca, în puținele clipe de care dispunem, să alegem evenimentele cele mai însemnate din așa de bogata domnie a regelui Carol I.

Ideea Unirii Principatelor sub un principe străin însuflețea pe oamenii renașterii naționale încă din 1821 și s-a urmărit sub Regulamentul Organic. Realizarea acestei dorinți naționale întâmpina însă o vie rezistență în suzeranitatea turcească și în protectoratul rusec, ca și în pretenția Austriei de a nu-și pierde influența sa în Principate.

Aceste rezistențe fură în parte învinse prin alegerea lui Vodă Cuza. Sub domnia lui însă, cele două Principate, deși unite, au continuat să fie două țări deosebite, fiecare cu guvern și cu parlament proprii, până la 1862. Domnitorul se numea domn al

*Principatelor Unite**, conform organizației date prin convenția din 1858.

La abdicarea silită a lui Cuza, alegerea unui principe dintr-o dinastie occidentală era o hotărâre nestrămutată a patrioților conducători, și dincoace și dincolo de Milcov.

Când tronul deveni vacant după Cuza Vodă, guvernul provizoriu se grăbi să convoace Senatul și Adunarea, chiar în ziua abdicării, spre a proceda la alegerea noului domn. Corpurile întrunite au ales și au aclamat în unanimitate ca domn stăpânitor al Principatelor Unite Române pe Filip, comite de Flandra și duce de Saxonia, fratele regelui Belgiei.

Dar ziua de 11 februarie 1866, care încheia o perioadă de domnii nedinastice, cu detronarea ultimului domn ales dintre pământeni, nu era scrisă să fie ziua de naștere a dinastiei României.

Comitele de Flandra renunță la tronul ce-i oferea o nație care voia să-și creeze un viitor.

Altui principe îi era rezervată chemarea providențială de a fi întemeietorul dinastiei române și al Regatului român. Alt principe era destinat să învingă marile greutăți ce se ridicau în calea noului stat ce se constituia, și să îndeplinească marea operă a așezării lui definitive. Alegerea prințului străin întâmpina obstacole și spre a obține consimțământul puterilor ai căror plenipotențieri urmau să se întrunească la Paris, guvernul provizoriu numi o deputație, însărcinată să apere drepturile Principatelor Unite pe lângă ele, compusă din Ion Brătianu și Scarlat Fălcoianu.

Conferința puterilor garante se întruni la Paris și începu sesiunile sale în 10 Martie 1866. Agentul diplomatic al Principatelor Unite la Paris era Ion Bălăceanu.

În deliberările Conferinței, plenipotențiarilor Turciei și Rusiei nu admiteau alegerea unui principe străin și cereau măsuri prin care această dorință națională să fie zădărnicită. Plenipotențiarilor Franței, Angliei și Italiei susțineau dorințele românilor; cei ai Austriei și ai Prusiei observau o atitudine mai rezervată.

* S.a.

Curând după ce Conferința a început lucrările sale, se ivi candidatura principelui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen.

Înainte însă de a intra în amănuntele alegerii noului candidat, se cuvine să ne oprim un moment, spre a pune în evidența cuvenită, importanța pe care Franța a avut-o în aceste împrejurări. Căci deși numai pe căi particulare și neoficiale, totuși numai Franței, și în special împăratului Napoleon al III-lea, datorăm fericirea de a se fi ales principele Carol.

Prin intervenția deci a Franței ne-a fost hărăzit de soartă, dintr-o dinastie germană, întemeietorul României de astăzi. Rolul decisiv l-a avut în această împrejurare modesta dar inteligenta d-nă Hortense Cornu, soră de lapte a împăratului Napoleon al III-lea și fină a reginei Hortensia, mama împăratului. Hortense Cornu cunoscuse pe noul candidat la Umkirch, lângă Freiburg, unde cu toții erau oaspeții Ștefaniei de Beauharnais, fiica adoptivă a împăratului Napoleon I și deci mătușă a lui Napoleon al III-lea, măritată cu marele duce de Baden. Una din fiicele acestei franceze devenită germană și anume principesa Josefina de Baden se căsătorise cu principele Carol Anton de Hohenzollern, tatăl regelui nostru Carol I. Și Carol Anton de Hohenzollern avea sânge francez prin mama sa, fiica regelui Murat și a Carolinei, sora lui Napoleon I. *Prin ascendența sa atât paternă cât și maternă, regele Carol al nostru era deci de două ori înrudit cu familia imperială franceză**. În afară de această legătură cu Franța a regelui nostru Carol I, nu fără interes este să mai adăugăm că la botezul său a asistat însuși Napoleon al III-lea și că prima sa guvernantă, ca mic copil, a fost franceza M-elle Picard. Hortense Cornu cunoscuse pe principele Carol în 1846 la bunica acestuia Ștefania, când soțul Hortensei, artistul Cornu, pictă chiar portretul micului principe cu o pisică în brațe. Prima impresie foarte favorabilă ce, de atunci, prințul Carol făcuse doamnei Cornu, care avu prilej să-l mai judece și în alte împrejurări, o hotărî să-l recomande împăratului Napoleon al III-lea, care aprobă candidatura sa la vacanța Principatelor dunărene. Autoritatea doamnei Cornu pe lângă Napoleon al III-lea se

* S.a.

explică prin faptul că ea a păstrat relațiile de prietenie ce le aveau din cea mai fragedă a lor copilărie, însoțind chiar pe împăratul la Augsburg. Născută Lacroix, în 1812, doamna Hortense Cornu s-a distins și printr-o serie de articole publicate în marile reviste franceze și prin lucrări asupra lui Goethe și a cânturilor germane reunite apoi în volum sub pseudonimul de Sevastia Albin. Scrisorile ce a primit de la Napoleon al III-lea se păstrează azi la Biblioteca Națională.

Recomandatul ei, tânărul Principe Carol de Hohenzollern, pe atunci sublocotenent în regimentul II de dragoni al gardei prusiene, era parcă predestinat pentru tronul României, nu numai prin legăturile sale de înrudire cu Franța, care ni-l făceau cu atât mai simpatic, dar și prin strămoșul său Friederich al VI-lea de Zollern, burgravul de Nürnberg, care în 1396 luptase la Nicopole alături de Mircea cel Bătrân în contra turcilor. Peste toate aceste motive de ordin sentimental, mai ales binevoitoarea recomandare a împăratului Napoleon hotărî pe Ion Brătianu să întreprindă măsurile necesare pentru ca, împotriva celor trei împărății răsăritene, noua alegere să fie cât mai repede dusă la bun sfârșit.

În Vinerea Patimilor, 30 martie 1866, delegatul țării, Ion Brătianu se prezintă la Düsseldorf principelui Carol Anton, tatăl aceluia pe care îl dorea ca viitor principe al României. Paralel cu acțiunea foarte dibace a lui Ion Brătianu care produsese așa de plăcută impresie, atât tatălui cât și tânărului candidat, Locotenența Domnească publică o proclamație recomandând alegerea prin plebiscit a principelui Carol de Hohenzollern ca *Domnitor al României**, cu drept de moștenire. În 2 aprilie, Consiliul de Miniștri împărți poporului o proclamație din care spicuim următoarele pasagii:

„Români! Înalta Locotenență, prin proclamațiunea sa, v-a dat în cunoștință că de la voi numai depinde acum fericirea României și, putem zice, ființa ei.

În picioare, dară, români! Ora mântuirii a sunat. Cartea vieții României s-a deschis înainte-vă. Cu o mână pe rănilor voastre cele sângerânde și care erau în ajun de a cangrena, și în

* S.a.

cealaltă cu pana vieții, mergeți și scriți în prebiscit: *Carol I Domn al Românilor*.

Providența, voind a ne lumina prin semne chiar, a făcut ca în ziua de 8 aprilie, în care se încheie plebiscitul, Carol I împlinește 27 de ani. Votați, dar, români, cu vechea voastră credință! Votați cu tăria voastră românească! Votați în unanimitate și fără nici un simț de șovăire, și intrigile toate se vor nimici, și cu proclamarea votului vostru se va proclama, se va afirma ființa Patriei române“.

Rezultatul plebiscitului, încheiat în 8 aprilie, fu: 685 969 voturi pentru și numai 224 voturi contra.

Adunarea constituantă confirmă votul națiunii, proclamând la 1 mai pe Principele Carol ca domn al României cu drept de moștenire și cu împământenirea familiei princiare de Hohenzollern.

Cu tot entuziasmul rezoluțiilor luate în țară, chestiunea nu era totuși definitiv rezolvată. Peste hotare se iveau încă impedimente: regele Prusiei, șeful casei de Hohenzollern, nu dase încă asentimentul său oficial, găsind că ar fi nedemn ca un membru al familiei sale să primească suzeranitatea sultanului Turciei. Bismarck sfătui pe tânărul principe Carol ca să nu rupă orice relații cu patria sa, nedându-și încă demisia din armata prusacă, spre a-și asigura, oricând, o întoarcere onorabilă, căci, credea el, această aventură va fi o plăcută amintire pentru mai târziu.

În această atmosferă de nesiguranță, agravată prin refuzul Conferinței de la Paris de a aproba alegerea din București, singură sincera sa protectoare, doamna Cornu, îndeamnă pe prințul Carol la un *fait accompli*. Într-o scrisoare a ei din 30 aprilie scrie, între altele: „Acceptez la couronne, qu'on vous offre. Si la conférence ne vous reconnaît pas, vous n'en serez pas moins pour votre vie Prince élu de Roumanie, et plus tard, quand l'hospodorage provisoire qu'on veut forcer les Roumains à subir, sera ou repoussé ou fini, vous vous trouverez là, vous, l'élu de la nation“.

Iar în „Mémorial diplomatique“ din 28 aprilie tot dânsa adaugă: „*En principe* la France reste convaincue, comme il y a dix ans, que la combinaison du Prince étranger est chère aux

populations roumaines; *en réalité*, elle est liée par un acte diplomatique qui écarte cette combinaison... Mais on comprendra, conchide fina diplomată, ... l'initiative de la France n'a pour objet que les faits accomplis, et non les faits à accomplir!“

Îndemnul era binevenit și se potrivea firii tânărului principe, care dacă părea că ezită în fața micilor hotărâri de luat, era dimpotrivă impulsiv chiar în tranșarea chestiunilor de mai mare importanță. Așa procedă și în cazul de față, hotărându-se de a pleca în țara care-l chema, fără a mai ține seamă nici de ezitățile alor săi, nici de opoziția fățișă a marilor puteri.

Numai prin această bărbătească hotărâre a principelui Carol se pecetlui pe veci chestiunea Unirii Principatelor, inaugurându-se România cea independentă cu așa de frumoase perspective pentru viitorul neamului românesc. Desfășurarea evenimentelor înăurată cu sosirea atât de aventuroasă a principelui în România, și încheiată prin jurământul său de credință în fața Adunării din Dealul Mitropoliei și inimoasa sa proclamație către români, ne sunt prea prezente în memorie, spre a nu mai fi reproduse aici. Vom atrage deci numai luarea aminte asupra scrisorilor ce tânărul principe le adresează, venind în țară, puterilor care-i combătuseră așa de aprig candidatura. Din ele se poate judeca nu numai matura subtilitate diplomatică a noului ales, care știa să învăluie așa de bine gândurile sale atât de hotărâte și pe care cu atâta statornicie a știut să le realizeze spre fericirea noii sale patrii.

Regretăm că timpul, la care suntem limitați, nu ne îngăduie să reproducem în întregimea lor splendidele trei adrese pe care în răgazul ce-i ofereau preparativele plecării sale spre România le scrie din al său propriu îndemn. Prima e o mulțumire adresată împăratului Napoleon, prin care îl asigură că a plecat „încrezător în Dumnezeu și în Majestatea Voastră și îndrăznesc să sper că nu veți dezaproba rezoluția luată“. Îndată după aceea face confirmarea descendenței sale franceze adăugând, „am sânge din al vostru și deși într-o situație mai modestă am să urmez exemplul Majestății Voastre“.

Pe țarul Rusiei îl măgulește scriindu-i că „mulțumită Domnului, Sire, interesul marelui Vostru Imperiu și acel al

României nu sunt așa de deosebite ca să nu fiu în stare să împac datoria mea de principe român cu venerația ce de mult o am pentru Majestatea Voastră“. Sfârșitul scrisorii este profetic, căci el speră „că relațiile între cele două țări se vor strânge tot mai tare, până în ceasul însemnat de Providență pentru dezrobirea Orientului și a Creștinătății.“

Față de sultan nu uită tratatele seculare ce unesc Principatele cu Imperiul Otoman, cerându-i totodată să i se înlesnească îndeplinirea îndoitei sarcini ce-i incumbă, și semnează cu oarecare mândrie „le très humble serviteur et *fidèle ami*“, Charles“.

Semnalând aceste scrisori, prin care politicește principele Carol a inaugurat activitatea sa politică în serviciul României, să-mi fie îngăduit a menționa alte două scrisori – necunoscute încă – prin care bătrânul rege, în momentele așa de grele ale toamnei 1914, și-a pecetluit glorioasa sa domnie, punând și de astă dată mai presus de sentimentele sale personale, aspirațiile poporului său. De la văduva regină Elisabeta, al cărui secretar particular am fost în acea vreme, știu că cele mai dureroase momente din ultimul timp al vieții regelui Carol I au fost acelea când s-a crezut nevoit să scrie celor doi împărați aliați că supunându-se voinței neamului său, el nu mai putea să respecte tratatele existente, acum contrarii intereselor țării sale. Făcând această destăinuire – pe care așteptam ca publicarea memoriilor unuia din cei doi împărați să le fi confirmat – sper că se vor spulbera și ultimele îndoieli ce s-ar mai fi putut avea asupra intențiilor curate și consacrate numai și numai binelui obștesc, ce, în tot timpul glorioasei și mândrei sale domnii, le-a hrănit regele Carol I față de țara sa, cu care se identificase în totul.

De aceea, cu cugetul curat putem încheia acum, în preziua marii sărbători de mâine, că adevărata Unire a neamului românesc pe care atâți alți mari patrioți au pregătit-o, pe care Cuza Vodă chiar a realizat-o, fără a-i fi dat închegarea definitivă, Carol I a *înfăptuit-o și a consolidat-o***, într-atât încât pe temeliile ei numai s-a putut ridica România tuturor românilor de azi.

* S.a.

** S.a.

Și aceasta nu este decât una din marile fapte ale aceleia care, binecuvântat de toată românimea, se odihnește alături de a sa tovarășă și de urmașul său, gloriosul rege Ferdinand, în vlădicia Basarabilor de la Curtea-de-Argeș.

Peste mormintele lor, Voievodul Culturii de azi se străduiește să încheie o altă Unire, aceea a sufletelor românești.

23 ianuarie 1934, ora 19.45, „Săptămâna Unirii“.

Text dactilo, cu corecturile autorului, 7 p.

Arhiva SRR, dosar 4/1934.

Mihail Sadoveanu

Al.I. Cuza

CEI CARE VORBESC de împrejurările de la 5 și 24 ianuarie 1859, au obiceiul să arate că alegerea lui Cuza a fost cu totul neașteptată și a produs oarecare nedumerire. Într-adevăr, претендентii la tron erau alții: un fost domnitor ori boieri din protipendadă, pe când Alexandru Ioan Cuza, colonel și fost aghiotant princiar, fost pârcălab de Galați, nu era decât un reprezentant al boierilor de al doilea rang, al burgheziei și intelectualității am putea spune. Numele lui Cuza n-a ieșit în alegerea sa la Iași printr-o întâmplare ori un capriciu. Acest nume avea un trecut și mai ales o semnificație.

Mai întâi de toate, această alegere a unui reprezentant al boiernașilor moldoveni înfățișa o primă unire – adică un acord al celor care căutau o soluție, pentru a împiedica dihoniiile și intrigile. Costache Negruzzi și Vasile Alecsandri, ei înșiși propuși pentru alegere la domnie, depun bucuroși ființele lor și meritele lor eminente pe altarul marelui ideal al unirii. Toți prietenii unirii, într-o consfătuire solemnă și amicală în același timp, în casa societății de medici și naturaliști din Iași, acceptă numele noului candidat ca pe o generoasă lozincă.

Numele lui Alexandru Cuza era legat de marile lupte ale uniuniștilor din 1857 printr-un act de mândrie și nobleță. El fusese semnalul protestelor vehemente ale uniuniștilor și patrioților moldoveni contra alegerilor sălbatice prin silnicie ale cârmuirii lui.

Cum se zice, în generoasa Moldovă, ideea unirii principatelor cuprindea în ea noțiunea de sacrificiu, – de sacrificiu conștient. Deci bătălia unirii s-a dat aici, într-o societate care-și avea făcută pregătirea prin tinerețea ei luminată.

Mihail Sadoveanu, foto Arhiva SRR.

În Moldova acelei epoci se tipărise *Cronica* lui Șincai cu cheltuiala domnului, apăruseră *Poeziile populare* ale lui Vasile Alecsandri, „Dacia literară“, „Steaua Dunării“, *Letopisețele* în ediția Kogălniceanu, *Cântecele* și *Plângerile* lui Dimitrie Bolintineanu.

Nicu Ghica de la Comănești spusese pentru protipendadă aceste vorbe ciudate: „Orice tendință aristocratică e foarte dăunătoare, pentru că o aristocrație nu este adevărată aristocrație decât numai întrucât se deosebește prin virtuțile sale“.

Când Grigorie Ghica, protectorul tinerimii novatoare, plecă din scaun, divanul îi adresează următoarele cuvinte într-o scrisoare: „Ați pregătit calea către mântuirea țării, căci ați sprijinit înaintea areopagului european întrunirea principatelor, principiu de mărire, de glorie, de adevărată și solidă existență a principatelor române“.

„Opera de vizionari și descendenți“, care lepădau foloase materiale pentru închipuiri, fusese începută de acei boieri mari care dovediseră că se lipsesc benevol de privilegiile castei lor: Vasile Sturdza, P. Mavroghi, A. Panu, Mandache Costache, C. Hurmuzachi, Lascăr Catargiu ș.a.

Strădania fără folos sunător e împărtășită de boierimea mică, cea care ocupă slujbele țării, ca profesori, institutori, preoți. Însuflețirea sfântă pătrunde și în rândurile poporului de jos.

Numai cu elemente iluminate se putea duce lupta împotriva unui guvern reacționar, aservit intereselor turcești și austriece. Când opera cenzura presei și a scrisorilor, umilii conducători de diligențe, care duceau în sacii oficiali corespondența plăcută cârmuirii, purtau în sân adrese și proclamații ale unioniștilor.

Când Alecsandri compune *Moldova în 1857, Păcală și Tândală, Hora Unirii*, se găsesc oameni devotați care să le imprime și să le răspândească în mii și mii de exemplare. Profesorul litograf Partheni Anton își stabilește o sucursală secretă a litografiei sale în via lui Kogălniceanu de la Copou (casa în care stau eu astăzi) și elevii de la Academia Mihăileană slujeau drept curieri. Și tatăl meu a fost unul dintre aceștia.

Preoții de pretutindeni au dovedit atunci o conștiință admirabilă a datoriei naționale. Iată câteva rânduri din scrisoarea adresată mitropolitului Sofronie de către preoții Neagoe Arbore arhimandrit și Vasile Arbore, econom.

„Înalt prea sfințite stăpâne, astăzi dimineată, în 7 Iulie, subscrișii, ieșind din biserică, după săvârșirea sfintei liturghii, ne duserăm la locuința noastră, împreună cu fiul unuia dintre subscriși, dumnealui căminar Polichronie Arbore, și încă cu alți trei străini, amici intimi ai noștri. Șezând cu toții în casă și vorbind ca în familie, deodată intră unul din amplexații domnului caimacam, trimis cu misie de-a dreptul de către excelența sa, și, adresându-se către subscriși, ne propuse a ne vorbi în secret. Toți ieșiră din casă afară de noi doi. După ce, prin mai multe cuvinte, ne descrie puțința ce ar avea E.S. prințul caimacam de a vă destitui din postul chiriarchiei, începu a ne vorbi așa: că noi, din acestea expuse, cunoaștem neputința de a mai spera vreun ajutor din partea Î.P.S.V. și, spre a nu deveni jertfe ale nenorocirii, care va veni curând asupra clerului, noi mai bine să profităm de bunavoința caimacanelui, care, prin el, ne hărăzea, de fiecare subscris, câte 200 # în numărătoare și câte două decrete de boieri pentru rudele noastre, precum și posturi de agamenie la amândoi; cu condiția însă ca, pentru toate aceste favoruri, să mergem la Palat cu una din cele două trăsură ce aduce acel trimis, spre a ne da votul, după voința guvernului, pentru alegerea deputatului; iar dacă, din contră, vom respinge o așa favoare, să ne așteptăm la asprele pedepse ce ni se pregătesc nouă și celor de o cugetare cu noi. Toate aceste conștiințe, Î.P.S., le-am ascultat cu cea mai mare disprețuire și mirare, răspunzând trimisului următoarele: – Domnule, spune celui ce te-a trimis, că în sărăcie ne-am născut, în sărăcie trăim, și cu onoare dorim a muri; o nelegiuire ca aceasta la care suntem invitați nu am săvârșit niciodată și, prin urmare, nu voim a săvârși nici acum, măcar de ni s-ar propune și mai mari favoruri din partea guvernului; că toată aceasta de acum favoare ce ni se propune o socotim nimica pe lângă iubirea și prosperitatea nenorocitei noastre patrii; mai ales când vedem, cu ochii noștri

chiar, nedreptatea și silnicia întrebuințată de guvern în compunerea listelor electorale; așadar, ca români moldoveni și ca miniștrii ai lui Hristos aici pe pământ, voim a rămâne credincioși patriei și chiriarchiei de care suntem administrați“.

24 ianuarie 1934, ora 19.00, „Săptămâna Unirii – Figurile Unirii“. Text mss., 8 p. Arhiva SRR, dosar nr. 4/1934.

Petre Pandrea

Simeon Bărnuțiu

UNIREA tuturor românilor este împlinirea unui destin istoric și încoronarea unei munci îndelungate unde s-a jertfit sânge, inteligență, talent, sentimente și multă voință de afirmare a acestui neam.

Unul din lucrătorii în podgoria Unirii a fost doctrinarul ardelean Simeon Bărnuțiu. Ideea de autonomie culturală pentru poporul românesc subjugat monarhiei habsburgice și lupta pentru drepturi politice au fost stelele călăuzitoare ale unei vieți pline de ascetism, muncă și demnitate.

Pe scurt, viața lui Simeon Bărnuțiu a fost următoarea: s-a născut la Bocșa Română în anul 1808 și a murit la 1864, deci în vârstă de 56 de ani. A făcut studii la Blaj – citadela luminii ardelenesti – unde a absolvit Facultatea de Teologie și a fost numit profesor acolo. Episcopul Lemeny l-a înlăturat pentru ideile sale subversiv-patriotice. S-a retras la Sibiu, începând a studia științele juridice pentru a se face avocat.

În această epocă de mari prefaceri, Bărnuțiu se pregătea pentru rolul său de tribun al aspirațiilor populare, pregătind argumentele juridice ale eliberării.

În anul 1848 au izbucnit o serie de revoluțiuni europene, ecouri ideologice ale marii Revoluții franceze de la 1789.

Ungurii prinseseră momentul și printr-o proclamație de la 13 martie 1848 cereau unirea Transilvaniei cu Ungaria, adică încorporarea fățișă a acestei provincii și scoaterea ei de sub influența Vienei.

Simeon Bărnuțiu are meritul de a fi dat adevăratele lozinci tactice în aceste viforoase vremuri.

El a arătat nenorocirea unei dominații nețârmurite a ungarilor asupra românilor și a cerut controlul împăratului de la Viena, ca ocrotitor al minorităților asuprite. A proclamat necesitatea unei diete transilvane cu reprezentarea naționalităților conlocuitoare.

Totodată a pregătit marea întrunire de pe Câmpia Libertății, la Blaj, în ziua de 3 mai 1848. Aici a rostit un discurs faimos, dând glas aspirațiilor maselor țărănești, care cereau libertate, lumină și dreptate socială.

După Revoluția de la 1848, Simeon Bărnuțiu a plecat în exil în străinătate, continuând studiile de drept la Viena și în Italia, la Pavia, unde a luat doctoratul juridic.

În anul 1856 a fost chemat ca profesor de dreptul ginților, dreptul natural și dreptul public la Facultatea juridică din Iași, după o muncă de profesor de logică la un liceu.

După nouă ani și jumătate de activitate la Iași, sănătatea subredă a lui Bărnuțiu s-a înrăutățit. A chemat pe nepotul său Ioan Maniu, ca să-l însoțească până acasă în Ardeal. Au mers cu căruța prin regiunea Bistriței. În valea Almașului s-au oprit la un izvor ca să-și astâmpere setea. După ce-au pornit, pe drum, Simeon Bărnuțiu și-a dat sufletul în ziua de 16 mai 1864. A fost îngropat peste cinci zile în satul său natal.

Dincoace de Carpați, Simeon Bărnuțiu a avut o soartă ingrată. În timpul celor nouă ani și jumătate de profesorat la universitatea ieșeană, s-a lovit de spiritul critic al Junimii, cerc conservator, olimpiar, europenizat, ale cărui coarde patriotice nu vibrau în genul lui Bărnuțiu. Titu Maiorescu, tot os ardelenesc și el, dar crescut printre nobilii* Theresianum-ului vienez și printre filosofii universalști ai Berlinului nu l-a apreciat.

Simeon Bărnuțiu a făcut, totuși, „școală” la Iași.

În *Amintirile* recente despre Gh. Panu, publicate în revista „Libertatea” de către d. C.D. Anghel, ni se vorbește despre înrâurirea școlii bărnuteiene asupra lui Panu. Cităm: „În Universitate unde totuși Panu a avut printre profesorii săi și pe Titu Maiorescu, l-a urmat înrâurirea școlii bărnuteiene, ceea ce l-a determinat să se alipească în politică, grupării naționaliste

* Anulat: „grofii”.

din Iași, zisă «fracțiunea liberă și independentă», mânată după directivele dascălului ardelean Simeon Bărnăuțiu.“

După moarte, destinul în Regat al lui Simeon Bărnăuțiu devine pur didactic și cenușiu, adică puține rânduri prizărite în manuale școlare, fără influență creatoare în viața publică.

În schimb, în Ardeal, spiritul lui Bărnăuțiu a plutit ca un zeu tutelar asupra mișcărilor politice române din ultimii 80 de ani, fără încetare.

Prin ideile sale, prin logica argumentațiilor, prin temperamentul de un rar și fecund dinamism, care l-au înălțat la rolul de exponent al mișcării protestatare de pe Câmpia Libertății blăjene, Simeon Bărnăuțiu a rămas drapelul de luptă și patrimoniul doctrinar inatacabil al Ardealului politic.

Semnificația personalității lui Bărnăuțiu constă în faptul că, pentru prima oară, durerile și aspirațiile nelămurite ale Transilvaniei au fost strânse într-un sistem, cu toate argumentele de drept, care puteau pleda pentru cauza românilor și a popoarelor conlocuitoare în ținuturile de peste munți.

În epoca lui Bărnăuțiu, două școli juridice își disputau primatul în Europa: școala istorică și organică a lui Savigny, care ținea socoteală de spiritul național înăscut și de istoria popoarelor, și școala dreptului natural, care deriva comandamentele juridice după normele rațiunii eterne și universale.

Simeon Bărnăuțiu utilizează în tolba lui de om de stat și argumentele dreptului natural – *dreptul firei**, cum îl numește în româneasca lui arhaică – și argumentele istorismului juridic savignyan.

În Manifestul de la 25/13 februarie 1842, în cuvântarea de pe Câmpia Libertății și în manuscriptele inedite aflate la Academie ale cursului său de profesor universitar ieșean se găsesc elementele unui sistem și ale unei sinteze, o viziune generală asupra dreptului și o dialectică specială a filosofiei statului din monarhia austro-ungară, în corelație cu interesele Ardealului.

Cu Simeon Bărnăuțiu se pune pentru prima oară la noi în circulație cu un arsenal suficient, problema dreptului natural și a

* S.a.

istorismului luat ca bază în considerarea fenomenelor juridice. El este părintele filosofiei statului și al filosofiei dreptului în România.

Într-o terminologie latinizantă și deseori greoaie, cu întorochieri stilistice parcă de cronicari și de tiradă ciceroniană, într-o armură de cărturar netrecut prin focul izbăvitor al poeziei și al literaturii, care dă elasticitate și strălucire, Bărnăuțiu ne prezintă materialul tipic și brut al unei doctrine juridice din secolul al XIX-lea. Nu poate fi despărțit ca geneză psihologică și ca aspect literar de scriitorii ardeleni pe care istoria literaturii române i-a strâns sub eticheta de „școală latinistă“.

Stilistic și ca viziune asupra lumii, Bărnăuțiu aparține acestei direcții, având prea puține puncte de contact cu cealaltă direcție a beletristicii transilvane din același veac, reprezentată de periodicele lui George Barițiu și poveștile pline de umor ale lui Ion Barac sau de epopeea lui Budai-Deleanu, în a cărei linie se înscrie poezia plină de grație rustică a lui George Coșbuc, de pildă.

Direcția „școlii latiniste“ în care se înglobează Simeon Bărnăuțiu reprezintă fanatismul, solemnitatea sacerdotală împodobită cu laurii erudiției și ai elocvenței academice. E un gen ce trăiește încă, dând culturii românești un aspect inedit și interesant.

Până la Bărnăuțiu, teoretizarea drepturilor naționale ardelenesti se făcuse pe latură pur filologică. Demonstrându-se latinitatea limbii române, se demonstra continuitatea elementului roman în Dacia și prioritatea noastră față de unguri în aceste regiuni.

Dar se mai puneau o serie de probleme juridice și de stat, care își așteptau interpretul și apărătorul român în monarhia austro-maghiară.

Revoltele țărănești din jurul Brașovului de la 1774 și 1781, ca și răscoalele țărănești în stil grandios de la 1784 ale lui Horea puneau concluzii sângeroase în locul concluziilor scrise.

Lupta pentru drepturi politice și pentru admiterea românilor în dieta Transilvaniei, dusă cu atâta înverșunare de episcopul unit Ion Inocențiu Klein, își cerea urmași. Unul din acești luptători cu pregătire teoretică a fost Simeon Bărnăuțiu.

În Transilvania, monarhia era unica sursă de la care se putea spera oarecare dreptate împotriva împilării maghiare. De aici s-a născut prestigiul imens de care se bucura „drăguțul de împărat“, atât în conștiința populară cât și la intelectuali.

Horea pretindea că într-o audiență din 1780 la Viena ar fi primit din partea lui Iosif al II-lea un document cu pecete imperială și cu îndemnuri la răscoală. Acest document împărătesc arătat tainic de Horea fraților săi de cruce – a cărui existență formală e improbabilă – are un înțeles simbolic. Pecetea și documentul arată încrederea și nădejdea Ardealului în dreptatea împăraților habsburgici. Această încredere a fost de multe ori înșelată. Când Avram Iancu, nebun și cerșetor, a fost chemat să-l vadă încă o dată pe împărat, a refuzat spunând: „ce-ar putea să vorbească un nebun ca mine cu un mincinos ca el!“.

Pentru a remedia aceste dezamăgiri și sincope din partea monarhului, Bărnăuțiu a teoretizat tradiționala fidelitate monarhică ardelenască, cu rezerva acordării unei diete, adică a unui parlament local.

Bărnăuțiu a fost deci un adept al monarhiei constituționale și al democrației parlamentare.

Punctul culminant al carierei politice a lui Bărnăuțiu a fost organizarea manifestării de pe Câmpia Libertății și discursul ținut cu acest prilej.

Alegerea Blajului pentru adunarea din 3 mai 1848 era binevenită din mai multe puncte de vedere.

În primul rând, la Blaj se strâneau firele cu Viena, adică cu o formă de stat unde erau obligați să trăiască. Biserica unită avea un punct comun cu casa de Austria: catolicismul. Habsburgii tindeau să ralieze pe români la fidelitatea pe baze religioase.

Școlile înființate aveau pecetea catolicismului. Ei înșiși, fervenți catolici, Habsburgii și curtea lor au priceput calitățile de ordine și ierarhie – deci, monarhie – ale bisericii papale. Intrarea valahilor răsăriteni în cercul de influență al universalismului ordonator catolic era un mijloc de intimidare a pretențiilor maghiare de independență, prin asigurarea fidelității românilor față de Coroană. Blajul era centrul acestor legături.

În Blaj era pentru români, statul în embrion, așa cum putea fi dorit pe-atunci: sub steaua Vienei, fără influență absorbantă maghiară. În Blaj era cultura. Prin școlile lui era un centru de atracție și mândrie națională. În Blaj era intimidarea ungarilor și începutul unei independențe ardelenesti. Într-un cuvânt, la Blaj se începuse integrarea în sens național. Alegerea lui pentru marea adunare populară dovedește instinct infailibil.

Data fixată, întâi făcea apel la simboluri și la subconștientul popular: prima duminică după Paști, adică prima sărbătoare după Înviere.

O Înviere trebuia pregătită: învierea națională.

Această înviere n-a trăit-o nici Simeon Bărnuțiu, nici generația următoare. Ea a venit la 1 decembrie 1918, cu Adunarea Națională de la Alba-Iulia, când s-a proclamat alipirea Ardealului la patria-mumă.

Sufletul lui Simeon Bărnuțiu a căpătat, în sfârșit, pacea eternă.

S-a realizat nu numai Unirea, ci și acea reformă agrară cerută în timpul profesoratului său universitar: moșiile boierilor au fost expropriate și împărțite țăranilor, adică celor care muncesc pământul.

În rezumat, Simeon Bărnuțiu a fost un luptător național, un paladin al libertăților și un tribun al reformelor democratice.

26 ianuarie 1934, ora 8.00.

Text mss., 16 p. semnat mp. Arhiva SRR, dosar 4/1934.

C. Bacalbașa

Nicolae Filipescu

ÎN CADRUL demonstrației organizată de radio pentru sărbătorirea a 75 ani de la cea dintâi unire a țărilor române, am fost solicitat să vorbesc de Nicolae Filipescu.

Cine a fost Nicolae Filipescu?

Ce a făcut Nicolae Filipescu? Cu cât, cu ce a contribuit el la înfăptuirea celei din urmă uniri, care a tradus visul de veacuri al unui neam într-o minunată realitate?

Să-l urmărim în cariera lui plină de flăcări, plină de zgomot, dar plină mai ales, plină întotdeauna de un înălțător patriotism.

Fiindcă, Filipescu, înainte de a fi conservator sau junimist, era român.

Între anii 1885 și 1916, timp de 30 de ani, Filipescu a ținut linia întâi în luptele politice.

În toamna anului 1885 el își face intrarea în scenă făcând să apară ziarul „Epoca” în tovărășia bunului său prieten Alecu Balș, un inteligent și subțire intelectual. Dar având conștiința noviciatului, sau nu, are nesocotita ambiție de a-și afișa numele în fruntea ziarului: direcțiunea o încredințează unui distins avocat al epocii, lui Grigore Păucescu. El rămase alături în umbră, dar nu pentru prea multă vreme.

Ceea ce îl caracteriza mai ales pe Filipescu era temperamentul său combativ, era un clocot, era un vulcan. /Și, întotdeauna, un român./*

Luptător care nu știa niciodată să dea înapoi, nu cunoștea primejdia.

* Completare autografă.

Când Nicolae Filipescu își aduse ziarul la lumină, partidul conservator, atunci în opoziție, aproape n-avea acțiune, de aceea Nicu Filipescu nu apărură în publicistică cu un ziar de nuanță conservatoare: ziarul său apărură sub înfățișarea independenței, dar mai ales ca un organ al intereselor românești.

Lupta începe crâncenă împotriva guvernului de atunci*, Filipescu este mereu în frunte și îl găsim neîncetat în linia întâi a focului: astfel ziarul „Epoca“ ajunge organul politic cu cel mai mare tiraj.

La începutul anului 1888, făcându-se alegeri generale pentru Cameră, Filipescu își pune candidatura la colegiul al 3-lea din Brăila; era debutul. Și Filipescu este ales. /Dragostea pentru țaranul român îi poruncise această candidatură./**

În ziua de 14 Martie același an, cei 54 de deputați aleși în opoziție, pornesc de la Hotelul Bulevard, toți cu capetele descoperite, în frunte erau Lascăr Catargiu, Dumitru Brătianu și Gheorghe Vernescu. Filipescu printre cei dintâi. Această trupă mergea la Cameră.

Deputații opoziționiști ajunși pe dealul Mitropoliei sunt opriți sub clopotnița care exista atunci, de către un pluton de vânători. O învălmășeală se produce pe tot dealul, mii de oameni erau adunați. Pătrund în curte și văd pe Nicu Filipescu luptând cu un soldat din vânători, îi smulse pușca, apoi râzând i-o dă înapoi. Și privea cu drag la soldat, fiindcă ostașul român îi era drag.

Mai târziu în partidul conservator se arătau simptomele rivalităților pentru viitoarea șefie. După Lascăr Catargiu va veni Carp, iar după Carp, Marghiloman. Și aceasta nu-i plăcea. La o întrunire publică ținută la Craiova a spus: „Cât de mult îmi plac proprietarii ăștia din Oltenia voinici și tanțoși, atât îmi displace omul cu dunga la pantaloni și cu cărarea la ceafă“.

Marghiloman nu-i plăcea fiindcă n-avea înfățișarea băștinașă.

Apoi, în toate luptele pentru înființarea și susținerea Ligii Culturale, Filipescu a fost românul viitoarei Români Mari.

Vremurile zboară.

* Anulat: „liberal“.

** Completare autografă.

La 1911 îl găsim ministru de război în cabinetul Carp; aici se dezvăluie românul care, presimțind viforul ce se apropia, ținea ca România să fie cât mai bine înarmată.

Sub ministeriatul lui, România a comandat în Franța cele 20 de tunuri de calibru mare, care însă nu trebuiau să ajungă până la noi. Apoi veni căderea cabinetului Carp și partidul conservator căzu iarăși pradă frământărilor.

Filipescu ia din nou paloșul și începe lupta dinăuntru familiei sale politice.

Constituindu-se cabinetul Maiorescu – Take Ionescu, Filipescu ia portofoliul domeniilor, dar nu pentru mult timp; protocolul de la St. Petersburg, care ne dădea Silistra singură, deschide furtuna și Filipescu iese din guvern. /Românul vorbea prin fapta sa./*

Și acum începe perioada în care Nicolae Filipescu își consacră toată vârtoșia firii sale pentru ca să fie campion al naționalismului. Trei ani de luptă, trei ani de apostolat, fiindcă după trei ani puterile vieții îl slăbesc.

În 1913, România intră în războiul care sfâșie popoarele balcanice și armata română intră în Bulgaria. Filipescu îmbracă atunci uniformă, căci era căpitan în rezerva cavaleriei. Pentru intrarea în acțiune, Filipescu luptase impetuos și împinsese la marea demonstrație populară care se desfășurase sub ferestrele Palatului Regal. /La Silistra, Filipescu a intrat călare cel dintâi./**

Tratatul de la București dă României satisfacție, apoi peste un an izbucnește marele război care trebuia să ne atragă și pe noi la 1916.

Până la bătălia de la Marna care dăduse numai victorii armatelor germane, nedumerirea era încă în sufletele românești; dar după această mare bătălie care a oprit în loc avântul armatelor kaiserului, în România începe hotărât campania pentru intrarea noastră în război alături de Franța, Anglia și Rusia.

Filipescu este neobosit. El cere intrarea României în luptă pentru eliberarea fraților români supuși jugului austro-ungar, el este hotărât și neobosit.

* Completare autografă.

** Completare autografă.

De la 1914 la 1916 campania pentru intrarea în acțiune este de fiecare zi. Dar Filipescu nu era un impulsiv care ar fi dorit o imprudență.

Întors în țară, după bătălia de la Marna, câțiva prieteni aleargă să-l vadă. Erau acolo: Delavrancea, Ionaș Grădișteanu, D. Mani, eram și eu. În timpul convorbirilor întrebai pe Filipescu:

– Dar despre atitudinea bulgarilor* ce se știe?

– Vezi, de asta mă tem și eu, îmi răspunde.

Campania pentru intrarea în război este dusă cu vigoare. Până la bătălia de la Marna, Filipescu și Take Ionescu pledau pentru rămânerea României în neutralitate, după bătălia de la Marna începu lupta vehementă pentru intrarea în acțiune. În tot timpul Filipescu a fost mereu sub arme.

Dar boala nemiloasă, care l-a răpus peste puțin, îl sapă.

L-am auzit pentru cea din urmă oară, alături de Take Ionescu la o întrunire publică în sala Dacia.

A fost hotărât și a fost numai inimă.**

După aceea a căzut pe canapeaua din biroul său de lucru, unde-și mai primea prietenii.

Intrarea noastră în război îi galvaniză pentru câteva săptămâni puterile atât de slăbite, vorbea entuziast și vedea parcă, prin negura care-i întuneca vederile, izbânda visului său din feerie: România Mare.

Românii trec Carpații, pretutindeni ei înaintează, dar iată că bulgarii ne declară război, și atunci, siliți fiind să luptăm pe două fronturi, încep zilele grele.

Marea bătălie de la Turtucaia aduce la început vești bune pentru noi. Filipescu este înștiințat că toate atacurile bulgare au fost respinse cu mari pierderi pentru ei. Filipescu tresaltă, viața îi revine. România întregită îi întregeste și lui puterile vieții.

[Dar peste câteva zile, sosesc știrile adevărate și rele, românii sunt atacați de patru armate inamice sub comanda mareșalului Mackensen, românii sunt bătuți; românii au pierdut Turtucaia. Viața lui Filipescu a primit lovitura de moarte.

* Înlocuit cu varianta „vecinilor“, intervenția redactorului radio.

** Anulat: „violent“.

Când i se aduce vestea cea jalnică cum că atâți români au fost uciși și atâți români au căzut prinși, când i s-a spus că, pierzând Turtucaia, trebuie să părăsim Dobrogea, Filipescu își acoperă fața cu amândouă mâinile și plânge. Apoi într-un suspin:

– Ce rușine! ce rușine!]*

Și peste foarte puține zile se stinse.

Nicolae Filipescu a fost prigonit de soarta care nu i-a îngăduit să vadă și ziua marei izbânde.

Ca și Barbu Delavrancea, Nicolae Filipescu trăise cei din urmă ani cu gândul, cu sufletul, cu visul pentru ca să vadă înfăptuită marea minune, însă destinul nu i-a dat voie ca să guste decât părțile amare ale uriașei lupte. În pragul izbânde, moartea i-a dat lovitura.

Pe lângă atâtea alte daruri, Nicolae Filipescu era un mare român.

Să nu uităm și să nu-l uităm.

*26 ianuarie 1934, ora 20.45, „Universitatea Radio“.
Text dactilo, cu adnotări, 8 p. Arhiva SRR, dosar 4/1934.*

* Rânduri anulate cu bare încrucișate, cu creionul, probabil intervenția redactorului radio. Mențiune autografă, între paranteze: „n-a fost citită“.

G. Marinescu

Copilăria și studiile lui Vintilă Brătianu

SE ÎMPLINESC 5 ani de când Vintilă Brătianu cădea în parcul său de la Mihăiești, lângă bolta de trandafiri și grupul de jogaștri pe care cu câteva clipe mai înainte îi dăduse în grija grădinarului ca fiind sădit de strămoșul său.

Vintilă Brătianu a trecut prin viața noastră politică cu aureola unui om de o necovârșită putere de muncă, neprihănită corectitudine și neostenită activitate constructivă.

Cum a ajuns la atâta stăpânire a mijloacelor prin care un om politic devine o necesitate pentru viitorul țării sale?

Correspondența familiei Ion C. Brătianu, apărută zilele acestea, ne dezleagă enigma nu numai pentru el, dar și pentru toți frații Brătianu.

Pe copiii Brătianu nu-i poți izola din mijlocul familiei lor. Puterea lor, cu care au dominat o generație și vor lumina viitorimea, acolo își găsește rădăcinile adânci.

Correspondența familiei de la 1859-1891 ne dezvăluie copilăria și studiile lui Vintilă Brătianu, descrise de el sau văzute de frați și surori și părinți. S-a născut în 1867, în casa nr. 13 de pe ulița Herăstrăului, azi Calea Dorobanților, în vreme ce tatăl său cutreiera Europa de la Napoleon al III-lea, la prințul de Hohenzolern. Când tatăl părăsește ministerul în 1868, pentru 7 ani, familia se mută la Florica, unde în fermecătorul decor al văii Argeșului, va crește Vintilă până la 10 ani și își face primele clase primare. În lipsa mamei de acasă, sora Șabina, regenta copiilor îi scrie că Vintilă nu vrea să-și îmbrace cojocul și se plimbă mândru cu mâinile în buzunar. La Bughea, în timpul

vilegiaturii, mama îl găsește plângând lipsa tatălui, pe malul apei, iar tatăl înduioșat de extrema-i sensibilitate, promite că va scrie o carte: *Aventurile lui Vintilă la 4 ani*.

În timpul războiului din 1877, tatăl fiind prim-ministru, revin în București. Aici, micul Vintilă, viitorul economist și financiar, auzind de victoria românilor exclamă: „N-o să mai dăm de acum bani turcilor“. Urmează cursurile liceului Sf. Sava. În matricolele care au mai scăpat de soldații turci în timpul ocupației din 1916-18 se găsește înscris cu note excelente. O singură dată, profitând de faptul că mama sa era ocupată cu fetele bolnave de friguri, ia câteva note slabe, dar tatăl îl pedepsește să nu-l mai sărute seara la culcare. Rezultatul a fost miraculos: ajunge primul în clasă și la bacalaureat a fost felicitat de juriu. E o fire duioasă, impresionabilă, dar caută să-și înăbușească expresiunea mișcărilor sufletești. Când însă nu mai poate să și le rețină, izbucnesc sfâșietoare, ca răspunsul dat unui prieten care îi reproșa de ce nu și-a luat soția și copilul în Moldova, în timpul retragerii: „Se rupe țara în două, îmi rup și eu sufletul în două.“

Îi place să colecționeze cărți rare, pentru care cheltuiește bani mulți.

După ce își face armata, pleacă la Paris, lângă frații săi Ionel și Dinu, și intră în clasa preparatoare pentru Școala Centrală, la liceul Saint Louis. Tatăl ținuse mult să se facă inginer.

Intră în Școala Centrală cu un examen strălucit și, în scurt timp, devine unul din studenții cei mai iubiți de colegi și apreciați de profesori.

Ajunge *comisar* al școlii, onoare pe care o are primul român în această școală renumită. Tatăl fericit de succesele copiilor, îi încurajează: „Sunteți cum v-am dorit și o să pot zice, când voi muri, mai mult decât tatăl meu, că mor fericit, lăsând în urma mea copii buni, în toată puterea cuvântului“.

Muncește cu o încordare dezasperantă și în timpul examenelor nu-i ajung 10 ore de lucru pe zi. La absolvirea Școlii Centrale, reușește printre primii; se știe că la clasificare străinii erau întotdeauna dați mai în urmă.

Marile întreprinderi din țară îi solicită concursul; el cere sfat tatălui său, mărturisind modest că nu se simte în stare să-și ia o asemenea responsabilitate și acceptă să lucreze deocamdată la Paris, în birourile societății Feveshille pentru a face practică.

Dorul de țară l-a frământat totdeauna pe Vintilă Brătianu, însă în ianuarie 1891, parcă presimțind moartea tatălui, care era să se întâmple peste 3 luni, scrie acasă una din cele mai calde scrisori ce i-au izbucnit din suflet:

„Ieri am avut o adevărată zi de primăvară. Nu văzusem de mult un cer așa de albastru și un aer așa de curat la Paris. Întorcându-mă acasă, am suit fără să bag de seamă cele 87 de trepte ce duc la apartamentul nostru. Aici mi-am aruncat paltonul pe un scaun, pălăria pe un altul și dând perdeaua la o parte, cu fruntea lipită de geam, mă îmbătam de frumusețea zilei... Tabloul nu este frumos de aici de sus, dar gândul nu s-a mulțumit și lăsând privirea în urmă, și-a urmat călătoria. Umbrele după zid s-au animat, trăsăturile înformele iau înfățișări cunoscute: văd niște arcade, o terasă, un plop lângă dânsa, pe voi în fine. Am ajuns la vie. Am transportat ziua aceasta frumoasă acolo și în locul caselor negre și urâte, am văzut cerul albastru și copacii cei verzi.

Acum merg spre vale: uite grajdurile, vacile care merg la câmp și mânjii lui Ionel în vie. [...] * mutul, ținându-și catârul de coadă, se scoboară cu sacaua la trap. Bucătăria din vale, deși neschimbată și nereparată, îmi pare chiar frumoasă. După ce treci prin câmp și prin zăvoi, Argeșul îmi oprește plimbarea. Acum stau pe mal; ce bine sunt!... Și iată cum, dragă Sabina, de aici, de la al cincilea <etaj>, plecasem, uitasem și de Paris, și de oraș și venisem să vă văd pe toți. Ce vis bun și cum aș vrea să-l trăiesc cât mai curând, în realitate! Deseori l-am avut, dar niciodată așa viu nu mi s-a părut. Acum mă uit iar către zidul înnegrit și caut să citesc pe dânsul ce vedeam ieri. Din nenorocire nu mai văd decât ipsos și piatră; în locul aerului curat de ieri, o ploaie subțire de Paris cade de câteva ceasuri...”

Florica va rămâne în istoria românească simbolul adevăratei vieți de familie, creatoare a energiei. Acolo s-a cimentat

* Lecțiune imposibilă, mss. deteriorat.

cea mai frumoasă iubire, în care toți își găseau pacea și fericirea și imboldul pentru fapte mari.

Tatăl fugea de zgomotul și necazurile politicii, mama își găsea fericirea în gospodăria zilnică și în ținerea la curent a băieților cu mișcarea politică din țară; iar copiii se încălzeau la focul sfânt al altarului familial.

Mare exemplu, de ceea ce înseamnă rolul familiei pentru creșterea marilor cetățeni ce vor fi copiii Brătianu!

După o călătorie în Italia, unde are ocazia să-și dea seama de ceea ce a însemnat cultura romană și Renașterea (până acum mai vizitase Franța, Germania, Austria), se reîntoarce în țară în martie 1891.

Prima lui grijă este să-și fotografieze părinții ca să le eternizeze imaginea și pe placă.

Anii copilăriei și ai tinereții s-au scurs. Omul datoriei și al muncii începe brusc viața de bărbat, fiind numit inginer la construcția podului de peste Dunăre.

O perioadă tristă din viață începe în mizerabila locuință de la Cernavodă, îngrijat de sănătatea periclitată a tatălui.

El însă nu se plânge; e fericit că e în țară; în tot cazul, mai aproape de ai săi decât mai înainte.

Vorbele lui dintr-o scrisoare mai veche către frați: „să mai dăm și noi familiei, că destul am luat“ se împliniseră dureros.

De-aci înainte va da *mult** din sănătatea sa pentru țară, pe care o va servi până la moarte, cu neprihănită iubire.

22 decembrie 1935, ora 21.10. Text mss., 8 p., semnat mp.

Arhiva SRR, dosar 13/1933.

* S.a.

Indice de nume

- Adamescu Gheorghe 133-138
 Adrian (împărat roman) 190, 192
 Ainé Jaquelin 69
 Albin Sevastia (pseud. al Hortensiei Cornu) 273
 Alecsandri Vasile 9, 33, 37-38, 88-89, 100, 146-177, 270, 278, 280
 Alexandrescu Cafegi-Başa 102
 Alexandru II (ţar al Rusiei) 82
 Alexandru cel Mare 98, 246
 Alexandru din Afrodiza (filozof) 41
 Alievi 181
 Anghel C.D. 49-58, 284
 Anghel Dimitrie 9, 49-58, 59-67, 267
 Antichi (hatman) 242
 Antoine André 28
 Anton Partheni 280
 Arbore Neagoe 281-282
 Arbore Vasile 281-282
 Argezi Tudor 24, 143, 209
 Arion Constantin 145
 Aristia C. 102
 Assachi (dr.) 226
 Athanasiade (avocat) 76
 Averescu Al. (mareşal) 185
 Aziz Abdul 81
- Babeş Victor 222, 223, 224, 225, 226
 Baden Josefina de 272
 Bacalbaşa C. 103, 289-293
 Bacalbaşa Tony 15, 18, 71, 73, 104-106, 142
 Balş Alecu 103, 289
 Balş Costea 102
 Balş Ion (vornic) 254
 Balzac Honoré de 234
 Banu C. 50-51
 Barac Ion 286
 Bariţiu George 286
 Barrès Maurice 143
 Barthou Louis 30
 Baudelaire Charles 26, 31
 Bataille Henri 65-66, 67
- Baumont (d-na) 77
 Bălăceanu Ion 271
 Bălcescu Costache 103
 Bălcescu Nicolae 103, 134, 155, 173
 Bărcănescu Costache 71
 Bărnăţiu Simion 283-288
 Beauharnais Stéphanie de 272
 Becque Henri 27
 Beethoven Ludwig van 22
 Beldiman Al. 103
 Bellini Vincenzo 75
 Bengescu George 150, 151
 Berbec (căpitan) 73-74
 Berenger Henry 27
 Bergérat 29
 Bergson Henri 9, 40-43, 139-140
 Bernhardt Sarah 69, 87, 102
 Bernini Gian Lorenzo 192
 Bernois (balerină) 68
 Bibescu (fam.) 102
 Blarenberg Nicolae 76
 Blériot Louis 125
 Bocaccio Giovanni 122, 184
 Bogdan I. 33
 Bogdan-Duică G. 120
 Bogza Geo 211
 Boito Arrego 69
 Bolintineanu Dimitrie 135, 286
 Bonaparte Caroline 272
 Bonnefon Jean de 30
 Borghese Pauline 195
 Bourget Paul 198
 Bosset 145
 Brătescu-Voineşti I. 46
 Brăteşteanu Pavelică 91
 Brătianu (fam.) 297
 Brătianu Dinu 216-219, 295
 Brătianu Dumitru 290
 Brătianu Ion C. 217-218, 219, 271, 273, 294, 295, 296, 297
 Brătianu Ionel 218, 295, 296
 Brătianu Sabina 294, 296
 Brătianu Vintilă 294-297

- Brâncoveanu Constantin (domn al Țării Românești) 239
- Brâncoveanu Dinu 254
- Brâncoveanu Maria (doamnă a Moldovei) 239
- Brezeanu Iancu 70, 71, 73
- Briand Aristide 31
- Broca (dr.) 224
- Brunswick Karolina de 198-199
- Bucșan Smaranda 145
- Budai-Deleanu Ion 286
- Buicliu (dr.) 45, 223
- Burlă V. 39
- Caligula 192
- Candiano-Popescu Alexandru (colonel) 96-98
- Canova Antonio 192, 195, 201, 234
- Cantacuzène Charles-Adolphe 25-39
- Cantacuzène Zizi 45
- Cantacuzino (fam.) 102
- Cantacuzino (general austriac) 26
- Cantacuzino Alexandru 76, 173
- Cantacuzino Constantin (stolnic) 239
- Cantacuzino Dumitrașcu (domn al Moldovei) 257
- Cantacuzino Gogu 218
- Cantacuzino Iordache 238
- Cantacuzino Maria („Mărgărita“) 166-177
- Cantacuzino Neculai (mare logofăt) 172
- Cantemir Antioh (domn al Moldovei) 254
- Cantemir Dimitrie 239-241, 242, 252, 254-255, 256, 257
- Cantemir Constantin (domn al Moldovei) 238-239
- Caracala 191
- Carada Eugeniu 216-219
- Caragiale I.L. 7, 9, 33, 47, 68, 71-80, 77, 78, 79, 80, 87, 142, 148
- Caragiani I. 35, 38
- Carducci G. 181
- Carmencita (balerină) 68
- Carnot Marie François Sadi 151
- Carol I (rege al României) 91, 92, 94, 145, 149, 203, 265, 270-272, 294
- Carol II (rege al României) 33, 277
- Carp P.P. 34, 35, 36, 37, 39, 102, 148, 180, 290, 291
- Carraci Annibale 134
- Cartoian N. 238-243
- Catargi (fam.) 100
- Catargiu Barbu 135
- Catargiu Lascăr 280, 290
- Catilina 191
- Caton Bătrânul 195
- Caudella Eduard 259-260
- Călinescu G. 46
- Cârțan Badea 192-194
- Câmpineanu Costache 76
- Câmpineanu Ion 142, 230
- Cellini Benvenuto 51
- Cerna Panait 49
- Cezar (Caius Iulius Caesar) 190, 191
- Chaplin Charlie 211
- Charcot Jean Martin 224
- Chassériau 173
- Chateaubriand François René de 181, 187, 195
- Chavannes Puvis de 173, 174
- Chendi Ilarie 60, 65, 118-123, 131, 264-269
- Chibici-Râvneanul 46, 148
- Chițu Gheorghe 100
- Cicero 191, 195
- Ciprian Gheorghe 8, 22, 209, 213-215
- Ciurcu Alexandru 103
- Cleante Manole 83
- Clemenceau Georges 31
- Cleopatra 191
- Colonne Edouard 261
- Conduratu Emil 71
- Conta Vasile 33, 39, 100
- Cornil 43, 44
- Cornu Hortense (născ. Lacroix) 272, 273, 274-275
- Costache Mandache 280
- Costin Miron 238, 252, 253, 257
- Costinescu Emil 145, 217
- Coșbuc George 33, 142, 266, 267, 286
- Cousin Victor 42
- Creangă Ion 33, 38, 257
- Criticos-Mihailidachis 83
- Culegălu Ion 83
- Cuza A.C. 39
- Cuza Alexandru Ioan 35, 141, 145, 203, 271, 276, 278
- Dabija Eustație (domn al Moldovei) 256
- Danielopolu (prof.) 76
- Dante Alighieri 69, 144
- Darmont (actor) 69

Davila Alexandru 257
 Delavrancea Barbu 133, 142, 151, 292, 293
 Demarat (prof.) 76
 Demetrescu Traian 70, 142, 143
 Demetrescu Anghel 133-138
 Dimitriade Mircea 60, 77, 79
 Djuvara Alex. 143
 Dobrogeanu-Gherea Constantin 7, 71, 72, 121
 Donatello 192
 Donizetti Gaetano 75
 Dragomirescu Mihail 107, 121
 Dridri (pseud. al Mariei Angélique Chataigne) 159-165
 Duca Constantin (domn al Moldovei) 239
 Dudescu Nicolae 230
 Duma Ion 120
 Dumitrescu Costache 71
 Dumitrescu-Iași Coco 76
 Duțu-Duțescu 71

 Ecaterina a II-a (țarină a Rusiei) 82
 Eftimiu Victor 51
 Eliade-Rădulescu Ion 102, 230, 232, 233, 237
 Elisabeta (regină a României) 182, 261, 276
 Eminescu Mihai 33, 37, 39, 46, 54, 110, 121, 136-137, 143-144, 150
 Enescu George 259-261
 Eustratie (logofăt) 257

 Fălcoianu Scarlat 271
 Ferdinand (rege al României) 278
 Feuillet Octave 179
 Flea Nicolae 104
 Florescu (fam.) 102
 Florescu (general) 182
 Florian Aaron 232
 Florian Gogu 105
 Fialkowski 75
 Filipescu Nicu 88, 103
 Fourier Paul-Louis 269
 Frichide Mișu 100
 Friederich al VI-lea de Zollern (burgraf de Nürenberg) 273

 Galaction Gala 143
 Gambetta Léon 224
 Gandhi Mahatma 244-250

 Gane N. 38
 Garofalo 71
 Gautier Théophile 26, 29, 179
 Gédalge André 261
 George IV (rege al Angliei) 198, 199
 Georgescu (pictor) 179
 Ghebrescu (ofițer) 73-74
 Ghedeon (mitropolit al Moldovei) 242
 Gheorghe din Moldova 49
 Gheorghiescu (prefect de Romanați) 91
 Ghermani Menelas 68, 102
 Ghica (fam.) 102
 Ghica Grigore (domn al Moldovei) 243, 280
 Ghica Ion 100, 154-155, 173
 Ghica Nicu 280
 Ghica-Bragadiru 102
 Giotto di Bondone 192
 Giron 44
 Goethe Johann Wolfgang von 187, 273
 Goga Octavian 7, 8-9, 60, 124-132, 265, 266
 Golescu (frații) 100, 219
 Golescu Dinicu 229-237
 Golescu Iordache 229
 Gorun Ion 142, 266
 Goudeau Émile 54
 Gounod Charles 69
 Gourmont Rémy de 29-30, 31
 Greco El 60
 Grădișteanu Ionaș 292
 Gregorian George 107
 Grigorescu Ion 196
 Grimani Sotir 83
 Guillard Pierre 143
 Guitry Sacha 69
 Gyr Radu 251-258

 Hagi-Gheorghiu Stavrache 85-86
 Hagi-Kirea Toma 85
 Hammer 137
 Han Oscar 106
 Haneș Petre V. 118
 Haralambie (general) 103
 Haret Spiru 136
 Hasdeu Bogdan Petriceicu 47-48, 71, 100, 148
 Hasnaș C. Spiru 51
 Held Anna 68
 Hellmesberger (prof.) 261

- Héredia José Maria de 143
 Hohenzollern, Carol Anton de 272, 273
 Homer 147
 Horațiu 126, 189
 Horea 287
 Hortense de Beauharnais (regină a Olandei) 272
 Hugo Victor 65, 150, 173, 191
 Hurmuzachi C. 280
 Hristopulo Arghir 84-86

 Inacovescu Jeannot 103
 Iancu Avram 287
 Ianov Ioan 38
 Ionescu Take 46, 91, 291, 292
 Ionescu-Buzău (dr.) 208
 Iorga Nicolae 60, 267
 Iosif Șt.O. 49, 56-57, 118, 123, 131, 265, 266, 267
 Iosif II (împărat al Austriei) 287
 Ipătescu (colonel) 95
 Iulian Ștefan 77, 78-80
 Iuliu II (papă) 194, 196

 Jarry Alfred 24, 211
 Jora Antiohie (hatman) 255
 Judic Ana 69

 Kalinderu N. 220, 221-226
 Kananda Vive Swami 248
 Kiseleff Pavel 99, 189
 Kogălniceanu Mihail 135, 155, 270, 280
 Krantz Eugénie 25

 Labiche E. 151
 La Fontaine Jean de 139
 La Jeunesse Ernest 29
 Lamartine Alphonse de 155, 167, 179, 187, 234
 Lambrior Alexandru 33, 35, 38, 39
 Lancaster Joseph 232
 Laurent 41
 Laurian August Treboniu 134
 Lecca Haralamb 142
 Lemeny (episcop) 283
 Lenau Nikolaus 69
 Leoncavallo Ruggiero 69
 Leonescu Vasile 71, 213-215
 Leopardi Giacomo 181
 Lermontov M.I. 118

 Lesczinsky 254
 Liciu Petre 71
 Ligne Charles Joseph de 26
 Littman Mony 25-39
 Liussy (d-na) 77
 Liussy Jullian 77
 Lombroso Cesare 71
 Luca (vistiernic) 242
 Lupu Costachi (vornic) 241, 242, 256
 Lupu Iordache (vel căpitan) 242
 Lupu Vasile (domn al Moldovei) 238

 Macaulay Thomas Babington 135, 136
 Macedonski (general) 141, 145
 Macedonski Alexandru 60, 65, 100, 140-145, 151
 Macedonski Ana (n. Ralet-Slătineanu) 140-141, 142, 144
 Mackensen (mareșal) 292
 Maeterlinck Maurice 143
 Malec 211
 Mallarmé Stéphen 27-28, 31, 141
 Maiorescu Ana 45
 Maiorescu Clara (n. Kremnitz) 148
 Maiorescu Livia 148
 Maiorescu Titu 33, 34, 35, 36, 37-39, 44-46, 48, 70, 121, 137, 148, 149, 180, 284, 291
 Malavia Madan Mohan 247
 Manachide Manole 85, 86
 Mani D. 292
 Maniu Adrian 76
 Maniu Ioan 284
 Maniu Vasile 76
 Mano (fam.) 102
 Manolescu Grigore 69, 70, 87
 Manzoni Alessandro 197
 Marcu Alexandru 229-237
 Maria (regină a României) 33
 Marinescu Gheorghe 220-227, 294-297
 Marghiloman Alexandru 290
 Marlowe Christopher 69
 Massenet Jules Emile Frédéric 261
 Mateescu Traian 259-263
 Maclair Camil 143
 Mavrocordat Constantin (domn al Moldovei) 240, 254, 256, 257
 Mavrocordat Ion (domn al Moldovei) 256
 Mavrodin 114, 116
 Mavrogheni (fam.) 102

- Mavroghi P. 280
 Max (dr.) 38
 Max de (actor) 76
 Mazar (pașă) 133
 Mărăcineanu Valter (căpitan) 95, 204
 Mecena 102
 Meissner G. 32-39
 Melic I. 35
 Merrill Stuard 143
 Mesalina 190
 Michelangelo Buonarroti 134, 192, 194, 196
 Michelet Jules 173
 Micle Veronica 110
 Micu-Klein Ion Inocențiu (episcop) 286
 Mihăilescu-Stemil Ștefan C. 77, 78
 Milie Constantin 103
 Miller Theodor 76
 Millo Matei 76
 Minulescu Ion 7, 9, 59-67
 Mirea A. (pseud. al lui D. Anghel și al lui Șt.O. Iosif) 57
 Mircea cel Bătrân 97, 273
 Misail Călugărul 257
 Missir-Iași 102
 Mithouard Adrien 30
 Mockel Albert 143
 Mommsen Theodor 190
 Momolo Ieronim 99
 Montalba (cântăreață) 7, 78
 Montchalbon (pictor) 226
 Moréas Jean 29, 54, 56, 63-64
 Moscovici Iorgu 114
 Mounet-Sully Jean 68
 Mozart Wolfgang Amadeus 83
 Murat Joachim 272
 Murgeanu (actor) 70
 Musset Alfred de 110, 154, 234

 Nanu Spiru 85
 Napoleon 87, 98, 189, 195, 201, 229-230, 272
 Napoleon III 272-273, 275, 294
 Naum A. 34, 39
 Nădejde Ion 19, 151
 Neculce Ienachi (vistiernic) 238, 252
 Neculce Ion 238-243, 251-258
 Neculce Iordachi (vistiernic) 257
 Negruzzi Costache 150, 278
 Negruzzi Iacob 32, 33, 34, 37, 38, 39, 70, 148
 Negruzzi Leon 35, 37
 Nica Teodor 148
 Nicolae (mare duce al Rusiei) 92, 94
 Nion François de 28
 Noailles Anna de 142
 Nordau Max 28-29

 Obedeanu Vasilache 91
 Obedenaru A. 7, 68-105, 143
 Obrenovici Milan (rege al Serbiei) 100
 Odobescu Alexandru 148
 Odonnel 26
 Ollănescu-Ascanio D. 45, 88, 136, 148
 Omar 83
 Onciul Dimitrie 33
 Osman (pașă) 94
 Ottero (balerină) 68

 Paicu P. 36
 Paleologu Mihai 76
 Pană Sașa 208-212
 Pandrea Petre 283-288
 Panu A. 280
 Panu George 33, 34, 36, 102, 103, 284
 Pascaly Mihail 69
 Pasteur Louis 221
 Patti Adelina 100
 Paul Constant 224
 Paulus (cântăreț) 68
 Pavelescu Cincinat 139-145
 Pavelescu Ion 145
 Păncescu Iancu 60, 62, 63
 Păucescu Grigore 289
 Pârvan Vasile 120
 Perșu (dr.) 86
 Pergani 199
 Peters 68
 Petică Ștefan 70
 Petrarca Francesco 184
 Petrașcu G. 9
 Petrașcu N. 9, 136, 146-207, 269
 Petrescu 145
 Petrini Paul (dr.) 225
 Petru III (țar al Rusiei) 82
 Petru cel Mare (țar al Rusiei) 82, 240-241, 242, 255, 257
 Philippide Al.I. 39
 Picard (domnișoara) 272
 Pierat Marie-Thèrese 28
 Platon 8, 23, 220

- Plotin 41, 42, 47
 Pogor Vasile 34, 35, 36, 37, 38, 39
 Poincaré Henri 220
 Popescu Eufrosina 87, 88
 Popescu Radu 251, 252
 Poteca Eufrosin 232
 Praxiteles 194
 Prejbeanu Iorgu 85
 Prins 43
 Procopovici (prof.) 238
 Protopopescu Dumitru 218
 Pursch Oscar 68
 Pușcariu Sextil 120

 Quinet Edgar 173

 Racoviță Gh. 38
 Racoviță Mihail (domn al Moldovei) 254
 Racoviță-„Sfinx“ (cronicar dramatic) 77, 79
 Rafael Sanzio 192, 194, 196
 Ranades Mahadeva Govinda 247
 Rebel (actor) 69
 Rebreanu Liviu 107
 Régnier Henri de 56, 65
 Renan Ary 173
 Renan Ernest 173
 Reni Guido 178
 Riche (președinte al Academiei de Medicină din Paris) 222-223
 Richet (dr.) 224
 Rivarol Antoine 26
 Roll Stéphane 211
 Rosetti C.A. 102-103, 217, 219
 Rosetti Theodor 34, 35
 Rosetti Max 46
 Rossi Ernesto 69
 Royère Jean 30
 Rubens Petrus Paulus 44
 Rubinstein 68
 Russo Alecu 118

 Sadoveanu Mihail 7, 257, 267, 278-282
 Salvini Tommaso 69
 Samain Albert 56, 65
 Sand George 110
 Savin (ban) 242
 Săulescu Mihail 106-112
 Săvescu Iuliu 70
 Scevola Guirand de 28

 Schoenemann Gretchen von 179
 Schopenhauer Arthur 46
 Scurtu Ion 60
 Seczeny (conte) 179
 Serbeloni Sandro 200
 Serghi 71
 Shakespeare William 135, 200
 Sighele 71
 Simion Eugen 7-10
 Simion Dascălul 257
 Simionescu-Râmniceanu Marin 120
 Sion George 76
 Sireday 224
 Slavici Ioan 119
 Slătineanu George 142
 Slătineanu Manolache 142
 Spengler Oswald 120
 Sobieski Ioan (rege al Poloniei) 238, 239
 Sofronie (mitropolit al Moldovei) 281
 Sorbul Mihail 106-117
 Staël madame de 187
 Stahl Henri H. 244-250
 Stăncescu (actor) 209
 Stendhal 234
 Strauss Eduard 68
 Strauss Johann 179
 Sturdza Dumitru 218
 Sturdza Grigore (prinț) 103, 145
 Sturdza Mihai (domn al Moldovei) 173
 Sturdza Vasile 280

 Șerbănescu Teodor 148
 Șincai Gheorghe 134, 280
 Șonțu George (maior) 95, 204
 Ștefan D. 145
 Ștefan cel Mare 203, 257
 Știrbei Vodă 87
 Șutzu M.C. 33

 Tailhade Laurent 30, 143
 Tăzlăuanu C. 118-123
 Tăușan Gr. 9, 40-48
 Telangs 247
 Teleor Dimitrie 142, 143
 Teodorescu Ion 15-20
 Teodorescu-Braniște Tudor 15-20
 Teodorian Caton 143
 Thorlvaldsen Bertel 201
 Tiktin H. 34
 Tilak Bal Gangadhar 247, 248

Tițian 196
 Tolstoi (conte) 240
 Tomaschek 35
 Tomescu D. 120
 Traian 84, 96, 189-190, 203
 Twain Mark 24

 Uescu Vasile 84
 Ureche Grigore 251
 Urban VIII (papă) 194
 Urmuz (Dem. Dumitrescu-Buzău) 7-8,
 21-24, 208-212

 Valéry Paul 30-31
 Van der Est 43, 44
 Vasilescu Maria 87, 88
 Vârgolici Șt. 39
 Velasquez de Silva Diego 196
 Velescu Ștefan 87, 88, 135
 Velpeau (dr.) 224
 Venizelos Eleutherios 37
 Ventura Grigore 76, 77, 102, 103, 144

 Ventura Maria 144
 Verdi Giuseppe 75
 Verhaeren Émile 143
 Verlaine Paul 25, 26, 31, 56, 143
 Vernescu Gheorghe 290
 Vielé Griffin Francis 27, 143
 Virgiliu 102, 197
 Vlahuță Alexandru 142, 151
 Vlaicu Aurel 8-9, 124-132, 261-263
 Vlaicu Ion 262-263
 Voiculescu Vasile 7-8, 21-24
 Vrancea Tuță 84
 Vrânceanu Mihalcea 71, 72

 Wagner Richard 69

 Xenopol A.D. 33, 39

 Zambacca-Pașa (dr.) 225
 Zamfirescu Duiliu 7, 70-71, 78-79, 141,
 143, 148, 178-207
 Zola Émile 25

Bibliografie radiofonică a autorilor antologați (1931–1935)*

ADAMESCU GHEORGHE (1869–1942)

Istoric literar și bibliograf, membru corespondent al Academiei Române

- *Serbarea centenarului învățământului limbii franceze în țările române*, 26 apr. 1931;
- *Profesorul Anghel Demetrescu*, 7 sept. 1933.

ANGHEL CONSTANTIN (1867–1935)

Publicist, fratele lui Dimitrie Anghel

- *Fratele meu, poetul D. Anghel*, 15 nov. 1932.

BACALBAȘA CONSTANTIN (1856–1935)

Publicist

- *Gospodărie*, 2 oct. 1932;
- *Bucureștiul de altădată*, 1 nov. 1932;
- *Gazetarul Gh. Panu*, 1 nov. 1932;
- *Nicolae Filipescu*, 26 ian. 1934.

BRĂȚIANU CONSTANTIN I.C. (1866–1950)

Inginer

- *25 de ani de la moartea lui Eugen Carada*, 12 febr. 1935.

CARTOJAN NICOLAE (1883–1944)

Istoric literar, membru al Academiei Române

- *Ion Neculce*, 29 oct. 1932;
- *Din tainele vechii literaturii românești*, 6 dec. 1932;
- *Din tainele vechii literaturi românești*, 27 dec. 1932;
- *Un român la Padova în sec. al XVII-lea*, 11 febr. 1933;
- *Începuturile literaturii românești culte*, 21 mart. 1933;
- *Scrisoarea din toiag*, 23 apr. 1933;
- *Comemorarea lui Mihail Kogălniceanu*, 4 febr. 1935.

* Notițele bibliografice complete pot fi consultate în lucrarea *Bibliografie radiofonică românească* (coord. Liliana Mușețeanu, București, Ed. „Casa Radio“, 1998) pe baza căreia a fost alcătuită prezenta listă.

CIPRIAN G. (1883–1968)

Dramaturg

– *Vasile Leonescu*, 12 mar. 1934.

GOGA OCTAVIAN (1881–1938)

Poet, ziarist și om politic

- *Ideea Unirii*, 23 ian. 1931;
- *Lectură de versuri*, 18 nov. 1931;
- *Rolul scriitorilor*, 21 mar. 1933;
- *Săptămâna poeziei*, 1 mai 1933;
- *Amintiri despre Aurel Vlaicu*, 22 iun. 1933;
- *Ideea Unirii*, 23 ian. 1934;
- *Comemorarea lui Mihail Kogălniceanu – Kogălniceanu, precursor al Unirii*, 6 febr. 1935;
- *Horia*, 28 febr. 1935;
- *România și Polonia*, 19 mar. 1935;
- *Vinerea Patimilor*, 25 apr. 1935;
- *Regalitatea noastră*, 16 oct. 1935.

GYR RADU (1905–1975)

Pseudonimul lui Dumitrescu Radu, poet și ziarist

- *Ion Neculce*, 3 nov. 1933;
- *Păsările lui Ucello*, 26 mar. 1934;
- *Poetele noastre lirice*, 5 iul. 1934;
- *Specificul oltenesc în artă*, 19 sept. 1934;
- *Douăzeci de ani de la moartea lui Dimitrie Anghel*, 14 nov. 1934;
- *Povestea Jiului*, 4 dec. 1934.

HODOȘ ALEX. (1893–1967)

Ziarist, director al Societății de Radiodifuziune

- *Ora veselă*, 11 ian. 1931;
- *Amintiri despre oameni mari*, 20 aug. 1932;
- *Mici amintiri despre oameni mari*, 18 ian. 1933;
- *Ora veselă*, 13 mai 1933;
- *Pe Târnave*, 21 iun. 1933;
- *Clujul*, 30 oct. 1933;
- *Ilarie Chendi*, 15 dec. 1933;
- *Poșta Radio*, 23 dec. 1933;
- *Bucureșteanca*, 19 mai 1935;
- *Întoarcerea acasă*, 23 aug. 1935.

LITMANN MONY (1906–?)

Publicist

- *Un român, poet în Franța*, 12 apr. 1932;
- *Anticarii Bucureștilor*, 29 iun. 1932;
- *Problema licențiaților universitari*, 14 oct. 1932.

MARCU ALEXANDRU (1894–1955)

Titularul Catedrei de Italiană – Universitatea București, membru corespondent al Academiei Române

- *Corăbierul care a ocolit întâia dată Asia*, 10 ian. 1931;
- *Figuri literare italiene: vila lui Gabriele D'Annunzio*, 20 ian. 1931;
- *D'Annunzio, principe de Monte Novosa*, 3 febr. 1931;
- *Un sfert de oră la Pirandello*, 17 febr. 1931;
- *Corăbierul care a descoperit Lumea Nouă*, 7 mar. 1931;
- *Călătorul italian Marsigli la curtea lui Constantin Brâncoveanu*, 14 mar. 1931;
- *Corăbierul care a descoperit Lumea Nouă*, 4 apr. 1931;
- *Corăbierul care a descoperit Lumea Nouă*, 18 apr. 1931;
- *Italia și literatura românească*, 21 apr. 1931;
- *Corăbierul care a descoperit Lumea Nouă*, 2 mai 1931;
- *Corăbierul care a descoperit Lumea Nouă*, 16 mai 1931;
- *Corăbierul care a descoperit Lumea Nouă*, 6 iun. 1931;
- *Corăbierul care a descoperit Lumea nouă*, 19 iun. 1931;
- *Cetatea de pe Nistru – Soroca*, 23 iul. 1931;
- *Wagner la Veneția*, 5 nov. 1931;
- *Corsica*, 28 nov. 1931;
- *Columna lui Traian*, 17 dec. 1931;
- *Logofătul Dinicu Golescu, călător în Italia*, 9 ian. 1932;
- *Capela Sixtină*, 28 ian. 1932;
- *Datini și sărbători italiene*, 24 mar. 1932;
- *Muzica italiană de astăzi*, 21 apr. 1932;
- *Leonardo da Vinci*, 9 iun. 1932;
- *Doi prieteni buni: Alecsandri și Costache Negri*, 23 iun. 1932;
- *Wagner la Neapole*, 15 iul. 1932;
- *Lacul Garda și Piccard*, 24 sept. 1932;
- *Actualități culturale italiene*, 13 nov. 1932;
- *În Moldova acum 170 de ani*, 17 dec. 1932;
- *Actualități italiene*, 6 febr. 1933;
- *Romanticii italieni și latinitatea noastră*, 2 mar. 1933;
- *Actualități italiene*, 24 mar. 1933;
- *Prezentarea Cântului al doilea din „Purgatoriul” de Dante*, 29 apr. 1933;

- *Ultima carte a lui Papini*, 30 mai 1933;
- *Rimini*, 25 iul. 1933;
- *Aspecte din cultura italiană de azi*, 20 sept. 1933;
- *Giovani Papini*, 11 oct. 1933;
- *Marinetti*, 1 nov. 1933;
- *Grazia Deledda – Premiul Nobel*, 28 nov. 1933;
- *Luigi Pirandello*, 12 dec. 1933;
- *Datini de Crăciun în Sicilia*, 27 dec. 1933;
- *Cartea italiană*, 8 ian. 1934;
- *Sardinia în legendele poporului ei*, 17 ian. 1934;
- *Elba, insula marelui exilat*, 14 febr. 1934;
- *Un naturalist italian în Carpați la 1786*, 28 febr. 1934;
- *Călugărul care a inventat notele muzicale*, 15 mar. 1934;
- *Activitatea diplomatică a lui Alecsandri în Italia*, 28 mar. 1934;
- *Datini de Paște în Sicilia*, 11 apr. 1934;
- *Vila în care a murit Galileu*, 9 mai 1934;
- *Dimitrie Brătianu*, 30 mai 1934;
- *Un gânditor italian: Alfredo Oriani*, 9 iul. 1934;
- *Leonardo da Vinci – inventator*, 17 aug. 1934;
- *Un monument la mormântul lui Bălcescu*, 9 nov. 1934;
- *Cetatea Crinului Roșu*, 12 dec. 1934;
- *Corsica*, 11 febr. 1935;
- *Ravenna lui Dante*, 8 mar. 1935;
- *Paștele la Roma*, 24 apr. 1935;
- *Vezuviul*, 9 iun. 1935;
- *Spectacolele de operă la Verona*, 4 iul. 1935;
- *Pagini despre Amalfi*, 5 aug. 1935;
- *Simion Bărnuțiu, student la 45 de ani în Italia*, 25 aug. 1935;
- *Patruzeci și cinci de grade la umbră. Cu italianul Orio Vergani în Africa*, 11 sept. 1935;
- *Actualități culturale italiene*, 5 oct. 1935;
- *Actualități italiene*, 30 nov. 1935;
- *Actualități italiene*, 11 dec. 1935.

MARINESCU GHEORGHE (1863–1938)

Medic neurolog, fondatorul școlii românești de neurologie, membru al Academiei Române

- *Geniu și nebunie*, 11 sept. 1932;
- *Balneoterapia și surmenajul*, 17 mai 1933;
- *Geniul și nebunia lui Eminescu*, 23 mai 1934;
- *Santiago Ramon Cajal*, 7 nov. 1934;

- *Eugenia*, 13 febr. 1935;
- *Ereditatea și relațiile cu eugenia*, 27 febr. 1935;
- *Tratamentul psihozelor prin psihoterapie*, 27 sept. 1935;
- *Lourdes și Maglavit*, 19 oct. 1935;
- *Profesor dr. N. Kalinderu, cu prilejul unei sute de ani de la nașterea sa*, 5 dec. 1935;
- *Copilăria și studiile lui Vintilă Brătianu*, 22 dec. 1935.

MATEESCU TRAIAN

- *Miron Costin*, 4 nov. 1933;
- *Copii celebri: George Enescu și Aurel Vlaicu*, 2 dec. 1933;
- *Copii celebri: Iulia Hasdeu*, 6 ian. 1934;
- *Copii celebri: Blaise Pascal*, 11 febr. 1934;
- *Constantin Năsturel-Herescu*, 1 mar. 1934;
- *Școala veche*, 12 apr. 1934;
- *Limba română la bacalaureat*, 31 mai 1934;
- *Sfârșit de an școlar*, 28 iun. 1934;
- *Spre cinci sute de ani de limbă românească*, 21 febr. 1935.

MEISSNER CONSTANTIN (1854–1942)

Pedagog și om politic, membru al Academiei Române

- *Amintiri de la Junimea*, 21 febr. 1933;
- *Probleme de educație*, 21 mai 1933.

MINULESCU ION (1881–1944)

Poet

- *Lecturi*, 28 apr. 1931;
- *7 zile la Londra*, 3 iul. 1931;
- *Versuri inedite*, 26 dec. 1931;
- *Poezii de toamnă*, 9 sept. 1932;
- *Amintiri despre Dimitrie Anghel*, 15 nov. 1932;
- *Icoanele zugrăvite pe sticlă*, 2 aug. 1935.

OBEDENARU ALEXANDRU GEORGIAD (1865–1943)

Poet și memorialist

- *Fialkowski*, 8 febr. 1932;
- *Bătălii în cafeneaua literară*, 10 mar. 1932;
- *Cum plăcălea Caragiale și cum s-a făcut Millo actor*, 14 apr. 1932;
- *Un pui de leu la cafenea*, 11 mai 1932;
- *Un duel umoristic*, 30 iun. 1932;
- *Șoareci dresați*, 21 iul. 1932;
- *Cum am cunoscut pe Eminescu*, 4 aug. 1932;

- *Hagiul cu iarba fiarelor*, 20 aug. 1932;
- *Ion Ghica în 1871*, 8 sept. 1932;
- *Grigore Manolescu*, 22 sept. 1932;
- *Icrele și peruca lui Pițiridi*, 20 oct. 1932;
- *Pictori în amurgul secolului trecut*, 10 nov. 1932;
- *Pseudo-Vlahuță*, 26 nov. 1932;
- ***Berăria Caragiale***, 13 dec. 1932;
- *Când așteptam pe Moș Crăciun*, 23 dec. 1932;
- *Pictorul spiritist*, 9 ian. 1933;
- ***Impresiuni din timpul războiului din 1877–1878***, 23 ian. 1933;
- ***Amintiri din 1877***, 18 febr. 1933;
- ***Amintiri din 1877***, 1 mar. 1933;
- *Amintiri – Höbsch în război*, 2 apr. 1933;
- *Trei medalioane*, 21 apr. 1933;
- *Teatrul Național pe timpurile lui Ion Ghica*, 11 iun. 1933;
- *Răposata bibliotecă a statului*, 1 iul. 1933;
- *Actorii melodramelor*, 22 iul. 1933;
- *Mircea Dimitriade*, 6 aug. 1933;
- *Muzica în România în secolul trecut*, 23 aug. 1933;
- *Comedia muzicală*, 10 sept. 1933;
- *Prin clipe de însănătoșire*, 21 oct. 1933;
- *Petre Grădișteanu la Teatrul Național*, 2 nov. 1933;
- *Societatea Ileana și Sâr Peladan*, 21 nov. 1933;
- *Tineri poeți din trecut*, 14 dec. 1933;
- *Un revelion*, 28 dec. 1933;
- *Vasile Toneanu*, 18 ian. 1934;
- *Hașișul și nepotul lui Bosco*, 15 febr. 1934;
- *Poeții Oreste și Iosif*, 11 mar. 1934;
- *Revistele teatrale*, 29 apr. 1934;
- *Provincia teatrală*, 15 aug. 1934;
- *Canțonetele românești*, 12 sept. 1934;
- *Revistele literare românești*, 14 oct. 1934;
- *Nuvela românească*, 20 nov. 1934;
- *Prima reprezentație a Teatrului Național*, 18 dec. 1934;
- *Prima reprezentație a Teatrului Național*, 12 febr. 1935;
- ***Personagiile cafenelei Capșa din secolul trecut***, 20 mar. 1935;
- *Cenacuri și cafenele literare de altădată*, 30 mai 1935;
- *Romancierii români*, 24 iul. 1935;
- *Romanul războiului din 1877*, 8 aug. 1935;
- *Dimitrie Bolintineanu*, 19 aug. 1935;
- *Amintiri despre Cincinat Pavelescu*, 13 sept. 1935;
- *Dumitru Teleor*, 25 sept. 1935.

PANĂ SAȘA (1902–1988)

Poet și prozator

- *Viața de după moarte a lui Urmuz*, 22 nov. 1933;
- *Comemorări: Ștefan Petică*, 19 oct. 1934.

PANDREA PETRE (1904–1968)

Eseist, sociolog, jurist

- *Simion Bărnuțiu*, 26 ian. 1934.

PAVELESCU CINCINAT (1872–1934)

Epigramist, poet

- *Ce este epigrama*, 20 iul. 1932;
- *Cântăreți de altădată*, 4 oct. 1932;
- *Amintiri literare*, 29 ian. 1933;
- *Amintiri literare despre Leon Ghika Dumbrăveni și statuia lui Eminescu*, 16 iul. 1933;
- *Amintiri literare*, 24 sept. 1933;
- *Amintiri literare*, 12 nov. 1933;
- *Anul Nou*, 1 ian. 1934;
- *Amintiri literare*, 29 iul. 1934;
- *Amintiri literare*, 19 aug. 1934;
- *Amintiri literare*, 14 oct. 1934;
- *Amintiri literare*, 18 nov. 1934.

PETRAȘCU NICOLAE (1859–1944)

Prozator, critic și istoric literar

- *Dimitrie Bolintineanu*, 15 dec. 1931;
- *Sculptorul Georgescu*, 4 febr. 1932;
- *Comemorarea lui N. Grigorescu*, 6 oct. 1932;
- *Duiliu Zamfirescu*, 24 oct. 1932;
- *Vecinii noștri*, 8 aug. 1933;
- *Amintiri despre Alecsandri*, 22 oct. 1933;
- *Dridri*, 26 nov. 1933;
- *Mărgărita*, 24 dec. 1933;
- *Elena Negri*, 7 ian. 1934;
- *Duiliu Zamfirescu*, 11 febr. 1934;
- *Cu Duiliu Zamfirescu la Roma*, 4 mar. 1934;
- *Cu Duiliu Zamfirescu pe lacul Como*, 18 mar. 1934;
- *Cu Duiliu Zamfirescu la Sorento*, 8 apr. 1934;
- *O comparație drept prefată conferințelor* – „*Din povestea vieții mele*“ de Regina Maria, 6 mai 1934;

- *Dimitrie C. Olănescu – omul*, 16 iun. 1934;
- *Dimitrie C. Olănescu – opera*, 8 iul. 1934;
- *Teodor Șerbănescu*, 22 iul. 1934;
- *George Cavadia*, 5 aug. 1934;
- *Costache Negri*, 23 sept. 1934;
- *Mihail Kogălniceanu*, 7 oct. 1934;
- *Eduard Hubsch*, 28 oct. 1934;
- *Elena Teodorini*, 25 nov. 1934;
- *Ion C. Brătianu*, 16 dec. 1934;
- *Giusepina Berti – marea dragoste a lui Costache Negri*, 30 dec. 1934;
- *Mihail Kogălniceanu – bărbăția, actele lui*, 20 ian. 1935;
- *Mihail Kogălniceanu, om de artă*, 10 febr. 1935;
- *Viața lui G.D. Mirea (I)*, 24 mar. 1935;
- *Viața lui G.D. Mirea (II)*, 14 apr. 1935;
- *Chipurile marilor gazetari ai Bucureștilor*, 2 iun. 1935;
- *Ion Mincu – un evocator al trecutului nostru istoric*, 14 iul. 1935;
- *O Gettă a lui Alecsandri*, 20 oct. 1935;
- *Un gazetar de altădată – Cezar Bolliac*, 15 dec. 1935;
- *Crăciunuri de altădată*, 29 dec. 1935.

SADOVEANU MIHAIL (1880–1961)

Prozator și om politic, membru al Academiei Române

- *Ziua de 24 Ianuarie*, 24 ian. 1932;
- *Unirea sufletească*, 10 mai 1932;
- *Veniți în Moldova*, 19 iun. 1932;
- *Poezia populară*, 30 iul. 1933;
- ***ALI. Cuza***, 24 ian. 1934;
- *Revendicările Iașiului*, 26 mai 1935;

SORBUL MIHAIL (1885–1966)

Dramaturg, prozator

- *Cum am scris „Patima roșie“*, 7 iun. 1932;
- *Dramatizarea lui „Ion“*, 21 dec. 1932;
- ***Amintiri despre Mihail Săulescu***, 5 mar. 1933;
- *Amintiri despre Ion Dragoslav*, 29 mar. 1933;
- *Câteva fabule*, 18 mai 1933;
- *Cartea literară*, 28 mai 1933;
- *Amintiri literare*, 20 aug. 1933;
- *O plimbare*, 22 iun. 1934;
- *Pitarcă (fragment din romanul „Mângâierile panterei“)*, 26 dec. 1934;
- ***Ceva despre mine***, 1 nov. 1935.

STAHL HENRI (1901–1991)

Sociolog, jurist și istoric, membru al Academiei Române

- *Evocări din sala Dacia*, 25 ian. 1931;
- *Ce este stenografia, cum să luăm însemnări la lecții*, 20 febr. 1932;
- *Ce trebuie să vadă un provincial în capitală*, 9 iul. 1932;
- *Stenografia și cultura*, 19 ian. 1933;
- ***Mahatma Gandhi***, 3 mar. 1933;
- *Cronica socială*, 22 mar. 1933;
- *Drumuri vrâncene*, 5 mai 1934;
- *Echipele din Corbi și Stănești-Muscel*, 8 nov. 1934;
- *Satele din granița Năsăudului*, 12 nov. 1935.

TĂUȘAN GRIGORE (1878–1956)

Filozof, membru de onoare al Academiei Române

- *Dumnezeu în filozofia lui Bergson*, 9 ian. 1931;
- *Puterile misterioase ale sufletului*, 30 ian. 1931;
- *Între metafizică și altar*, 27 febr. 1931;
- *Un mare psiholog în istoria Franței*, 3 apr. 1931;
- *Zoroastru*, 17 apr. 1931;
- *Analiza unei poezii filozofice de Eminescu*, 29 mai 1931;
- *Filozofia și temperatura: nordici și meridionali*, 17 iul. 1931;
- *Filozofia energiei*, 16 oct. 1931;
- *Cum a apărut Hegel în filozofia germană*, 4 dec. 1931;
- *Omul modern după concepția lui Strowski*, 18 dec. 1931;
- *Contemplație și creație*, 22 ian. 1932;
- *Un nou cult – freudismul*, 25 mar. 1932;
- ***În casele câtorva oameni mari***, 3 mai 1932;
- *Tache Ionescu văzut de Xeni*, 2 iun. 1932;
- *Doi filozofi despre război*, 29 iul. 1932;
- *Sufletul vremii*, 9 sept. 1932;
- *Un filozof mistic*, 7 oct. 1932;
- *Fantoma lumii*, 11 nov. 1932;
- *Cheia viselor în psihologia lui Vaschide*, 25 nov. 1932;
- *Casa Corpului Didactic*, 16 dec. 1932;
- *O nuvelă kantiană: „Sărmanul Dionis”*, 20 ian. 1933;
- *Un profesor de altădată: C. Dimitrescu-Iași*, 11 mar. 1933;
- *Gândiri și inspirații*, 23 apr. 1933;
- *Geniul tehnic francez*, 19 mai 1933;
- *Cărți nou apărute*, 12 iun. 1933;
- *Cazul curios al lui Leonardo da Vinci*, 4 oct. 1933;
- *Credința și metafizica*, 19 dec. 1933;

- *Presa românească*, 18 apr. 1934;
- *Kant într-o nouă interpretare*, 6 dec. 1934;
- *O sociologie atomistică. Monografia satului*, 4 febr. 1935;
- *Viața stranie a lui Arthur Schopenhauer*, 3 apr. 1935;
- *Rolul sugestiei în viața socială*, 22 mai 1935;
- *Rolul fanteziei în viață*, 7 iul. 1935;
- *Cultul forței*, 30 iul. 1935;
- *Halucinație și adevăr*, 22 sept. 1935;
- *Porunca generozității*, 12 nov. 1935;
- *Filozofia lui Horațiu*, 6 dec. 1935.

TĂZLĂUANU OCTAVIAN C. (1876–1942)

Publicist

- *Amintiri despre „Luceafărul”*, 20 ian. 1932;
- *Amintiri inedite despre Aurel Vlaicu*, 14 febr. 1932;
- *Fata craiului din cetini*, 15 mar. 1932;
- *Prozatorii „Luceafărului”*, 19 apr. 1932;
- *Un răzvrătit: poetul Octavian Goga*, 17 mai 1932;
- *Vasile Pârvan*, 20 sept. 1932;
- *Agârbiceanu*, 20 nov. 1932;
- *Ilarie Chendi*, 19 apr. 1933.

TEODORESCU-BRANIȘTE TUDOR (1899–1969)

Prozator și publicist

- *Cronică de Anul Nou*, 1 ian. 1931;
- *Actualitățile săptămânii*, 8 ian., 15 ian., 22 ian., 29 ian., 5 febr., 12 febr., 19 febr., 26 febr., 5 mar., 11 mar., 18 mar., 25 mar., 1 apr., 8 apr., 15 apr., 26 apr. 1931;
- *Actualități*, 6 mai, 13 mai 1931;
- *Actualitățile săptămânii*, 20 mai, 28 mai 1931;
- *Actualități*, 4 iun., 10 iun., 21 iun., 25 iun., 2 iul., 8 aug., 11 aug., 18 aug., 25 aug., 1 sept., 8 sept., 15 sept. 1931;
- *Actualități – Moartea ziaristului Ioan Teodorescu*, 29 sept. 1931;
- *Actualități artistice*, 15 oct., 28 oct., 10 nov., 24 nov., 8 dec., 15 dec. 1931;
- *Actualități*, 2 febr., 16 febr., 15 mar., 29 mar., 4 apr., 19 apr., 17 mai, 9 iun., 18 iun., 28 iun., 12 iul., 26 iul., 13 sept., 27 sept., 11 oct., 25 oct., 9 nov., 21 nov., 25 nov., 6 dec., 20 dec. 1932;
- *Actualități*, 3 ian., 17 ian., 3 febr., 15 febr., 3 mar., 14 mar., 27 mar. 1933;
- *Săptămâna*, 27 mai, 3 iun., 17 iun., 1 iul., 22 iul., 29 iul., 12 aug., 19 aug., 27 aug., 3 sept., 10 sept., 17 sept., 1 oct., 15 oct., 5 nov., 12 nov. 1933;

- *Cronica dramatică*, 23 nov. 1933;
- *Săptămâna*, 26 nov. 1933;
- *Anul social românesc 1933*, 7 ian. 1934;
- *Săptămâna*, 21 ian., 11 febr., 25 febr., 11 mar., 25 mar., 15 apr., 29 apr. 1934.

TZIGARA-SAMURCAȘ ALEXANDRU (1872–1952)

Istoric de artă, profesor universitar la București

- *Un muzeu din România*, 29 oct. 1931;
- *Ce este o bibliotecă*, 13 dec. 1931;
- *Ce trebuie să vadă un român în muzeele din Viena*, 25 febr. 1932;
- *Arta muzeului*, 7 apr. 1932;
- *Comorile de artă din Bucovina*, 22 mai 1932;
- *Mănăstirile Bucovinei*, 9 iun. 1932;
- *Regi culegând flori și deschizând zări*, 7 iul. 1932;
- *Ce interesează pe români în muzeele din Viena*, 11 aug. 1932;
- *Etnografia și industria*, 8 sept. 1932;
- *Arta smerită*, 6 oct. 1932;
- *Arta la curtea Regelui Carol I*, 30 oct. 1932;
- *Arta Carmen Sylvei*, 17 nov. 1932;
- *Cum să folosim muzeele*, 5 dec. 1932;
- *Încondeierea ouălelor de Paști*, fără dată;
- *Arta în România*, 12 ian., 26 ian., 9 febr., 23 febr. 1933;
- *Forme vechi de cultură*, 23 mar. 1933;
- *Arta populară*, 30 mar. 1933;
- *Cartea frumoasă și biblioteca Fundației Regale*, 24 mai 1933;
- *Renășterea artei populare*, 15 iun. 1933;
- *Muzeul în aer liber*, 29 iun. 1933;
- *Pictura în frescă*, 20 iul. 1933;
- *Castelul Peleş*, 21 sept. 1933;
- *Congresul de artă de la Stockholm*, 5 oct. 1933;
- *Muzeul de artă națională*, 14 nov. 1933;
- *Arta în școală*, 14 dec. 1933;
- *Arta în școală*, 18 ian., 22 febr., 26 febr. 1934;
- ***Regele Carol I***, 23 ian. 1934;
- *Coloana traiană*, 29 mar. 1934;
- *Trofeul de la Adamclisi*, 17 apr. 1934;
- *Evenimente artistice îmbucurătoare*, 3 mai 1934;
- *Tezaurul artistic ale României*, 14 iun. 1934;
- *Arta în România – Al. Odobescu*, 12 iul. 1934;
- *Tezaurul de la Pietroasa*, 26 iul. 1934;
- *Arta în România*, 30 aug. 1934;

- *Impresii de la Congresul de bizantinologie de la Sofia*, 18 sept. 1934;
- *Conferința muzeografică de la Madrid*, 22 nov. 1934;
- *Închegarea stilului românesc*, 13 dec. 1934;
- *Palatul Regal*, 17 ian. 1935;
- *Impresii din Finlanda*, 11 apr. 1935;
- *Pitorescul Bucureștilor*, 1 iun. 1935;
- *România la expoziția din Bruxelles*, 16 iul. 1935.

VOICULESCU VASILE (1884–1963)

Scriitor, poet, dramaturg, medic, director artistic la Societatea Română de Radiodifuziune

- *Despre scriitorul Urmuz*, 2 ian. 1932;
- *Scarlatina*, 10 ian. 1932;
- *Îmbrăcămintea, băile și curățenia*, 24 ian. 1932;
- *Purtătorii de germeni*, 31 ian. 1932;
- *Tusea și tușitorii (boli de iarnă)*, 7 febr. 1932;
- *Viermii intestinali*, 14 febr. 1932;
- *Olarul eroic*, 18 febr. 1932;
- *Veștile săptămânii*, 28 febr., 3 mar., 6 mar., 13 mar. 1932;
- *Sfaturi igienice pentru școlari*, 19 mar. 1932;
- *Veștile săptămânii*, 6 apr. 1932;
- *Pierre Riquet, un mare inginer improvizat*, 6 apr. 1932;
- *Igiena duminicii*, 17 apr. 1932;
- *Mila de animale și credințele poporului*, 24 apr. 1932;
- *Florile dragi poporului*, 1 mai 1932;
- *Alți viermi paraziți*, 7 mai 1932;
- *Primăvara și sănătatea*, 15 mai 1932;
- *Igiena excursiilor*, 28 mai 1932;
- *Drumuri păstorești*, 19 iun. 1932;
- *Boli de vară*, 26 iun. 1932;
- *Fructele (poamele) tămăduitoare*, 3 iul. 1932;
- *Pericolul muștelor*, 17 iul. 1932;
- *Legumele și sănătatea*, 24 iul. 1932;
- *Sfaturi în toiul căldurii*, 31 iul. 1932;
- *Muntele sau marea?*, 7 aug. 1932;
- *Paludism*, 14 aug. 1932;
- *Cronica medicală*, 21 aug. 1932;
- *Cura cu struguri*, 28 aug. 1932;
- *Cronica medicală*, 4 sept. 1932;
- *Igiena în școli*, 18 sept. 1932;
- *Bolile de toamnă*, 25 sept. 1932;
- *Diabetul*, 2 oct. 1932;

- *Din problemele asistenței sociale*, 9 oct. 1932;
- *Micul alcoolism*, 23 oct. 1932;
- *Bolile ușoare*, 4 nov. 1932;
- *Ulcerul stomacal*, 11 nov. 1932;
- *Când inima îmbătrânește*, 18 nov. 1932;
- *Glande și temperament*, 25 nov. 1932;
- *Igiena inteligenței*, 2 dec. 1932;
- *Alte boli ușoare*, 10 dec. 1932;
- *Paza împotriva răcelii*, 14 dec. 1932;
- *Colibaciloza*, fără dată;
- *Ce boli putem lua de la animalele domestice*, fără dată;
- *Sărbătoarea Anului Nou*, 1 ian. 1933;
- *Datinile Bobotezei*, 5 ian. 1933;
- *Despre sânge*, 14 ian. 1933;
- *Din metehnele copiilor noștri*, 25 ian. 1933;
- *Alte fructe de iarnă*, 4 febr., 20 febr. 1933;
- *Epidemia de gripă*, 25 febr. 1933;
- *Apa la plămâni*, 7 mar. 1933;
- *Gripa la copii mici*, 15 mar. 1933;
- *Oameni aleși ai neamului*, 25 mar. 1933;
- *De vorbă cu sătenii*, 2 apr. 1933;
- *Flori de primăvară*, 8 apr. 1933;
- *Paștele*, 16 apr. 1933;
- *Cura de lumină*, 29 apr. 1933;
- *Tradiționalismul și poezia eroică*, 5 mai 1933;
- *Bolile care se pot tămădui la băi*, 9 mai 1933;
- *Durerile de cap*, 19 mai 1933;
- *Arta de a citi*, 28 mai 1933;
- *Boli pe care nu le vestește durerea*, 3 iun. 1933;
- *Viața la munte*, 10 iun. 1933;
- *Pentru cei care nu pot pleca*, 17 iun. 1933;
- *Mierea*, 25 iun. 1933;
- *De vorbă cu sătenii*, 9 iul. 1933;
- *Negoiul*, 12 iul. 1933;
- *Igiena satelor*, 23 iul. 1933;
- *De vorbă cu sătenii*, 30 iul., 10 sept. 1933;
- *Cunoștințe folositoare*, 17 sept. 1933;
- *Reumatismul – boală infecțioasă*, 23 sept. 1933;
- *Sfaturi medicale*, fără dată;
- *Cunoștințe folositoare*, 14 oct. 1934;
- *Cunoștințe folositoare*, 27 ian., 24 febr., 7 iul., 3 nov. 1935.

Lector: HORIA POP
Redactor: MARIA-ELENA NEGOESCU
Culegere și tehnoredactare computerizată:
MARILEN RĂDULESCU
Bun de tipar: aprilie 1999. Apărut: 1999
Coli de tipar: 20. Format: 16/54x84